

Идеи в развитие: Студентски поглед към социално-икономическите предизвикателства

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ "СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ"
СТОПАНСКИ ФАКУЛТЕТ

**Идеи в развитие: Студентски поглед
към социално-икономическите
предизвикателства | Ideas in development: A
student's perspective on socio-economic
challenges**

*Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Стопански факултет, София • 2024
Sofia University "St. Kliment Ohridski"
Faculty of Economics and Business Administration, Sofia • 2024*

Колектив

Рецензенти: доц. д-р Димитър Златинов, доц. д-р Ралица Симеонова-Ганева

Научни редактори: доц. д-р Милен Велушев, ас. Радостина Ивчева-Георгиева

Технически редактори: Ивета Павлова, Иванна Коренчева, Мая Тодорова

Езиков редактор: Елеонора Николова

Графичен дизайн: Иванна Коренчева

Коректор: Ивета Павлова

Team

Reviewers: Assoc. Prof. Dr. Dimitar Zlatinov, Assoc. Prof. Dr. Ralitsa Simeonova-Ganeva

Scientific Editors: Assoc. Prof. Dr. Milen Velushev, Assistant Radostina Ivcheva-Georgieva

Technical Editors: Iveta Pavlova, Ivanna Korencheva, Maya Todorova

Language Editor: Eleonora Nikolova

Graphic Design: Ivanna Korencheva

Proofreader: Iveta Pavlova

Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Стопански факултет, 2024 г. | Sofia University ‘St. Kliment Ohridski’, Faculty of Economics and Business Administration, 2024

ISBN 978-954-9399-98-1

Обръщение от Декана на Стопанския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ | Letter from the Dean of the Faculty of Economics at Sofia University ‘St. Kliment Ohridski’

Уважаеми колеги, студенти и приятели,

С голямо удовлетворение ви представям настоящия сборник „Идеи в развитие: Студентски поглед към социално-икономическите предизвикателства“. Той е резултат от упоритата работа и творческия дух на нашите студенти – бъдещите икономисти и управленци, които с ентузиазъм и отговорност се впускат в решаването на актуални проблеми. Тази колекция от изследователски разработки демонстрира не само задълбоченост и аналитичност, но и желанието за иновации и принос към академичната и обществена дискусия. Вярвам, че подобни инициативи са ключови за развитието на нашата академична общност и за формирането на едно осъзнато и активно поколение.

Благодаря на всички студенти, преподаватели и колеги, които допринесоха за осъществяването на това издание.

Пожелавам ви ползотворно четене и вдъхновение!

*Доц. д-р Атанас Георгиев
Декан на Стопански факултет
Софийски университет „Св. Климент
Охридски“*

Dear colleagues, students and friends,

It is with great pleasure that I present to you this collection, „Ideas in Development: A Student Perspective on Socio-Economic Challenges“. It is the result of the hard work and creative spirit of our students – future economists and managers who enthusiastically and responsibly tackle current issues. This collection of research papers demonstrates not only depth and analytical skills, but also a desire for innovation and contribution to academic and public debate. I believe that such initiatives are key to the development of our academic community and the formation of a conscious and active generation.

I would like to thank all the students, lecturers and colleagues who contributed to the realisation of this edition.

I wish you fruitful reading and inspiration!

*Assoc. Prof. Atanas Georgiev
Dean of the Faculty of Economics
Sofia University ‘St. Kliment Ohridski’*

Увод | Introduction

Настоящият сборник „Идеи в развитие: Студентски поглед към социалноикономическите предизвикателства“ представя разработки под формата на постери и изследователски разработки, подготвени от студенти в бакалавърските и магистърските програми от Стопанския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

Изданието отразява стремежа на академичната общност да насърчава студентската изследователска дейност и предоставя платформа за изразяване на идеи, анализи и решения по теми с теоретично и практическо значение. Разработките свидетелстват за усилията, ангажираността и аналитичния подход на студентите към разнообразни икономически и социални въпроси. Всеки текст е резултат от самостоятелна работа, базирана на актуални източници и съвременни методи на изследване.

Събрани заедно, тези разработки изграждат цялостна картина на интересите, ангажираността и потенциала на младите автори. Чрез тях студентите демонстрират не само усвоени академични знания, но и важни умения, нагласи и качества, които свидетелстват за аналитично мислене, критична рефлексия и зрялост в подхода към избраната тема.

This collection ‘Ideas in Development: A Student Perspective on Socio-Economic Challenges’ presents works in the form of posters and research projects prepared by students in the Bachelors’ and Masters’ programmes from the Faculty of Economics and Business Administration of Sofia University ‘St. Kliment Ohridski’.

The publication reflects the aspiration of the academic community to encourage student research and provides a platform for the expression of ideas, analyses and solutions on topics of theoretical and practical importance. The papers testify to the students' efforts, commitment and analytical approach to a variety of economic and social issues. Each text is the result of independent work based on current sources and contemporary research methods.

Taken together, these contributions build a comprehensive picture of the young authors' interests, engagement and potential. Through them, students demonstrate not only acquired academic knowledge, but also important skills, attitudes, and qualities that attest to analytical thinking, critical reflection, and maturity in approaching their chosen topic. The research demonstrates a good research culture, skillful application of methodological approaches and the ability to work with scientific literature. Students search, select and synthesise current academic sources, seek to master existing

Изследванията показват добра изследователска култура, умело прилагане на методологически подходи и способност за работа с научна литература. Студентите търсят, подбират и синтезират актуални академични източници, стремят се да овладеят съществуващи теоретични модели и да стъпят върху съществуващите емпирични изследвания. Те формулират собствени хипотези, аргументират позиции и работят със статистически данни, използват както количествени, така и качествени методи. В немалко случаи прилагат специализирани софтуерни инструменти като R, SPSS, PSPP, Python, Stata, Excel и други. Така студентските разработки се превръщат в свидетелство за стремежа към познание и желание за активна роля в академичните и обществените дебати.

Особено ценен е фактът, че наред с утвърдени икономически и управленски теми, студентите изследват и по-слабо разглеждани, предизвикателни и нестандартни проблеми, които разширяват границите на класическото икономическо мислене. Сред включените разработки се открояват анализи като:

- „Анализ на средните работни заплати в България спрямо ЕС“
- „Процесът на конвергенция в Европа“
- „Какво прави хората щастливи?“

theoretical models and build on existing empirical research. They formulate their own hypotheses, argue positions and work with statistical data using both quantitative and qualitative methods. In quite a few cases they apply specialized software tools such as R, SPSS, PSPP, Python, Stata, Excel, etc. Student work thus becomes a testament to the pursuit of knowledge and the desire to play an active role in academic and public debates.

Particularly valuable is the fact that alongside established economic and management topics, students explore less considered, challenging and unconventional problems that push the boundaries of classical economic thinking. Among the students' research, the following analyses stand out:

- ‘*Analysis of average wages in Bulgaria in relation to the EU*’
- ‘*The Convergence Process in Europe*’
- ‘*What makes people happy?*’
- ‘*Why are the digital skills of workers in Bulgaria among the weakest in the EU?*’
- ‘*Analysis of silk exports and imports in Bulgaria*’
- ‘*Implications of COVID-19 on the construction sector*’
- ‘*The role of the minimum wage in the Bulgarian economy and the effects of its increase*’.

- *„Защо дигиталните умения на работещите в България са сред най-ниските в ЕС?“*
- *„Анализ на износа и вноса на коприна в България“*
- *„Последици от COVID-19 върху строителния сектор“*
- *„Ролята на минималната работна заплата в българската икономика и ефектите от нейното увеличаване“.*

Темите и подходите в сборника отразяват отговорното отношение на студентите към избраната проблематика и тяхната готовност да допринасят за научното и професионалното развитие в областта.

Сборникът цели да даде гласност на изследователския труд на студентите и да представи пред по-широка аудитория техния поглед върху съвременните социалноикономически предизвикателства.

Изданието излиза в края на 2024 година, в навечерието на 35-ата годишнина от възстановяването на Стопанския факултет на Софийския университет, подчертавайки ролята на студентската общност във факултета като активен участник в създаването на нови идеи и търсенето на адекватни решения за съвременната икономическа и социална среда.

The topics and approaches in the collection reflect the students' responsible attitude towards the chosen issues and their willingness to contribute to scientific and professional development in the field.

The collection aims to give visibility to the research work of the students and to present to a wider audience their perspective on contemporary socio-economic challenges.

The publication will be released at the end of 2024, on the eve of the 35th anniversary of the reestablishment of the Faculty of Economics and Business Administration of Sofia University, highlighting the role of the student community in the faculty as an active participant in the creation of new ideas and the search for adequate solutions for the contemporary economic and social environment.

Съдържание

Търсене и предлагане на труд, доходи, образование и умения Labour supply and demand, income, education and skills	12
Защо в България има недостиг на учители и медицински специалисти? Why Is There a Shortage of Teachers and Medical Specialists in Bulgaria?.....	13
Защо в България има недостиг на медицински сестри? Why Is There a Shortage of Nurses in Bulgaria?.....	18
Защо в България има много повече обявени свободни места отколкото предполага растежът в заетостта? Why are there many more advertised vacancies in Bulgaria than employment growth suggests?.....	21
Ролята на минималната работна заплата в българската икономика и ефектите от нейното увеличаване The role of the minimum wage in the Bulgarian economy and the effects of its increase	25
Защо средната работна заплата в България е сред най-ниските в ЕС? Why Is the Average Salary in Bulgaria Among the Lowest in the EU?.....	48
Защо разликата в заплащането между половете в България е по-ниска от средната за ЕС? Why Is the Gender Pay Gap in Bulgaria Lower Than the EU Average?	59
Защо средната работна заплата в София е по-висока от средната за страната? Why Is the Average Salary in Sofia Higher Than the National Average?	62
Защо работните заплати в културния сектор в България са по-ниски от тези в търговията? Why Are Salaries in Bulgaria’s Culture Sector Lower Than in the Trade Sector?	68
Защо в България средната работна заплата в сектора на културата е по-ниска от средната работна заплата за страната? Why is the average wage in the cultural sector in Bulgaria lower than the national average wage?	71
Защо дигиталните умения на работещите в България са сред най-ниските в ЕС? Why Are Digital Skills of workers in Bulgaria Among the Weakest in the EU?	74
Връзка между образованието и доходите Link Between Education and Income	80
Нагласите на съвременния българин: Предприемчивост, щастие, труд и околна среда The attitudes of modern Bulgarians: Entrepreneurship, happiness, work and the environment.....	87
Какво прави хората в България предприемчиви? What Makes Bulgarians Entrepreneurial?.....	88
Какво прави хората по света предприемчиви? What Factors Determine the Entrepreneurship of People Around the World?	89
Какво прави хората щастливи? What Makes People Happy?	91

Кои фактори определят нагласите, че упоритата работа носи успех? What Factors Determine Attitudes That Hard Work Brings Success?	94
Кои фактори определят нагласите към околната среда? What Factors Determine Environmental Attitudes?	97
Икономически аспекти на присъединяването на България към ЕС и еврозоната Economic aspects of Bulgaria's accession to the EU and the euro area.....	99
Потенциалните икономически, финансови и социални ползи и предизвикателства от присъединяването на България към еврозоната и Шенгенското пространство The potential economic, financial and social benefits and challenges of Bulgaria's accession to the euro zone and the Schengen.....	100
Анализ на лихвените проценти на банките при влизане на България в еврозоната Analysis of Interest Rates of Banks Upon Bulgaria's Eurozone Entry	107
Сравнителен анализ и мястото на България по икономически показатели спрямо страните в Европейския съюз, еврозоната, Хърватия и Румъния Comparative analysis and Bulgaria's position in terms of economic indicators compared to countries in the European Union, Eurozone, Croatia and Romania.....	119
Предизвикателствата и потенциалните възможности от присъединяване на България към еврозоната в секторен план The challenges and potential opportunities of Bulgaria's accession to the euro area in sectoral terms.....	129
Икономическият растеж в Европа през XX век: Кой се справи по-добре — Изтокът или Западът? Economic Growth in Europe over the 20th Century: Who did better, the East or the West?	153
Процесът на конвергенция в Европа The Convergence Process in Europe	156
Международна търговия и инвестиции International trade and investment.....	157
Анализ на износа и вноса на коприна в България Analysis of Silk Imports and Exports in Bulgaria	158
Анализ на износа и вноса на слънчогледово олио в България Analysis of Sunflower Oil Exports and Imports in Bulgaria.....	163
Структура, динамика и факторна обусловеност на преките чуждестранни инвестиции в селското, горско и рибно стопанство в България Structure, Dynamics and Factor Determinants of Foreign Direct Investment in Agriculture, Forestry and Fisheries in Bulgaria	169
Икономически и социални предизвикателства в съвременния контекст Economic and social challenges in the contemporary context.....	189
Студентски заем и теорията за външните ефекти Student Loan and Externalities Theory	190

Сурогатно майчинство и влияние на статута му върху закона и икономиката в различните държави (Германия и Великобритания) Surrogacy and the impact of its status on the law and the economy in different countries (Germany and the UK).....	200
Последици от COVID-19 върху строителния сектор Impact of COVID-19 on the Construction Sector.....	210
Производство и инфлация в дългосрочен план Output and inflation in the long run...	218

**Търсене и предлагане на труд, доходи, образование
и умения | Labour supply and demand, income,
education and skills**

Защо в България има недостиг на учители и медицински специалисти? | Why Is There a Shortage of Teachers and Medical Specialists in Bulgaria?

Постер 1 / Poster 1

Автори:

Калин Анакиев, *Икономика и финанси*;
Деляна Пенелова, *Икономика и финанси*;
Теодор Дончев, *Икономика и финанси*

Authors:

Kalin Anakiev, *Economics and Finance*;
Delyana Penelova, *Economics and Finance*;
Teodor Donchev, *Economics and Finance*

Софийски университет „Св. Климент
Охридски“
Стопански факултет

Икономика на труда. Изследователски проект, изготвен от:

1. Калин Анакиев - 2937
2. Деляна Пенелова - 2922
3. Теодор Дончев - 2902

Защо в България има недостиг на учители и медицински специалисти?

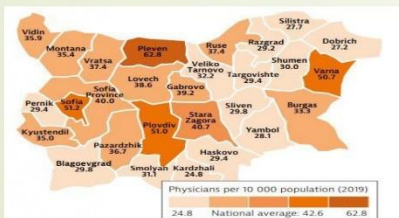
1 Цел

► В този проект ние ще разгледаме защо има недостиг на хора работещи като учители и медицински специалисти, какви са причините, които отказват хората да следват и работят тези професии и как можем да подобрим обстановката в страната.

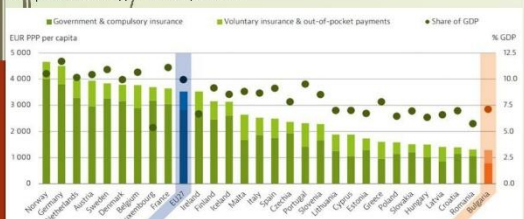
Има ли в действителност недостиг на учители и медицински специалисти в България?

3 Резултати

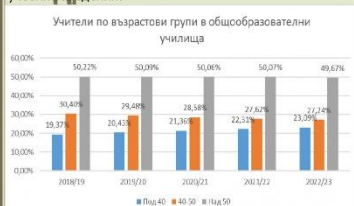
Недостигът на медицински специалисти и липсата на мотивация за работа и професионално развитие сред здравните работници, дължащо се на различни причини, като ниско ниво на заплащане, бързаут, стрес, влошени условия на труд и др., застрашават ефективното функциониране на здравната система в България. Човешките ресурси в сектора на здравеопазването са ключова предпоставка за подобряване на здравия статус на гражданите.

Въпреки силния растеж, разходите за здравеопазване са най-ниските в ЕС, което води до недостиг на необходимото финансиране за този сектор. Разходите на глава от населението на България за здравеопазване (коригирани с разликите в покупателната способност) възлизат на 1 273 евро през 2019 г. – най-ниските в ЕС (фигура 4). Въпреки това тези разходи са се увеличили значително през последното десетилетие – 83 % увеличение между 2009 г. и 2019 г. в сравнение с едва 28 % в целия ЕС.

По данни на НСИ броят на учители в начално и средно образование в България е 709 201. От тях 549 926 са в общообразователни училища, а 159 275 в професионални. Това означава, че за всеки 3.45 деца учачи в общообразователни училища, 1 дете учи в професионално учебно заведение, или с други думи ~22.5% от учениците учат в професионални училища. На графиката по-долу можем да видим, че броят на учениците в общообразователни в България е намалял в последните 5 години с 5.39%. За сметка на това има ръст от 16.92% при учениците учачи в професионални учебни заведения.

В последните 5 години се наблюдава лек ръст при учителите в България. Това означава, че за учителските места се борят повече хора от преди. Този факт се дължи на увеличаването на учителските заплати и желанието на кандидатите за сигурна работа.

2 Данни и методи

► Използвани са данни от:

4 Изводи

От икономическа гледна точка, липсата на конкурентно възнаграждение и ограничените перспективи за кариера в рамките на тези професии са накарали квалифицирани специалисти да търсят възможности другаде. Освен това общественото подценяване и липсата на признание за приноса на учителите и медицинските специалисти възпитат амбициозните хора да преследват кариера в тези области. За да се справи с този наболел проблем, България трябва да предприеме цялостни реформи, насочени към създаване на благоприятна среда, като едновременно с това е от съществено значение и да се променят обществените възприятия, като се подчертава стойността и важноста на тези професии чрез кампании за осведомяване и програми за признание.

Main conclusion 1
Докато страната разполага с около 340 болници за население от 6,5 милиона, което я нарежда в челната тройка в ЕС по отношение на болничните легла, недостигът на персонала затруднява ситуацията, което от своя страна води до третата най-висока смъртност в ЕС, 21.7% - 2023 данни. За да се подобрят условията на труд и за да се повиши мотивацията и удовлетвореността на медицинските специалисти, правителството трябва спешно да приложи дългосрочни политики за тяхното задържане, устойчивост и развитие.

Main conclusion 2
По-високите заплати водят до увеличаването на броя учители, както и до лекият спад на средната възраст на преподавателите в страната. Можем да забележим, че учителите под 40 годишна възраст са се увеличили с ~4% за периода 2019-2023г., и че делът на по-възрастните преподаватели е намалял.

5 Източници

- <https://www.dw.com/en/bulgarias-doctors-have-scant-future/a-18914922>
- <https://www.cedefop.europa.eu/en/country-reports>
- <https://www.bta.bg/en/news/bulgaria/458619-bulgaria-experiences-dramatic-shortage-of-doctors-and-nurses>
- <https://www.euractiv.com/section/health-consumers/news/bulgarian-healthcare-suffers-from-severe-dysfunction-lack-of-staff/>
- <https://gateway.euro.who.int/en/hfa-explorer/>
- https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/HLTH_RS_GRD/def/aut/map?lang=en&category=hilth.hilth_care.hilth_res.hilth_staff
- <https://pgparchevich-rakovski.com/download-214/>
- <https://www.oecd-ilibrary.org/>
- <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/>

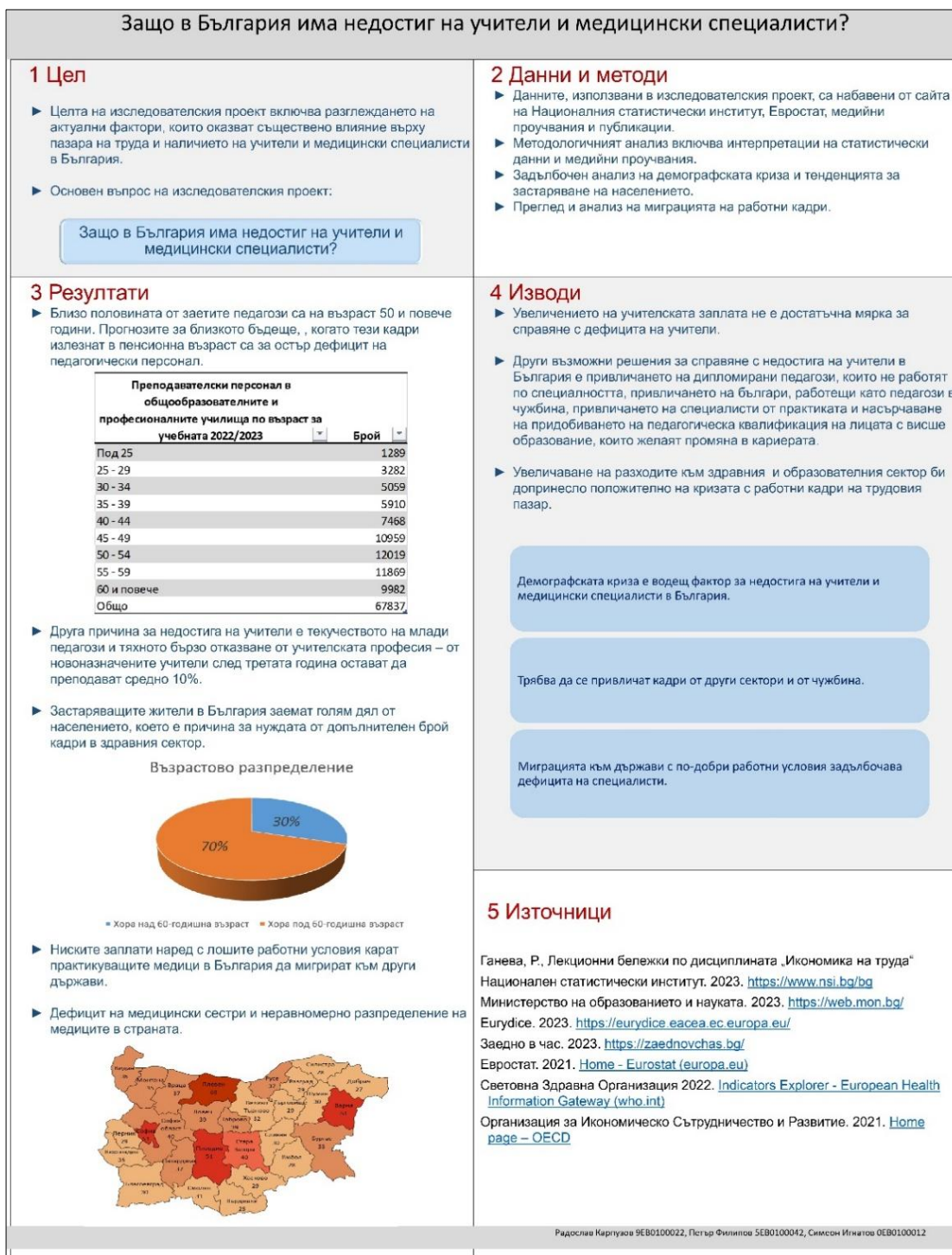
Постер 2 / Poster 2

Автори:

Радослав Карпузов, *Икономика и финанси*;
Петър Филипов, *Икономика и финанси*;
Симеон Игнатов, *Икономика и финанси*

Authors:

Radoslav Karpuzov, *Economics and Finance*;
Petar Filipov, *Economics and Finance*;
Simeon Ignatov, *Economics and Finance*

Постер 4 / Poster 4

Автори:

Виктор Георгиев, *Икономика и финанси*;
Ивана Раева, *Икономика и финанси*;
Мартин Георгиев, *Икономика и финанси*;
Никита Холomieв, *Икономика и финанси*

Authors:

Viktor Georgiev, *Economics and Finance*;
Ivana Raeva, *Economics and Finance*;
Martin Georgyashv, *Economics and Finance*;
Nikita Kholomiev, *Economics and Finance*

Защо в България има недостиг на учители и медицински специалисти?

1 Цел

- Целта на изследователския проект е да се определят основните фактори, предизвикващи дългогодишния недостиг на учители и медицински специалисти в България.
- Основен въпрос на проекта:

Защо в България има недостиг на учители и медицински специалисти?

2 Данни и методология

- Емпиричният анализ е базиран на статистически данни от ХСИ, WB, UNESCO, WHO, МФ, за периода 2000 – 2020 г. Резултатите са обработени в Microsoft Excel, (Version 2304 Build 16.0.16327.20200) и статистическият софтуер EViews 12 SV.
- Регресионен анализ на факторите, оказващи влияние върху броя на учителите.
- Регресионен анализ на факторите, оказващи влияние върху броя на медицинските специалисти.

3 Резултати

Таблица 1

Регресионни резултати за въздействието на публичното финансиране върху броя учители в страната (1993 – 2021 г.)

	Full sample	2008 - 2021
Constant	13.600*** (0.212)	7.258*** (0.758)
Government Funding	- 0.106*** (0.010)	0.190*** (0.035)
R-squared	0.794	0.703
Adjusted R-squared	0.786	0.679
No. observations	29	14

Стандартните грешки са посочени в скоби.

***, **, * посочват нивата на значимост, съответно в 90%, 95% и 99% доверителен интервал.

Таблица 2

Регресионни резултати за въздействието на различни променливи върху броя учители в страната (2000 – 2020 г.)

	Full sample	2011 - 2020
Constant	13.720*** (1.054)	7.277*** (0.745)
Government Funding	- 0.070*** (0.077)	0.147*** (0.043)
Average Salary	- 0.087 (0.067)	0.108*** (0.025)
GDP%GDP	0.124 (0.191)	- 0.194** (0.060)
GEE%TGOE	- 0.111 (0.165)	0.063 (0.034)
R-squared	0.711	0.969
Adjusted R-squared	0.639	0.945
No. observations	21	10

Стандартните грешки са посочени в скоби.

***, **, * посочват нивата на значимост, съответно в 90%, 95% и 99% доверителен интервал.

Таблица 3 Регресионни резултати за въздействието на различни променливи върху броя медицински специалисти в страната (2003 – 2021 г.)

Constant	9.907*** (1.824)
Government Funding	-0.034 (0.065)
Average Salary	0.010 (0.061)
Hospitals	0.286** (0.100)
Beds	0.029 (0.129)
R-squared	0.447
No. observations	19

4 Изводи

- Резултатите от регресиите за броя учители върху най-големия изследван период (29 години) показват, че публичното финансиране на образованието има отрицателна връзка с броя на учителите. Резултатите от по-краткия период показват, че процентно увеличение в публичното финансиране на образованието, би довело до приблизително 0.190 процентно увеличение в броя на учителите. При равни други условия, 1 процент увеличение на правителствени разходи за образование като процент от БВП, ще доведе до 0.124 процентно увеличение в броя на учителите.
- Средната възраст на медицинските сестри е над 50 години, което показва потенциален недостиг в бъдеще. Демографският фактор допринася за общия недостиг на здравни работници. Слабият прием на студенти за медицински сестри и сравнително малкият брой завършили допринасят за недостига. Недостатъчните стимули или перспективи за кариера могат да възпят хората да изберат медицинска сестра като професия. Загубата на обучени здравни специалисти поради емиграция задълбочава недостига. Недоволството от заплатите и условията на труд също допринасят за недостига на здравни работници.
- Препоръки за справяне с недостига на учители:** Подобрение на стратегиите за набиране на учители; подобряване на финансовите стимули за учителите; предоставяне на стипендии, или финансови стимули за студенти, следващи математика, информационни технологии и чужди езици установяване на партньорства с университети за популяризиране на тези предмети и предлагане на специализирани програми за обучение за настоящи учители и др.
- Препоръки за справяне с недостига на медицински специалисти:** Отделяне на повече ресурси и финансиране за сектора на здравеопазването, с насочване конкретно към набирането и задържането на здравни специалисти; прилагане на мерки за привличане на повече хора да проследят кариера в здравеопазването, особено в медицинските сестри, сътрудничество с образователни институции за разширяване на програмите за медицински сестри и увеличаване на броя на завършилите, извършване на цялостен преглед на условията на труд и пакетите с възнаграждения за здравните работници и др.

5 Източници

- C. Guthrie, e. a. (2022). OECD Reviews of Evaluation and Assessment in Education: Bulgaria. Paris: OECD Publishing.
- Galton, F. (1886). Regression Towards Mediocrity in Hereditary Stature. The Journal of the Anthropological Institute of Great Britain and Ireland, 15, 246-263.
- J.F. Kenney, E. K. (1962). Linear Regression and Correlation. Or 3rd (Ed.), Mathematics of Statistics (3rd изд., стр. 252-285). NJ: Van Nostrand: Princeton.
- OECD/European Observatory on Health Systems and Policies. (2021). Bulgaria: Country Health Profile 2021. Paris: OECD Publishing.
- OECD/European Observatory on Health Systems and Policies. (2022). България: Здравен профил за страната 2021. Paris: OECD Publishing.
- Ralitsa Simeonova-Ganeva and Kaloyan Ganev. (2023). Health Workforce in Communism, Transition and EU membership: Evidence from Bulgaria.
- Дирекция "Бюджет". (н.д.). Преглед на публичните разходи: Образованието - състояние, проблеми и възможности. София: Министерство на финансите.
- Национален Осигурителен Институт. (2011). Демография, Икономика и Социално Осигуряване 1990-2010 г. София.
- Национален Статистически Институт. (2022). ОБРАЗОВАНИЕТО В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ УЧЕБНАТА 2022/2023 ГОДИНА. София, НСИ.

Контактна информация: nkhologmce@gmail.com, yvl.georgiev@gmail.com, georgiyashv@gmail.com

Постер 5 / Poster 5

Автори:

Мария Георгиева, *Икономика и финанси*;
Мария Миронова, *Икономика и финанси*;
Спас Спасов, *Икономика и финанси*;
Даниел Драганов, *Икономика и финанси*

Authors:

Maria Georgieva, *Economics and Finance*;
Maria Mironova, *Economics and Finance*;
Spas Spasov, *Economics and Finance*;
Daniel Draganov, *Economics and Finance*

Защо в България има недостиг на учители и медицински специалисти?

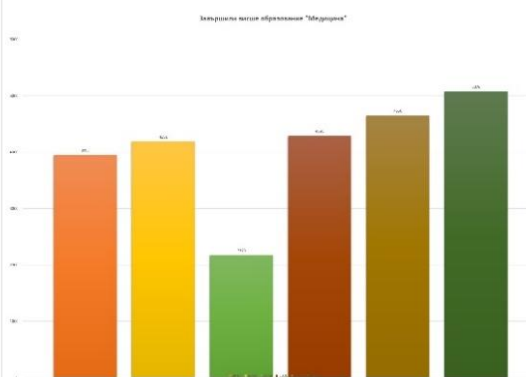
1 Цел

- Предметът на проекта е да определи и анализира какви са възможните причини за липсата на работна ръка в секторите здравеопазване и медицина.

Основните причини за липсата на учители и медицински специалисти.

3 Резултати

- Стигнахме до заключението, че интересът към педагогическите специалности в университетите също се покачва стабилно. Според изданието на рейтинга на висшите училища в България педагогиката е втората най-желана специалност сред студентите.

- Стигнахме до заключението, че налице е недостиг на медицински сестри и санитарни, лекарите са неравномерно разпределени, процентът на общопрактикуващи лекари в нисък /15%/, в сравнение с Европа /23%/.

2 Данни и методи

- Информация и данни за средното ниво на заплати в България и ЕС
- Сравнение на работните условия в двата сектора
- Анализ на икономическите показатели
- Използване на основни графики за целта на изследователския ни проект

4 Заключение и дискусия

- Изводите до които стигнахме: За да се справи с недостига на медицински специалисти, в България може да се предприеме действия като подобряване на условията на труд, увеличаване на заплатите, инвестиции в съвременно оборудване и стимулиране на младите хора да изберат медицинска професия. Освен това, може да се насърчи и подобри обучението и образователните програми, както и да се увеличи броят на учебните места за медицински студенти.

Финансиране: Образователната система в България се сблъсква с недостатъчно финансиране.

Инфраструктура и оборудване: Много училища в България се нуждаят от подобрения в инфраструктурата и оборудването.

Ниско заплащане: Заплатите на медицинските специалисти в България са сравнително ниски спрямо други европейски страни.

Липса на условия и оборудване: Много болници и здравни заведения в България се борят с липса на необходимото оборудване и средства за лечение.

Лоша демографска ситуация - намаляваща работна сила за сметка на застаряващото население

5 Източници:

НСИ
Евростат

Защо в България има недостиг на медицински сестри? | Why Is There a Shortage of Nurses in Bulgaria?

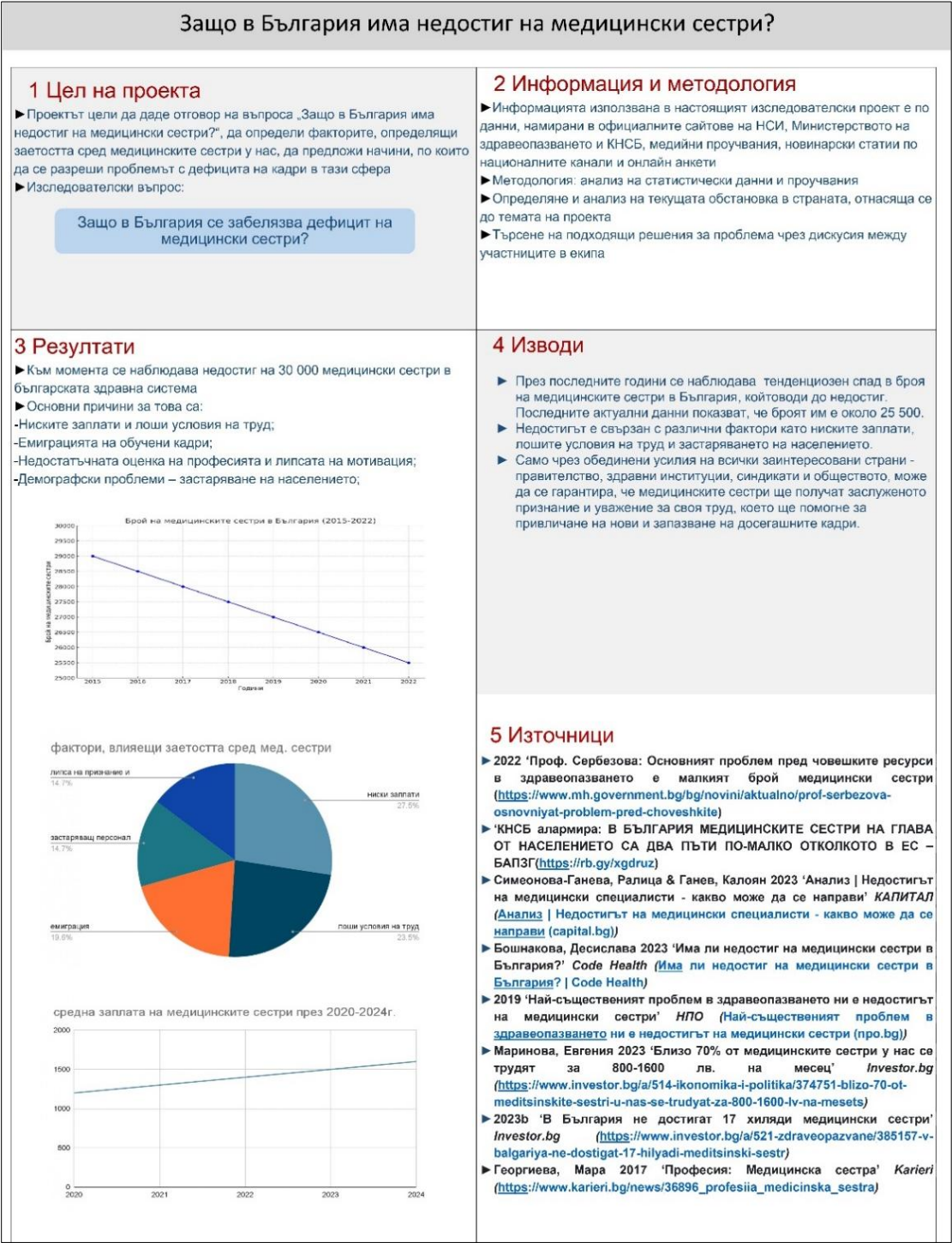
Постер 1 / Poster 1

Автори:

Алекс Зайтинов, *Икономика и финанси*;
Мартин Марков, *Икономика и финанси*;
Ирина Иванова, *Икономика и финанси*;
Марина Горанова, *Икономика и финанси*

Authors:

Aleks Zaitinov, *Economics and Finance*;
Martin Markov, *Economics and Finance*;
Irina Ivanova, *Economics and Finance*;
Marina Goranova, *Economics and Finance*

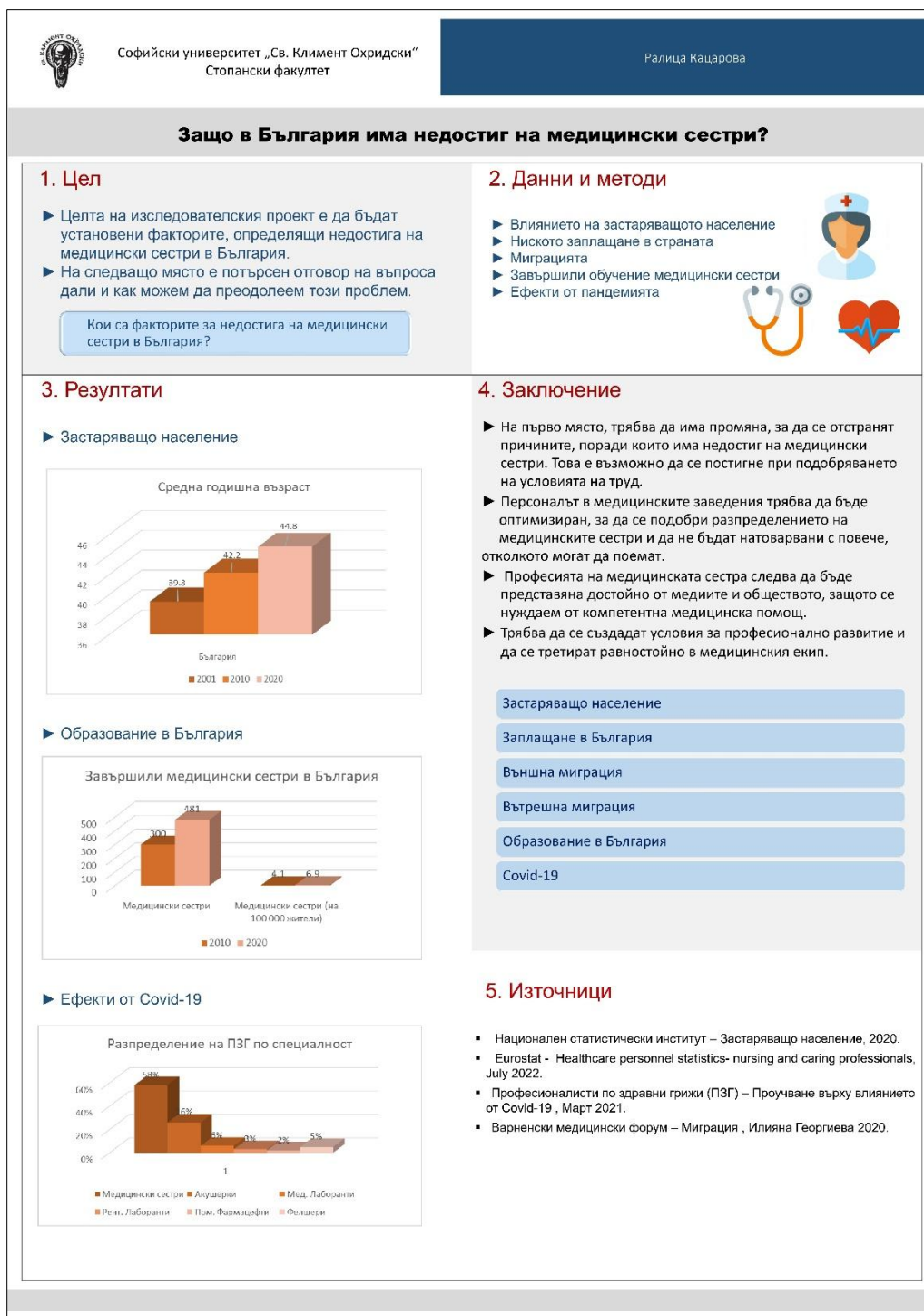
Постер 2 / Poster 2

Автор:

Author:

Ралица Кацарова, *Икономика и финанси,*

Ralitsa Katsarova; *Economics and Finance*

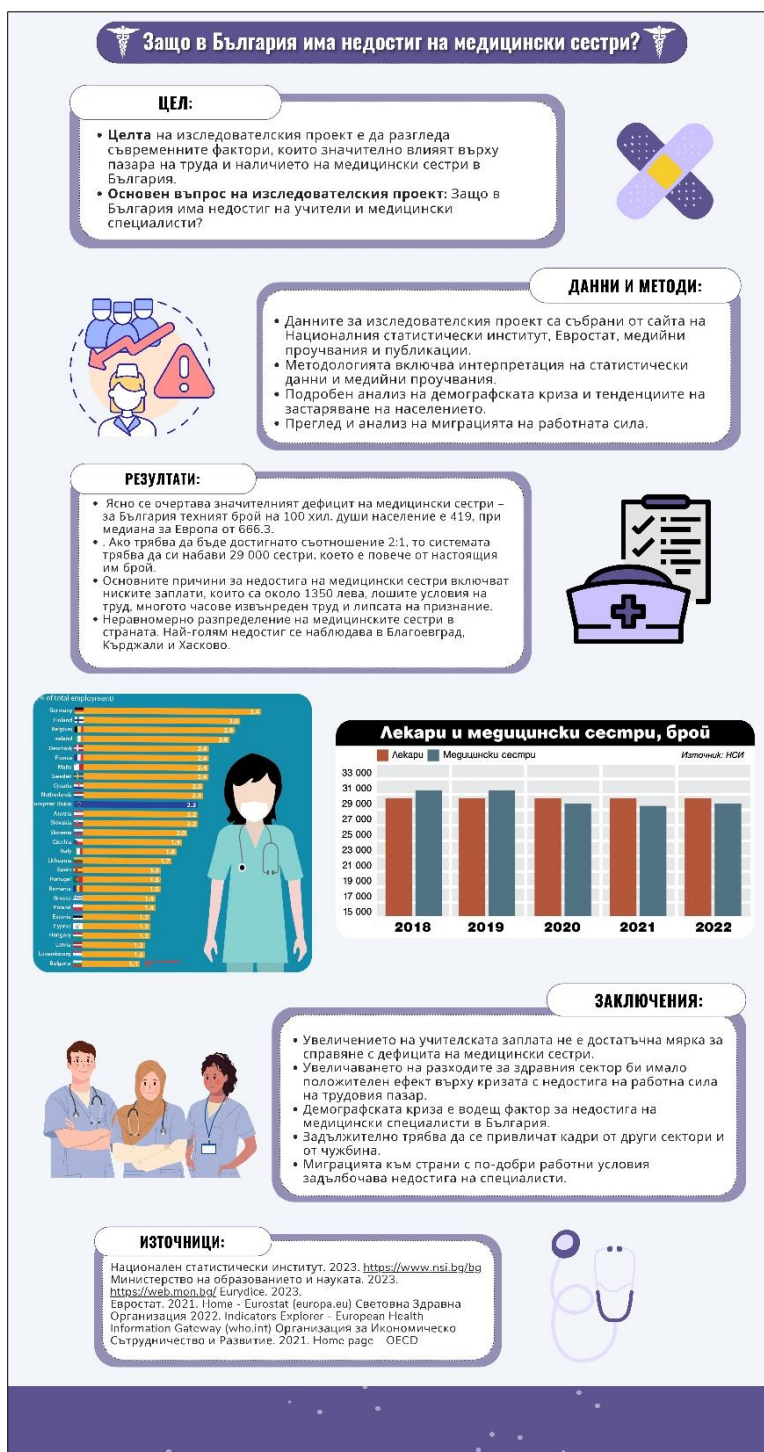
Постер 3 / Poster 3

Автори:

Authors:

Ли́ли Станева, *Икономика и финанси*
Стелли Кроснарова, *Икономика и финанси*
Пламен Михайлов, *Икономика и финанси*

Lili Staneva, *Economics and Finance*
Stelli Krosnarova, *Economics and Finance*;
Plamen Mihaylov, *Economics and Finance*

Защо в България има много повече обявени свободни места отколкото предполага растежът в заетостта? | Why are there many more advertised vacancies in Bulgaria than employment growth suggests?

Постер 1 | Poster 1

Автори:

Елеонора Илиевска, *Икономика и финанси*;
Иванка Бадева, *Икономика и финанси*

Authors:

Eleonora Ilievska, *Economics and Finance*;
Ivanka Badeva, *Economics and Finance*

Защо в България има много повече обявени вакантни позиции отколкото предполага растежът в заетостта (например, за 2023г. броят на обявените вакантни позиции е приблизително 200 хил. при приблизително 12 хил. нови работни места)?

1 Цел

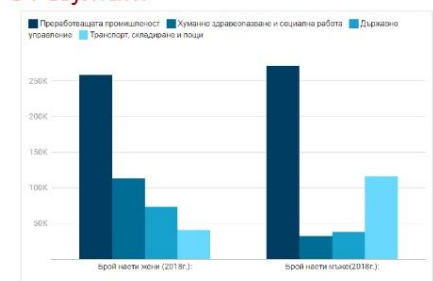
- Целта на този изследователски проект е да се анализира и обясни явлението на диспропорцията между броя на обявените вакантни позиции и растежа в заетостта в България. Разгледали сме данни от НСИ, Евростат и месечен бюлетин на Европейската централна банка, за да се отговори най-точно на въпроса:

Защо в България има много повече обявени вакантни позиции отколкото предполага растежът в заетостта?

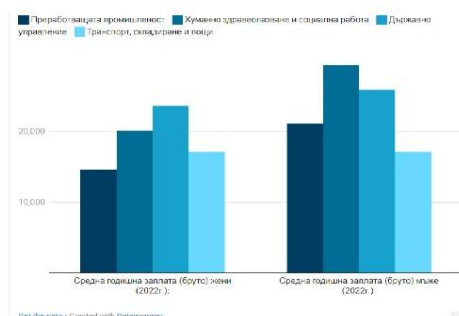
2 Данни и методи

- В изследователския проект е извършен анализ на текущата ситуация и предложени решения за недостига на квалифицирани работници и въздействието на вакантните позиции върху икономиката и обществото.
- Методите, използвани в процеса на анализ, включват статистически обработки, сравнителен анализ и интерпретация на данни.

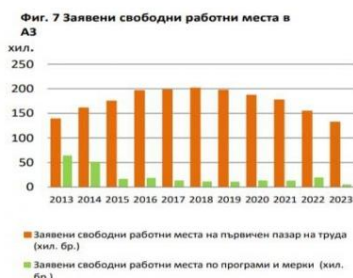
3 Резултати

Брой наети жени към брой наети мъже в секторите с най-голям брой вакантни позиции

Средната годишна заплата (бруто) за жени и за мъже за 2022г. в същите сектори

4 Заключение и дискусия

- Негативният коефициент на естествен прираст на населението и бързото толене на населението в България предразполагат за увеличение на вакантните позиции.
- Разликата между уменията на работниците и изискванията на работодателите води до незапълнени вакантни позиции.
- В подобен период се очаква да има повече ново създадени работни места, но също така и възможност за технологична иновация, която може да създаде нови позиции, но и да намали броя на работниците в определени сектори.
- Най-голям брой вакантни работни места има в секторите на преработващата промишленост (2701), хуманно здравеопазване и социална работа (2219) и държавно управление (2215).
- Най-голям коефициент заети към свободни работни места има в секторите на държавно управление (2%), хуманно здравеопазване и социална работа (1,2%) и транспорт, складиране и съобщения (1%).

Заетостта при лицата с висше образование ще се повиши с 1% до 2025 г.

Ниската безработица в България увеличава броя на вакантните позиции.

Наетите жени взимат 9350 лв бруто по-малко на година от мъжете в същия сектор.

5 Източници

- Национален статистически институт на България - НСИ
- Статистическа служба към Европейската комисия - Евростат
- Част от месечен бюлетин на Европейската Централна банка от декември 2002г. изследваща връзката между вакантните работни позиции и безработицата
- Краткосрочни и дългосрочни прогнози за развитието на пазара на труда в България – проучване на Министерството на труда и социалната политика на България
- Пролетна макроикономическа прогноза за 2024 на Министерството на финансите на България
- Проучване на тема „Професионално образование и заетост“ на Институт за пазарна икономика на България
- Проучване на тема „Индекс на съответствието между професионалното образование и профила на икономиката“ на Институт за пазарна икономика на България

Contact information: Your names and emails

Постер 2 | Poster 2

Автори:

Десислава Илиева, *Икономика и финанси*;
Йоан Кръстев, МП „Международен финансов
мениджмънт“

Authors:

Desislava Ilieva, *Economics and Finance*;
Yoan Krastev, MP „International Finance
Management“

Защо в България има много повече обявени вакантни позиции отколкото предполага растежът в заетостта?

1 Цел

- Целите и задачите на настоящия изследователски проект са да установим основните причини за значителната разлика между В труда ни следва да изложим факторите, които са причина за големия брой незаети работни места и предизвикателствата, които работодатели и работници срещат на пазара на труда.
- Основен изследователски въпрос:

Защо в България има много повече обявени вакантни позиции отколкото предполага растежът в заетостта (например, за 2023 г. броят на обявените позиции е приблизително 200 хил. при приблизително 12 хил. нови работни места)?

2 Данни и методи

► Използваме статистически данни от източници като Националния Статистически Институт, Агенцията по Заетостта и Българската Търговско-промишлена Палата.

Разглеждаме и анализираме следните фактори:

- Пенсионирани или смърт на персонала
- Текучество
- Демографска криза
- Несъответствие между търсени и предлагани умения на работната сила

3 Резултати

- Пенсионирани или смърт на персонала - оказва най-голямо влияние на секторите, характеризирани се с изисквания за висока квалификация на работниците, и относително голям дял на по-възрастните заети лица

Икономически сектор	Дял от заетите в страната	46-65 г.	над 65 г.
Хуманно здравеопазване и социална работа	6.5%	51.8%	12.3%
Образование	7.4%	53.4%	6.8%
Държавно управление	5.2%	43.9%	8.4%
Транспорт, складирание и поща	6.6%	46.2%	5.6%
Професионални дейности и научни изследвания	3.5%	33.0%	14.9%

- Текучество – най-високо при сектори с нисък дял на хората с висше образование и ниска степен на квалификация

- Демографска криза

- Несъответствие между търсени и предлагани умения на работната сила

- Работодателите търсят кадри с качествено образование, нужни квалификации, владение на английски или друг чужд език, дигитални компетентности, да показват мотивация за работа, адаптивност, дисциплина, комуникационни умения, умения за работа в екип, съобразителността, аналитичното мислене, умения за решаване на проблеми, за управление на времето и за вземане на решения.

- Кандидатите за работа са информирани за търсените качества и умения, но често не проявяват интерес да подобрят своята квалификация, освен в случаите, когато това ще доведе до сигурна работа с удовлетворяващо заплащане.

4 Заключение

Намирането на квалифицирани служители с потенциал за развитие и изградени работни навики представлява все по-голяма трудност за работодателите в България. Причината за тежкия им недостиг е не само резултат от кризата с Covid-19, но и трайното намаляване и застаряване на населението в страната наред с много други причини. Също така в кадрите има липса на необходими качества като дисциплина, отговорност, адаптивност, инициативност, желание за придобиване на нови знания и др.

Несъответствието между броя на обявените вакантни позиции и действителния растеж на заетостта може да доведе до икономически, организационни и лични предизвикателства. Справянето с тези предизвикателства изисква да се анализират причините за това явление и да се предприемат съответните мерки, като например подобряване на обучението и квалификацията на работната сила, подобряване на условията на труд и въвеждане на мерки с цел по-дълго задържане на персонала.

Като основна причина за разминаването между броя на вакантните позиции в България и броя на позициите, които предполага растежът в заетостта, се отличава заместващото търсене

Заместващото търсене бива породено най-вече от два фактора – пенсионирането (или смърт) на персонала и високото текучество

Секторите под най-голям риск от пенсиониране на голяма част от заетите се характеризират с изисквания за висока квалификация и относително голям дял на заетите, притежаващи висше образование (над 70%)

В секторите, при които се наблюдава най-високо текучество, и са на челните позиции по обявени свободни обяви, голяма част от заетите не притежават висше образование или някаква специална квалификация

Несъответствието между търсените и предлаганите умения на работната сила води до затрудняване на процеса на подбор и обучение на персонала, което изисква въвеждане на нужните мерки

5 Източници

НСИ, (2024) „Движение на наетите лица по трудово и служебно правоотношение по икономически дейности през 2022 година“

Българска Търговско-промишлена Палата, (2021) „Профил на заетите лица по икономически сектори“

Агенция по Заетостта, (2024). За безработицата, активната политика по заетостта и реализацията на програмата „Развитие на човешките ресурси“ през март 2024 г.“ <https://www.az.government.bg/>

НСИ, <https://www.nsi.bg/bg>

Р. Симеонова-Ганева, А. В. (2023). Неравновесията на пазара на труда: методика за краткосрочно прогнозиране и анализ за развитието на пазара на труда в България.

Информация за контакт: Десислава Илиева, desislava.ilieva01@gmail.com, Йоан Кръстев, yoan.krastev@icloud.com

Постер 3 | Poster 3

Автори:

Елеонора Денева, *Икономика и финанси*;
Миглена Бояджиева, *Икономика и финанси*;
Теодора Петкова, *Икономика и финанси*;
Цветомир Урджанов, *Икономика и финанси*

Authors:

Eleonora Deneva, *Economics and Finance*;
Miglena Boyadjieva, *Economics and Finance*;
Teodora Petkova, *Economics and Finance*;
Tsvetomir Urdjanov, *Economics and Finance*

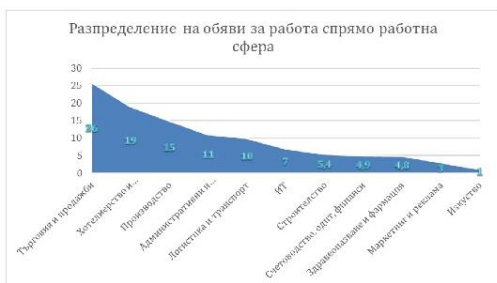
Защо в България има много повече обявени вакантни позиции отколкото предполага растежът в заетостта ?

1. Цел :

Настоящият изследователски проект има за цел да анализира несъответствието между вакантните позиции на пазара и реалния растеж на заетост в България, като в него ще бъдат представени разнообразни фактори, които да се опитат да обяснят и установят произхода на този феномен.

3. Резултати :

- След проведено проучване беше установено, че съществува следното разпределение на вакантните позиции в страната към май 2024

- Традиционно за страната преобладават позиции, които не изискват висока квалификация. Най-значителен ръст се наблюдава в секторите „Търговия и продажби“ и „Хотелиерство и ресторантьорство“, докато в секторите „Здравеопазване и фармация“, „Строителство“ и „Счетоводство, одит, финанси“ броят на обявите остава непроменен

- След събрани данни се разкри тенденция за неравномерно разпределение на вакантните позиции, които са предимно концентрирани в големите градове
- Съществува разбирането, че по-голямата част от обявените вакантни позиции имат за цел намиране на работници, които да заместят пенсионираните се.
- Регистрираният от Агенцията по заетост недостиг на специалисти с висше образование е съсредоточено в няколко професии- медицински сестри, лекари, учители. При недостига на другите групи висшестепенно значение има разминаването между изучаването на специалността във висшето образование и пазара на труда.

2. Данни и методи :

- Използван е методът на уеб-скрининг на вакантни позиции от популярни платформи за обяви за работа
- Анализиране на статистически данни от Националния статистически институт, Агенцията по заетостта и Съвета за статистически анализи.
- Изготвени са специални графики със статистически данни

4. Заключение :

- Демографската криза и свързаното с нея намаляване на населението е основна причина за неблагоприятните условия в пазара на труда
- Други причини са ниската квалификация на кадрите, структурните промени в икономиката, които съчетани създават условия за несъответствие между предлаганата работа и търсещите труд
- Вътрешната миграция поради неблагоприятни работни условия като немотивиращо заплащане, изтичането на кадри в чужбина, дискриминация по етнически признак са други предпоставки, които оказват негативно влияние върху пазара на труда
- Неравномерното разпределение на вакантни позиции, които е концентрирано в големите градове оказва натиск върху конкуренцията в малките градове и създава структурна безработица поради транспортни разходи
- Глобализацията оказва натиск върху нуждата от квалифицирани кадри, а високата конкуренция включително и с чуждестранни кадри показва нуждата от създаването на програми, които да подпомогнат изграждането на човешки капитал

Ниската квалификация, структурните промени в икономиката, неравномерното разпределение на вакантни позиции в големите градове, високата конкуренция и демографската криза са ключови фактори за несъответствието между вакантните работни позиции и търсещите труд кадри

Засилената конкуренция поради глобализацията на пазара на труда създава нуждата от допълнителни програми и обучения, които да увеличат наличния човешки капитал на местните кадри

5. Източници :

Съвет за икономически анализи (СИА), съвет за икономически анализ. Available at: <https://cea.egov.bg/wps/portal/cea-web/home> (Accessed: 31 May 2024).
Reaching out and activating inactive and unemployed persons in Bulgaria (no date) OECD iLibrary. Available at: https://www.oecd-ilibrary.org/employment/reaching-out-and-activating-inactive-and-unemployed-persons-in-bulgaria_7b91154a-en (Accessed: 31 May 2024).
Най-много свободни работни места (no date) Petel.bg. Available at: https://petel.bg/Nay-mnogo-svobodni-rabotni-mesta-ima-v-targoviyata-hotelierstvoto-i-restorantorstvoto_523891 (Accessed: 31 May 2024).
Свободните работни места в България (2013) Bulgarian Industrial Association. Available at: <https://www.bia-bg.com/news/view/14933/> (Accessed: 31 May 2024).
Агенция по заетостта (АЗ), Агенция по заетостта. Available at: <https://www.az.government.bg/bg/pril/> (Accessed: 31 May 2024).
Основни резултати от наблюдението на работната сила през 2023 година. Available at: https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/LFS2023_DLU_NCSM.pdf (Accessed: 31 May 2024).

Постер 4 | Poster 4

Автори:

Кристиан Краев, *Икономика и финанси*;
Мирослав Тонков, *Икономика и финанси*

Authors:

Kristiyan Kraev, *Economics and Finance*;
Miroslav Tonkov, *Economics and Finance*

ЗАЩО В БЪЛГАРИЯ ИМА МНОГО ПОВЕЧЕ ОБЯВЕНИ ВАКАНТНИ ПОЗИЦИИ ОТКОЛКОТО ПРЕДПОЛАГА РАСТЕЖЪТ В ЗАЕТОСТТА?

1. Цел

- Целта на настоящето проучване е да анализира причините за високия брой вакантни позиции в България, въпреки относително стабилните нива на заетост.

- Основен изследователски въпрос:

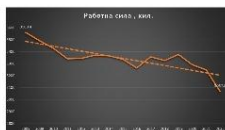
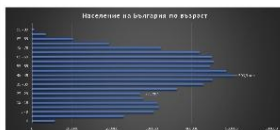
ЗАЩО В БЪЛГАРИЯ ИМА МНОГО ПОВЕЧЕ ОБЯВЕНИ
ВАКАНТНИ ПОЗИЦИИ ОТКОЛКОТО ПРЕДПОЛАГА
РАСТЕЖЪТ В ЗАЕТОСТТА?

2. Данни и методи

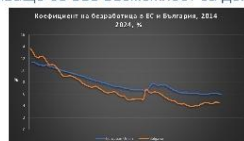
- Данни за образованието и образователната система в България
Източник: Инфостат
- Данни за коефициент на безработица в ЕС и България
Източник: Евростат
- Данни за брой вакантни позиции и заетост в икономиката на България, за работната сила в България, за естествен и механичен прираст, за вътрешна миграция
Източник: НСИ, Инфостат, АЗ
- Използвани методи: сравнителен анализ, описателна статистика, корелация и други

3. Резултати

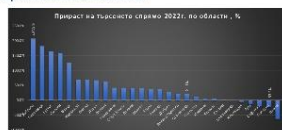
- Демографска криза в България
 - застаряващо население
 - ниска раждаемост и висока смъртност => негативен естествен прираст
 - спад на работната сила
 - вътрешна миграция към големите икономически области => недостиг на специалисти в по-малките населени места.

- Фрикционна безработица
 - високи разходи за труд на работодателите, методи за задържане на работниците и привличане на нови такива – прогресивно възнаграждение, бонус за привлечен нов служител.
 - нисък коефициент на безработица => има предимство за работниците, изразяващо се във възможност за договаряне на по-висока заплата.

- Структурна безработица
 - налице е значителен недостиг на специалисти в повечето области на страната, в области като Габрово и Търговище търсенето на персонал е скочило със съответно 207% и 182%.
 - в големите градове – София, Варна, Пловдив, Бургас търсенето на персонал намалява

- роля на образованието: наблюдаваме все по-голям интерес към записването на висше образование
- коефициентът на безработица намалява с повишаване на образованието.

4. Заключение

- Основните изводи сочат, че проблемът с повечето обявени вакантни позиции, отколкото предполага растежът в заетостта се дължи на взаимодействието на следните фактори:

Демографската криза в България, високата смъртност и ниската раждаемост, както и застаряващото население

Намаляването на работната сила и едновременно увеличаване на работните позиции

Наличието на фрикционна безработица

Наличието на структурна безработица, липсата на квалифицирани кадри

Проблеми в образователната система

- Необходимост от реформи в образователната и социалната система, които да доведат до повишаване на резултатите на учениците, както и до ръст в раждаемостта.

5. Източници

<https://www.nsi.bg>
<https://infostat.nsi.bg>
<https://www.infostat.bg>
<https://ec.europa.eu/eurostat>
<https://www.gb.government.bg/>
<https://www.az.government.bg/>
<https://trn.bg.org/>
<https://www.bta.bg.com/news/view/32516/>
<https://business.dir.bg/karieri/kolko-cheshto-horata-smenyat-rabotata-si>
Аналитичен доклад – Проучването за потребностите от работна сила на Агенция по заетостта, 2023г.
Годишни обзори на Агенция по заетостта
Изследване на неравноверието на пазара на труда на регионално и секторно ниво. Изготвяне на анализ и краткосрочна прогноза за развитието на пазара на труда и бъдещото търсене и предлагане на труд в България в регионален план и по сектори – доц. д-р Ралица Симеонова-Ганева (Ръководител екип), доц. д-р Калоян Ганев, доц. д-р Андрей Василев, д-р Радостина Ангелова Стефанова, Валентин Чавдаров, Габриела Йорданова, Катерина Георгиева, Павел Перпелиев, Катина Панчева
Мотивация на студентите при избора на учителската професия, Лилия Бабакова, 2019
Въздействие на пандемията COVID – 19 върху малките и средни предприятия от Югозападен Регион, България, Силов на икономистите в България
Средносрочни и дългосрочни прогнози за развитието на пазара на труда в България, Ралица Симеонова-Ганева, Андрей Василев, Калоян Ганев, Любомир Димитров, 2019 г.

Контакти: Кристиан Краев, kristiyankraev19@gmail.com; Мирослав Тонков, mtonkov13@gmail.com

Ролята на минималната работна заплата в българската икономика и ефектите от нейното увеличаване | The role of the minimum wage in the Bulgarian economy and the effects of its increase

Автор:

Author:

Александър Дамянов, МП “Икономика и право” Aleksandar Damyanov, MP “Economics and Law”

Въведение

Минималната работна заплата /МРЗ/ представлява най-ниското възнаграждение, при което може да възникне законно трудово правоотношение¹. Тя обикновено се определя на часова, дневна или месечна база, като е възможно да бъде избран и друг период². Специално за България е прието това да става на месечна база. Формално се изчислява и часова ставка, като това се прави посредством разделяне на месечната МРЗ на средния брой работни часове за един календарен месец. Последната стойност пък се получава, като общият брой работни дни през годината се умножи по нормативно установения 8-часов работен ден и общото произведение се раздели на 12 календарни месеца. По този начин часовата ставка се явява по-скоро функция на месечната МРЗ, а не самостоятелна норма, съобразена с пазарните условия. В България минималната работна заплата, администрирана от държавата, често се представя от правителството като вид социална справедливост, целяща да защити от трудова експлоатация най-уязвимите слоеве на населението. От горното следва, че МРЗ се формира на непазарен принцип и при нея не се отчита реалният принос на работещите към производствения процес.

В последните години в България се наблюдава чувствително увеличение на минималната работна заплата. – от 340 лв. през 2014 г. до 610 лв през 2020 г. В настоящата разработка ще бъде разгледан въпроса дали са налице икономически предпоставки за това повишаване. Също така ще бъде направен анализ на това доколко МРЗ действително подобрява жизнения стандарт на най-бедните слоеве на населението и има ли други ефекти (позитивни или негативни) върху доходите на останалите участници на пазара на труда. Това ще стане, като бъдат представени и коментирани статистически данни от НСИ и Евростат, отнасящи се до производителността на труда, линията на бедност, средната работна заплата и медианния доход. Разглежданият период е от 2014 до 2019 г. Важно е да се направи уговорката, че повечето от статистическите данни за 2019 г. към момента имат

характер на предварителни. Все пак преценката на автора е те да бъдат включени с цел да се направи един по-пълнен анализ на разглеждания проблем, както и да се представи състоянието на пазара на труда непосредствено преди настоящата криза, свързана с епидемията от коронавирус.

С цел по-голяма убедителност на аргументите методологията на НСИ за средната работна заплата ще бъде тествана с примерни стойности. Също така на база наличните данни ще бъде представено примерно разпределение на работещите за 2018 г. според размера на тяхното възнаграждение. Допълнително ще се обоснове и използването на медианния доход, като се посочи дялът на работната заплата в общия доход на домакинствата за периода 2014-2019 г. По този начин ще се получи една по-голяма пълнота на настоящата разработка.

Преглед на литературата

В България има сравнително малко изследвания за минималната работна заплата и икономическите ефекти от нейното увеличаване на научно ниво. Все пак може да се посочи публикацията на Фондация „Институт за пазарна икономика“ /ИПИ/ „Как влияе ръстът на минималната работна заплата върху заетостта в България. Иконометрична оценка на база панел от областни данни за периода 2003-2013 г.“. Макар към настоящия момент изследването да не се явява съвсем актуално, в него са посочени някои важни тенденции, които се наблюдават вследствие увеличаването на МРЗ. Така например според ИПИ всяко вдигане на минималната работна заплата със 100 лева води до намаляване на коефициента на заетост сред хората с начално и по-ниско образование с 1,4 процентни пункта. Предвид факта, че този коефициент варира между 9% и 26% в различните области през 2013 г., това на практика означава загуба на между 16% и 5% от съществуващата заетост. Също така е посочено, че се наблюдава значително увеличаване на съотношението между минималната и средната работна заплата в различните области. Докато през 2000 г. най-високото съотношение е 41% в област Смолян, то през 2013 г. в повечето области то е над 50%, като в област Видин дори достига 60%.

На база своето изследване Институтът за пазарна икономика препоръчва да се замрази покачването на минималната работна заплата в бъдеще с цел да се избегне понататъшната загуба на работни места сред най-ниско квалифицираните. Както е добре

известно, в периода 2014-2020 г. в България се случи точно обратното на тази препоръка. Тъй като изследването на заетостта не е предмет на настоящата разработка, тук няма да бъде коментирана правилността на тази прогноза на ИПИ. Една друга тенденция обаче придобива все по-осезаеми размери. Бърз преглед на предварителните данни за средната работна заплата за 2019 г. показва, че само в пет области /Враца, Варна, Стара Загора, София и София (столица)/ тя надвишава с повече от два пъти МРЗ. От друга страна съотношението между минималната и средната работна заплата в областите Благоевград и Видин е съответно 69,1% и 68,4%³.

Друго изследване по темата е публикацията на докторантите Мария Манчева и Станимир Стаматов „Тенденции и въздействие на минималната заплата в България след 1999 г. и влиянието ѝ върху икономическото развитие“ в бр.1/ 2017 г. на издаваното от УНСС списание „Икономически и социални алтернативи“. В него се анализира увеличението на МРЗ в периода 2000-2014 г., като се отбелязва, че само в пет от тези 15 години БВП по текущи цени нараства с повече от МРЗ. В допълнение следва да се посочи, че в две от тези пет години /2002 и 2010 г./ ръстът на МРЗ е нулев. Подобен анализ е направен и по отношение производителността на труда по текущи цени. За периода 2001-2014 г. само в четири случая тя нараства с повече от увеличението на МРЗ. Логично две от тези години са вече споменатите, в които минималното възнаграждение не е повишавано, а останалите две са 2006 и 2007 г. Друг извод в изследването е свързан със сравнително малкото покачване на съотношението между минималната и средната работна заплата в България в периода 2000-2014 г. По отношение на линията на бедност, определяна с Постановление на Министерски съвет, се отбелязва, че през 2009, 2010 и 2012 г. нетната МРЗ е под тази линия, т.е. работещите на минималното възнаграждение са официално бедни.

Авторите на изследването приемат, че за българския трудов пазар най-подходящо е институционалното определяне на минималната работна заплата. Все пак те препоръчват да се прецизира дали тя се явява основно или брутно трудово възнаграждение (т.е. дали в нея се включва допълнителното възнаграждение за придобит стаж и професионален опит). Предложено е и дефиниране на „коридор“, като МРЗ да се определя със съотношение между 40 и 50 % спрямо средната брутна заплата в частния сектор за предходната година.

В световен план са налице доста повече изследвания за минималната работна заплата. Така например в доклада на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) за 2015 г. се посочва, че в много държави е било приложено увеличаване или въвеждане на МРЗ като антикризисна мярка. Същевременно обаче се отбелязва, че това има доста ограничен принос за намаляването на бедността. С цел по-голям ефект ОИСР препоръчва увеличаването на МРЗ да бъде съчетано с подходяща данъчна и социална политика. Освен това се отбелязва, че следва да се ограничи нарастването на разходите за труд на работодателите⁴. Едни от най-мащабните проучвания за МРЗ са дело на David Neumark и William Wascher. В своята книга *Minimum wages*, 2008 те посочват, че минималните заплати като цяло не постигат целите, които техните поддръжници формулират. Те намаляват възможностите за заетост на по-нискоквалифицираните работници и съответно не са ефективен начин за борба с бедността. Двамата автори също посочват, че са налице ефекти върху доходите в дългосрочен план, тъй като се намалява използването на човешкия капитал⁵. Някои от по-ранните проучвания на Neumark/Wascher биват частично оспорени от Jeff Chapman в неговата публикация *Employment and the Minimum Wage - Evidence from Recent State Labor Market Trends*, 2004. Авторът отбелязва, че посочените от тях изменения на заетостта са незначителни от статическа гледна точка. Той обаче не разделя заетите на висококвалифицирани и нискоквалифицирани, а по-скоро прави анализ на база отделни сектори в икономиката на определени американски щати. Разбира се, този преглед на литературата далеч не е изчерпателен, но така или иначе той е само с информативен характер, тъй като предмет на настоящата разработка е изследването на икономическите ефекти от увеличаването на минималната работна заплата в България.

Обосновка на използваната методология

Разглежданият период от 2014 до 2019 г. предоставя възможност за работа с приемлив като дължина динамичен ред данни. Същевременно шестгодишният период обуславя представянето на най-актуалните измерения на проблема, които да бъдат описани по един синтезиран начин. С цел по-голяма обективност, повечето от данните ще бъдат показани в няколко различни аспекта. Така например производителността на труда ще бъде представена по три начина – по текущи цени, по цени на предходната година и по цени на година, приета за базова. Също така медианният доход, който се явява общ разполагаем

нетен доход на еквивалентна единица ще бъде съпоставян с нетните, а не с brutните стойности на минималната и средната работни заплати.

Използваната методология цели да покаже какво е действителното подобрение на жизнения стандарт на най-ниско платените слоеве на населението. Освен това е важно да се даде отговор на въпроса до каква степен политиката по вдигането на минималната работна заплата се неутрализира от пазарния механизъм с неговите конкретни проявления (например, покачването на цените на стоките от първа необходимост). В този смисъл е необходимо да се направи разграничение между номиналната работна заплата и реалния доход, като номиналната стойност бъде съпоставена и с определяната с Постановление на Министерския съвет линия на бедност за съответната година. По отношение на останалите участници на пазара на труда от съществено значение е да се разбере доколко те са стимулирани да повишават своята квалификация и да развиват своите умения. За тази цел ще бъде изследвано какво е съотношението между техните възнаграждения и тези на най-ниско платените. Тук именно ще бъде използван медианният доход, тъй като той дава представа какво е възнаграждението на човек с достатъчно добра квалификация, но също и с потенциал за по-нататъшно развитие. Това е така, тъй като значителна част от дохода на домакинствата се формира именно от работна заплата, както ще се види от данните на НСИ. На база всичко изборено по-горе ще се получи една по-пълна картина на доходите на различните групи работещи на пазара на труда.

Освен това при тестването на методологията на НСИ за средната работна заплата се цели установяването на съотношението между хората с най-високи и с най-ниски заплати в една хипотетична представителна извадка. За разделянето на работещите на групи според получаваните от тях възнаграждения ще бъдат използвани данни от официален отговор на депутатски въпрос от страна на министъра на финансите Владислав Горанов, както и от интервю на президента на КНСБ Пламен Димитров. Данните, упоменати в този абзац, ще бъдат представени въз основа на определени допускания от страна на автора, както и с известни условности, като всичко това ще бъде ясно посочено в текста.

Тестване на избраните методи

Минималната работна заплата в България се регламентира нормативно с Постановление на Министерския съвет /ПМС/. Обикновено това се случва преди началото

на календарната година, за която се отнася. В последните години има две по-скоро незначителни изключения от това правило. Така например през 2015 г. МРЗ е повишена два пъти, като за второто увеличение от 1 юли 2015 г. Постановлението на МС е с дата от 4 юни с.г. През 2017 г. пък първоначално има пропуск, свързан със съгласуването на размера на минималната заплата в Националния съвет за тристранно сътрудничество. Това довежда до отмяна на първоначално приетото ПМС № 22/26.01.2017 г. от Върховния административен съд. Така минималната работна заплата е повишена официално със задна дата от 1 януари 2017 г. с ПМС № 141/13.07.2017 г.⁶

Таблица 1. Минималната работна заплата в България 2014-2020 г.

Година/Дата	Брутна МРЗ в лева	Нормативно основание
2014	340	ПМС № 249/31.10.2013 г.
01.01.2015	360	ПМС № 419/17.12.2014 г.
01.07.2015	380	ПМС № 139/04.06.2015 г.
2016	420	ПМС № 375/28.12.2015 г.
2017	460	ПМС № 141/13.07.2017 г.
2018	510	ПМС № 316/20.12.2017 г.
2019	560	ПМС № 320/20.12.2018 г.
2020	610	ПМС № 350/19.12.2019 г.

Разбира се, от икономическа гледна точка веднага възниква въпросът дали това повишаване на МРЗ отговаря на увеличението на производителността на труда. Предвид факта, че в горната таблица е посочена номиналната стойност на работната заплата по години, най-напред ще бъде разгледано увеличението на производителността на труда за периода 2014-2019 г. по текущи цени. За този шестгодишен период МРЗ се е повишила с 64,7% от 340 на 560 лв., като, разбира се това не означава нарастване на покупателната способност със същия темп. Според данните на НСИ⁷ обаче производителността по текущи цени за периода 2014-2019 г. се е повишила с 37,5%.

Таблица 2. Производителност на труда в България по текущи цени 2014-2019 г.

Година	БВП на един зает по текущи цени, лева	Увеличение спрямо предходната година
2014	24 419	
2015	25 922	6,2%

2016	27 457	5,9%
2017	29 021	5,7%
2018	31 149	7,3%
2019	33 583	7,8%

Само горната таблица обаче далеч не е достатъчна, за да се покаже реалния ръст на производителността на труда. С цел да се онагледят това, данните ще бъдат представени и по цени на предходната година, както и по цени на 2015 г., която към настоящия момент е приета от НСИ за базова. С цел улесняване прегледа на данните, умишлено в Таблица 3 не са посочени БВП на един зает по текущи цени за 2019 г. и БВП на един зает по цени на предходната година за 2014 г.

Таблица 3. Производителност на труда в България по цени на предходната година за периода 2014-2019 г.

Година	БВП на един зает по текущи цени, лева	БВП на един зает по цени на предходната година, лева	Увеличение спрямо предходната година
2014	24 419		
2015	25 922	25 303,9	3,6%
2016	27 457	26 776,9	3,3%
2017	29 021	27 919,6	1,7%
2018	31 149	29 497,2	3,2%
2019		32 090,2	3,0%

Таблица 4. Производителност на труда в България по цени на 2015 г. за периода 2014-2019 г.

Година	БВП на един зает по цени на 2015 г., лева	Увеличение спрямо предходната година
2014	25 015,0	
2015	25 922,0	3,6%
2016	26 776,9	3,3%
2017	27 228,4	1,7%
2018	28 097,8	3,2%
2019	28 947,0	3,0%

Въз основа на тези данни вече се вижда, че производителността на труда за периода 2014-2019 г. се е увеличила с 15,7%, което е доста по-малко от номиналното увеличение на минималната работна заплата. Логично възниква въпросът дали това несъответствие се коригира от пазарния механизъм и, ако да, как. От микроикономиката е известно, че при нарастване на доходите кривата на търсенето се измества нагоре и надясно, т.е. потребителите са склонни да закупят по-голямо количество на същата цена. Производителите обаче вече нямат интерес да предлагат тази количества, тъй като средствата, които са им необходими за работни заплати се увеличават и съответно пределният разход за всяка следваща единица продукция е по-висок. Това води до покачване на цената на стоката до достигане на ново пазарно равновесие⁸. Дали тогава в крайна сметка след увеличението на МРЗ потребителите получават същото количество стоки, но на по-висока цена и подобрява ли се действително жизненият стандарт на най-уязвимите слоеве от населението?

В Таблица 1 са показани номиналните, но не и реалните стойности на минималната работна заплата. Отговор на въпроса дали действително нараства покупателната способност на най-ниско платените би дало съотношението между тяхното възнаграждение и определяната официално с ПМС линия на бедност за страната. Впрочем данните по-долу за периода 2014-2019 г. са изчислени по отменената вече с ПМС № 241/24.09.2019 г. Методика за определяне и актуализиране на линията на бедност за страната, приета с Постановление № 345 на Министерски съвет от 2006 г. (по-долу Методиката). Необходимо е да се направят още някои уточнения. Съгласно чл. 4, ал. 1 от Методиката прагът на бедност се изчислява на база нетния еквивалентен доход за страната. Именно затова в таблицата по-долу ще се борава с нетната стойност на минималната работна заплата. Тя е изчислена в общия случай, като се приема, че са удържани всички дължими осигурителни вноски и данък за сметка на служителя. Тук се изключват частни случаи като например лица с минимум 50 процента трайно намалена работоспособност, които не дължат ДДФЛ или държавни служители, чиито осигуровки са за сметка на републиканския бюджет.

Таблица 5. Съпоставка между нетната минимална работна заплата и линията на бедност, определяна с Постановление на Министерски съвет за периода 2014-2019 г.

Година	Нетна МРЗ	Линия на бедност /определяна с ПМС/	Съотношение Нетна МРЗ/ Линия на бедност
2014	266,53	251	1,06
2015	282,20/297,88	286	0,99/1,04
2016	329,94	300	1,10
2017	358,78	314	1,14
2018	395,75	321	1,23
2019	434,55	348	1,25

От данните в Таблица 5 се вижда, че съотношението в последната колона за периода 2014-2019 г. се е повишило с 17,9% или иначе казано с толкова се е увеличил реалният доход на най-бедните слоеве на населението. Преди да се направят някои изводи, е необходимо да се споменат още неща. Линията на бедност за съответната календарна година се определя в срок до 31 октомври на предходната година (чл. 8, ал. 1 от Методиката). Друго важно обстоятелство е, че изчисленията се извършват на база вече получени резултати от изследването на бюджетите на домакинствата в България, осъществявано от НСИ (чл. 2, ал. 1 от Методиката). Това означава например, че линията на бедност, валидна за периода от 1 януари до 31 декември 2019 г. се основава на данни, обработени преди 31 октомври 2018 г. и събрани реално в един още по-предходен момент. Корекция на база инфлацията се предвижда едва впоследствие и то само в случай, че натрупаната инфлация от месеца на последната актуализация е повече от 10 процента (чл. 8, ал.2 от Методиката). От всичко това следва, че увеличението на реалния доход за периода 2014-2019 г. не е точно 17,9%, а може да варира нагоре и надолу в зависимост от различните допускания, които се направят. Във всеки случай обаче тези стойности са много по-близо до процентното нарастване на производителността на труда за същия период (15,7%), отколкото до номиналното увеличение на минималната работна заплата (64,7%). Така на практика излиза, че пазарният механизъм играе много по-голяма роля при определянето на жизнения стандарт на най-ниско платените, а административната намеса на държавата има по-скоро формален характер.

Друг проблем, който ще бъде разгледан в настоящата разработка, е това как пазарът на труда реагира на нормативното увеличение на минималната работна заплата. Логично е да съществува диференциация на заплащането, която да отразява различната квалификация и умения на служителите, както и различния им принос към организацията. Често обаче

увеличаването на МРЗ се явява голяма тежест за малкия бизнес, както и за организациите на бюджетна издръжка, която е лимитирана до определени размери. За тях става трудно наемането на хора без професионален опит, които генерират допълнителни разходи за обучение, а производителността им е по-ниска. По сходен начин стои въпросът с назначаването на персонал на длъжности, неизискващи специална квалификация. Освен това административно наложената мярка за увеличение на МРЗ оказва влияние върху средствата за заплати на останалите служители и често работодателите не са в състояние да ги възнаградят за реалния им принос. По друг начин стои въпросът в големите компании, при които диференциацията в заплатите е значителна. Те могат да си позволят и доста по-големи разходи за подбор на персонал, което означава, че дори да наемат хора без опит или квалификация, се очаква те да отговарят на други изисквания и съответно възвръщаемостта от техния труд да е по-голяма. Освен това за големите компании не е проблем да възнаградят служителите с реален принос към организацията със заплати дори и доста над българските стандарти.

Именно тези разлики предполагат реакцията на пазара на труда да бъде разгледана по два начина - а именно чрез средната брутна работна заплата (по данни на НСИ⁹) и медианния доход (по данни на Евростат). Така ще се получи по-пълна представа за доходите на различните групи работещи. Най-напред ще бъде представено съотношението между МРЗ и средната работна заплата /СРЗ/, което в България по-често се използва като ориентир за жизнения стандарт на най-ниско платените. Разглежданият период е от 2014 до 2019 г., като данните за 2015 г. са дадени отделно за периода от 1 януари до 30 юни и от 1 юли до 31 декември.

Таблица 6. Съотношение между брутна минимална и брутна средна работна заплата за периода 2014-2019 г.

Година	Брутна МРЗ, лева	Брутна СРЗ, лева	Съотношение Брутна МРЗ/ Брутна СРЗ
2014	340	817	0,42
2015	360/380	869/897	0,41/0,42
2016	420	945	0,44
2017	460	1 042	0,44
2018	510	1 122	0,45

2019	560	1 257	0,45
------	-----	-------	------

Данните в Таблица 6 са представени без включването на годишните премии за четвъртото тримесечие, но дори и с тяхното отчитане разликите биха били незначителни. Вижда се сравнително малко нарастване на съотношението между минималната и средната работна заплата. Това само по себе си обаче все още не дава обективна представа за ситуацията на пазара на труда. По методиката на НСИ средната работна заплата се получава, като начислените средства за работни заплати се разделят на средния списъчен брой на служителите, а наетите на непълно работно време се преизчисляват към пълна заетост. Не толкова отдавна обаче по време на един петъчен парламентарен контрол най-вече излязоха интересни данни за състоянието на пазара на труда в България. На 4 октомври 2019 г. е връчен писмен отговор от министъра на финансите Владислав Горанов до народния представител Димитър Данчев, от който става ясно, че през 2018 г. 47,7% от работещите българи са се осигурявали на минимална заплата¹⁰. В същото време 8 549 българи са плащали данъци върху заплата над 9 000 лв. месечно, 11 192 души – върху заплата между 6 000 и 9 000 лв. и 60 346 наши сънародници – върху заплата между 3 000 и 6 000 лв.

Как можем тогава да тълкуваме данните от НСИ за средната работна заплата за 2018 г. на база изброената по-горе методика? Нека извършим някои допускания. Ще приемем, че хората с високи възнаграждения са получавали минималната сума в интервала, посочен в отговора на министър Горанов. От данните по-горе знаем, че средната работна заплата в България за 2018 г. е 1 122 лв. От НСИ научаваме също, че средният списъчен брой на наетите лица по трудово и служебно правоотношение през годината е 2 319 762 души¹¹, а общият брой на наетите лица в България през 2018 г. е около 2 785 400 души¹². В отговора си министър Горанов говори за 47,7% от работещите българи, така че е по-логично те да бъдат съотнесени към общия брой наети. По този начин се получава, че броят на българите, които са се осигурявали на минимална работна заплата е 1 328 636 души. Известно е също, че минималната работна заплата за 2018 г. е била 510 лв. Нека сега в следващата таблица да видим как изглеждат някои изчисления, направени по описаната от НСИ методика за средната работна заплата (вж. и легендата към таблицата).

Таблица 7

1	2	3	4	5	6	7
Месечна заплата през 2018г. (лева)	Брой на хората, получаващи заплатата в колона 1	Дял на хората в колона 2 спрямо ССБНЛ	Дял на хората в колона 2 спрямо ОБНЛ	Брой на хората, получаващи МРЗ през 2018 г. (510 лв.), необходим, за да се получи СРЗ от 1 122 лв.	Дял на хората в колона 5 спрямо ССБНЛ	Дял на хората в колона 5 спрямо ОБНЛ
9 000,01	8 549	0,4%	0,3%	110 048	4,7%	4,0%
6 000,01	11 192	0,5%	0,4%	89 207	3,8%	3,2%
3 000,01	60 346	2,6%	2,2%	185 180	8,0%	6,6%
Общо:	80 087	3,5%	2,9%	384 435	16,6%	13,8%

Легенда:

ССБНЛ – среден списъчен брой на наетите лица

ОБНЛ – общ брой на наетите лица

МРЗ – минимална работна заплата

СРЗ – средна работна заплата

Данните в Таблица 7 показват сериозна поляризация в доходите на работещите. При това тук е възприет най-мекият подход, при който е взета минималната стойност в интервалите (3000:6000] и (6000:9000], а за 8 549 българи с най-високи заплати е определена сума на възнаграждението от 9 000,01 лв. Дори и при този вариант една представителна извадка за определяне на средната работна заплата, при която всяка единица от съвкупността има ненулев шанс да попадне в извадката, би включвала хора, наети на минимално възнаграждение и такива със заплати над 3 000 лв. в съотношение приблизително 5:1. Авторът обаче не смята това за достатъчно реалистично. Той по-скоро би възприел медианната, а не минималната стойност на интервалите (3000:6000] и (6000:9000]. Най-просто казано това означава, че към сумите в колона 1 следва да се прибавят по 1 500 лв. Според автора това трябва да важи включително и за заплатата на въпросните 8 549 българи с най-високи доходи от трудови правоотношения, т.е. да се приеме, че те получават средно възнаграждение от 10 500,01 лв. По този начин общият брой на хората в колона 5 на Таблица 7 би бил около 580 000, а съотношението, споменато по-горе би станало приблизително 7:1.

На практика с информацията от отговора на министъра на финансите Владислав Горанов вече може да се посочи разпределението на различните групи работещи според доходите им от трудови правоотношения през 2018 г. За да внесем и още малко прецизност, нека си послужим и с данни от едно телевизионно интервю на президента на КНСБ Пламен Димитров. На 3 юли 2019 г. той заявява, че 70% от българите получават под средната работна заплата, която към онзи момент е около 1 200 лева¹³. С големи условности ще приложим тези данни за 2018 г. с цел да се получи допълнителна разбивка при хората, получаващи трудово възнаграждение между 510 и 3 000 лева. Всъщност само през м.декември 2018 г. средната работна заплата в България надвишава 1 200 лв., докато през останалите месеци на годината е била под тази сума. Важно е да се посочи, че в таблицата по-долу, назначените на непълно работно време се смятат за преизчислени към пълна заетост. Авторът изрично подчертава, че данните в Таблица 8 не са официална статистическа информация, а са изведени на база неговата субективна преценка по описаната в последните няколко абзаца методология.

Таблица 8. Примерно разпределение на работещите българи според получаваната от тях брутна месечна заплата за 2018 г.

Брутна месечна заплата	Брой работещи, които я получават	Дял на броя работещи от общия брой на наетите лица
510,00 лв.	1 328 636	47,7%
510,01 – 1 200,00 лв.	621 144	22,3%
1 200,01 – 3 000,00 лв.	755 533	27,1%
3 000,01 – 6 000,00 лв.	60 346	2,2%
6 000,01 – 9 000,00 лв.	11 192	0,4%
Над 9 000,00 лв.	8 549	0,3%
Общо:	2 785 400	100,0%

В данните по-горе има нещо нелогично. Групата на работещите, получаващи възнаграждение между 1 200 и 3 000 лв. едва ли е по-голяма от тази на хората със заплати между 510 и 1 200 лв. В таблицата обаче се получава така поради факта, че доста работещи, които реално вземат по-високо възнаграждение в размер най-често до 1 200 лв., избират да се осигуряват на МРЗ. Сборът на двете групи лица на пазара на труда с месечна заплата до 1 200 лв. е приблизително 1,95 млн. Авторът смята, че при тях би следвало да е налице

същата тенденция, както при останалите четири групи, посочени в таблицата – т.е. с увеличаването на дохода броят на хората в съответната група трябва да намалява спрямо групата с по-ниски възнаграждения. На база на това той би изказал предположението, че реално получаващите МРЗ са между 1 и 1,15 млн., а хората със заплати от 510 до 1 200 лв. – между 800 и 950 хил.

На база всичко изброено по-горе може да се направи извод, че средната работна заплата не е най-обективният измерител за доходите на работещите или поне данните за нея не могат да бъдат използвани самостоятелно. Именно поради това е необходимо да бъде разгледан и медианният доход в България. Важно е да се отбележи, че специално за нашата страна медианният доход е до голяма степен функция на работната заплата. Това е така заради високия дял на последната в общия доход на домакинствата според данните на НСИ¹⁴ (вж. Таблица 9 и легендата към нея).

Таблица 9. Дял на работната заплата в общия доход на домакинствата 2014-2019 г.

Година	ОГД на домакинство (лева)	Брутен ОГД на домакинство (лева)*	Годишен доход от РЗ на домакинство (лева)	Дял на РЗ в ОГД на домакинствата	Дял на РЗ в брутния ОГД
2014	11 666	11 255	6 327	54,2%	56,2%
2015	11 883	11 487	6 541	55,0%	56,9%
2016	12 112	11 694	6 579	54,3%	56,3%
2017	12 836	12 262	6 980	54,4%	56,9%
2018	13 450	12 853	7 461	55,5%	58,0%
2019	14 361	13 781	8 128	56,6%	59,0%

Легенда:

ОГД – общ годишен доход

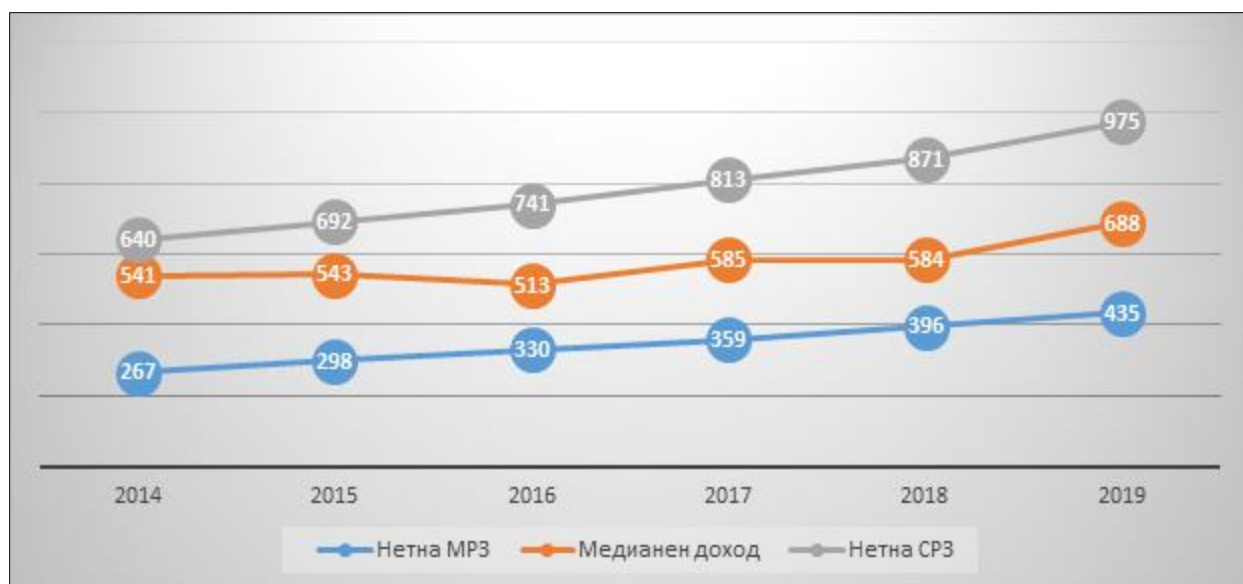
РЗ – работна заплата

* – Брутният ОГД е равен на ОГД минус изтеглените спестявания и взетите заеми и кредити

Както се вижда от данните, в периода 2014-2019 г. дори е налице тенденция към увеличаване дела на работната заплата в общия доход на домакинствата. Това още повече обосновава използването на медианния доход за целите на настоящото изследване. Той ще бъде съпоставен с нетните стойности на минималната и средната работна заплата, изчислени по години при изключване на определени частни случаи, за които вече стана

дума по повод съпоставянето на нетната МРЗ с линията на бедност. Медианният доход представлява ниво на дохода в едно общество, което разделя лицата или домакинствата в него на две части - половината получават по-висок доход, а другата половина - по-нисък. Важно е да се отбележи, че под „доход“ се разбира не работна заплата, а общ разполагаем нетен доход на еквивалентна единица. При изчисляването на този тип доход се използва за база дохода на домакинството, в което влиза съответното лице¹⁵. За разлика от средния доход на лице от домакинството, тук не се разделя общият доход на домакинството на броя на неговите членове, а се взимат предвид редица допълнителни фактори. Такива фактори са: възрастта и броя на неговите членове (децата потребяват по-малко стоки и услуги от възрастните), както и обстоятелството, че членовете на всяко едно домакинство споделят голяма част от неговите разходи, като по този начин понижават реалната им цена. Например, независимо дали в едно домакинство има двама или трима членове, то най-вероятно заплаща една и съща цена за достъп до интернет, кабелна телевизия, а в някои случаи дори отопление.

Данните за медианния доход в България са взети от изследването на Евростат за доходите и условията на живот EU-SILC¹⁶. На диаграмата по-долу стойностите, които са посочени от Евростат в евро на годишна база, са разделени на 12 и след това са умножени по фиксинга на БНБ - 1,95583 лева за 1 евро. Извършено е закръгление до цяло число на медианния доход, както и на нетните стойности на минималната и средната работна заплата по години. В данните за 2015 г. е посочена МРЗ, валидна за периода от 1 юли до 31 декември с.г.

Фиг. 1. Медианният доход в България, съпоставен с нетната минимална и нетната средна работна заплата за периода 2014-2019 г.

На диаграмата се вижда значително отдалечаване на медианния доход от средната работна заплата. Дори неговото осезаемо увеличение през 2019 г. спрямо предходната 2018 г. е по-скоро изключение от общата тенденция. Още повече, че предвид настоящата ситуация 2019 г. се явява предкризисна година и медианният доход едва ли ще се задържи на това ниво през 2020 и 2021 г. предвид свиването на икономиката и нямалвяването на доходите и потреблението. Именно затова авторът смята за най-резонно в тази част на изследването да се акцентира върху периода 2014-2018 г. Докато през 2014 г. медианният доход е бил 84,5% от нетната средна работна заплата, то през 2018 г. вече е едва 67,0% от нея. От друга страна медианният доход се приближава все повече до минималната работна заплата. През 2014 г. нетната МРЗ представлява 49,4% от медианния доход, докато през 2018 г. достига 67,8% от него. Това на практика означава, че половината българи разполагат с доход, който е едва с до 50% по-висок от нетното възнаграждение на най-ниско платените. В тази група със сигурност влизат и хора с доста сериозно образование и квалификация. Настоящото състояние на пазара на труда в България обаче не им дава стимул да развиват своите умения. Те са поставени в ситуация, при която доходът им не се различава особено от този на хора, положили далеч по-малко усилия от тях и имащи доста по-малък принос към производствения процес. Дори включването на данните за 2019 г. не би променило

съществено този извод. През изминалата година нетната МРЗ се равнява на 63,2% от медианния доход, докато последният представлява 70,6% от нетната СРЗ.

Коментар на получените резултати и заключение

Темата за минималната работна заплата в България е често използван способ за влияние върху общественото мнение. Тя е инструмент в ръцете на политици, които в своите предизборни обещания демонстрират, че ги е грижа за уязвимите слоеве на общество. За правителството често това е единственият начин да обясни на най-ниско платените, на които обикновено им липсва икономическо или друго професионално образование, че държавата мисли за тях. Почти винаги функцията на МРЗ като средство за регулиране на пазара на труда остава на по-заден план при вземането на решения за нейното увеличаване.

Администрираното от държавата минимално възнаграждение обаче само по себе си не постига подобряване на жизнения стандарт на най-бедните. Това се вижда ясно от данните в Таблицы 3,4 и 5. На практика пазарният механизъм има много по-голяма роля за увеличаването на доходите. Именно нарастването на производителността на труда би било предпоставка за по-добрия жизнен стандарт на работещите. Заложената по-висока номинална стойност на МРЗ на практика бързо губи смисъл вследствие покачването на цените на стоките от първа необходимост и увеличаването на линията на бедност. По този начин очакваните резултати от повишаването на минималното възнаграждение често остават само на хартия.

В същото време са налице доста негативни ефекти върху пазара на труда. Данните за средната работна заплата и медианния доход говорят за значително отслабване на средната класа в България. Тя е все по-близо до най-бедните слоеве на населението и по всичко изглежда, че тази тенденция ще се запази. По този начин много образовани и квалифицирани хора губят своя стимул да развиват уменията си, а вероятно доста от тях обмислят и напускане на страната. Невъзможността да получат доходи, съответстващи на техния принос е възможно да създава у тях чувство за несправедливост предвид факта, че най-ниско квалифицираните всяка година получават административно увеличение на своите заплати.

Много често в България се лансира тезата, че минималната заплата трябва да бъде обвързана със средната. Подобна препоръка се прави и в споменатото изследване на Мария

Манчева и Станимир Стаматов. В началото на 2020 г. този въпрос отново беше повдигнат. На 12 февруари т.г. директорът на Института за социални и синдикални изследвания (ИССИ) на КНСБ Любен Тонев взе отношение на фона на актуалната дискусия, инициирана от Европейската комисия за формиране на общ механизъм за определяне на справедливи минимални работни заплати в страните членки¹⁷. Г-н Тонев посочва, че КНСБ не подкрепя предложението минималната работна заплата да се определя като 60% от медианната. Според него последната се взема автоматично и просто разделя заплатите на два диапазона, докато при формирането на средната работна заплата участват всички заплати. Отбелязва се още, че медианната работна заплата се изчислява веднъж на четири години от НСИ в рамките на общото изследване на Евростат „Структура на заплатите“¹⁸. Към момента последните данни за България са от 2014 г., докато резултатите от новото изследване за 2018 г. ще бъдат готови през юни 2020 г. Според КНСБ големият лаг при получаването на готовите резултати прави използването на медианната работна заплата за определяне на МРЗ изключително рисковано. Поради това от КНСБ предлагат да се възприеме като водещо правило МРЗ да бъде не по-малко от 50% от СРЗ, а евентуално като компромис да се възприеме по-благоприятния от двата варианта за работниците и служителите – 50% от СРЗ или 60% от медианната работна заплата.

Авторът на настоящата разработка смята, че от последното изречение не става ясно за кои служители трябва да е по-благоприятен този вариант – за тези с най-незначителен принос към производствения процес, които да получават административно увеличение на възнагражденията си посредством увеличението на МРЗ или за тези с реален принос към организацията, които на практика не вземат по-високи възнаграждения поради изразходените средства за работни заплати вследствие вдигането на МРЗ. Освен това по-горе в текста бяха представени статистически данни и анализ на методологията, които ясно показват, че средната работна заплата не е обективен измерител на състоянието на пазара на труда и по-скоро олицетворява задълбочаващото се неравенство на доходите в България. За автора е твърде неясна и логиката в изказването на г-н Любен Тонев, според която при определянето на СРЗ участват всички заплати, докато медианната работна заплата се взема автоматично, като разделя възнагражденията на два диапазона. Всъщност и при двата подхода се вземат предвид всички заплати. Различна е самата методология и, както се вижда, при определянето на СРЗ могат да се получат доста изкривени данни. Но и медианната

работна заплата не е панацея предвид факта, че не се изчислява ежегодно, а веднъж на четири години, както и поради голямото забавяне в обработката на резултатите. Така, че авторът би се съгласил единствено с тази част от позицията на КНСБ.

На база всичко казано дотук логично възниква въпросът дали съществува достатъчно аргументиран способ за определяне на минималната работна заплата. На практика чрез споменатото вече ПМС 241/24.09.2019 г. България възприе методиката на Евростат за определяне на линията на бедност. При нея се използва медианният доход, като за официално бедни се считат хората, които разполагат с по-малко от 60% от него¹⁹. Новият праг на бедност за 2020 г. е 363 лв. и е определен именно по тази методика, като данните на Евростат за 2018 г. са индексирани с промяната в цените на „малката кошница“ по данни на НСИ²⁰. Важно е да се отбележи, че тук говорим за относителна бедност спрямо доходите на останалите членове на обществото, а не за абсолютна бедност, при която е невъзможно да се задоволяват основни жизнени потребности. Друго съществено обстоятелство е, че до 2015 г. включително нетната минимална работна заплата в България е била под нивото на относителна бедност. Именно методиката на Евростат в средносрочен план би дала възможност в България да се възприеме и нов подход за определянето на МРЗ. В момента един от основните аргументи за повишаване на минималното възнаграждение е фактът, че то е доста по-ниско от това в други страни от ЕС. В следващите години обаче би могло да се помисли за определяне на МРЗ спрямо медианния доход, като е възможно тя да бъде дори под прага на относителна бедност (60% от този доход). Разбира се, минималното възнаграждение трябва да се изчислява по нетна стойност и също така да бъде достатъчно за задоволяване на основни жизнени потребности. От друга страна например една минимална заплата в размер на 50% от медианния доход би мотивирала много хора да се стремят към повишаване на квалификацията си с цел да попаднат в групата на лицата, получаващи стабилен доход, поне два пъти по-висок от този на най-ниско платените. Естествено, това би изисквало корекции в методиката за изчисляване на линията на бедност и критериите за получаване на определени трансферни плащания.

Съгласно средносрочната бюджетна прогноза за 2019-2021 г. през 2021 г. се предвижда увеличение на МРЗ до 650 лв. Дали това ще се случи предвид настоящата криза, свързана с коронавируса, предстои да разберем. Сегашната ситуация налага вземане на мерки за запазване на заетостта, а евентуалното увеличаване на МРЗ е точно в противовес

на тези мерки. Това е така поради факта, че в следващите месеци се очаква от една страна – свръхпредлагане, а от друга - намалено търсене на труд. Следователно ще е налице спад на равновесната работна заплата, което при една още по-висока МРЗ би довело до увеличаване на безработицата²¹.

Друга особеност на настоящата ситуация е социалното дистанциране, което се обуславя от необходимостта от превенция на разпространението на вируса. Предвид несигурността за бъдещето се очаква да има все по-малко постоянни работни места, а хората по-скоро да извършват дейност почасово, на хонорари, по проекти и т.н. За това би спомогнало и развитието на високите технологии. Съответно възниква и необходимостта от определяне на часова ставка на МРЗ, съобразена с пазарните условия. Тя не бива да е просто функция на месечната заплата, както е в момента. Според автора часовите ставки трябва да важат при възникване на облигационно правоотношение (т.е. при сключване на граждански договор) и следва да се определят на принципа на минималния осигурителен доход, т.е. да се вземат предвид икономическата дейност на възложителя, както и нивото на квалификация, необходимо за извършване на съответната работа. Това обаче би могло да се случи реално в един бъдещ момент при наличие на малко по-предвидима икономическа ситуация.

Специално към настоящия момент авторът вижда като възможен вариант в средносрочен план замразяването на минималното възнаграждение на 610 лв. Това е важно на първо място за запазването на заетостта. От друга страна така ще се даде възможност медианният доход да достигне стойност поне два пъти по-висока от нетната МРЗ. Това би създавало достатъчна диференциация на пазара на труда и би дало стимул за повишаване на производителността и ускоряване на икономическото развитие, което ще е важно с оглед по-бързото възстановяване на българската икономика в следващите години.

Настоящата разработка разглежда периода 2014-2019 г., който за България е време на икономически растеж. Тази тенденция с известни условности се запази и през първото тримесечие на 2020 г., тъй като само една шеста от този период беше обхваната от извънредното положение. На 22 май т.г. електронното издание на „Капитал“ публикува статия със сполучливото заглавие „Растеж с едно наум“²². В нея се отбелязва нарастващият брой безработни от началото на кризата, както и се анализират възможни сценарии за различни сектори в икономиката. Предвид трудно предвидимата ситуация, настоящото

изследване също ще остане с отворен финал. Вероятно в следващите години ролята на минималната работна заплата отново ще представлява интерес, като ще е любопитна съпоставката с периода на икономически растеж от 2014 до 2019 г. Възможно е също да се анализира влиянието на МРЗ върху заетостта, както и да се направи сравнение между България и други страни членки на ЕС по отношение минималната работна заплата и производителността на труда.

Използвана литература

1. Дулевски, Л., Стефанов и др. Икономика на труда. 2016
2. Коландър, Д. Основи на икономиката, т.2 – Микроикономика, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“
3. Манчева, М., Стаматов, С. Тенденции и въздействие на минималната заплата в България след 1999 г. и влиянието ѝ върху икономическото развитие, В: сп. „Икономически и социални алтернативи“, бр. 1/2017, достъпно на <https://www.unwe.bg/uploads/Alternatives/Maria Stanimir Alternativi%20br 1 2017 BG-3.pdf>
4. Как влияе ръстът на минималната работна заплата върху заетостта в България. Иконометрична оценка на база панел от областни данни за периода 2003-2013 г., Институт за пазарна икономика, публикувано 2015 г., свалено от https://ime.bg/var/images/MRZ_Analysis_Final.pdf
5. Chapman, J. Employment and the Minimum Wage - Evidence from Recent State Labor Market Trends, 2004, достъпно на https://www.epi.org/publication/briefingpapers_bp150/
6. OECD Employment Outlook 2015
7. Данни от НСИ, посочени в текста
8. Данни от Евростат, посочени в текста
9. Методика за определяне и актуализиране на линията на бедност за страната, приета с Постановление № 345 на Министерския съвет от 2006 г.
10. Постановления на Министерски съвет, посочени в текста
11. <https://www.investor.bg/ikonomika-i-politika/332/a/plamen-dimitrov-70-ot-bylgarite-poluchavat-pod-srednata-zaplata-285016/>
12. <https://www.infograf.bg/dictionary/>
13. <https://www.pariteni.bg/novini/osigurjavane/kolko-bylgari-vzimat-nad-9-hiliadi-leva-zaplata-232668>
14. <https://mitpress.mit.edu/books/minimum-wages>
15. <https://www.ilo.org/global/topics/wages/minimum-wages/definition/>
16. <https://news.bg/finance/minimalnata-rabotna-zaplata-ostava-460-leva.html>
17. <https://www.investor.bg/ikonomika-i-politika/332/a/knsb-minimalna-zaplata-v-syotnoshenie-60-ot-mediannata-ne-vyrshi-rabota-298503/>

18. https://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/ikonomika/2020/05/22/4069511_rastej_s_edno_naum/

Защо средната работна заплата в България е сред най-ниските в ЕС? | Why Is the Average Salary in Bulgaria Among the Lowest in the EU?

Постер 1 | Poster 1

Автори:

Боряна Баджева, *Икономика и финанси*;
Венцислав Янков, *Стопанско управление*;
Мартин Мирчев, *Икономика и финанси*

Authors:

Boryana Bajeva, *Economics and Finance*;
Vencislav Yankov, *Business administration*;
Martin Mirchev, *Economics and Finance*

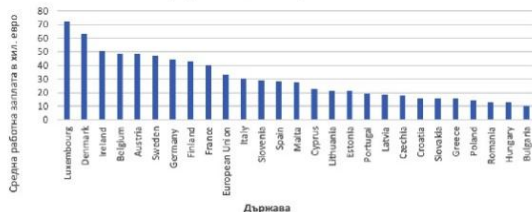
Защо средната работна заплата в България е сред най-ниските в ЕС?

1 Цел

- Целта на изследователския проект е да се идентифицират факторите, които могат да обяснят защо средната работна заплата в България е сред най-ниските в ЕС?
- Основен изследователски въпрос:

Защо средната работна заплата в България е сред най-ниските в ЕС?

Средна заплата в евро за 2021г.

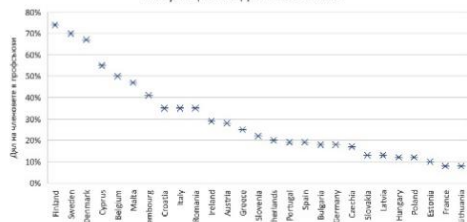

2 Данни и методи

- Данни за БВП, данни за средна работна заплата в Европейски Съюз, ръст на работната заплата за 2021 г. спрямо 2001 г.
Източник: Евростат
- Данни за процент от населението между 25-30 год, които са участвали в обучителен процес през последните 4 седмици
Източник: Евростат
- Реален БВП от глава на населението, 2022 г.
Източник: Евростат
- Нетни инвестиции като процент от БВП, 2022 г.
Източник: Евростат
- Членуващи в синдикати за 2022 г.
Източник: Евростат и собствени изчисления
- Усещане за корупция по държави
Източник: Евростат и собствени изчисления
- Дял на сивата икономика като процент от номиналния БВП, 2022г.
Източник: Евростат и собствени изчисления
- Методи: собствени изчисления, сравнителен анализ, графики, описателна статистика и др.

3 Резултати

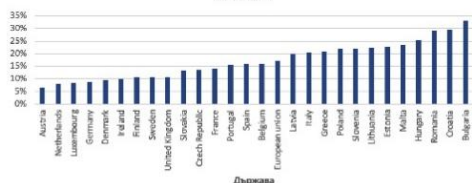
Членуващи в синдикати за 2022г.

Усещане за корупция по държави

Дял на сивата икономика като процент от номиналния БВП за 2022 г.

4 Изводи

- Основните открития сочат, че ниското ниво на средна работна заплата в България се дължи на:

Ниско ниво на образование

Най-нисък реален БВП на глава от населението за 2022 г. в Европа

Най-ниска производителност на труда в ЕС

Отрицателен процент нетни инвестиции като процент от БВП за 2022 г.

18% от цялото население, членуващи в синдикати за 2022 г.

Най-висок дял на сива икономика като процент от номинален БВП за 2022 г. – 33%.

- Необходимо е като нация да наблегнем на качественото образование, непрестанното усъвършенстване на кадрите, борбата със сивия сектор и корупцията по високите етажи на изпълнителната и съдебната власт. Важно е да произвеждаме и продаваме крайни стоки на световните пазари в стремеж към постоянното увеличение на брутната добавена стойност. Важно е да гледаме първенците в добрите класации и да взимаме техния пример, ако искаме да просперираме като нация, да повишаваме жизнения си стандарт и респективно доходите си.

5 Източници

Eurostat: <https://ec.europa.eu/Eurostat>

Transparency international: <https://www.transparency.org/en>

Официален сайт на Министерство на финансите

Официален сайт на БНБ

Тематичен отдел по политики в областта на икономиката, науката и качеството на живота

Постер 2 | Poster 2

Автори:

Кристина Манолова, *Икономика и финанси*;
Явор Димчев, *Икономика и финанси*

Authors:

Kristina Manolova, *Economics and Finance*;
Yavor Dimchev, *Economics and Finance*

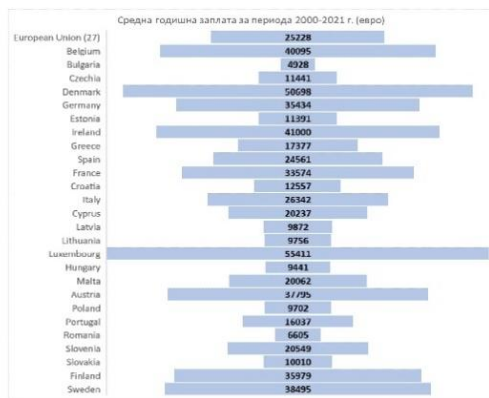
Защо средната работна заплата в България е сред най-ниските в ЕС?

1 Цел

- Целта на проекта е да анализира възможни причини за диференциалите в заплащането между различните държави-членки на ЕС

Защо средната работна заплата в България е сред най-ниските в ЕС?

3 Резултати

- Средната годишна коригирана заплата на служител в България е най-ниската за ЕС в периода 2000-2021 г.
- Миграцията в миналото е една от причините за намаляването на работната сила, излизането на висококвалифицирани предизвиква намаляване на продуктивността и съответно заплатите в национален план
- Фискалната политика определя до голяма степен нивото на средната работна заплата чрез данъчната ставка върху заплатите
- Ниското ниво на чуждестранни инвестиции възпрепятства икономическото развитие и определя средната работна заплата

2 Данни и методи

- Използват се данни от съответните институции:
- Евростат
- НСИ
- ОИСР
- Проучване на Световната банка за миграцията
- Използван е методът на описателната статистика

4 Заключение

Средната работна заплата на служител в България е най-ниската за ЕС от дълги години. Феноменът е познат на пазара на труда.

Миграцията не оказва съществено влияние върху образователната структура на населението, но напускането на висококвалифицирана работна сила влияе върху нивото на заплащане в страната

Фискалната политика е свързана с нивото на средната работна заплата чрез данъчната ставка. В ЕС голяма част от държавите прилагат високи нива на

Намаляването на процента чуждестранни инвестиции от БВП влияе върху икономическото развитие на страната. Заниженото финансиране затруднява бизнеса, което води до по-ниски заплати и по-ниска средна заплата на национално ниво

5 Източници

Кръстева, Ашша. Българският миграционен парадокс: Миграция и развитие в България. – София, 2019, с.15-18

Daniel Garrote-Sanchez, Janis Kreuder, Mauro Testaverde. Migration in Bulgaria: Current Challenges and Opportunities – Вашингтон, 2021, с.9 – 11

Евростат. 2023 г. : <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

Евростат. New indicator on annual average salaries in the EU, 2022 г. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20221219-3>

ОИСР. Taxing Wages 2023, 2023 г.: <https://www.oecd.org/tax/taxing-wages-20725124.htm>

НСИ. Информат: Пазар на труда. Наблюдение на работната сила – годишни данни. 2023г.: https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/module.jsf?x_2=96

НСИ. Информат: Демография и социална статистика. 2023 г.: https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/module.jsf?x_2=3

Contact information: Your names and emails

Постер 3 | Poster 3

Автори:

Румяна Топалова, *Икономика и финанси*;
Алекса Стоилова, *Икономика и финанси*;
Живомир Жечев, *Икономика и финанси*;
Мартин Митков, *Икономика и финанси*

Authors:

Rumyana Topalova, *Economics and Finance*;
Aleksa Stoilova, *Economics and Finance*;
Zhivomir Zhechev, *Economics and Finance*;
Martin Mitkov, *Economics and Finance*

Защо средната работна заплата в България е сред най-ниските в ЕС?

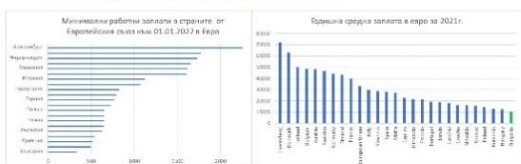
1 Цел

- Целта на изследователския проект е да идентифицира факторите, които могат да обяснят ниските нива на средната работна заплата в България
- Основен изследователски въпрос:

Защо средната работна заплата в България е сред най-ниските в ЕС?

3 Резултати

- Минималната и средната работна заплата са на последно място спрямо заплатите на други страни от ЕС.

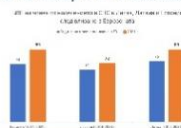
- Спад на нетните чужди инвестиции и намаляване на реалната работна заплата поради високите нива на инфлация.

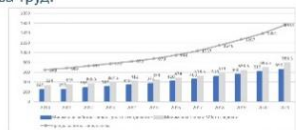
- Увеличаването на заплатите е свързано с повишаването на темповете на икономически растеж. За да се подобрят нивата на БВП, държавата трябва да предприеме реформи, насочени към привличане на инвестиции, насърчване на експортната икономика, повишаване на образованието и качеството на работната сила.

- Присъединяването на страната в Еврозоната и успешното приемане на еврото ще доведат до повишени икономическа стабилност и растеж, ефективност на пазарите и повишаване на работната заплата.

- Ролята на синдикатите е от съществено значение за повишаването както на средната и така и на минималната работна заплата. Колкото по-укрепено е колективното договаряне, толкова по-подобрени са условията за труд.

2 Данни и методи

- В проекта са използване данни за всички държави от ЕС за период от 2014 до 2021г. Източник: Евростат
- Данни за средната и минималната работна заплата в България и в страните от ЕС Източник: НСИ, Евростат
- Брутен вътрешен продукт на България. Източник: НСИ
- Данни за ползите от еврото, минималните, средните и почасовите нива на заплатите. Източник: Евростат
- Данни за въздействието на присъединяването на България към Еврозоната. Източник: ИСС

Методология: сравнителен анализ, описателен анализ, емпиричен анализ

4 Заключение и дискусия

- Основните открития сочат, че ниските стойности на средната работна заплата в България, се дължат на:

Ниската минимална работна заплата

Ниската производителност на труда

Липсата на политическа стабилност

Липсата на присъединяването на страната в Еврозоната

Слабата роля на синдикатите

5 Източници

НСИ, БНБ, Евростат

Л. Костов(2019): Взаимовръзка между производителност на труда и работна заплата: сравнителен анализ на страните от ЕС

Директива (ЕС) 2022/2041 на Европейския парламент и на Съвета

Williams, C. and J. Yang (2017), "Tackling Falsely-Declared Salaries in Bulgaria: Evidence from a 2015 Survey", *Economic Alternatives*, Issue 3, pp. 333-351

<https://www.mediapool.bg/planat-za-vazstanovyavane-i-ustoichivost-riskovete-narastvat-news342322.html>

<https://www.mediapool.bg/kabinetat-prie-byudzhnet-2023-s-defitsit-koito-gerb-i-pp-db-ne-odobryavat-news347229.html>

<https://www.investor.bg/a/517-pazar-na-truda/369367-srednata-zaplata-v-bulgariya-v-kraya-na-2022-q-doblizhava-1880-leva>

https://www.capital.bg/?fbclid=IwAR24i_wzU02k8oi7gH1ce79f5alObqKmkKnk1hRohNhl0PDADwPBpNBj3iY

Мартин Митков, martim16@abv.bg

Посмер 4 | Poster 4

Автори:

Денис Иванов, *Икономика и финанси*;
Ясен Иванов, *Икономика и финанси*

Authors:

Denis Ivanov, *Economics and Finance*;
Yasen Ivanov, *Economics and Finance*;

Анализ на средните заплати в България на фона на Европейския съюз.

1. Цел

- ▶ Целта на този изследователски проект е да анализира причините, защо работните заплати в България са сред най-ниските в Европейския съюз и да докаже защо това твърдение е вярно.
- ▶ Изследователски въпрос:

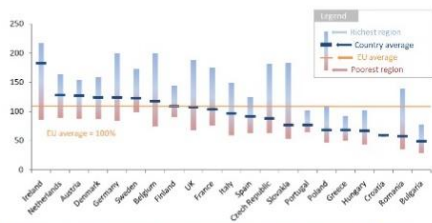
Защо средната заплата в България е сред най-ниските в Европейския съюз?

3. Результати

- Средна годишна заплата за пълно работно време на служител в ЕС, 2021 г.

- ▶ Регионалните разлики в богатството в България в сравнение с останалите държави в ЕС.

- Карта на минималните месечни заплати в Европа, 2022 г.

2. Данни и Методи

- ▶ За целта на проекта е използвана официална информация за средната заплата в България и Европа – данни от Института за пазарна икономика (ИПИ), Eurostat, Research Gate и Statista.
- ▶ В анализа са използвани данни от периода 2020 – 2022, като включва сравнения между България и останалите държави членки на Европейския съюз.

4. Изводи и заключения

- Взимайки предвид икономическото развитие на страната, характеристиките на пазара на труда и разходите за живот стигаме до извода, че средната работна заплата в България е сред най-ниските поради следните фактори:

-
- 7 фактора за растежа на България
- По-нисък БВП на глава от населението
 - Големият обем на сивата икономика
 - Липса на реализация и изтичане на работна ръка
 - Ниските доходи спрямо разходите на населението
 - Високите нива на безработица
 - Ниските заплати в аграрния сектор

- ▶ Увеличението на заплатите често е минимално и се бори с нарастващата инфлация, която затруднява хората да покриват разходите си за живот и да изпитват финансово разочарование.
- ▶ Селскостопанският сектор в България е сред най-развитите в Европа и въпреки това заплащането на работниците извършващи работна дейност в агрикултурата на страната е сред най-ниските.
- ▶ Макар и безработицата в България да намалява, коефициентът на хора без работа в страната исторически винаги е бил по-висок от средния за Европейския съюз.
- ▶ Липсата на реализация в страната кара част от работоспособното население в България да емигрира в чужбина в търсене на по-добро заплащане и развитие на практически умения.
- ▶ Ниските работни заплати, високите социалноосигурителни вноски и сложните регулации тласкат значителна част от работната ръка в сивата економика, чиято неформалност не позволява за правилно измерване на заплащането в България.
- ▶ Подобряване на ниската работна заплата може да настане посредством инвестиране в по-добро образование и технологии, повишена конкурентоспособност и формализация на пазара на труда и създаване на нови възможности за реализация.

5. Източници

- ☐ Института за пазарна икономика (ИПИ)
- ☐ Евростат
- ☐ Research Gate
- ☐ Statista.

Постер 5 | Poster 5

Автори:

Ивайло Петров, *Икономика и финанси*;
Леонора Динева, *Икономика и финанси*;
Рая Дакова, *Икономика и финанси*;
Цветина Борисова, *Икономика и финанси*

Authors:

Ivaylo Petrov, *Economics and Finance*;
Leonora Dineva, *Economics and Finance*;
Raya Dakova, *Economics and Finance*;
Tsvetina Borisova, *Economics and Finance*

Защо средната работна заплата в България е сред най-ниските в ЕС?

1. Цел

- Целта на изследването е да определи дали средната работна заплата в България е сред най-ниските в ЕС.
- При условие, че има доказателство за неравенството в нивото на заплащане, ще идентифицираме факторите, които влияят върху него.
- Основен изследователски въпрос:

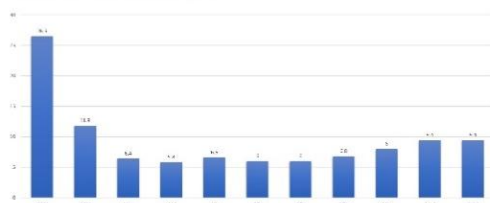
Защо средната работна заплата в България е диспропорционална на средната работна заплата в ЕС?

2. Данни и методи

- Използваните източници са предимно подбрани от правителствени институции и агенции с дългогодишен опит в изследването на процеси в икономиката, включващи Министерство на труда и социалната политика, Министерство на финансите, Национален статистически институт, Българска академия на науките, Евростат и др.
- Приложен е стандартен научен метод в създаването на този изследователски проект.

3. Резултати

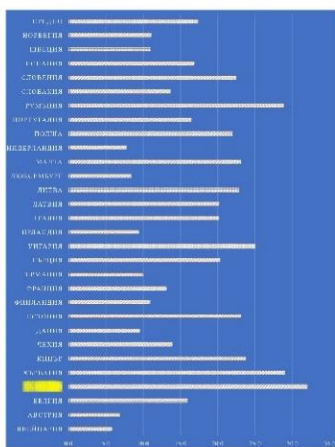
- Изменението в номиналната средна годишна работна заплата в България, % (2008-2018 г.)

- Средната брутна годишна работна заплата по образователни степени

	Общ	Нач. и по-ниско	Основно	Средно	Висше - Професионален бакалавър	Висше - Бакалавър и магистър	Висше - Доктор
2010	8 137	5 230	5 491	6 175	8 172	12 947	17 212
2014	10 254	5 760	6 477	7 649	9 621	15 611	21 238

- Обем на скритата заетост към БВП, %

4. Заключение

- Увеличението в заплащането в България следва тренда на останалите държави-членки, но не може да догони техния темп на растеж заради ред причини.
- Продуктивността на труда е един от основните фактори за различията в нивото на заплащане между страните-членки. Като България заема едно от последните места по продуктивност на труда в ЕС.
- Наличието на корупция и скрита заетост също сериозно възпрепятства процеса на увеличение на заплащането на труд.
- Обхватната мобилност на труда, на която бяхме изложени след влизането ни в ЕС, подтиква голям брой високо квалифицирани кадри да напускат пределите на родината си, за да търсят по-добър стандарт на живот и по-добри кариерни възможности, във време в което България беше изправена пред кризи по пътя си към демокрация.

На база на изследването правим заключението, че има значителна разлика в нивото на заплащане на труда между България и ЕС, което зависи от редица фактори като качество на образование, БВП, скрита заетост, условия за труд, неефективно управление на държавата и нейните ресурси, и постепенно намаляваща работна сила за сметка на застаряващото население.

5. Литература

- МИНИСТЕРСТВО НА ТРУДА И СОЦИАЛНАТА ПОЛИТИКА; СТРАТЕГИЯ ПО ЗАЕТОСТТА НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ (2022); <https://www.mtsp.government.bg/uploads/26/zaetos/employment-strategy-2021-2030-2022.pdf>; 30.05.2023 г.
- Доклад от Георги Гьсков МИНИСТЪР НА ТРУДА И СОЦИАЛНАТА ПОЛИТИКА ДО МИНИСТЕРСКИЯ СЪВЕТ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ (2022); <https://www.mtsp.government.bg/uploads/38/khu/normativni-dokument/3-doklad-up-akh/25-03.pdf>; 30.05.2023 г.
- ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ И ПОЛИТИКИ В БЪЛГАРИЯ: ОЦЕНКИ И ОЧАКВАНИЯ; 2016 г.; https://www.iki.bas.bg/files/Doklad_2016_0.pdf; 30.05.2023 г.
- Taxation of the Informal Economy in the EU (2022); [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/734007/IPOL_STU\(2022\)734007_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/734007/IPOL_STU(2022)734007_EN.pdf); 30.05.2023 г.
- ЗАЕТОСТ И ДИСБАЛАНСИ НА ПАЗАРА НА ТРУДА, ФАКТОРИ НА ПРЕДЛАГАНЕТО НА ТРУД (2008-2034) (2019); <https://www.mtsp.government.bg/uploads/1/1mforecasts-analysis2-bq1.pdf>; 30.05.2023 г.
- Labour productivity per person employed and hour worked (EU27_2020=100); (<https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/tesem160>); 31.05.2023 г.

Контакти: Ивайло Петров - ivaylopetrov@uni-sofia.bg; Леонора Динева - leonoradineva@gmail.com
Рая Дакова - rayadakova3@gmail.com; Цветина Борисова - borisovacvetina@gmail.com

Автори:

Мария Гречко, *Икономика и финанси*;
Моника Делчева, *МП „Отговорно и устойчиво управление“*

Authors:

Maria Grechko, *Economics and Finance*
Monika Delcheva, *MP “Responsible and Sustainable Management”*

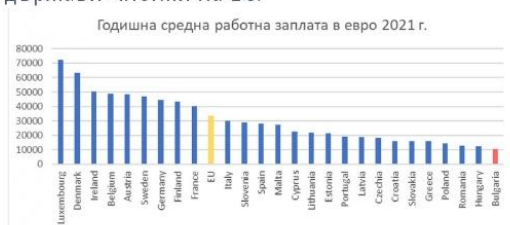
Цел

ЗАЩО СРЕДНАТА РАБОТНА ЗАПЛАТА В БЪЛГАРИЯ Е СРЕД НАЙ-НИСКИТЕ В ЕС?

- Вярно ли е, че средната работна заплата в България е най-ниска в ЕС?
- Кой са факторите, които определят средната работна заплата?

Резултати

- Годишната средна работна заплата в България е най-ниска спрямо останалите държави-членки на ЕС.

- България заема най-ниската позиция за годишен БВП на глава от населението (2021 г.: 6950€).
- Нивото на безработица в България е относително ниско (~4%), като основна причина за това е високото участие на работната сила на пазара на труда.
- Образователните ни постижения са по-ниски от средните за ЕС, като това показва, че има известно ограничение пред уменията и знанията на работната сила.
- България е на последно място по производителност на труда, показвайки, че работната сила в страната произвежда относително малко стоки и услуги на час работа.
- Значителен дял от населението в страната се представлява от пенсионери или от хора, които наблизават възрастта за пенсиониране.
- Наблюдава се високо "изтичане на мозъци" от страната, което оставя след себе си работна сила, която е по-ниско образована и по-малко квалифицирана.
- България заема най-ниската позиция за минимална работна заплата (за последните 6 месеца тя е била 399€).

Данни и методи

- Методи: сравнителен анализ и описателна статистика
- Всички използвани данни са взети от базата на Евростат, налична на: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database>

Фактори

- БВП
- Безработица
- Ниво на образование
- Производителност на труда
- Демографски условия
- Минимална работна заплата

Заклучение

- Да, вярно е, че средната работна заплата в България е най-ниска в ЕС.
- След направения анализ можем да заключим, че ниското ниво на средната работна заплата в България се дължи на ниските стойности на БВП на глава от населението, недостатъчната степен на образование на обществото, прекалено ниската производителност на труда на едно заето лице и ниската минимална работна заплата. Високият процент от населението, което навлиза или вече е навлязло в пенсионна възраст, както и същественият брой хора, напускащи страната, също са причина за ниския размер на средната работна заплата.
- В действителност обаче ниската средна работна заплата в България прави страната привлекателна за чуждестранни работодатели, които желаят да намалят разходите си за труд. Това от своя страна подобрява икономическата конюнктура на държавата.

Постер 7 | Poster 7

Автори:

Вяра Мицова, *Икономика и финанси*;
Кристиана Иванова, *Икономика и финанси*;
Никол Николова, *Икономика и финанси*;
Рудолф Папп, *Икономика и финанси*

Authors:

Vyara Mitsova, *Economics and Finance*;
Kristiyana Ivanova, *Economics and Finance*;
Nikol Nikolova, *Economics and Finance*;
Rudolf Papp, *Economics and Finance*

Защо средната работна заплата в България е сред най-ниските в ЕС?

1 Цел

- Целта на изследователския проект е да идентифицира факторите и причините за ниската средна работна заплата в България спрямо останалите страни в ЕС.
- Основен изследователски въпрос:

Защо средната работна заплата в България е сред най-ниските в ЕС?

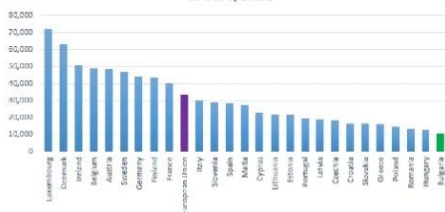
2 Данни и методи

- Сравнение на средна годишна заплата, средни почасови разходи и минимална заплата в държавите-членки на ЕС и България
- Анализ на причините за ниска средна работна заплата в България: Обем на индексите на БВП на глава на население, Население на възраст 25–34 години с висше образование, Дял от сивата икономика от БВП
- Влияние на регионални политики и оперативни програми в районите с по-ниски доходи

3 Резултати

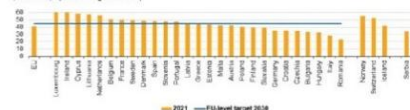
- Последно място в ЕС по ниво на средна годишна работна заплата
- Осреднената работна заплата за всички държави, членки на ЕС, е в размер на 35311 евро
- Най-ниските стойности на показателя са отчетени в България (10345 евро), Унгария (12618 евро) и Румъния (13000 евро).

Average annual full-time adjusted salary per employee in euro, 2021

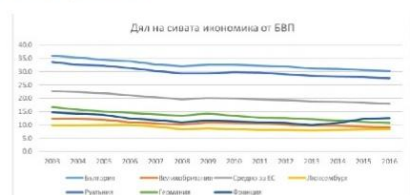

- Производство на стоки с ниска добавена стойност
- Стойност 43% под средното ниво за Европейския съюз, което затвърждава твърдението за ниската производителност в страната.

Population aged 25–34 with tertiary educational attainment (ISCED 5–8), 2021 (% of the population aged 25–34)

- България е на едно от последните места по население с придобито висше образование

- 30% от БВП е значителен дял, чиито потенциални данъци биват отклонявани от постъпването в държавата под формата на данъци

4 Заключение и дискусия

- Основните предпоставки за ниската средна работна заплата в България спрямо държавите в ЕС са:

Производство на стоки с ниска добавена стойност

Ниско ниво на образование и умения; неквалифицирани кадри

Висок дял на сивата икономика

Неравномерно заплащане в различните райони и сектори в страната

Драстични разлики при сравнение с държавите от ЕС: средна годишна работна заплата, минимална заплата, средни почасови разходи за труд

- Икономическото положение в България може да бъде подобро, чрез прилагане на нужните Оперативни програми, Регионални политики и други стратегии за развитие.

5 Източници

Eurostat:

<https://ec.europa.eu/eurostat/en/>

НСИ:

<https://www.nsi.bg/bg>

Министерство на Финансите:

<https://www.mfin.bg/>

Информационен портал на Европейските структурни и Инвестиционни фондове:

<https://www.efunds.bg/bg>

Worldbank:

<https://www.worldbank.org/en/home>

Постер 8 | Poster 8

Автори:

Кристина Спасова, *Икономика и финанси*;
Атанас Цветков, *Икономика и финанси*

Authors:

Kristina Spasova, *Economics and Finance*;
Atanas Tsvetkov, *Economics and Finance*

Защо заплатата в България е сред най-ниските в ЕС?

1 Цел

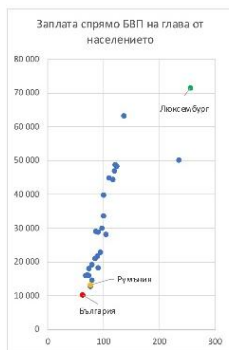
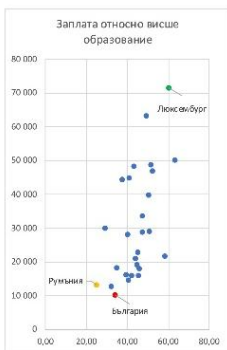
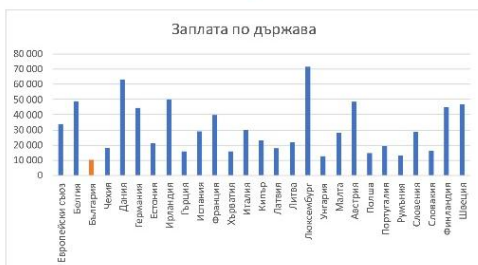
- Целта на изследването е да се определи факторът, който влияе върху ниската заплата в България сред европейските страни.
- Основен изследователски въпрос:

Защо заплатата в България е сред най-ниските в ЕС?

2 Данни и методи

- Използване на данни за заплатите в европейските страни, достъп до висше образование и процент на студентите с висше образование, БВП на глава от населението за всяка страна.
- Използване на официални източници като ОИСР и Евростат
- Използване на диаграми на разсейване, хистограми, регресионен анализ, дескриптивна статистика и корелация между елементите.

3 Резултати

- След като изобразим на диаграма връзката между заплатата и достъпа до висше образование, можем да забележим, че средно колкото по-висок е процентът на хората с висше образование, толкова по-висока е заплатата.
- Що се отнася до БВП на глава от населението, това е още по-вярно. Колкото по-висок е БВП, толкова по-висока е заплатата.
- За да проверим статистически тези предположения, използвахме регресионен анализ, който ни даде следните резултати.

Independent variable: salary (in 1000 BGN)	3297920	Independent variable: salary (in 1000 BGN)	822862
Multiple R	0.75611	Multiple R	0.61613
Adjusted R Square	0.62243	Adjusted R Square	0.60871
Standard Error	8885.15	Standard Error	8645.08
Observations	27	Observations	27

- Тези резултати показват връзка между нашите зависимости и независими променливи. Виждаме R от 0,33 за високото образование и R от 0,67 за БВП, което показва по-висока зависимост за БВП, отколкото за високото образование. Така че БВП на глава от населението е сред факторите, които обясняват ниските заплати в България.

4 Заключение и обсъждане

- Основните изводи показват, че заплащането в България е ниско в сравнение с други страни от ЕС, защото

Икономическият преход в България доведе до трайно ниски заплати.

Икономиката зависи от отрасли с ниско заплащане и неформални работни места.

Високата безработица и регионалните различия поддържат ниски заплати.

Слабите синдикати и лошите политики възпрепятстват подобряването на заплатите.

Глобализацията и липсата на инвестиции с висока добавена стойност също поддържат ниски заплати.

5 Препратки

Nikolov, S. (2020). LABOR MARKET AND WAGE DEVELOPMENTS IN THE EU AND BULGARIA. *KNOWLEDGE-International Journal*, 38(1), 239-243.

Stoilova, R., & Staneva, M. (2017). The middle class in Bulgaria. No Robots: The Position of Middle-Class Households in Nine European Countries; Siegmund, A., Schäfer, M., Eds, 25-45.

Jellazkova, M. D. (2021). Quality of jobs and employment in Bulgaria. *Население*, 39(2), 241-265.

Blanchflower, D. G. (2001). Unemployment, well-being, and wage curves in Eastern and Central Europe. *Journal of the Japanese and International Economies*, 15(4), 364-402.

Tanchev, S. (2021). How the proportional income taxation increases inequality in Bulgaria. *Journal of Tax Reform*, 7(3), 244-254.

Williams, C. C., & Yang, J. (2017). Tackling falsely-declared salaries in Bulgaria: evidence from a 2015 survey. *Economic Alternatives*, 3, 333-351.

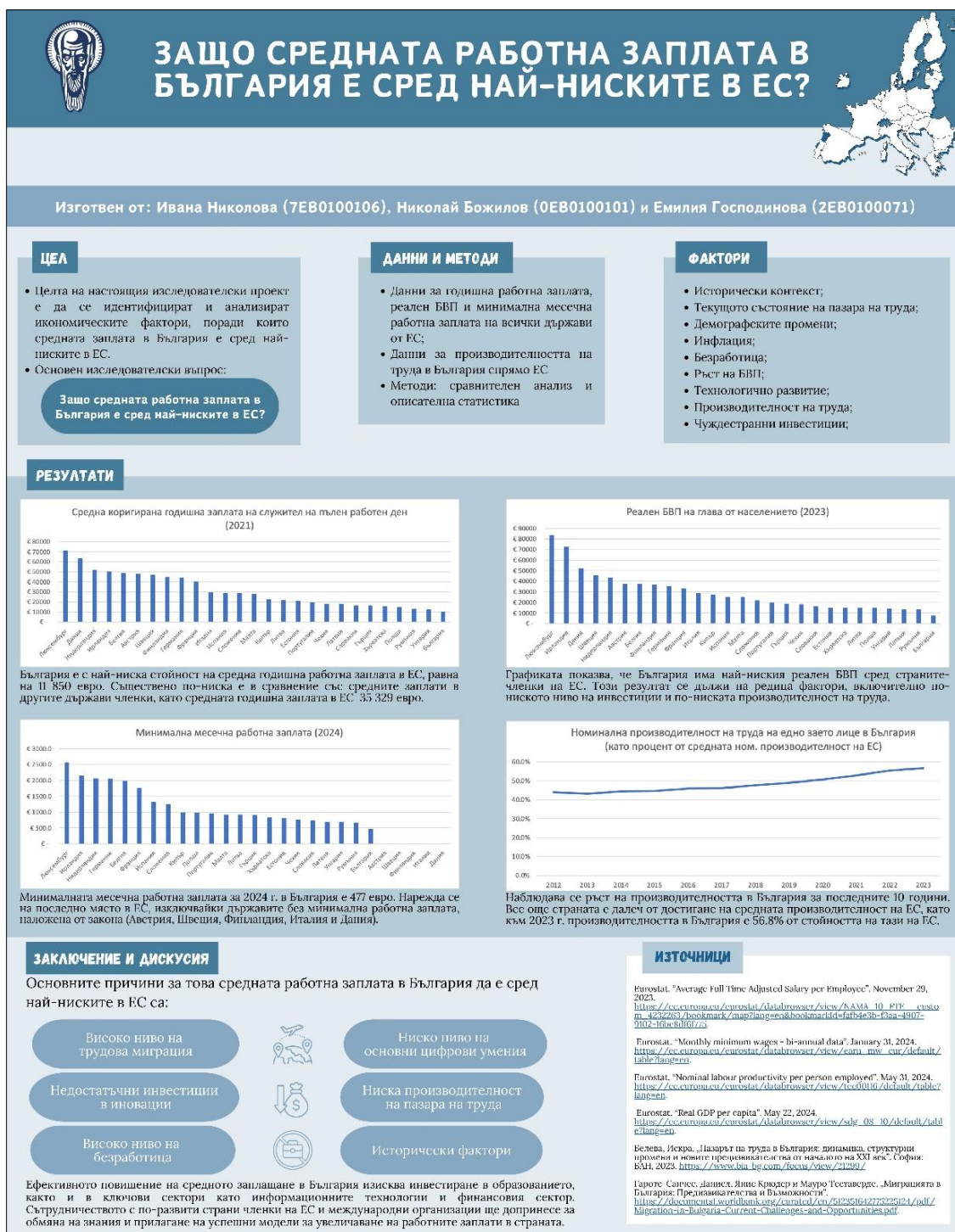
Постер 9 | Poster 9

Автори:

Ивана Николова, *Икономика и финанси*;
Николай Божилов, *Икономика и финанси*;
Емилия Господинова, *Икономика и финанси*

Authors:

Ivana Nikolova, *Economics and Finance*;
Nikolay Bozhinov, *Economics and Finance*;
Emiliya Gospodinova, *Economics and Finance*

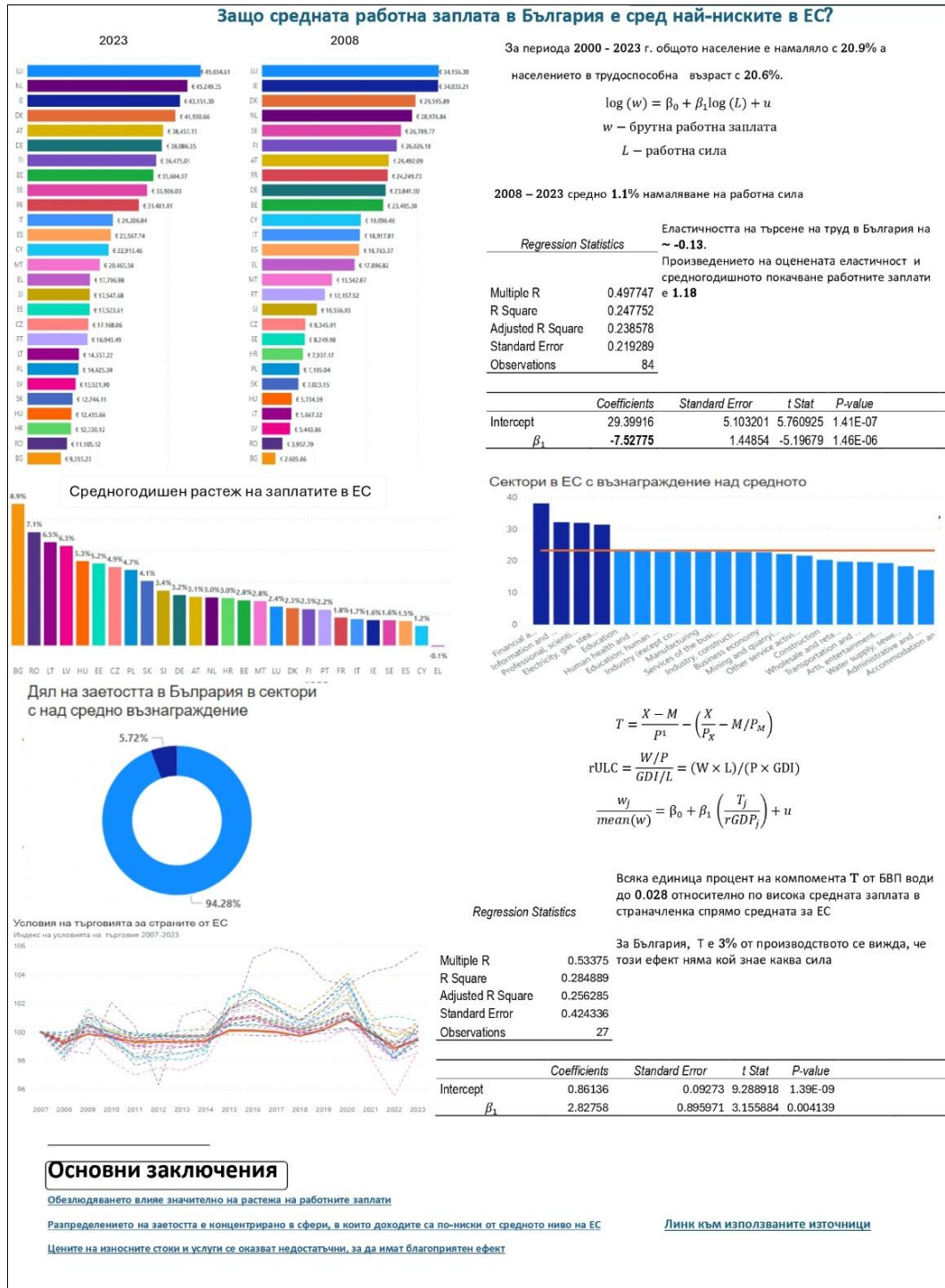
Постер 10 | Poster 10

Автори:

Тодор Тодоров, *Икономика и финанси*;
Ивелин Ченков, *МП „Финанси, инвестиции и финтех“*;
Моез Хаблас, *МП „Финанси, инвестиции и финтех“*

Authors:

Todor Todorov, *Economics and Finance*;
Ivelin Chenkov, *MP “Finance, Investments and Fintech”*;
Moez Hablas, *MP “Finance, Investments and Fintech”*

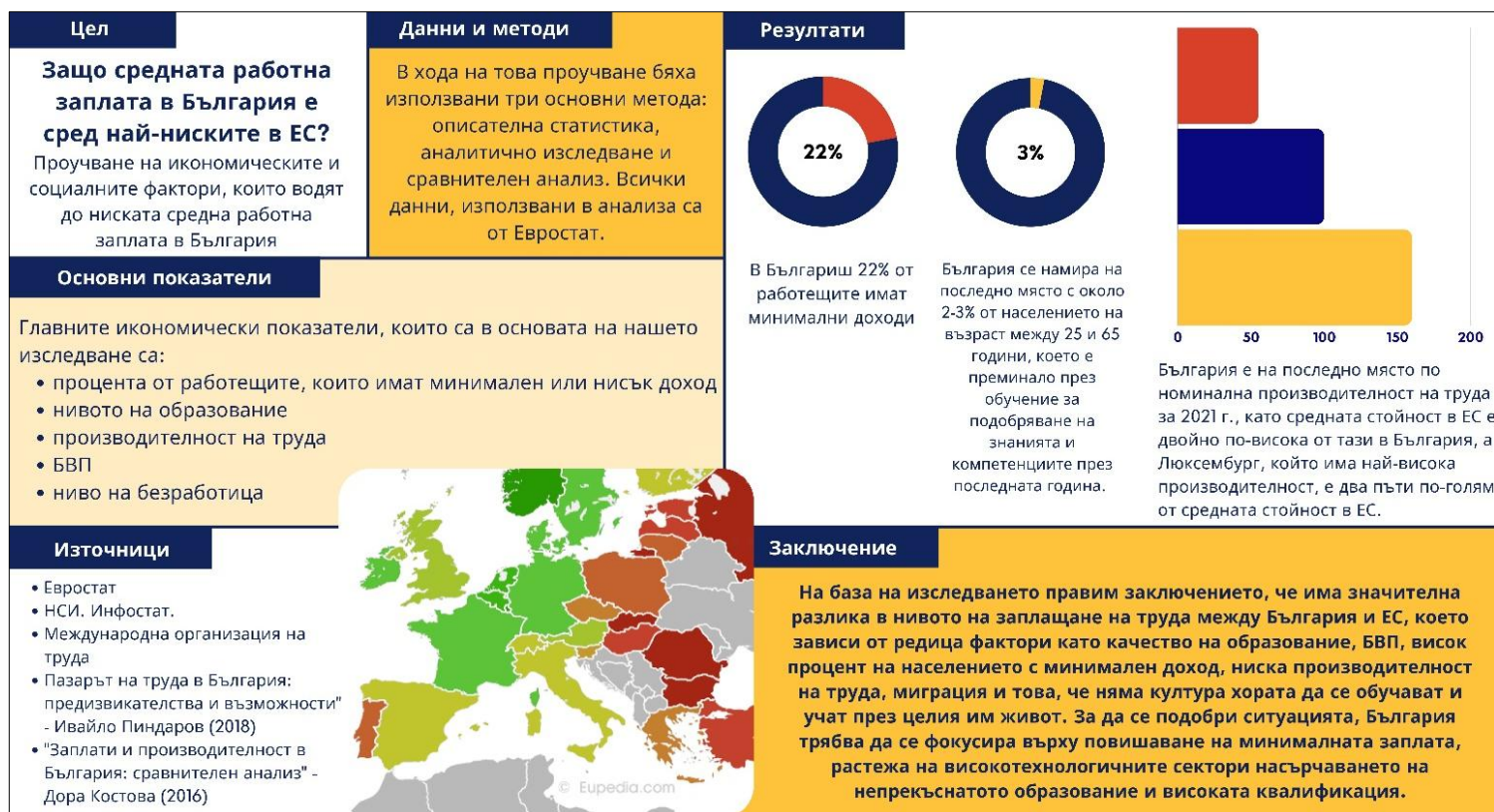
Посмет 11 | Poster 11

Автори:

Преслава Караиванска, *Икономика и финанси*;
Веселин Фърцов, *Икономика и финанси*

Authors:

Preslava Karaivanska, *Economics and Finance*;
Veselin Fartsov, *Economics and Finance*

Защо разликата в заплащането между половете в България е по-ниска от средната за ЕС? | Why Is the Gender Pay Gap in Bulgaria Lower Than the EU Average?

Постер 1 | Poster 1

Автори:

Янаки Андонов, *Икономика и финанси*;
Дарин Иванов, *Икономика и финанси*;
Мария Цолова, *Икономика и финанси*

Authors:

Yanaki Andonov, *Economics and Finance*
Darin Ivanov, *Economics and Finance*;
Maria Tsoleva, *Economics and Finance*

Защо в България половото неравенство в заплащането (gender pay gap) е по-ниско от средното за ЕС?

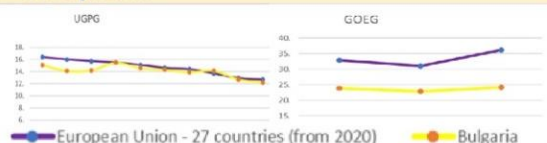
1 ЦЕЛ

- Този проект цели да анализира проблема с половото неравенство в заплащането (gender pay gap, GPG)
- Да провери различна ли е степента на неравенството в България и средно за ЕС
- Да открие факторите влияещи на половото неравенство в заплащането
- Да отговори на изследователския въпрос: „Защо в България половото неравенство в заплащането (gender pay gap) е по-ниско от средното за ЕС?”

2 Данни и методология

- Събиране, сортиране, визуализиране и анализиране на конкретни статистически данни от Евростат
- Регресионен анализ чрез метода на обикновените най-малки квадрати

3 Резултати

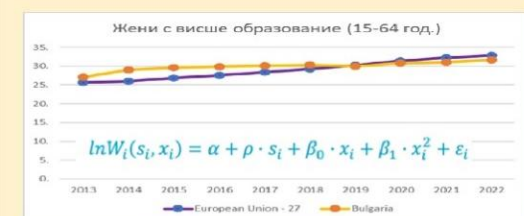
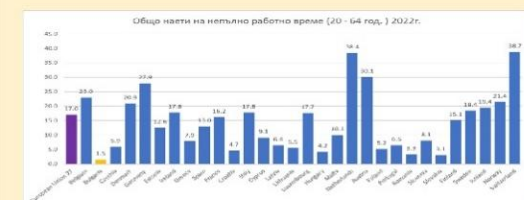
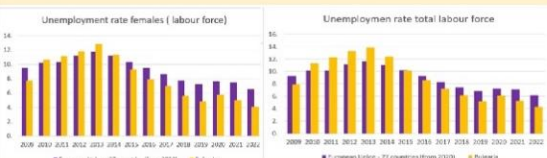

OLS Regression Results

Dep. Variable:	gpg	R-squared:	0.468
Model:	OLS	Adj. R-squared:	0.388
Method:	Least Squares	F-statistic:	26.61
Date:	Sat, 27 May 2023	Prob (F-statistic):	1.64e-26
Time:	13:37:42	Log-likelihood:	-578.92
No. Observations:	200	AIC:	1170.
DF Residuals:	197	BIC:	1176.
Covariance Type:	nonrobust		

	coef	std err	t	P> t	[0.025	0.975]
Intercept	-45.0100	8.023	-5.613	0.000	-60.851	-29.209
ewpp	0.001	0.002	0.772	0.000	0.024	0.386
wpp100m	0.3659	0.006	4.256	0.000	0.353	0.378
gini	-0.1506	0.106	-1.448	0.149	-0.354	0.054
edu	-0.017	0.010	-1.205	0.023	-0.041	0.008

Denbstat: 12.000 Durbin-Watson: 1.935
Prob(Denbstat): 0.002 Jarque-Bera (JB): 5.641
Skew: -0.182 Prob(Skew): 0.0550
Kurtosis: 2.208 Cond. No. 1.00e+00

$$\ln W_i(s_i, x_i) = \alpha + \rho \cdot s_i + \beta_0 \cdot x_i + \beta_1 \cdot x_i^2 + \varepsilon_i$$

4 Изводи

В България половото неравенство в заплащането (gender pay gap) е по-ниско от средното за ЕС.

Човешките взаимоотношения и избори са в основата на GPG.

В България половото неравенство в заплащането е по-ниско от средното за ЕС, защото:

В България имаме по-ниска обща безработица, както и по-висока заетост на жените спрямо средните стойности за ЕС.

В България има по-малък процент заети жени на непълно работно време (1.7%). Средната стойност за ЕС е 27.8%.

Делът на работещите на непълно работно време се различава значително между мъжете и жените, разликата между половете става още по-голяма, когато хората имат деца.

За периода 2013 – 2018 г. жените висшати в България са повече спрямо средните проценти за ЕС.

Броя, заетостта и образованието на жените обясняват 40% от GPG.

Остават още неизследвани фактори като секторната сегрегация, достъпност на ръководните позиции, религия, семейни модели и традиции, които биха имали влияние върху GPG.

Винаги една част от половото неравенство в заплащането ще се дължи на стереотипи и предразсъдъци, които нямат нищо общо с уменията и квалификациите на даден човек.

5 Източници

- Лекционни записки – Икономика на труда 2023 г.
- Gender pay gaps in the European Union – a statistical analysis 2021, Denis Leythienne, Marina Pérez-Julián
- https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Statistics_on_employment_characteristics_of_households
- Labor Economics - George J. Borjas
- Евростат

Постер 2 | Poster 2

Автори:

Димитър Васев, *Икономика и финанси*;
Райко Карагьозов, *Икономика и финанси*;
Марина Генчева, *Икономика и финанси*;
Христина Димитрова, *Икономика и финанси*

Authors:

Dimitar Vasev, *Economics and Finance*;
Raiko Karagyzov, *Economics and Finance*;
Marina Gencheva, *Economics and Finance*;
Hristina Dimitrova, *Economics and Finance*

Защо в България половото неравенство в заплащането (gender pay gap) е по-ниско от средното за ЕС?

1 Цел

- Целта на изследователския проект е да идентифицира факторите, които могат да обяснят разликата в заплащането между половете в България и Европейския съюз.
- Основен изследователски въпрос:

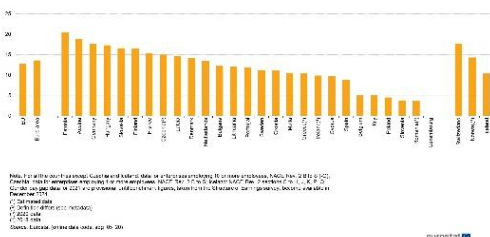
Защо в България половото неравенство в заплащането е по-ниско от средното за ЕС?

2 Данни и методи

- Използвани са данни от Евростат за страните членки на ЕС
- За България са използвани данни предоставени от НСИ.
- Методи: сравнителен анализ, описателна статистика, корелация и др.

3 Резултати

The unadjusted gender pay gap, 2021
(Difference between average gross hourly earnings of male and female employees as % of male gross earnings)

- Статистиката показва, че половото неравенство в заплащането в България е равно на 12.2% към 2021г.
- В Европа то се равнява на 12.7% за същия период.
- Причините за разликата в заплащането на жените и мъжете са сложни и многостранни и включват фактори като професионална сегрегация, дискриминация, трудов опит, умения за преговори, часово работно време, образование и обучение и обществени очаквания относно ролята на половете.
- Традиционно в България, мнението за жените на определена професия не се различава много от това за мъжете изпълняващи същата длъжност.
- Жените се насочват към сферата на образованието и научни изследвания, хотелиерство и ресторантьорство, търговия. Докато мъжете преобладават в селското и горско стопанство, добивната промишленост, държавно управление, култура и спорт. В ЕС Най-голяма е разликата в здравеопазването (26.4%) както и в финансовите и застрахователни дейности (33.5%).
- Жените са по-склонни от мъжете да си вземат отпуск от работа, за да се грижат за деца или други членове на семейството, което може да доведе до пропуски в тяхната трудова история или намалени възможности за напредък.
- В ЕС коефициентът на заетост сред жените е 64.9%, а сред мъжете – 74.7%. Докато в България то се равнява на 66.8% сред жените и 73.8% – сред мъжете.
- През 2022 г. в България е бил 1.4% от заетите мъже са работили на непълно работно време, а при жените процентът е малко по-висок – 1.7%, а в ЕС жените са били 28%, докато дела на мъжете е бил 8%.
- През 2021 г. половата разлика на лицата завършили висше образование е била -10.7 п.п. в ЕС. Като в България тя се е равнявала на -33%. От дела на мъжете се вади този на жените, като по този начин получаваме разликата. Това значи, че и на двете места депът на жените с висше образование е по-голям от този на мъжете.

4 Заключение и дискусия

- Основните факти сочат, че разликата в заплащането между половете в България и Европа се създава под въздействието а следните фактори:

Професионална сегрегация е значим фактор имащ подобно отражение в България и ЕС – мъжете и жените се насочват към едни и същи професии

Прогресивно намаляващият с възрастта трудов опит на жените спрямо мъжете

Високата концентрация на жените в почасовата работа

Разликата в настроенятия сред двата пола за преговори за заплащане

Нивото на образование на жените в ЕС е в полза на жените във всички държави членки

- Основни теми за дискусия в бъдеще трябва да бъдат относно методите справянето с обществената и трудовата стигма относно ролята на половете в професионална среда; и кои политики имат реален ефект за намаляване на разликата в заплащането.

5 Източници

Eurostat: <https://ec.europa.eu/eurostat>

НСИ: <https://www.nsi.bg/bg>

Amanatullah, Emily T., and Michael W. Morris. "Negotiating gender roles: Gender differences in assertive negotiating are mediated by women's fear of backlash and attenuated when negotiating on behalf of others." *Journal of personality and social psychology* 98.2 (2010): 256.

Постер 3 | Poster 3

Автори:

Теодора Гюркова, *Икономика и финанси*;
Патрик Благов, *МП „Счетоводство и одит“*

Authors:

Teodora Giurkova, *Economics and Finance*;
Patrik Blagov, *MP "Accounting and Audit"*

Защо в България половото неравенство в заплащането (gender pay gap) е по-ниско от средното за ЕС?

1 Цел

- Целта на изследователския ни проект е да анализира половото неравенство в заплащането в България с държавите от ЕС.
- Основните въпроси, които разграничават нашия проект на три основни части са следните:
 - Сравнение на България с Латвия, която е държавата с най-високите нива на половото неравенство при заплащането в ЕС
 - Сравнение на България с Люксембург, която е държавата с най-ниските нива на половото неравенство при заплащането в ЕС
 - Сравнение на България със средните нива в ЕС.

Защо в България нивото на половото неравенство в заплащането е по-ниско от средното за ЕС?
Всъщност така ли е наистина?

2 Данни и методи

Данните използвани в този изследователски проект са основно извлечени от Eurostat и НСИ.

Ние се спряхме на анализ на няколко групи от данни.

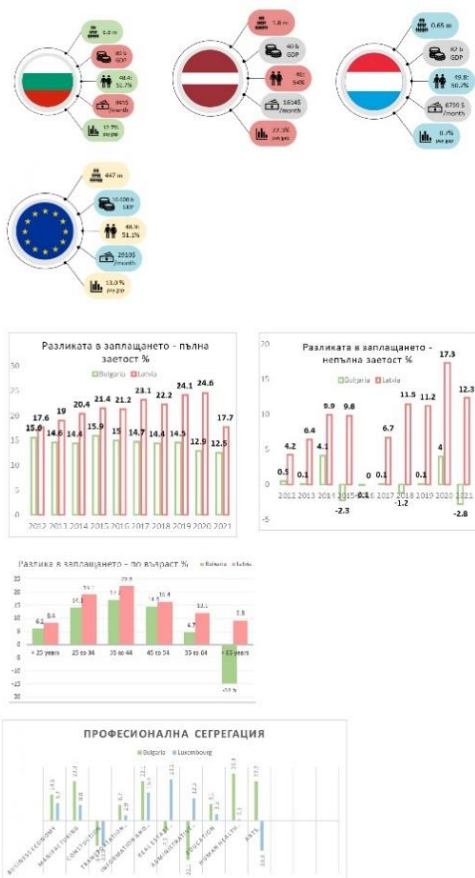
Първо за нас беше важно да разберем икономическото състояние на различните държави и на какво се отдава то.

Второ разгледахме показателят gender pay gap, как се е променял през последните 10 години в тези държави и обвързвайки го с икономически, външнополитически и други фактори успяхме да придобием по-обща картина на ситуацията във всяка една от тях.

За анализа през годините използвахме bar charts, като те ни позволиха да констатираме наличие на трендове в промяната на показателя.

3 Резултати

Descriptive statistics, models, estimation output, graphs, etc.

4 Заключение

- Сравнявайки нивото на половото неравенство в заплащането между Европейския съюз и България, виждаме, че разликата не е голяма. Състои се само от няколко стотни, по-конкретно от 3 стотни. Това показва, че България се справя добре при оценяването на труда на хората в държавата, независимо от пола им.
- Ако, обаче, сравняваме България и държавата, която се справя най-добре с половото неравенство, то България не се справя толкова добре, но ако сравняваме с държавата, която се справя най-зле с този проблем в Европейския съюз, България се представя доста по-добре. Така че и по това се забелязва, че нашата държава е някъде по средата в тази статистика.
- Анализирайки икономическото състояние на България сравнено с това на по-добре икономически представящите се държави в ЕС, забелязваме, че това не е фактор, който влияе на половото неравенство в заплащането.

Половото неравенство в заплащането в България е средно за ЕС.

Gender pay gap на България се подобрява през годините.

5 Източници

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/earn_gr_gpgr2/default/table?lang=en
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EARN_GR_GPGR2AG_custom_5718377/default/table?lang=en
Statistics | Eurostat (europa.eu)
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Gender_pay_gap_statistics
https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/equal-pay/gender-pay-gap-situation-eu_en

Contact information: Your names and emails

Защо средната работна заплата в София е по-висока от средната за страната? | Why Is the Average Salary in Sofia Higher Than the National Average?

Постер 1 | Poster 1

Автори:

Бояна Иванова, *Икономика и финанси*;
Стеля Атанасова, *Икономика и финанси*

Authors:

Boyana Ivanova, *Economics and Finance*;
Stela Atanasova, *Economics and Finance*

ЗАЩО СРЕДНАТА РАБОТНА ЗАПЛАТА В СОФИЯ Е ПО-ВИСОКА ОТ СРЕДНАТА РАБОТНА ЗАПЛАТА ЗА СТРАНАТА?

o o o

1. Цел

- Основната цел на проучването е да се установят факторите, които имат влияние върху заплатата.
- Главният въпрос е:

Защо средната работна заплата в София е по-висока?

- Има ли влияние на степента на образование върху заплатата?
- Има ли разлика между размера на разходите между населените места и какво е влиянието им върху работната заплата?
- Зависи ли заплащането на труда от БВП на глава от населението в столицата и държавата?

o o o

2. Данни и методи

- За проучването са използвани статистически данни от Инфостат и НСИ
- Данните са анализирани и са визуализирани в графики

4. Заключение

Във връзка с анализирания фактори, и въпроса "Защо работната заплата в София е по-висока от средната работна заплата за страната?", можем да заключим, че:

- Квалифицираният труд е по-добре платен от неквалифицирания работна ръка.
- Разходите в столицата са по-високи от общите за страната. Разходите за Жилища, вода, електроенергия и горива в номинална стойност са по-големи. Отделят се повече средства и за Свободно време, културен отдих и образование.
- Показателят БВП на глава от населението в лева е два пъти по-висок за София от общия за страната.
- Брунтата добавена стойност в сферата на услугите в София-град е над половината от тази в сектора общо за страната.

o o o

5. Източници

- Инфостат и НСИ

3. Резултати

- Има ли влияние на степента на образование върху заплатата?

- Значително по-високите заплати на заетите лица с висше, е един от факторите, отговарящ за по-високата средна работна заплата в София.

- Има ли разлика между размера на разходите между населените места и какво е влиянието им върху работната заплата?

- Разходите за живот са по-високи в столицата, като се отделят значително повече средства в сферата на културата и образованието и увеличават заплащането на труда.

- Зависи ли заплащането на труда от БВП на глава от населението в столицата и държавата?

- БВП на човек от населението е 2 пъти по-висок в София от общата за страната. По-високата производителност отговаря и за по-високите работни заплати.

Постер 2 | Poster 2

Автори:

Кристина Гаджева, *Икономика и финанси*;
Вяра Цонева, *Икономика и финанси*

Authors:

Kristina Gadjeva, *Economics and Finance*;
Vyara Tsoneva, *Economics and Finance*

Защо средната работна заплата в София е по-висока от средната работна заплата за страната?

1. Цел

- ▶ Целта на този изследователски проект е да проучи и анализира факторите, които обуславят по-високите заплати в София в сравнение с останалата част от България.
- ▶ Основен изследователски въпрос:

Защо средната работна заплата в София е по-висока от средната работна заплата за страната?

2. Данни и методи

Анализираните данни са за периода 2001-2022 г.

Използвани са данни от основни източници като:

- Национален статистически институт
- Инфостат
- Доклад „Икономически и инвестиционен профил на София за 2024 година“

Методологията е базирана на графики, описателни статистики и сравнителен анализ.

3. Резултат

След обстойно преглеждане и анализиране на данни установихме, че средната работна заплата в София е по-висока от тази за страната по следните основни причини:

1. Високото ниво на икономическа активност и конкуренция в столицата

Икономика на София като дял от икономиката на България (%)

2. Наличието на големи компании, научни институции, университети и други образователни центрове в София

Дял на секторите в добавената стойност на предприятията в София (% , 2022 г.)

3. Наличието на разнообразни възможности за кариерно развитие, което се отразява върху икономическата дейност и населението

	Брой висши учебни заведения	Брой студенти	Брой преподаватели
София	22	93 539	10 233
България	51	214 782	20 882

Население на София през последните три преброявания и през 2022 г. (брой)

4. Изводи

Във всяка страна съществува разлика в средната заплата между големите градове и провинциалните райони, а България не е изключение. Феноменът, при който средната заплата в столицата е по-висока от тази в провинцията, може да бъде обяснен чрез няколко ключови фактори:

Столицата предлага по-голямо разнообразие от възможности за кариерно развитие и работни места в сравнение с другите региони на страната.

Съществува по-голяма конкуренция на пазара на труда в столицата

Жизненият стандарт и разходите за живот в столицата са по-високи от тези в останалата част от страната.

Освен тези фактори, има и други обществени и икономически аспекти, които оказват влияние върху средната заплата в столицата. Това включва инфраструктурата, образователните възможности, наличието на културни и развлекателни събития и други. Всички тези фактори обуславят по-високите заплати в София в сравнение с останалите части на страната.

5. Източници

1. Sofia Investment Agency. <https://investsofia.com/wp-content/uploads/2024/03/Sofia_Profile_2024_IME.pdf>
2024.//“Икономически и инвестиционен профил на София за 2024 година”//посетена на 29 май 2024 г.
2. Национален статистически институт. <<https://nsi.bg/bg>>
3. Инфостат. <<https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/external/login.jsf>>
4. Национален осигурителен институт. <<https://www.nsi.bg/>>
5. Соколова Ц., (2024), „Средната заплата в София е почти 3000лв“, <<https://www.mediapool.bg/srednata-rabotna-zaplata-v-sofiya-e-pochti-3000-lv-news356207.html>>//посетена на 30 май 2024 г.

Contact information: Your names and emails

Постер 3 | Poster 3

Автори:

Петър Митрев, *Икономика и финанси*;
Хасан Джелил, *Икономика и финанси*

Authors:

Petar Mitrev, *Economics and Finance*;
Hasan Djelil, *Economics and Finance*

Защо средната работна заплата в София е по-висока от средната работна заплата за страната ?

1 Цел

- Целта на този проект е да се анализират причините, поради които средната работна заплата в София е по-висока от средната работна заплата за страната. Изследването се фокусира върху икономическите фактори и условията, които водят до тази разлика.
- Основният проблем на изследователския проект е:

Защо средната работна заплата в София е по-висока от средната работна заплата за страната ?

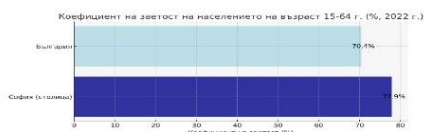
2 Данни и методи

- Демографски данни за населението на София и България: възрастова структура, ниво на образование.
Източник: НСИ
- Данни за доходи, безработица и заетост в София и България: средни месечни заплати, ниво на безработица, коефициент на заетост.
Източник: НСИ, Агенция по заетостта
- Данни за инвестиции в София: чуждестранни и местни инвестиции по сектори.
Източник: Инвест София
- Методи: сравнителен анализ, регресионен анализ, описателна статистика

3 Резултати

- Заключението което правим е, че София демонстрира стабилен икономически растеж, като БВП на столицата достига 68.7 млрд. лв. София е безспорен икономически лидер в България, концентрирайки над 40% от икономиката на страната

- Средната брутна месечна заплата в София значително превишава тази за останалата част на страната, достигайки 2762 лв. през 2023 г. Това се дължи на по-бързото възстановяване на столичната икономика след кризата и високото търсене на квалифицирани кадри в технологичния сектор и високите разходи за живот в столицата

- Последния извод, който правим е, че коефициентът на заетост в София е 77.9%, което е значително по-високо от средното за страната (70.4%). Високата заетост и ниската безработица в София се дължат на динамичния пазар на труда, наличието на много работни места и високото ниво на образование сред населението

4 Заключение и дискусия

- Проучванията ни показват, че работната заплата в София е най-висока в страната поради следните причини:

София е икономическият център на България с най-голяма концентрация на предприятия и финансови институции

Голямо разнообразие от работни места и възможности за кариерно развитие

Високите разходи за живот в столицата стимулират работодателите да предлагат по-високи заплати.

Приток на хора, търсещи по-добри възможности за кариера и образование

Високата концентрация на чуждестранни инвестиции, особено в сектора на информационните и комуникационните технологии.

Високият процент на населението с висше образование, което подкрепя технологичния сектор и услугите с висока добавена стойност.

5 Източници

- Национален статистически институт. <https://www.nsi.bg/bg>
- Инвест София. „Профил на София 2024“. https://investsofia.com/wp-content/uploads/2024/03/Sofia_Profile_2024_IME.pdf
- Инвест София. „Профил на София 2022“. https://investsofia.com/wp-content/uploads/2023/01/IME_Sofia_Profile_2022-1.pdf
- Регионални профили. „Столична област 2022“. https://www.regionalprofiles.bg/var/docs/2022P/22Stolica_2022n.pdf

Постер 4 | Poster 4

Автори:

Катрин Цекова, *Икономика и финанси*;
Деница Кубанова, *Икономика и финанси*;
Никол Накова, *Икономика и финанси*

Authors:

Katrin Tsekova, *Economics and Finance*;
Denitsa Kubanova, *Economics and Finance*;
Nikol Nakova, *Economics and Finance*;

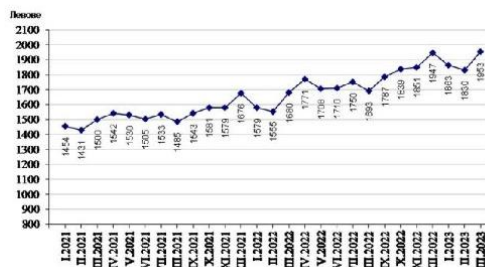
ЗАЩО СРЕДНАТА РАБОТНА ЗАПЛАТА В СОФИЯ Е ПО-ВИСОКА ОТ СРЕДНАТА РАБОТНА ЗАПЛАТА ЗА СТРАНАТА?

1. ЦЕЛ

- Целта на изследването е да се определят основните фактори, които водят до по-високата средна работна заплата в София в сравнение с останалата част на страната.
- Изследването ще обхване разнообразни икономически, социални и инфраструктурни фактори, които допринасят за тази несъответствие. По-конкретно ще бъдат разгледани икономическата структура на София, образователното ниво на населението, динамиката на трудовия пазар както и инвестициите и иновациите в региона.
- Основен изследователски въпрос: Какви са причините за по-високите заплати в София спрямо останалите региони в България?

3. РЕЗУЛТАТИ

- Икономическа структура на София:** Водещи индустрии като информационни технологии, финанси и професионални услуги са концентрирани в София, което води до по-високи заплати.
- Образование и квалификация:** Високото ниво на образование и квалификация на работната сила в София е един от основните фактори за по-високите заплати.
- Трудов пазар и заетост:** Ниски нива на безработица и високо търсене на квалифицирани кадри допринасят за по-високите заплати.
- Инфраструктура и стандарт на живот:** Добрата инфраструктура и по-високият стандарт на живот в София привличат инвестиции и таланти, което води до по-високи заплати.

ИЗТОЧНИК НА ФИГУРИТЕ: НСИ

2. ДАННИ И МЕТОДИ

Източници на данни:

- Национален статистически институт, международни организации, други релевантни източници.

Методи за анализ:

- Данните за изследването са събрани от национални статистически източници и икономически доклади.
- Използвани са методи на сравнителен анализ и иконометрични модели.

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ И ДИСКУСИЯ

По-високите заплати в София се дължат на икономически, образователни и инфраструктурни фактори. Високоплатените сектори, високото ниво на образование, динамичният трудов пазар и добрата инфраструктура са основни причини за тази разлика. За намаляване на икономическите неравенства се препоръчва насърчаване на регионалното развитие чрез инвестиции в образование и инфраструктура в други региони. Подкрепата за стартиращи компании и иновации и подобряването на инфраструктурата могат да привлекат инвестиции и квалифицирани кадри извън столицата. Бъдещи изследвания могат да разглеждат други аспекти на регионалните икономически различия в България и да използват различни методи за по-дълбоко разбиране на тези различия.

5. ИЗТОЧНИЦИ

Национален статистически институт:
<https://nsi.bg/bg/content/15330/>

Евростат: <https://ec.europa.eu/eurostat>

Министерство на труда и социалната политика
<https://www.misp.government.bg/>

Агенция по заетостта:
<https://www.az.government.bg/>

Постер 5 | Poster 5

Автори:

Никол Георгиева, *Икономика и финанси*;
Мария Гяурска, *МП „Международен финансов мениджмънт“*;
Преслава Иванова, *Икономика и финанси*

Authors:

Nikol Georgieva, *Economics and Finance*;
Maria Gyaurska, *MP "International Finance Management"*;
Preslava Ivanova, *Economics and Finance*

Защо средната работна заплата в София е по-висока от средната работна заплата за страната?

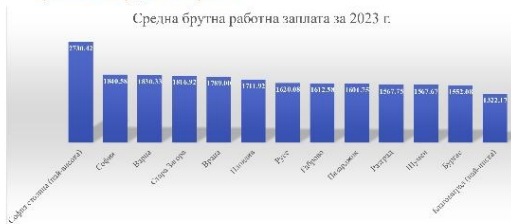
1. Цел

- Целта на проекта е да изследва причините за по-високите заплати в София и да анализира различните фактори, допринасящи за тази разлика
- Основен изследователски въпрос:

Защо средната работна заплата в София е по-висока от средната работна заплата за страната?

3. Резултати

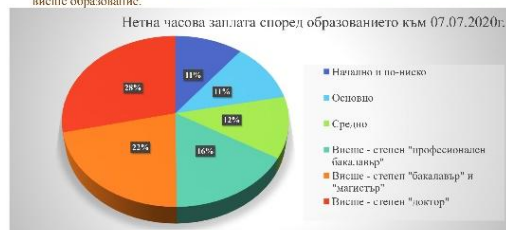
- София е икономическият център на България, където са съсредоточени значителна част от високодоходните индустрии. Според НСИ, в София са концентрирани голям брой компании в сектори като информационни технологии, финансии и застраховане, и професионални услуги. Тези сектори предлагат значително по-високи заплати в сравнение със средните за страната.

- Към края на 2022 г. общата стойност на натрупаните чуждестранни инвестиции в България достига 29,4 млрд. евро, което е приблизително с 1,3 млрд. повече в сравнение с 2021 г. Очаквано **почти половината** – 14,9 милиарда евро – от тези инвестиции са в **Столична община**, показва анализ на Института за пазарна икономика. Следват Бургас, Пловдив, Варна и Девня.

- Според данни от НСИ, съществува ясно изразена **положителна корелация** между **ниво на образование** и **средната работна заплата** в България. Лицата със средно образование получават средна работна заплата, която е по-ниска от тази на лицата с висше образование.

- Според данни от Министерството на образованието и науката, процентът на висшестепните в София е значително по-висок от средния за страната.
- Според изследване на Евростат, лицата с висше образование в България печелят средно с **60% повече** от тези със средно образование.

2. Данни и методи

- Като основни причини влияещи на разликата в заплащането в София и страната са анализирани факторите: икономическа концентрация, образователно ниво и квалификация на работната сила, ниво на търсене на квалифицирани работници, ниво на разходи за живот и секторната структура на икономиката.
- За изготвянето на проекта са използвани данни за горепосочените фактори от Националния статистически институт (НСИ), Евростат, Българска стопанска камара (БСК) и Министерство на образованието и науката (МОН).
- Методи: сравнителен анализ и описателна статистика.

4. Заключение

- Средната работна заплата в София е значително по-висока от средната за България поради комбинация от икономически, социални и демографски фактори. Икономическата концентрация, високото образователно ниво и квалификация на работната сила, високото търсене на квалифицирани работници, по-високите разходи за живот, секторната структура на икономиката, политическите и институционалните фактори, както и демографските и социалните влияния, всички играят роля за формиране на по-високите заплати в столицата.
- Приятелността и разнообразната икономика на столичния град, както и развитието на индустрията и логистиката в околните общини, в т.ч. вторичните ядра и периферията, залагат потенциала за растеж и разширяване на икономическия център около София.
- Много международни компании избират София за своя централен офис в региона, поради добрата инфраструктура и наличие на квалифицирана работна сила. Присъствието на тези компании създава високо конкурентен трудов пазар, където заплатите са значително по-високи в сравнение с останалата част от страната.
- Работната сила в София се отличава с по-високо ниво на специализация и умения в сравнение с други региони на България. Това се дължи както на наличието на университети и колежи, така и на специализирани обучения и курсове, предлагани от различни институции и компании.

Водещ икономически център за страната

Концентрация на международни компании

Квалификация и умения

Разходи за живот

Секторна структура на икономиката

5. Източници

- Национален статистически институт (НСИ), Министерство на образованието и науката, Българска стопанска камара, Европейска комисия.
- Евростат, „Данни за доходите и условията на живот“
- Световна банка, „Доклад за възвръщаемостта на инвестициите в образование“
- Ипн, „Анализ на икономическата мобилност и образованието в България“
- Световна банка, „ПЛАН ЗА ОЦЕНКА НА ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА „НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ ЗА ИНТЕЛИГЕНТЕН РАСТЕЖ“ 2014 – 2020 г.“
- ИПН, „Динамика на бедността: Анализ на социално-икономическата мобилност и трайната бедност в България“
- Българска стопанска камара, Годишен доклад за икономическото състояние на България, 2022 г.

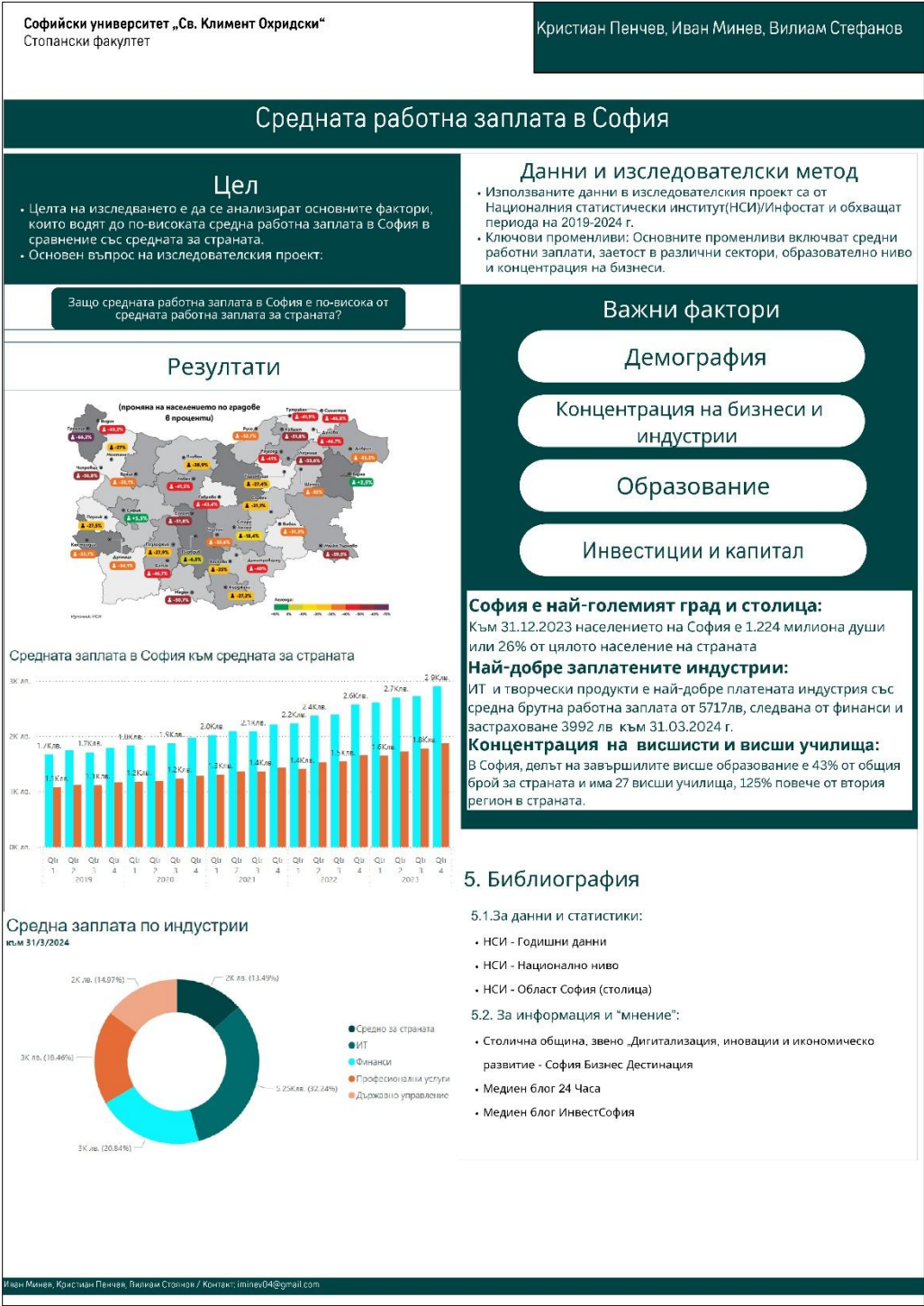
Contact information: Your names and emails

Автори:

Кристиан Пенчев, *Икономика и финанси*;
Иван Минев, *Икономика и финанси*;
Вириам Стефанов, *Икономика и финанси*

Authors:

Kristian Penchev, *Economics and Finance*;
Ivan Minchev, *Economics and Finance*;
Viriam Stefanov, *Economics and Finance*;

Защо работните заплати в културния сектор в България са по-ниски от тези в търговията? | Why Are Salaries in Bulgaria's Culture Sector Lower Than in the Trade Sector?

Постер 1 | Poster 1

Автори:

Христина Ангелова, *Икономика и финанси*;
Александър Жеков, *Икономика и финанси*

Authors:

Hristina Angelova, *Economics and Finance*;
Aleksandar Zhekov, *Economics and Finance*

Защо в България заплатите в сектора на културата са по-ниски от тези в сектора на търговията?

1 Цел

- Целта на изследването е да се анализира разликата в заплатите на работещите в сектора на културата и на тези в търговията.
- Търсят се факторите, които оказват влияние върху по-ниското заплащане на културните работници спрямо работещите в търговията.
- Основен въпрос в изследването е:

Защо в България заплатите в сектора на културата са по-ниски от тези в сектора на търговията?

2 Данни

Анализираните данни са за период 2012г.-2022г.

Използвани са данни от:

- Национален статистически институт
- Министерство на финансите
- Инфостат
- Евростат
- Доклад по проект „Повишаване на ефективността и ефикасността на Централното координационно звено“

3 Резултати

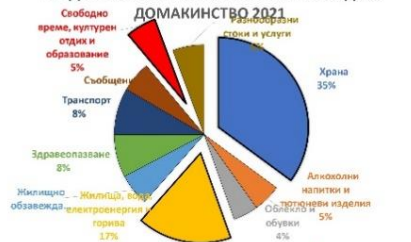
След преглеждане и анализ на данните установихме, че заплатите в България в сектора на културата са по-ниски от тези в сектора на търговията по три основни причини:

- Липсата на интерес на българското общество към културни дейности, изразяваща се в не достатъчно често посещаване на подобни мероприятия.

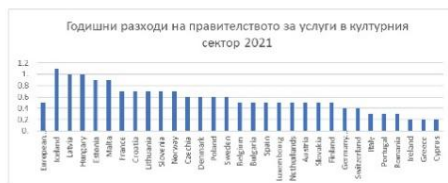

- Ниското ниво на доходи на българите. Домакинствата са принудени да харчат по-голямата част от своите бюджети за да покрият разходите си за храна, жилище и електричество.

СРЕДЕН ПОТРЕБИТЕЛСКИ ПАРИЧЕН РАЗХОД НА ДОМАКИНСТВО 2021

- Политиката на правителството да оръзва от бюджетите за култура, характерна за България и за повечето държави членки на Европейския съюз.

4 Изводи

Въпреки по-ниските заплати в сектора на културата, от персоналните профили на работниците намираме основната разлика в мотивацията на културните работници и на тези в търговията. Работещите в сектора на културата са по-образовани, в по-напреднала възраст и основно жени, което ни кара да направим извод, че за тях не е водещо заплащането, а по-скоро личното удовлетворение от работата.

Заплатите в търговския сектор са по-високи от тези в сектора на културата, защото българите имат ограничен интерес към културни дейности и ниски доходи, които използват главно за покриване на основните си нужди.

Българското правителство не осигурява достатъчно средства за финансиране на културата. Феномен, който се наблюдава в редица други държави-членки на Европейския съюз.

Въпреки по-ниското заплащане културните работници се мотивират не от парите, които печелят, а от любовта към изкуството.

5 Източници

- Национален статистически институт. < <https://www.nsi.bg/bg/content/3685> > 2021. // ЛИЦА СПОРЕД ПОСЕЩЕНИЯ НА ПРЕДСТАВЛЕНИЯ НА ЖИВО // посетен на 3 май 2023
- Национален статистически институт. < <https://www.nsi.bg/bg/content/3234> > 2021. // СРЕДЕН ПОТРЕБИТЕЛСКИ ПАРИЧЕН РАЗХОД НА ДОМАКИНСТВО 2021 // посетен на 3 май 2023
- Eurostat. 2023. Wages and labour costs посетен на 3 май 2023
- Министерски съвет на Република България. 2022. „ПРОФИЛ НА ЗАЕТИТЕ ЛИЦА ПО ИКОНОМИЧЕСКИ СЕКТОРИ“; проект „Повишаване на ефективността и ефикасността на Централното координационно звено“, финансиран по Оперативна програма „Добро управление“. Министерски съвет на Република България

Contact information: Your names and emails

Постер 2 | Poster 2

Автори:

Нели Павлова, *Икономика и финанси*;
У Линсуан, *Икономика и финанси*;
Полина Георгиева, *Икономика и финанси*;
Тедиан Валенцов, *Икономика и финанси*

Authors:

Neli Pavlova, *Economics and Finance*;
U Linsuan, *Economics and Finance*;
Polina Georgieva, *Economics and Finance*;
Tedian Valencov, *Economics and Finance*

Заплатите в сектора на културата и в сектора на търговията в България:

1. Цел

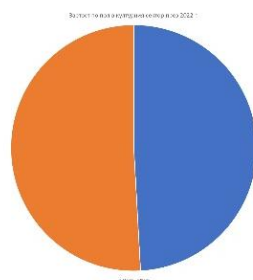
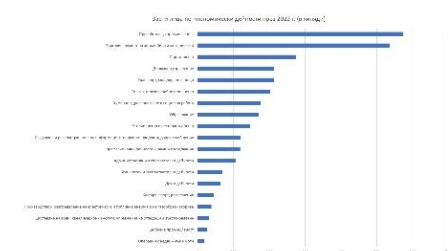
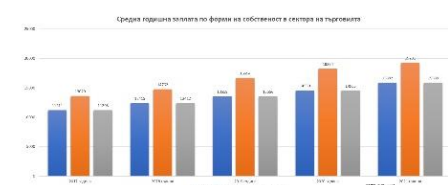
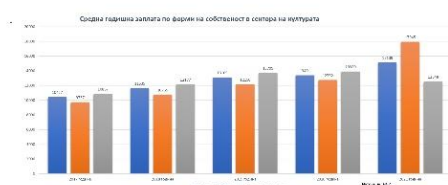
- Целта на настоящия изследователски проект е да анализира факторите, оказващи влияние върху размера на работната заплата в културния сектор и в търговията, да направи съпоставка между тях и да потърси отговор каква е причината за разминаването.
- Основен изследователски въпрос:

Защо в България заплатите в сектора на културата са по-ниски от тези в сектора на търговията?

2. Използвани данни и методи

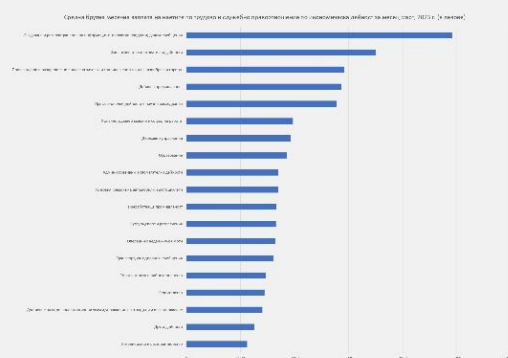
- Използваният метод е т. нар. научен метод
- Формулиране на хипотеза, която ще бъде тествана на база икономически статистически данни, за да може съответно да бъде приета или отхвърлена.
- За целите на проекта са използвани статистически данни от НСИ
- Включена е общодостъпна информация, обявена от Министерството на културата (и в частност Национален фонд „Култура“), както и исторически сведения, заимствани от официалния сайт на Национален фонд „Култура“

3. Резултати

4. Изводи

- Голяма концентрация на работните места в публичния сектор, което предполага работни заплати между минималната и средната заплата.
- Висока разлика между броя на заети в сектора на културата и сектора на търговията, което е предпоставка заплатите в сектора на културата да са с по-голяма статистическа значимост поради големия обем на анализирани елементи.

Работните места в културния сектор предимно концентрирани в публичния сектор.

По-висока статистическа зависимост в средната брутна месечна заплата в сектора на търговията.

Предложения за стимулиране на културния живот в България.

5. Източници

- Национален статистически институт на Република България:
<https://www.nsi.bg/bg>
- Министерство на културата на Република България, Национален фонд „Култура“:
<https://www.nsi.bg/bg>
- Национален фонд „Култура“:
<https://ncf.bg/bg/za-nfk/istorija>

Contact information: Your names and emails

Постер 3 | Poster 3

Автори:

Цветина Цветкова, *Икономика и финанси*;
Йоана Николова, *Икономика и финанси*;
Александър Цанков, *Икономика и финанси*

Authors:

Tsvetina Tsvetkova, *Economics and Finance*;
Yoana Nikolova, *Economics and Finance*;
Aleksandar Tsankov, *Economics and Finance*

Защо в България заплатите в сектора на културата са по-ниски от тези в сектора на търговията?

1 Цел

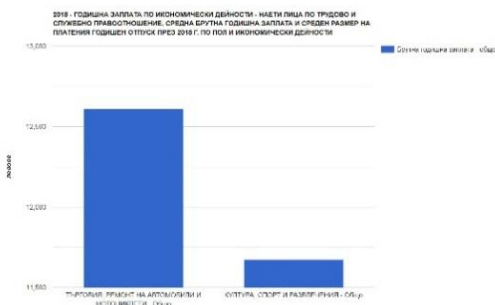
- Целта на изследователския курсов проект е да даде обосновани доводи защо заплатите в сектора на културата са по-ниски от тези в сектора на търговията.
- Основният въпрос в изследователския курсов проект е:

Защо в България заплатите в сектора на културата са по-ниски от тези в сектора на търговията?

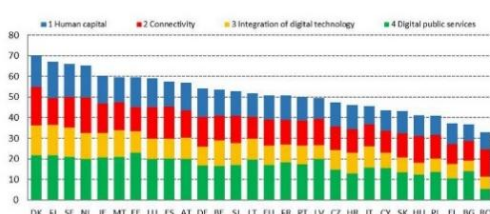
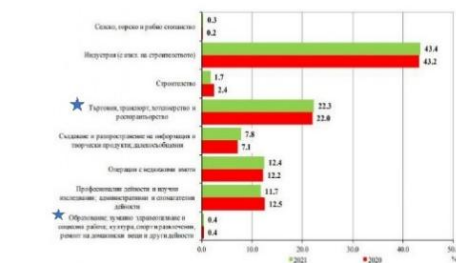
2 Използвани данни и методи

- За целта на този курсов проект са използвани данни от Евростат, НСИ, ИПИ и уебсайта на Европейската комисия
- Дадена е информация и данни от 2018 за средната брутна заплата в България в сектора на културата и търговията по данни от ИНФОСТАТ с цел сравнението им
- Използвана е стълбовидна диаграма за сравнение на това, до колко във всяка държава са навлизали през 2020 и 2021г.
- Анализ на преките чуждестранни инвестиции в нефинансовия сектор в периода 2020-2021г

3 Резултати

Преките чуждестранни инвестиции в нефинансовия сектор в България през 2020 и 2021 г.

4 Изводи

- Общественото възприятие на работата в областта на културата оказва влияние върху размера на заплатите.
- Културните дейности често са подценявани от гледна точка на икономическата им стойност.
- Глобализацията и цифровата епоха променят икономическата стойност на културния труд.
- Ограничени бюджети -> намаляват се разходите за услугите -> отразява се на общите приходи в сектора и съответно на заплатите, които той предлага
- Липса на инвестиции с цел модернизиране на сектора -> затруднения в привличането на по-младите и по-активните хора

РЕШЕНИЯ:

Адекватното финансиране с цел инвестиция в инфраструктура, иновативни и интересни проекти и таланти хора

Признаване на стойността на културния труд и насърчване на културната осведоменост например чрез провеждането на образователни кампании и културни инициативи

Създаване на благоприятни данъчни политики и стимули, които спомагат за по-доброто и справедливо заплащане на професионалистите в сектора

Инвестиране в цифрова инфраструктура и възприемане на цифрови платформи; нужда от модернизиране на сектора

5 Източници

Информационна система ИНФОСТАТ на НСИ:
https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/module.jsf?x_2=95

Институт за пазарна икономика ИПИ:
<https://ime.bg/>

Националният статистически институт- НСИ:
<https://nsi.bg/bg>

Европейска комисия:
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_21_5483
<https://money.bg/economics/prekite-chuzhdestrani-investitsii-u-nas-minaha-predkrizisnite-si-niva-prez-2021-godina.html>

Защо в България средната работна заплата в сектора на културата е по-ниска от средната работна заплата за страната? | Why is the average wage in the cultural sector in Bulgaria lower than the national average wage?

Постер 1 | Poster 1

Автори:

Васил Ценов, *Икономика и финанси*;
Велин Величков, *МП „Финанси, инвестиции и финтех“*;
Райчо Величков, *Икономика и финанси*

Authors:

Vasil Tsenov, *Economics and Finance*;
Velin Velichkov, *MP "Finance, investments and Fintech"*;
Raycho Velichkov, *Economics and Finance*

Защо в България средната работна заплата в сектора на културата е по-ниска от средната работна заплата за страната?

1 Цел

- Целта на проекта е да се разбере защо има разлика в заплатите между средното за страната ниво и тези в културния бранш и колко значима е тя
- Основен въпрос на изследователския проект:

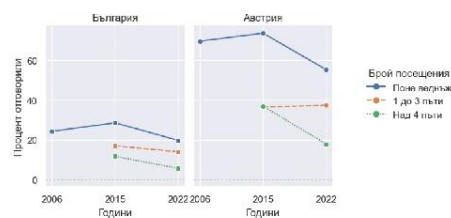
Защо в България средната работна заплата в сектора на културата е по-ниска от средната работна заплата за страната?

2 Данни и методи

- Данни за средна брутна месечна заплата в сектора „Култура, спорт и развлечения“ (НСИ);
- Данни за граждани посетили културно мероприятие през последните 12 месеца (Евростат);
- Данни за разходите, които домакинствата отделят за култура (Евростат);
- Данни за структурата на заплатите за сектор „Култура, спорт и развлечения“ (Евростат);

3 Резултати

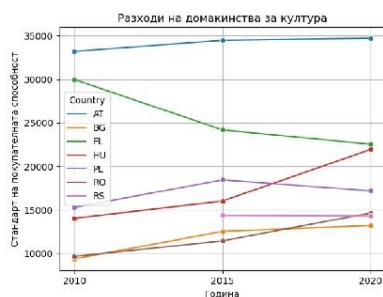
Граждани посетили културно мероприятие през последните 12 месеца

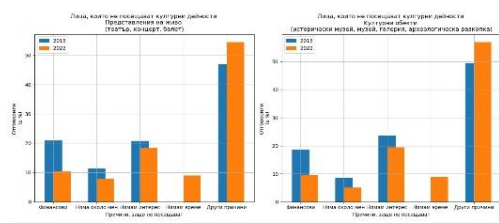
Едва 20 % от българите са посетили културно събитие поне веднъж през 2022г

От тях 14 % са посетили от едно до три събития

Само 6 % са посетили над три събития

Българските домакинства харчат най-малко средства за култура през 2020г., дори събития алокират повече ресурси за култура

Една от основните причини, защо не се посещават културни събития е липсата на интерес, след това са финансовите затруднения, запълненият график и напоследък биста е несъществуването на такива институции

4 Заключение и дискусия

- Основните открития сочат, че ниските заплати в сектора се дължат на:

Слабо търсене на култура

Недостатъчни инвестиции

Липса на разбиране на проблема на местно ниво

5 Източници

<https://nsi.bg/bg>
<https://ec.europa.eu/eurostat>
<https://culture.ec.europa.eu/policies/eu-competences-in-the-field-of-culture>
<https://portal.cor.europa.eu/divisionpowers/Pages/Germany-Culture.aspx>
<https://www.kulturratet.se/en/>
<https://ncf.bg/bg>
<https://culture.ec.europa.eu/bg/creative-europe>

Постер 3 | Poster 3

Автори:

Илияна Ранчова, *Икономика и финанси*;
Боян Мишев, *Икономика и финанси*

Authors:

Iliyana Ranchova, *Economics and Finance*;
Boyan Mishev, *Economics and Finance*

Защо в България средната работна заплата в сектора на културата е по-ниска от средната работна заплата за страната?

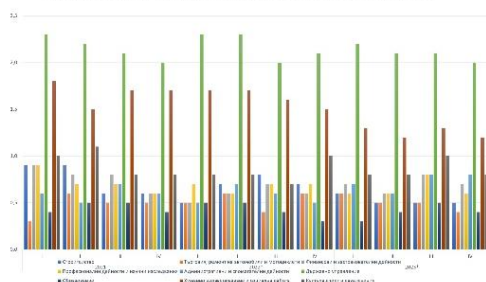
1. Цел

- Целта на изследователския проект е да идентифицира факторите, които водят до по-ниските заплати в сектора на културата спрямо средната работна заплата за страната.
- Основен изследователски въпрос

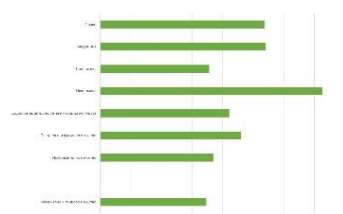
Кои са факторите, поради които заплатите в сектора на културата са по-ниски от средната за страната?

3. Резултати

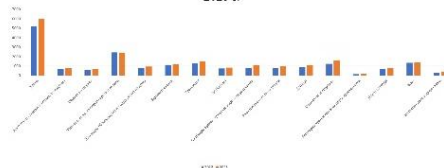
Коефициент на свободните работни места по икономически дейности

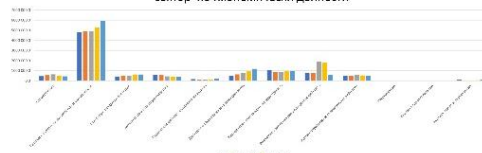
Облагам доход сред завършилите

Среден потребителски паричен разход на домакинство за 2022 г. и 2023 г.

Чуждестранни преки инвестиции в предприятията от нефинансовия сектор по икономически дейности

2. Данни и методи

- Използвани са данни от НСИ и Евростат и от изследване на „Алфа рисърч“
- Оценени са възвращаемостта от образование, пазара на труда в културния сектор;
- Изследвани са посещаемостта на културни събития от българите, ефективността на направените инвестиции в сектора.
- Използван е главно метода на описателната статистика

4. Заключение

- Високата трудопоглъщаемост на повечето културни дейности е в основата на ограничената им производителност и невъзможността на културните производства да покрият общите си разходи чрез собствените заработени приходи от дейността, което ги определя като непълноценни стопански субекти и налага търсенето на външни незаработени приходи.
- В България, служителите в сектора на културата работят на пълен работен ден и имат само една работа. Това води до неефективно разпределение на дейностите, тъй като работа, която може да се бъде свършена за по-малко работно време се върши за осем часов работен ден и съответно служителите получават по-малко заплащане спрямо часовете труд.

Липсата на посещаемост на културните дейности води до по-ниските приходи в сектора и следователно до по-малко заплащане на работниците в него. Причини са, от една страна, липсата на доходи на домакинствата и преобладаващите малочислени стоки в кошницата на потребителите и липсата на свободно време, от друга.

Високият коефициент на свободни работни места и ниската заетост, определят пазара на труда като малък и ограничен, което води до по-ниско заплащане на труда и липсата на възможности за професионално развитие

Ниска възвращаемост от образованието, поради ниските заплати в сравнение с други специалности и слаба реализация на труда. Мотивацията и личното удовлетворение са водещи фактори избора на професия в сектора на културата.

Инвестициите в сектора на култура са главно държавни и макар увеличението на бюджетите в сектора на културата всяка година, той пак остава малка част от БВП-то на страната в сравнение с останалите страни от Европейския съюз.

* Ограничения на изследователския проект:

- Недостатъчни и неточни статистически данни.
- Метода на описателната статистика не дава точност за връзката между променливите;
- Влиянието на други икономически индикатори, които не са включени в изследователския проект, но могат да влияят върху пазара на труда в сектора

5. Препратки

- Национален статистически институт (НСИ)
- Евростат
- УНСС, Таня Александрова-Кисова, „Подобряване на качеството на заетостта в културния сектор“, 2014 г.
- Статия: *Public and private funding for cultural and creative sectors*; OECD library
- Статия: *Над 60% от българите не са ходили на театър или кино през 2023 г.: Защо?*; Стефани Ангелова. 2024 г.

Защо дигиталните умения на работещите в България са сред най-ниските в ЕС? | Why Are Digital Skills of workers in Bulgaria Among the Weakest in the EU?

Постер 1 | Poster 1

Автори:

Александър Новков, МП „Счетоводство и одит“;
Емануил Атанасов, Икономика и финанси;
Юлиан Йорданов, Икономика и финанси

Authors:

Aleksander Novkov, MP “Accounting and Audit”;
Emanuil Atanasov, Economics and Finance;
Julian Jordanov, Economics and Finance

Защо дигиталните умения на работещите в България са сред най-слабо развитите в ЕС?

1 Цел

Целта на изследването е да се анализира факторите според които дигиталните умения на работещите в България са сред най-слабо развитите в ЕС? Използвайки емпирични данни, взети от източници като Евростат и индекса на Европейската комисия на навлизането на цифровите технологии в икономиката и обществото (DESI), разглеждаме защо България е на едно от последните места по компютърна грамотност сред страните от Европа.

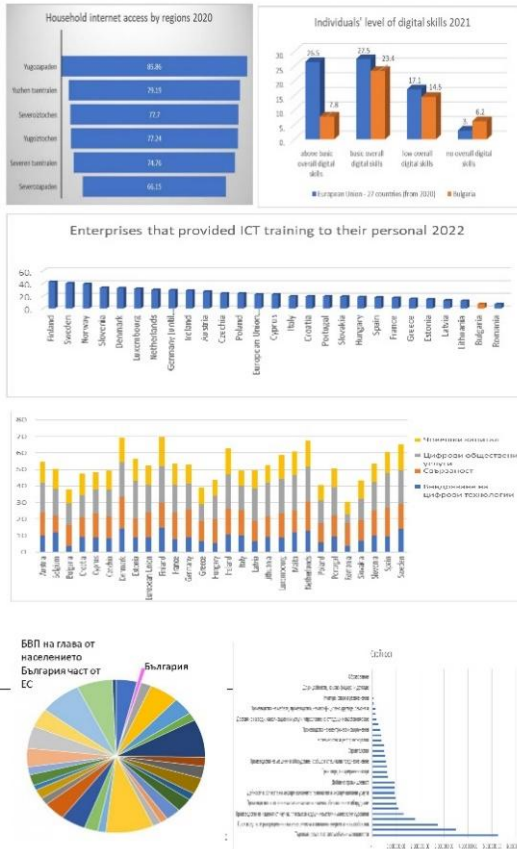
Защо дигиталните умения на работещите в България са сред най-слабо развитите в ЕС?

2 Данни и методи

Чрез анализи, изградени върху информацията взета от Eurostat Database, DESI и HCI, разглеждаме хипотези, с цел разбиране на причините защо дигиталните умения на работещите в България са сред най-слабо развитите в ЕС?

- **Първа хипотеза:** Ограниченият достъп до цифровата инфраструктура е причина за недостатъчното развитие на цифровите умения на работещите в България.
 - **Втора хипотеза:** Нивото на цифрово образование и обучение оказва влияние върху развитието на цифровите умения на работещите в България.
 - **Трета хипотеза:** Ограничената дигитализация в бизнес средата е сред причините за недостатъчното развитие на цифровите умения на работещите в България.
- Чрез използването на графики и таблици, анализиращи различни фактори, резултатите са визуализирани, с цел придобиване на една по-ясна представа за състоянието на дигиталната грамотност в страната.

3 Резултати

4 Изводи

- ▶ България има един от най-високите проценти на нискоквалифицирани работници в ЕС, като 26,6% от работниците нямат основни умения като грамотност и смятане. Това предполага, че може да има по-широки предизвикателства с образованието и обучението в България, които могат да повлияят на развитието на цифрови умения.
- ▶ Проучването установява, че в сравнение с други страни от ЕС, България има по-нисък процент на инвестиции в цифрова инфраструктура, като високоскоростен интернет и мобилни мрежи. Това може да ограничи възможностите на работниците да развият цифрови умения и да имат достъп до онлайн ресурси за обучение.
- ▶ Като цяло тези фактори предполагат, че може да има значителни предизвикателства пред развитието на дигиталните умения в България, включително икономическото развитие, образованието, демографията и инфраструктурата. Справянето с тези предизвикателства вероятно ще изисква многостранен подход, включително инвестиции в образование и обучение, цифрова инфраструктура и политики в подкрепа на цифровото включване и ученето през целия живот.

5 Източници

- EuroStat
- EuroStat
- HCI
- HCI – Образование и учене през целия живот
- Digital-Strategy.ec
- Eurostat
- DigitalAgenda
- Digital-Strategy.ec
- Eurostat
- DigitalAgenda

Постер 2 | Poster 2

Автори:

Дарина Атанасова, *Икономика и финанси*;
Калин Божилков, *Икономика и финанси*

Authors:

Darina Atanasova, *Economics and Finance*;
Kalin Bozhilov, *Economics and Finance*

Защо дигиталните умения на работещите в България са сред най-слабо развитите в ЕС?

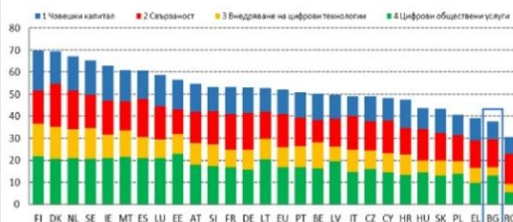
1 Цел

- Целта на изследователския проект е да разбере защо дигиталните умения на работещите в България са сред най-слабо развитите в ЕС, както и факторите, които влияят на недостига на дигитални умения в България.
- Основен изследователски въпрос:

Защо дигиталните умения на работещите в България са сред най-слабо развитите в ЕС?

3 Резултати

- Класация по индекса за навлизането на цифровите технологии в икономиката и обществото (DESI) за 2022 г.

- DESI за България е 37.7, докато средната стойност за ЕС е 52.3.
- 77% от учениците средно за ЕС имат поне основни дигитални умения. Статистиките на НСИ за същата година ни показват, че едва 60.5% от лицата с основно или по-ниско образование в България регулярно използват интернет.
- Лицата с базови или над базови общи дигитални умения на възраст между 16 и 19 години за България са 51.8%, а за ЕС - 69.2%.
- Лицата с базови или над базови общи дигитални умения на възраст между 16 и 19 години, които имат поне средно образователно ниво, за България са 60.5%, а за ЕС - 73.3%.
- Българските граждани между 16 и 19 год. използват по-често интернет за преминаването на онлайн курсове, отколкото европейските. През 2022 г. 25.9% от лицата от тази възрастова група в ЕС са използвали интернет за курсове и програми, докато в България този процент е 45.6%.
- В европейските градове процентът на интернет абонamenti е 94%, а в селските райони 89%. Разделението градско-селско е особено видимо в България, където домакинствата в селата регистрират по-нисък процент абонamenti - 80%.
- 25% от селските райони не разполагат с покритие от 100Mbps.
- 13% от домакинствата в ЕС през 2021 г. имат достъп до интернет само чрез мобилни технологии. България е лидер в достъп до интернет само чрез мобилни устройства (21%).
- За 2019 г. 6% от българските домакинства имат различни причини да нямат интернет достъп у дома. За ЕС този процент е 2.4%.

2 Данни и методи

- Систематичен преглед на актуалната научна литература и статистически данни за развитието на дигиталните умения в ЕС и България.
- Изследване на образователните политики и програми в България, свързани с развитието на дигитални умения.
- Анализ на съществуващата инфраструктура за достъп до дигитални технологии и интернет в България.
- Заключение и отговор на въпроса „Защо дигиталните умения на работещите в България са сред най-слабо развитите в ЕС?“.

4 Заключение и дискусия

- На базата на проведеното изследване и представената информация може да се заключи, че една от причините дигиталните умения на работещите в България да са сред най-слабо развитите в Европейския съюз е

недостатъчната подготовка по цифрови умения в образователната система.

- Другият основен фактор, който оказва влияние върху ниското развитие на дигиталните умения, е

липсата на задоволителна широколентова инфраструктура, особено в селските райони на България.

- Ограниченият достъп до интернет ограничава възможностите за практическо развитие на дигитални умения на работещите.

5 Източници

НСИ - Лица, регулярно използващи интернет, 2022.
<https://nsi.bg/bg/content/2814/nyua-regularno-izpolnzvashi-internet>

DESI - Full European Analysis 2022,
<https://ec.europa.eu/newsroom/dae/redirection/document/88764>;

DESI - Digital Infrastructures 2022,
<https://ec.europa.eu/newsroom/dae/redirection/document/88766>;

DESI country profile (BG) 2022,
<https://ec.europa.eu/newsroom/dae/redirection/document/88740>;

Eurostat - Individuals' level of digital skills (from 2021 onwards), 2023,
[https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/product/view/SOC_SK_DSKL_I21\\$DV_12_01](https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/product/view/SOC_SK_DSKL_I21$DV_12_01)

Eurostat - Households - availability of computers, 2023,
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/product/view/SOC_CI_CM_H

Eurostat - Enterprises that provided training to develop/upgrade ICT skills of their personnel, 2023,
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/product/view/SOC_SKE_ITTN2

Eurostat - Individuals - frequency of internet use, 2023,
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/product/view/SOC_CI_IFP_FUSDV_1121

Eurostat - Reasons for not having internet access at home, 2023,
<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/product/view/TIN00026>

Постер 3 | Poster 3

Автори:

Габриела Райкова, *Икономика и финанси*;
Георги Едрев, *Икономика и финанси*;
Невена Димитрова, *Икономика и финанси*

Authors:

Gabriela Raykova, *Economics and Finance*;
Georgi Edrev, *Economics and Finance*;
Nevena Dimitrova, *Economics and Finance*

Дигитални умения на работещите в България

1) Цел

- Целта на изследването е да установим защо дигиталните умения на работещите в България са сред най-слабо развитите в ЕС, да докажем кои са определящите фактори и да предложим стратегически подходи за подобряването на ситуацията в страната.
- Основен изследователски въпрос:

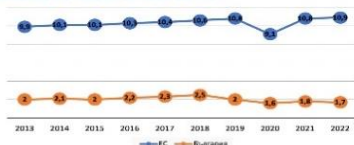
Защо дигиталните умения на работещите в България са сред най-слабо развитите в ЕС?

3) Резултати

- В България процентът от участниците в работната сила, които притежават основни или над основните дигитални умения, е близо два пъти под общото ниво за ЕС.

	2015	2016	2017	2019	2021
ЕС	60.5%	61%	62%	63.1%	61.3%
България	35.6%	29.4%	34.6%	33.9%	37.1%

- В България процентът от работната сила, който взема участие в обученията за придобиване или усъвършенстване на нови умения, е значително по-нисък от този за ЕС.

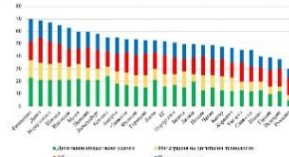
- Сред българските предприятия преобладават тези с ниска дигитална интензивност.

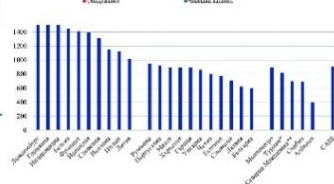
- Процентът на предприятията в България, които предоставят на заетите си лица обучение в областта на ИКТ, е много нисък.

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2022
България	8.1%	7.9%	8.9%	8.8%	10.1%	6.7%	9.1%

- В класацията по DESI за 2022 г. България се нарежда на предпоследно място и остава значително под средната стойност за ЕС.

- Зависимостта между минимална работна заплата спрямо паритета на покупателна способност в България е сред най-ниските в Европа.

2) Данни и методи

- За изготвянето на изследователския проект са използвани статистически данни от Националния статистически институт, Евростат, национални проучвания и програми.
- Основният използван метод е описателна статистика, като правим съпоставка между индикаторите за България и ЕС.

4) Изводи

- Изостаненост на българите в развитието на дигиталните умения се дължи на:

застаряващото население

нежеланието на предприятията да внедрят нови технологии

- недостиг на средства за инвестиция в модерна техника, липса на дългосрочна стратегия, недостатъчна квалификация и умения на служителите, недоверие

малкия процент предприятия, които инвестират в обучение на своите работници в сферата на ИКТ

миграция на таланти и образовани кадри, т.нар. „изтичане на мозъци“

- липса на работни места, ниско заплащане, ограничени възможности за кариерно развитие;

- За подобряване на ситуацията в страната са необходими:

образователни програми, които отговарят на изискванията за нужната компютърна грамотност

широк достъп до дигитални услуги и бърз интернет до всички региони на страната

политики подпомагачи малките и средни предприятия чрез финансиране;

5) Източници

- „Дигитализация на българската икономика“. https://www.researchgate.net/publication/356612464_Digitalizacija_na_blgarskata_ekonomika. 28/05/2023
- „Измерване на дигиталните умения сред подрастващите“. <https://ejournal.vfu.bg/bg/pdfs/teodora.pdf>. 27/05/2023
- „Demographic Scenarios for the EU“. <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC116398>. 27/05/2023
- „The vulnerability aspect of happiness: The European middle-class perspective - JRC Working Papers in Economics and Finance“. https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC132978?fbclid=IwAR3gOsLsL-yXw6mPKnmHfxRTQzfxik8YBC2cESIIEQ8LNHlyt6QT_1V1s. 27/05/2023
- „The Digital Economy and Society Index — Countries' performance in digitalization“. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/countries-digitalisation-performance>. 28/05/2023
- „Проведе се финална конференция за дигиталните умения на работещите“. <https://knsb-bg.org/index.php/2023/01/30/provede-se-finalna-konferencija-za-digitalnite-umeniya-na-rabotestite/>. 28/05/2023
- „Българите – последни в ЕС по дигитални умения“. <https://www.expert.bg/technology/it/bylgarite-posledni-v-es-po-digitalni-umeniya-1628057.html>. 27/05/2023
- „Готови за дигитална трансформация“. <https://digital.bia-bg.com/>. 28/05/2023
- „Само 19% от работещите у нас покриват нивото за дигитална компетентност“. <https://banker.bg/2023/03/20/rabotestite-digitalna-kompetentnost/>. 28/05/2023

Постер 4 | Poster 4

Автори:

Петя Иванова, *Икономика и финанси*;
Славчо Джунев, *Икономика и финанси*;
Димитър Димитров, *Икономика и финанси*

Authors:

Petya Ivanova, *Economics and Finance*;
Slavcho Dzhuhev, *Economics and Finance*;
Dimitar Dimitrov, *Economics and Finance*

Защо дигиталните умения на работещите в България са сред най-слабо развитите в ЕС?

1 Цел

- Целта на този изследователски проект е да отрази причините и факторите, които влияят на възможността на заетите лица да бъдат конкурентноспособни в дигиталната сфера, за да се отговори най-точно на въпроса:

Защо дигиталните умения на работещите в България са сред най-слабо развитите в ЕС?

2 Данни и методи

- Използваните от нас данни взехме от официални източници като разработката на Медиапуул „Всеки трети у нас може да остане без работа заради дигиталните дефицити“, разпределение на Евростат на дигиталните умения на работещите в България спрямо техните поколения, както и позицията на страната в Европейския съюз във връзка с интернет покритието, интеграцията му в работния процес и дигиталните умения на заетите граждани в сравнение с гражданите на останалите страни членки на ЕС.

3 Резултати

По данни на Евростат:

- България е от водещите страни по интернет покритие с 92%, при средно за ЕС 82%;
- За сметка на това е сред последните по дял на домакинствата, които имат достъп до него;
- Според НСИ, 13% от българите никога не са използвали интернет, като в Северозападния район са 16%;
- България изпреварва единствено Румъния във връзка с използването на електронни административни услуги на населението с 26.6% при средно 58,5% за ЕС и на последно място по онлайн покупки с 41%;
- Страната ни е на едно от последните места по дял на населението, притежаващо основни дигитални умения с 23.4%, едва 8% от лицата притежават умения над основните при 26.8% средно за ЕС;
- При средно 11% за ЕС България води и негативната класация по дял на населението, чиито дигитални умения не могат да бъдат изчислени с 24.7%, тъй като не са използвали интернет последните месеци;

Огром фактор е възрастовото неравенство, неравенството в степента на образования и статус в обществото:

- Достъп до интернет имат 96% от гражданите с висше образование, 85% от тези със средно и 65% с основно и по-ниско;
- 99% от учащите имат достъп до дигитални приложения, 94% от заетите и огромен спад при безработните, които са само 77%;
- Възрастовите групи са най-определящи за неравенство в употребата на интернет, 96% от младежите до 24 г. имат достъп, докато гражданите между 65-74 г. са едва 48%.

4 Извод/ заключение

- Нивото на дигиталните умения е ниско поради редица причини
- Достъпът до интернет, неговата скорост, както и достъпът до качествени устройства и приложения за работа с интернет допринасят за ниската дигитална грамотност;
- Нужно е да се имплементират повече дигитални приложения и софтуери в държавната администрация и общинските учреждения, те не само ще улеснят ежедневието ни задължения, но и ще ни предразполагат към адаптиране към дигиталните приложения;
- Един от главните фактори за ниската дигитална дееспособност на българите е големият процент на емигранти в чужбина, компетентни лица предпочитат да следват, работят или учат в други страни членки на ЕС, поради по-добрите условия. В сравнение с голяма част от чуждестранните университети, местните нямат добре развити помещения, свързани с усъвършенстването на дигиталните умения на ученици и студенти;
- Друг много важен фактор е стандарта на живот и евтината работна ръка, компютърно грамотни работници предпочитат да развият кариерата си в чуждестранна компания и доста чест извън България поради по-добро заплащане.

Достъпността на повече домакинства до интернет е ключ към прогреса

Високият процент на грамотни студенти, учащи извън страната допринасят за понижението на процентът дигитално грамотни работещи граждани

Повишението на цената на труда би мотивирало населението към кариерно развитие у нас.

5 Източници

- Eurostat (europa.eu) – Статистика
- Медиапуул
- Собствени изчисления и разсъждения

Contact information: Your names and emails

Постер 5 | Poster 5

Автори:

Янка Стамова, *Икономика и финанси*;
Габриела Русева, *Икономика и финанси*;
Владимир Колев, *Икономика и финанси*

Authors:

Yanka Stamova, *Economics and Finance*;
Gabriela Ruseva, *Economics and Finance*;
Vladimir Kolev, *Economics and Finance*

Защо дигиталните умения на работещите в България са сред най-слабо развитите в ЕС?

1 Цел

- ▶ Каква е образователна система и обучение за дигитални умения в България?
- ▶ Какви са културата и менталитетът към технологиите в България?
- ▶ Какво е нивото на дигитални умения в България сравнение с други страни от ЕС?

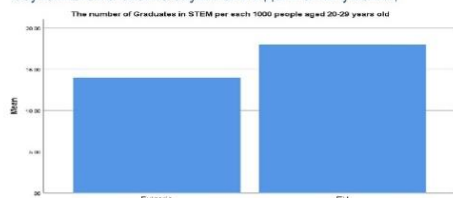
Защо дигиталните умения на работещите в България са сред най-слабо развитите в ЕС?

2 Данни и методи

- ▶ Едва 16% от работещите в България са готови да използват новите дигитални технологии, спрямо над 30% в съседните ни страни;
- ▶ По данни на Института за пазарна икономика, икономика 50% от работодателите в България са се оплакали, оплакват, че не могат да намерят квалифицирани кандидати с дигитални умения;
- ▶ Анализът на данните показва, че България има по-нисък процент на граждани с цифрови умения над основно ниво в сравнение с ЕС, със стойности от 13% и 28% съответно;

3 Резултати

- ▶ Българските работници имат слабо развити дигитални умения, което ги прави по-малко конкурентоспособни на международния пазар на труда;
- ▶ Липсата на достъп до качествено образование по информационни технологии;
- ▶ Много компании в България не инвестират достатъчно в обучението на своите служители в дигитални умения;

- ▶ Всеки трети работещ в България носи риска да изгуби работата си, заради липса на дигитални умения;

- ▶ България е на 25-то място по отношение на уменията за употреба на цифрови технологии в ЕС според Digital Economy and Society Index (DESI) на Европейската комисия за 2021 година;
- ▶ Около 13% от българите никога не са използвали интернет, като в Северозападния район са 16%, а в Югозападния са 7.6%;
- ▶ Страната ни се нарежда на четвърто място отзад напред по дял на населението, което притежава основни дигитални умения в ЕС /23.4%, в сравнение с 27.5% средно за ЕС/, след нея са Италия, Полша и Румъния;
- ▶ Да се въведат дигитални технологии в училищната програма е една от ключовите мерки за подобряване на дигиталните умения;

4 Изводи

- ▶ Цифровите технологии стават все по-важни в нашето ежедневие и работна среда;
- ▶ Липсата на модерна цифрова инфраструктура, като бърз интернет и сигурни софтуерни системи, е друга причина за слабото развитие на цифровите умения в България;
- ▶ Работниците с цифрови умения имат по-голямо разнообразие от работни места и по-високи заплати;
- ▶ Използването на Интернет за търсене на информация е дневен ред в повечето професии;
- ▶ Културата и менталитетът към технологиите в България са в процес на промяна и то към положителна промяна;
- ▶ Българската стопанска палата създаде методически указания за поддържане и надграждане на дигиталните умения на работещите във всички 16 сектора;
- ▶ Развитието на цифрови технологии и компютърна грамотност в България има възможност да бъде ускорено благодарение на това, че разходите за ИТ услуги са сравнително ниски и има добре обучени специалисти в сферата на информационните технологии;
- ▶ Изграждане на иновативни центрове за дигитални умения;

5 Източници

https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/ICT_hh2022_JMM9789.pdf

<https://www.cedefop.europa.eu/en/publications/3075>

<https://www.bia-bg.com/news/view/31652/>

<https://www.nsi.bg/bg/content/2808/%D0%B4%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8A%D0%BF-%D0%BD%D0%B0-%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%B4%D0%BE-%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%D1%82>

Contact information: Your names and emails

Постер 6 | Poster 6

Автори:

Ивайло Цветков, МП „Международен финансов мениджмънт“;

Ивета Димитрова, МП „Финанси, инвестиции и финтех“

Authors:

Ivaylo Cvetkov, MP "International Financial Management";

Iveta Dimitrova, MP "Finance, investment and fintech"

Софийски университет „Свети Климент
Охридски“
Стопански факултет

Защо дигиталните умения на работещите в България са сред най-слабо развитите в ЕС?

1. Цел на проекта

Целта на изследователския проект е да определи факторите, които обясняват защо дигиталните умения на работещите в България са сред най-слабо развитите в ЕС.

Основен изследователски въпрос

Защо дигиталните умения на работещите в България са сред най-слабо развитите в ЕС?

2. Данни и методи

- Данни за 2020, 2021 и 2022 г. относно нивото на дигитални умения, достъп до Интернет, възрастова и образователна структура, дял на предприятията, предоставящи дигитални обучения на персонала си, и др.
- Източник: Евростат
- DESI и DII индекс
- Методи:
 - сравнителен анализ
 - анализ на отклоненията
 - регресионен анализ със следните параметри: зависима променлива Y – наличие на поне базовото ниво на дигитални умения у работещите и независима променлива X – процент предприятия, предоставящи ИКТ обучения

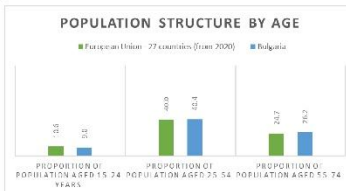
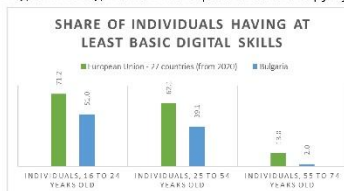
Библиография:

<https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
Continuing Vocational Training Survey (CVTS) methodology. (n.d.). Retrieved from [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Continuing_Vocational_Training_Survey_\(CVTS\)_methodology](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Continuing_Vocational_Training_Survey_(CVTS)_methodology)
How digitalised are EU's enterprises? (n.d.). Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20211029-1>

3. Резултати

През 2021 г. дялът на лицата в България, които имат поне основни цифрови умения е 31.2% докато за ЕС този показател е 53.9%.

Анализът на възрастовата структура на населението в България и в ЕС показва, че те са почти идентични. Подобни изводи важат и за образователната структура.

Компаниите в България търсят служители с вече съществуващи квалификации, умения и компетенции и провеждат в по-малка степен професионални обучения (за 2020 г. 41.1% са предоставили обучения предприятия в България спрямо 67.4% за ЕС).

> summary(CIaICT) #Review the results

```
Call:
lm(formula = Y ~ X, data = data.source)

Residuals:
    Min       1Q   Median       3Q      Max
-17.617   -7.317    0.670    5.951   14.998

Coefficients:
(Intercept)   33.0397    4.9888    6.623    6.13e-07 ***
X              0.9075    0.2068    4.679    8.57e-05 ***

Signif. codes:  0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1
```

```
Residual standard error: 8.528 on 25 degrees of freedom
Multiple R-squared:  0.4668,    Adjusted R-squared:  0.4455
F-statistic: 21.89 on 1 and 25 DF,  p-value: 8.568e-05
```

4. Изводи

Дигиталната инфраструктура, възрастовата структура и образователната структура не обясняват по-слабо развитите дигитални умения на работещите в България.

Липсата на достатъчно осигурени обучения от страна на работодателите в България в сферата на ИКТ заедно с ниската степен на дигитализация на предприятията са значими фактори, обясняващи по-слабо развитите дигитални умения на работещите в България.

Връзка между образованието и доходите | Link Between Education and Income

Автор:

Звезда Салджиева, МП „Икономика и право“

Author:

Zvezda Saldjieva, MP “Economics and Law”

Въпросът за получаваните от хората доходи винаги е вълнувал, както отделния индивид, така и обществото като цяло. Настоящото научно есе има за цел да изследва дали образованието и в частност висшето образование влияе на размера на средствата, които се получават при изпълнение на служебните задължения. Разглежданият проблем е от съществено значение, тъй като прекараните години в университет не са малко, а също и разходите за обучението, които се изразходват, като в същото време обикновено младите студенти не работят на пълен работен ден, вследствие на което те пропускат получаването на заплати и възнаграждения през този период. Ето защо е важно да може да се прецени дали има изгода от висшето образование и дали то би повишило доходите и стандарта на живот или сдобиването с диплома от висше учебно заведение е ирелевантно за развитието на личността и общността.

Общоприето е схващането, че образованието подобрява живота не само на отделния човек, който се сдобива с него, но влияе положително и на всички в държавата взети заедно (Съботинова, 2007). Колкото повече хора се образуват, толкова по-благоприятно и проспериращо би било всяко едно общество. Когато човек е придобил по-висока степен на образование, вероятността да се окаже безработен е по-малка. Следователно чрез образованието до голяма степен се решава и проблемът с безработицата, особено за длъжности, за които е налице недостиг на кадри и за които се изисква специализирано образование. От друга страна образованието повишава производителността и изобретателността. Развитието на научната дейност, за което се изисква наличието на знания е предпоставка за напредък на икономиката, за повишаване на доходите на физическите лица и приходите на юридическите лица, което от своя страна води до финансов възход в страната. Стандартът на живот би се увеличил, а оттук следва и подобряване на здравния статус. Следователно ползите от образованието могат да бъдат и непарични. Знаещите и съответно можещи хора имат възможност да изградят един демократичен свят с ниски нива на престъпност. Всеки образован човек може да влияе

положително на останалите хора около него, като ги мотивира, вдъхновява и учи чрез своите собствени успехи и натрупан опит, базирани на придобитите от него знания.

Понятието „човешки капитал“ се въвежда за първи път от Теодор Шулц през 1961 г. и се доразвива от Гари Бекер през 1964 г. То включва придобитото образование, талант, вродени и придобити умения, способности, опит и познания на индивида, както и неговия здравно-психически статут. Инвестициите в човешкия капитал под формата на образование и по-специално на висше образование са предпоставка за икономически растеж, частен и обществен просперитет. За целта е необходимо да се направят инвестиционни разходи, които се разходват, както отделно от всеки индивид, така и от държавата посредством публични средства. За да се установи дали разходите са целесъобразни, необходими и полезни, следва да се изчислят нормите на възвръщаемост от инвестиции във висше образование за всеки конкретен човек и нормата на възвръщаемост за обществото. Потрудно е да се изчисли нормата на възвръщаемост за икономиката, отколкото за отделния индивид, тъй като различни полезни външни ефекти могат да бъдат следствие от образованието, но тяхното количествено измерване не е лесно поставима задача.

Разходите за висше образование, които се правят от индивида биват преки, алтернативни и непарични. Преките разходи включват такси за университет, пари за учебници и т.н. Алтернативните разходи представляват пропуснатите доходи от възнаграждения за времето на обучение във висшето учебно заведение, а непаричните разходи се свеждат до отегчителни за повечето студенти занимания, като посещения и слушане на лекции, участие в изпити и т.н.. От друга страна частните ползи от висше образование могат да бъдат парични и непарични. Към паричните ползи се причисляват по-високите възнаграждения и заплати при постъпване на работа след сдобиване с диплома за висше образование, а към непаричните ползи спадат получаването на нови знания и запознанствата с интелигентни хора, които полезни контакти биха могли да повлияят положително на развитието на учащите се и в бъдеще. Има млади хора, за които непаричните ползи превишават непаричните разходи и затова те намират идеята да постъпят в университет за по-привлекателна за разлика от други младежи, завършили средното си образование.

Човек следва да вземе информирано решение дали да се запише да следва в университет, като претегли разходите и ползите от инвестирането във висше образование.

Има редица фактори, които могат да повлияят на избора за кандидатстване във висше учебно заведение. Рецесията би могла да намали алтернативните разходи и оттам да увеличи броя на желаещите да станат студенти. Правилото е, че колкото по-високо се очаква да бъде възнаграждението след получаването на диплома за висше образование, толкова по-голям би бил и броят на желаещите. В тази връзка продължителността на обучение е също от значение. Ако продължителността е малка, а вероятността за получаването на високи доходи впоследствие е голяма, то ще е налице приток на повече млади хора към университетите. От друга страна нарастването на таксата за обучение, разходите по студентски заеми или на други преки разходи пък би имало обратен ефект и ще се наблюдава спад на кандидат-студенти.

Съществува формула, по която може да бъде намерена частната норма на възвръщаемост при инвестиране във висше образование от отделния индивид. Първо следва да се изчисли какъв би бил лихвеният процент при направените разходи, който лихвен процент следва да отговаря на разликата между очакваното бъдещо възнаграждение вследствие придобитата диплома за висше образование и инвестиционните разходи. Частната норма на възвръщаемост се получава като бъдещият доход се раздели на инвестиционните разходи и полученото се умножи по числото 100. Формулата е представена, както следва:

$$\text{Частна норма на възвръщаемост} = (\text{годишен доход} / \text{инвестиционни разходи}) \times 100 \text{ или } (R/V) \times 100$$

Ако нормата на възвръщаемост е по-голяма от лихвения процент, то би следвало инвестицията във висше образование да е изгодна и обратното, ако нормата на възвръщаемост е по-малка от лихвения процент, то подобна инвестиция не следва да се предприема. Колкото повече частната норма на възвръщаемост е по-голяма от лихвения процент, толкова по-успешна е инвестицията във финансово отношение за съответното физическо лице.

На второ място съществуват публични разходи и ползи и за самата държава, когато тя инвестира в развитие на висшето образование в страната. Разходите са преки и алтернативни. Преките разходи са тези, които се влагат за поддържане функционирането на държавните университети, а алтернативните разходи са пропуснатите за държавата

брутни трудови възнаграждения на студентите, докато те се обучават. От друга страна ползите могат да бъдат парични и непарични. Паричните ползи за държавата се свеждат до повишаване на икономическия растеж в страната вследствие на последваща повишена производителност на труда и получаване на по-високи брутни трудови възнаграждения от завършилите висше образование. Към непаричните могат да се изброят редица ползи (т.н. положителни външни/вторични ефекти), сред които понижаване нивото на престъпността; повишаване на културата и развитие на ценностите на обществото; предаване на добро възпитание на по-младите поколения и създаването на благоприятни условия за тяхното личностно усъвършенстване; подобряване здравословното състояние на нацията, а оттам и продължителността на живот на населението на страната и поддържане на добра демографска картина, включително и по-висока раждаемост, породена от сигурността от получаването на по-високи доходи; развитие на демокрацията вследствие по-добро разбиране на политическата обстановка; технологичен напредък и др.

По-трудно е да се изчисли обществената норма на възвръщаемост от инвестирането във висше образование, тъй като са налице редица положителни външни ефекти, които не могат лесно да бъдат калкулирани. В повечето случаи те не се отразяват, тъй като тяхното количествено измерване е невъзможно и се прилага формулата за намирането на частната норма на възвръщаемост, като вместо нетно трудово възнаграждение се използва брутното трудово възнаграждение. Тогава всякога обаче обществената норма на възвръщаемост би била по-ниска от частната, тъй като разходите, които държавата влага, като инвестиции за висше образование са много по-големи от разходите на отделния индивид. Именно тук следва да се има предвид полезността на различните положителни външни ефекти, които всячески способстват за развитието на обществото като културно, демократично и икономически проспериращо.

В следващата таблица са представени броят на наетите лица по трудово и служебно правоотношение и средна брутна и нетна месечна заплата през октомври 2018 г. съобразно полученото образование по данни на НСИ, 2022.

Образование	Брой наети лица	Брутна месечна заплата в лева	Нетна месечна заплата в лева
Общо	2 349 355	1 072	846
Начално и по-ниско	21 196	718	561

Основно	108 608	688	534
Средно	1 343 088	812	632
Висше - степен „професионален бакалавър“	96 258	993	774
Висше - степен „бакалавър“ и „магистър“	763 005	1 586	1 270
Висше - степен „доктор“	17 200	1 870	1 485

С изключение на информацията, че заплащането на работниците и служителите с начално и по-ниско образование, както и тези с основно образование е приблизително еднакво, тенденцията съобразно изложените статистически данни е насочена към увеличаване размера на възнаграждението при придобиване на по-висока образователна степен. Ето защо би могло да се направи обосновано предположение, че именно полученото на по-високо образование е от значение за получаването на по-високи доходи на хора, наети на трудово и служебно правоотношение. Едва ли този принцип обаче би могъл да се сведе единствено и само до наличието на трудови правоотношения. Напротив логично е това правило да важи и за останалите лица, наети на гражданско правоотношение, както и самонаетите лица и предприемачите. Допуска се, че колкото по-образован е човек, толкова повече знания е придобил по време на своето обучение, които познания могат да са му от полза в неговата работа, което пък от своя страна да повиши производителността му на труд, а оттам да носи повече печалби и доходи.

Всеки човек сам преценява дали да инвестира в образованието си, което би могло да му донесе допълнителни доходи занапред. Изборът следва да е информиран и направен след преценка и съпоставяне на инвестиционните разходи и ползи от висше образование, като е добре да се открие и частната норма на възвръщаемост, която трябва да е по-голяма от изчисления лихвения процент. Докато отделният индивид сам взима решение за записване в университет, то държавата следва да провежда целенасочена политика за увеличаване броя на лицата, продължаващи образованието си, включително постъпващи във висши учебни заведения. За да може да е налице икономически растеж и увеличение на БВП, държавата следва да стимулира производителността на труда, която от своя страна се повишава след придобиване на по-висока степен на образование. Следователно държавата трябва да предприема конкретни мерки, за да мотивира все повече млади хора да завършват

висше образование, като същевременно се стреми да повишава и качеството на предлаганото образование в страната.

Управляващите следва да инвестират повече средства в образование, които средства да са предназначени за подобряване на материалната база, за повишаване заплатите на учители и преподаватели и разработването и реализирането на различни образователни проекти. Би било добре да се повишат и разходите за кандидат-студентски кампании, за да може те да станат достояние на повече младежи. По-качественото образование, както и поголемия брой образовани хора водят до по-висока производителност на труда, по-бърз икономически растеж, повече печалби за фирмите и по-високи брутни заплати за хората, а оттам и повече постъпления за бюджета. На следващо място държавната политика следва да е насочена към мотивиране на младите да продължат образованието си във висше учебно заведение и чрез отпускане на стипендии и заеми при специални по-изгодни за тях условия, както и финансиране и стимулиране съществуването на защитени специалности. Когато има недостиг на кадри в дадена сфера на дейност и няма много желаещи за обучение по разкрити за целта специалности, трябва да се обмислят конкретни начини за набиране на повече студенти, които да се решат да ги изучават.

При положение, че държавата влага високи разходи и работи по различни идеи и проекти за повишаване качеството на образованието и привличането на младежите към студентската общност в България, то управляващите следва да прилагат и специална политика, насочена към задържане на тези хора в страната след завършване на висшето си образование тук. Само тогава изразходваните публични средства биха се оказали целесъобразни и вложените държавни инвестиции в образование биха имали възвръщаемост под формата на икономически растеж и редица положителни външни ефекти за обществото. За да останат на българска земя завършилите висше образование очакват подобряване на условията на живот в страната и получаване на по-високи доходи, отговарящи на европейските. За целта държавните органи и институции трябва да полагат повече усилия за създаване на подходяща конюнктура за развитие на бизнес и за подобряване на стандарта на живот в България, включително чрез повишаване качеството на предоставяните публични услуги и изграждане и поддържане на развита инфраструктура.

Използвана литература

1. Съботинова, Д. (2007) „Инвестиции в човешки капитал: Възвръщаемост на висшето образование за индивида и икономиката“, Бизнес посоки, брой 1, стр. 70-74.
2. Национален статистически институт на Република България (2022) Образование. Достъпно на:
<https://nsi.bg/bg/content/4048/%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B5> (посетено на 25.05.2022).

**Нагласите на съвременния българин:
Предприемчивост, щастие, труд и околна среда |
The attitudes of modern Bulgarians:
Entrepreneurship, happiness, work and the
environment**

Какво прави хората в България предприемчиви? | What Makes Bulgarians Entrepreneurial?

Постер 1 / Poster 1

Автори:

Ивайло Михайлов, *Стопанско управление*;
Виктория Стоянова, *Стопанско управление*;
Никита Холомиев, *Икономика и финанси*;
Божана Тойчева, *Стопанско управление*

Authors:

Ivaylo Mihaylov, *Business Administration*;
Victoria Stoyanova, *Business Administration*;
Nikita Kholomiev, *Economics and Finance*;
Bozhana Toycheva, *Business Administration*

Какво прави хората в България предприемчиви?

1. Цел

- Основната цел на проведеното изследване е да се определи възможен набор от фактори, определящи предприемаческите нагласи в България, значението на които да бъде статистически потвърдено.
- Основен въпрос в изследването:

Какво прави хората в България предприемчиви?

2. База данни и методи

- База данни: GEM 2016 Bulgaria
- Методи за изследване:
 - Crosstabulation analysis;
 - Correlation test, последващ анализ на корелационните коефициенти;
 - Chi-Square test;
 - One sample t-test;
 - ANOVA test;
 - Бинарен логистичен регресионен модел

3. Резултати

- Резултати за връзката между предприемачеството и добрия кариерен път:

Q16. In my country, most people consider starting a new business a desirable career choice.

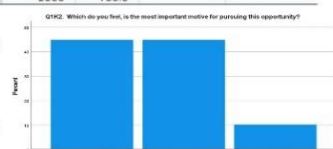
Valid	No	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
		692	29.1	33.1	33.1
Yes		896	44.8	53.0	100.0
		1691	84.6	100.0	
Missing	Don't know	309	15.5		
Total		2000	100.0		

- Резултати за връзката между предприемачеството и статута на успешните хора:

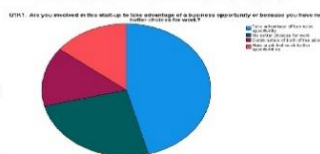
Q17. In my country, those successful at starting a new business have a high level of status and respect.

Valid	No	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
		1176	58.8	66.9	66.9
Yes		1758	87.9	100.0	100.0
		6	.3		
Missing	Refused	236	11.8		
	Don't know	242	12.1		
Total		2000	100.0		

- Резултати за връзката между предприемачеството и преследването на бизнес възможности:

- Резултати за връзката между предприемачеството и причините за участието в старта-ъпи:

- Бинарна логистична регресия

Model		Coefficients ^a				Model Summary			
		Unstandardized Coefficients	Standardized Coefficients	t	Sig.	Step	Adjusted R Square	Delta R Square	Delta Sig.
1	(Constant)	.05	.037	.286	.824	1	.303	.347 ^{**}	.122
	Q16: In my country, most people consider starting a new business a desirable career choice?	.008	.007	.029	.976	2	.303	.347 ^{**}	.122
	Q17: In my country, those successful at starting a new business have a high level of status and respect.	.001	.001	.002	.998	3	.303	.347 ^{**}	.122
	Q18: Which do you feel is the most important motive for pursuing this opportunity?	.001	.001	.002	.998	4	.303	.347 ^{**}	.122
	Q19: Are you involved in this start-up because of a business opportunity or because you have no other choice?	.001	.001	.002	.998	5	.303	.347 ^{**}	.122
	Constant	.05	.037	.286	.824	6	.303	.347 ^{**}	.122
	Q16: In my country, most people consider starting a new business a desirable career choice?	.008	.007	.029	.976	7	.303	.347 ^{**}	.122
	Q17: In my country, those successful at starting a new business have a high level of status and respect.	.001	.001	.002	.998	8	.303	.347 ^{**}	.122
	Q18: Which do you feel is the most important motive for pursuing this opportunity?	.001	.001	.002	.998	9	.303	.347 ^{**}	.122
	Q19: Are you involved in this start-up because of a business opportunity or because you have no other choice?	.001	.001	.002	.998	10	.303	.347 ^{**}	.122

a. Dependent Variable: Entrepreneurial Intent (1=Not at all, 2=Somewhat, 3=Quite a bit, 4=Very much)

4. Заключение

- Бинарният логистичен регресионен модел (и обясняващите променливи в него), който използвахме, обяснява 10.2% от колебанията в обясняваната променлива, като предсказва дали даден човек има предприемачески нагласи вярно в 77.7% от случаите, на база отговорите, които той е дал в GEM анкетата.

Хората приемат започването на нов бизнес като добър кариерен път, защото имат свобода на действие и по-голяма възможност за повишаване на доходите.

Българите изпитват уважение към успешните бизнес хора и техните решения, което ги поставя високо в обществото. Обаче статистически, това няма отражение върху предприемаческите нагласи.

Най-големите стимули за стартирането на собствен бизнес в България, според отговорите в проучването, са независимостта и възможността за по-високи приходи.

Започването на бизнес се смята за добър кариерен път, което се отразява положително върху предприемаческите нагласи в България.

5. Източници

- The Image of Entrepreneur in Bulgaria, IME – Institute for Market Economics, 2013
- Literature Review, SENTA, Erasmus+, 2016
- National Report on Entrepreneurship in Bulgaria, GEM - Global Entrepreneurship Monitor, 2015/2016
- Entrepreneurial Behaviour and Attitudes, GEM – Global Entrepreneurship Monitor, 2018
- Determinants of the Entrepreneurial Initiative during a Pandemic: The Case of Plovdiv, by Mina Angelova, Daniela Pastarmadzheva and Aleksandar Naydenov, 2022
- Some trends in entrepreneurship education in Bulgaria, Veneta Hristova Mateeva

Какво прави хората по света предприемчиви? | What Factors Determine the Entrepreneurship of People Around the World?

Постер 1 | Poster 1

Автори:

Рая Георгиева, *Икономика и финанси*;
Самуил Стоянов, *Стопанско управление*

Authors

Raya Georgieva, *Economics and Finance*;
Samuil Stoyanov, *Business Administration*

Какво прави хората по света предприемчиви?

1 Цел на проучването

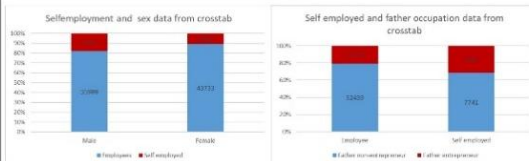
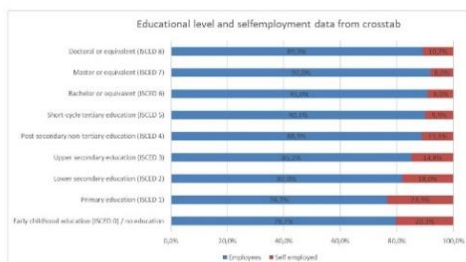
- Целта на изследването е да открие качествата и убежденията, които отличават предприемачите.
- Основен въпрос: какво прави хората предприемчиви?
- Основни под въпроси: как образованието, полът и професията на бащата влияят на предприемаческите намерения?

Кое прави хората по света предприемчиви?

2 Данни и методология

- Данни от World Values Survey wave 7 – представителна извадка по пол и възраст над 24 години за целия свят
- В WVS wave 7 не съществува променлива, свързана с предприемачеството. Избраната обяснена променлива е за самонаетост, което не отговаря напълно, но поради липса на по-добра считахме предприемачеството и самонаетостта за синоними.
- Методология:
 - Анализ на надеждността
 - Кростабулации и Chi - square тест
 - Съставяне на индекси за социално доверие към институциите и възприемане за корупция
 - T test и One way ANOVA
 - Логистична регресия

3 Резултати

Classification Table ^a				Model Summary			
Observed		Predicted	Percentage Correct	Step	-2 Log Likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
Step 1	ENT_DUM .00	5357	3622	59.7	1	23717.844 ^a	.104
	1.00	3950	6562	68.3			.138
Overall Percentage			64.1				

a. The cut value is .500

Variables in the Equation						
	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Work should always come first even if it means less spare time	-.147	0.014	107.505	1	0.000	0.863
Confidence: Justice System/Courts	0.154	0.021	54.345	1	0.000	1.167
Confidence: The Government	-.101	0.021	24.278	1	0.000	0.904
Confidence: Banks	-.156	0.018	66.109	1	0.000	0.855
Success: hard work vs luck	-.025	0.005	21.574	1	0.000	0.976
Involved in corruption: State authorities	0.078	0.027	8.160	1	0.004	1.081
Involved in corruption: Business executives	-.068	0.027	6.152	1	0.013	0.936
Involved in corruption: Local authorities	0.114	0.027	17.646	1	0.000	1.121
Involved in corruption: Journalists and media	-.045	0.022	4.110	1	0.043	0.956
Freedom and security - Which more important	-.037	0.034	1.133	1	0.287	0.964
Perceptions of corruption in the country	0.038	0.007	26.748	1	0.000	1.039
Believe in: God	-.293	0.043	47.194	1	0.000	0.746
Age recoded (5 intervals)	-.024	0.011	5.112	1	0.024	0.976
Highest educational level: Respondent [SCED 2011]	-.165	0.009	352.030	1	0.000	0.848
Sex	-.720	0.041	304.159	1	0.000	0.487
Sex: father's occupation	0.021	0.004	26.906	1	0.000	1.021
FATHER_ENT	0.482	0.036	181.332	1	0.000	1.619
Constant	2.027	0.136	222.943	1	0.000	7.595

4 Заключение и дискусия

- Основното заключение от изследването е, че има връзка между нивото на образование, полът и професията на бащата.
- По-образованите хора са по-малко предприемчиви. Най-предприемчиви се оказват хората със средно образование.
- Мъжете са по-предприемчиви от жените, но и те могат да станат предприемачи под влияние на други фактори. Интересно откритие е, че вероятността мъж да стане предприемач се увеличава ако баща му е бил такъв или ако е бил на висша административна позиция.
- Предприемачите са по-склонни да поставят работата на първо място пред свободното време и да вярват, че усилената работа води до успех, а не късмета тоест те имат вътрешен локус на контрол.
- Младите хора са по-предприемчиви.
- В общия случай доверието към институциите и възприемането за ниско ниво на корупция повишава предприемаческите намерения. Правителствата, банките, медиите и бизнес ръководителите трябва да работят в насока повишаването на доверието към тях и борба с корупцията, за да се насърчи предприемачеството.
- Вярващите хора са по-малко предприемчиви, но не защото са по-малко работливи или не вярват в усилената работа. Това е въпрос за допълнително изследване.

Младите хора със средно образование са по-предприемчиви

Професията на бащата има значително влияние върху предприемаческите намерения на детето особено ако е момче.

Мъжете са по-предприемчиви от жените

Ниското ниво на корупция може да насърчи предприемачеството

5 Източници:

Al-Qadasi N, Zhang G, Al-Awlaqi MA, Alshebami AS and Aamer AM (2023) Factors influencing entrepreneurial intention of university students in Yemen: The mediating role of entrepreneurial self-efficacy. Front. Psychol. 14:1111934. doi: 10.3389/fpsyg.2023.1111934

David G. Blanchflower, A. J. (1998). What Makes an Entrepreneur? Journal of Labor Economics 16(1), 26-60.

Demirtas, O., Ozdemir, A., & Karaca, M. (2017). The Influence of Personality Traits on Entrepreneurial Intention. International Journal of Management and Sustainability 2017 Vol. 6, No. 2, , 33-46.

Maleki A., Funk C. , Moghaddam K. , Tajeddin M., Simba A.(2023): A cross-national study of entrepreneurial intent: the contextual effect of social trust and trust in government, Journal of Small Business & Entrepreneurship, DOI: 10.1080/08276331.2023.2199635

WVS_Cross-National_Wave_7_spss_v5_0_1

Автори:

Ивета Павлова, *Стопанско управление*;
Маргарита Атанасова, *Стопанско управление*;
Никол Михайлова, *Икономика и финанси*;
Роман Гриненко, *Икономика и финанси*

Authors:

Iveta Pavlova, *Business Administration*;
Margarita Atanasova, *Business Administration*;
Nikol Mihaylova, *Economics and Finance*;
Roman Grinenko, *Economics and Finance*

3. What factors determine the entrepreneurship of people around the world?

1. Aim

- Our aim was to define which factors influence entrepreneurship around the world
- Main research question:

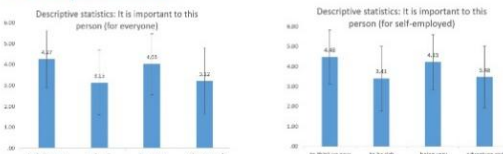
Which factors influence entrepreneurship around the world?

Sub questions:

- Is money important for the self-employed?
- Is the ability to take initiative important for the self-employed?
- Is success important for the self-employed?
- Is creativity important for the self-employed?

3. Results

- Sample representative for age, sex and education.
- Descriptive statistics:

- Priorities: money, taking initiative, success, creativity

- Hypothesis testing using ANOVA:

ANOVA: It is important to this person to be a self-employed person and to be successful						ANOVA: It is important to this person to be a self-employed person and to be successful					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	40.334	1	40.334	20.792	.000	Between Groups	40.334	1	40.334	20.792	.000
Within Groups	1771.171	1789	.989			Within Groups	1771.171	1789	.989		
Total	1811.505	1790				Total	1811.505	1790			

ANOVA: It is important to this person to be a self-employed person and to be rich						ANOVA: It is important to this person to be a self-employed person and to be rich					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	57.028	1	57.028	29.374	.000	Between Groups	57.028	1	57.028	29.374	.000
Within Groups	1880.057	1789	1.051			Within Groups	1880.057	1789	1.051		
Total	1937.085	1790				Total	1937.085	1790			

ANOVA: It is important to this person to be a self-employed person and to be successful						ANOVA: It is important to this person to be a self-employed person and to be successful					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	40.334	1	40.334	20.792	.000	Between Groups	40.334	1	40.334	20.792	.000
Within Groups	1771.171	1789	.989			Within Groups	1771.171	1789	.989		
Total	1811.505	1790				Total	1811.505	1790			

- Entrepreneur's answers to the Schwartz group of questions are statistically significant to the whole sample.

- Regressions:

Model Summary									
	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	F	Sig.			
1	.702 ^a	.493	.481	1.013	113.357	.000			
a. Predictors: (Constant), Sex, Age, Education, Income, Risk, Initiative, Success, Creativity									

Model Summary									
	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	F	Sig.			
1	.702 ^a	.493	.481	1.013	113.357	.000			
a. Predictors: (Constant), Sex, Age, Education, Income, Risk, Initiative, Success, Creativity									

Coefficients ^a									
		Unstandardized Coefficients	Standardized Coefficients	t	Sig.				
1	(Constant)	1.013		113.357	.000				
	Sex	.174	.001	0.174	.861				
	Age	-.001	-.000	-.001	.999				
	Education	.001	.000	0.001	.999				
	Income	.001	.000	0.001	.999				

2. Data and methods

DATA:

- World Value Survey: 0.5 percent sample
- Group questions: Schwartz; Important in a job; Employment status; Demographic (Sex, Education, Age)

METHODS:

- Observing descriptive statistics;
- Bivariate correlation;
- Used linear and binary logistic regressions;
- Hypothesis testing: Chi-square, ANOVA, T-test.

4. Conclusion and discussion

- We confirmed that our sample is representative according to the age, sex and education in the world.
- 12% of all respondents are self-employed. Total participants are 20 373 and the self-employed are 2 492.
- The male entrepreneurship are more than the female. 68% of all self-employed are male, where the female are only 32%.
- We are using 2 groups of questions which according to the reliability statistics have a relatively high Cronbach's Alpha.
- We found statistically significant relationships between self-employed and the factors we previously identified as determinants of entrepreneurship: richness, creativity, success and risk-taking by testing hypotheses.
- Our regression model shows that there is a comparatively strong positive relationship with the variable rich, which shows that for many, entrepreneurship is a way to make a better living.

Money is a strong motivator for entrepreneurs

Entrepreneurs like to take initiative and take risks

Entrepreneurs appreciate creativity in their jobs

Success is a strong factor in the decision to become an entrepreneur

5. References

- Citation: Ibrahimovic, Alija & Teeffelen, Lex. (2017). Motivations to Become an Entrepreneur. 10.13140/RG.2.2.18244.53126.
- https://www.researchgate.net/publication/318216021_Motivations_to_Become_an_Entrepreneur
- World Values Survey Database 5% sample 2022

Какво прави хората щастливи? | What Makes People Happy?

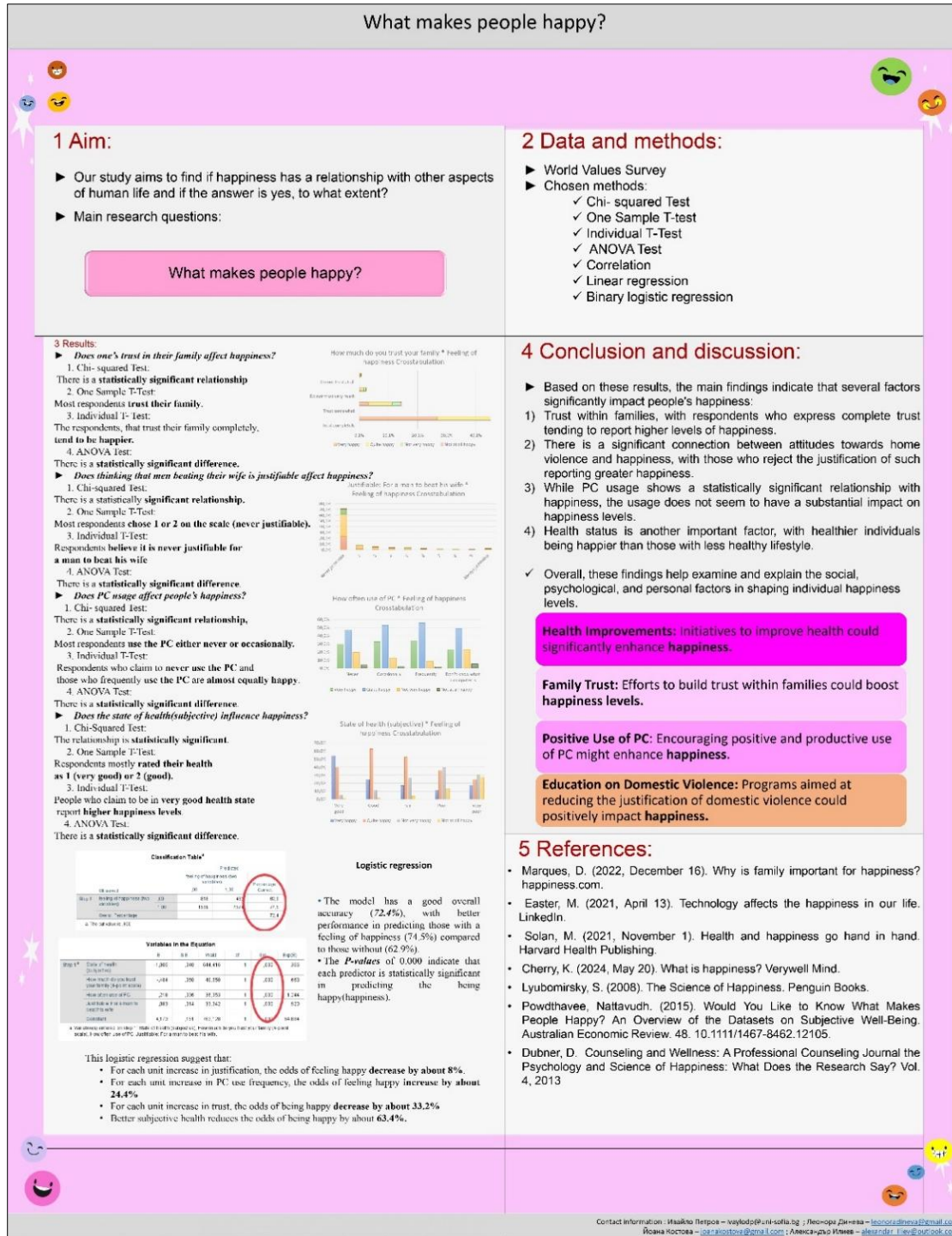
Постер 1 | Poster 1

Автори:

Йоана Костова, *Стопанско управление*;
Леонора Динева, *Икономика и финанси*;
Ивайло Петров, *Икономика и финанси*;
Александър Илиев, *Стопанско управление*

Authors:

Yoana Kostova, *Business Administration*;
Leonora Dineva, *Economics and Finance*;
Ivaylo Petrov, *Economics and Finance*;
Alexander Iliev, *Business Administration*

Автори:

Денис Иванов, *Икономика и финанси*;
Ясен Иванов, *Икономика и финанси*

Authors:

Denis Ivanov, *Economics and Finance*;
Yasen Ivanov, *Economics and Finance*

What Makes People Happy?

1. AIM

- To find what factors influence people's happiness - age, gender, relationships, marriage status, family, personality traits, culture.
- How the different places affect people's happiness - urban/rural environment, work/life balance, job satisfaction, nature & health.
- The main question of this research:

What makes people happy?

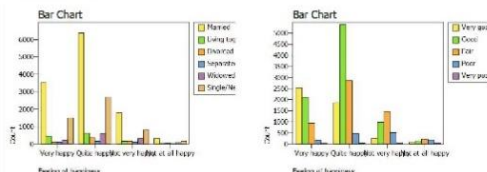
2. DATA AND METHODS

- Data provided by the **World Value Survey** which represents a sample of people around the globe.
- 10,000 people, M/F - 48%/52%, mean age - 45y
- Methods by data analysis through PSPP.
 - Linear regression analysis
 - ANOVA
 - Bar Charts

3. RESULTS

- Married people (60%) in this survey are relatively more than others when measuring happiness.
- People who lead a healthy lifestyle generally feel happier.

- Linear Regression Model, Dependent Variable: Happiness (A008), Model Summary: R-squared: 0.45, Adjusted R-squared: 0.44, F-statistic: 55.67, p-value (F-statistic): < 0.001

Variable	Coefficient (B)	Standard Error	t-value	p-value	Significance
Married in Life	0.08	0.04	2.00	0.042	Significant
Married in Life	0.12	0.04	3.00	< 0.001	Significant
Spent Time with Friends	0.18	0.04	4.50	< 0.001	Significant
State of Health (Subjective)	0.43	0.05	8.30	< 0.001	Significant
Job Satisfaction	0.15	0.05	3.00	< 0.001	Significant
Satisfaction with Financial Situation	0.18	0.05	3.60	< 0.001	Significant
Age	0.01	0.02	0.05	0.952	Not significant
Sex	0.03	0.03	1.00	0.317	Not significant
Mental Health	0.12	0.05	2.40	0.019	Significant
Employment Status	0.15	0.04	3.75	< 0.001	Significant

- What this research shows is that the main source of happiness is satisfaction. The state of health and our satisfaction with our home life, the financial situation of the household and life satisfaction all play a significant role in our happiness. Job satisfaction, although, not as significant still proves to be of importance.

ANOVA (Feeling of happiness)

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	88.18	5	17.64	42.58	.000
Residual	245.44	2995	.08		
Total	334.62	3000			

Satisfaction

Coefficients (Feeling of happiness)

	Unstandardized Coefficients	Standard Error	Standardized Coefficients	t	Sig.	95% Confidence Interval for B	Lower Bound	Upper Bound	Collinearity Statistics	Tolerance	VIF
(Constant)	3.08	.17	.00	18.67	.000	2.70	.38	3.40			
State of Health (Subjective)	.15	.03	.18	4.86	.000	.09	.07	.22	.87	.13	1.15
Satisfaction with Home Life	-.07	.02	-.19	-4.78	.000	-.10	-.04	-.02	.82	.123	1.23
Job Satisfaction	-.02	.01	-.05	-1.23	.210	-.04	.00	.00	.71	1.41	1.41
Satisfaction with Financial Situation of Household	-.04	.01	-.13	-3.11	.002	-.06	-.01	-.01	.69	1.46	1.46
Satisfaction with your life	-.07	.02	-.19	-4.23	.000	-.10	-.04	-.02	.59	1.70	1.70

4. CONCLUSION & DISCUSSION

- ... so what makes people happy?

- People who are more satisfied with their life tend to be happier than others. Our research focuses just on that - how to make people more content with their life, how to make the best choices and how to stay happy and healthy!
- Happiness changes over the course of a lifetime, with ups and downs along the way. A study involving over 460,000 participants found that people tend to be happiest around the age of 70.
- Using data from the Gallup World Poll, it reveals that women do indeed rate their overall happiness slightly higher than men, although, considering day-to-day experiences, women report more negative feelings.
- People who are married are happier than those who are not, married adults are more likely to be thriving than those who never tied the knot.
- Organizations promoting work-life balance attract and retain top talent, enhance productivity, reduce burnout, and foster a positive workplace culture.
- Exposure to nature reduces stress, anxiety, and even pain while enhancing positive feelings and overall mood.
- Engaging in self-care practices, such as regular exercise, nutritious eating, and sufficient sleep, not only improves physical health but also enhances mental and emotional health.
- The keys to happiness lie in self-acceptance and having a sense of purpose.

5. SOURCES

- WVS
- Cordis EU
- Gallup
- Spectrum News
- WCSU
- UMN

Постер 3 | Poster 3

Автори:

Кристина Манолова, *Икономика и финанси*;
Калоян Казаков, *Стопанско управление*

Authors:

Kristina Manolova, *Economics and Finance*;
Kaloyan Kazakov, *Business Administration*

WHAT MAKES PEOPLE HAPPY ?

1 Aim

- The objective of the study is to determine as much as possible the factors influencing the feeling of happiness
- Main research question:

What makes people happy ?

2 Data and methods

- Sample data from World Values Survey
- PSPP statistical software
- Regression model
- Non parametric tests
- Statistical tests

3 Results

- The sample is representative for the population when it comes to gender and age distribution
- Regression model of 5 independent variables : State of health (subjective answers), Educational level, Home life satisfaction, Marital status and Job satisfaction
- Dependent variable : Feeling of happiness
- The coefficient of determination (R^2) is 0.30, indicating that the variables in our model explain, on average, 30% of the variation in the dependent variable.
- Health, marital status and education are positively related to the dependent variable
- Job satisfaction and satisfaction with home life both have negative coefficients
- The F-test indicates that the model is overall significant, as it differs from zero.

Model summary			
R	R square	Adjusted R square	Std. error of the estimate
0.54	0.3	0.28	0.67

Annova test for "feeling of happiness"					
	Sum of squares	Degrees of freedom	Mean square	F	Sig.
Regression	42.16	5	8.43	18.54	0
Residual	100.35	221	0.45		
Total	142.51	226			

Coefficients in the linear regression model for "feeling of happiness"					
	Unstandardized coefficients		Standardized coefficients		Sig.
	B	Std. error	Beta	t	
(Constant)	2.01	0.29		7.01	0
State of health (subjective)	0.29	0.05	0.32	5.36	0
Job satisfaction	-0.07	0.02	-0.19	-3.02	0.003
Satisfaction with home life	-0.06	0.02	-0.17	-2.6	0.01
Marital status	0.06	0.02	0.15	2.66	0.008
Education level: 8 categories	0.04	0.02	0.1	1.77	0.078

4 Conclusion and discussion

Health is important for happiness, and it has a positive impact

Higher education has a positive impact on happiness. According to the regression model they are on average positive

Marital status has a statistically significant impact on happiness

Job and home life satisfaction have different impacts, but on average their impact is negative according to the regression model

The variable "health" has the highest beta coefficient in our model and here is some more information about the relation between this independent variable and our dependent- feeling of happiness:

WHAT IS THE IMPACT OF HEALTH ON HAPPINESS ?

DATA

Analysis on a sample of Word Value Survey shows that the good health has a positive impact on happiness. 20 197 respondents shared their state of health (subjective answers) and their feeling of happiness.

Most of the happy people are in a good state of health

Among people with very good state of health

93.5 % of them are happy

6.5 % of them are not happy

5 References

World Values Survey Sample
<https://www.worldvaluessurvey.org/wvs.js>

kmanolova@uni-sofia.bg ; kkazakov@uni-sofia.bg

Кои фактори определят нагласите, че упоритата работа носи успех? | What Factors Determine Attitudes That Hard Work Brings Success?

Постер 1 | Poster 1

Автори:

Дарина Атанасова, *Икономика и финанси*;
Калин Божилов, *Икономика и финанси*;
Славчо Джукев, *Икономика и финанси*

Authors:

Darina Atanasova, *Economics and Finance*;
Kalin Bozhilov, *Economics and Finance*;
Slavcho Dzhukev, *Economics and Finance*

Кои фактори определят нагласите, че упоритата работа носи успех?

1 Цел

- Целта на изследователския проект е да разбере кои са тези фактори, които определят нагласите на хората, че упоритата работа носи успех.
- Основен изследователски въпрос:

Кои фактори определят нагласите, че упоритата работа носи успех?

2 Данни и методи

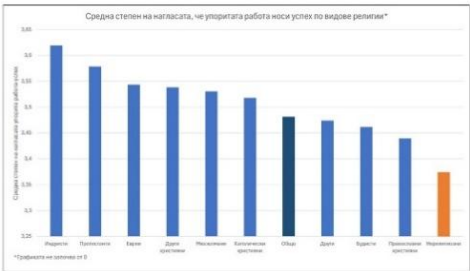
- Систематичен преглед на актуалната научна литература и статистически данни от Световната банка, базата данни на Barro-Lee и целия масив от данни на WVS (wave 7).
- Разгледани половото, възрастовото и образователното разпределение с оглед проверка на представителността на данните от масива на WVS.
- Анализ на данните, включващ редица статистически инструменти (t-test (one sample, two sample), ANOVA test, индекси, crosstabulations, Compare Means, Chi-Square test, Reliability Analysis (Chronbach's Alpha), Correlation matrix, Linear Regression, Binary Logistic Regression).
- Отговори и изводи от проведения анализ.

3 Резултати

- Намираме общо 21 фактора, които влияят на нагласите упорита работа – успех, като разглеждаме подробно факторите „Образование“, „Религия“ и „Оценка на правителството“, а останалите 18 разглеждаме в три регресионни модела.

- Данните показват, че има тенденция, колкото по-висока е образователната степен на хората, толкова по-малко те да вярват, че упоритата работа носи успех.

- Данните показват, че различните религии имат различни средни нива на нагласите, че упоритата работа носи успех.
- Нерелигиозните хора вярват по-малко, че упоритата работа носи успех от религиозните.

- Данните показват, че няма видима линейна връзка между оценката за правителството и нагласите към успеха, но забелязваме тенденция, че крайните нагласи (в случая 1 и 5) отговарят на по-високи стойности на индекса (по-положителни нагласи за правителството спрямо респондента със среден доход).

4 Заключение и дискусия

- След анализ на регресионните модели, най- силно влияещите фактори, ни позволяват да заключим, че:
 - хората, на които им се е случвало да не излязат през нощта заради причини, свързани с безопасност, имат по-високи нагласи упоритата работа – успех;
 - хората, които не са били жертва на престъпление през последната година имат по-високи нагласи за упоритата работа-успех;
 - колкото повече един човек смята, че правителството изпълнява добре задълженията си, толкова по-високи са нагласите му упоритата работа-успех;
 - религиозните хора имат по-високи нагласи упоритата работа-успех;
 - хората, които са имигранти имат по-високи нагласи за упоритата работа-успех;
 - колкото повече един човек смята конкуренцията за полезна, толкова по-високи са неговите нагласи упоритата работа – успех;
 - към колкото по-висок социален клас се самоопределя човек, че принадлежи, толкова по-високи са неговите нагласи упоритата работа – успех;
 - колкото по-близка чувства човек държавата си, толкова по-високи са неговите нагласи упоритата работа-успех.
- Нагласите, че упоритата работа води до успех са комплексно формулирани от множество и различни по вид фактори. В резултат на нашето изследване откриваме такава група от фактори, които обясняват 14% от изследваната променлива.

5 Източници

- Haerpfert, C., Inglehart, R., Moreno, A., Welzel, C., Kizilova, K., Diez-Medrano J., M. Lagos, P. Norris, E. Ponarin & B. Puranen (eds.). 2022. World Values Survey: Round Seven - Country-Pooled Datafile Version 5.0. Madrid, Spain & Vienna, Austria: JD Systems Institute & WVSA Secretariat. doi:10.14281/18241.20
- Our World in Data. (2021). Population by age group. <https://ourworldindata.org/grapher/population-by-age-group>
- World Bank Open Data. (2022). World Bank Open Data. <https://data.worldbank.org/?iframe=true%3e>
- Barro, R. J., & Lee, J. W. (2013). A new data set of educational attainment in the world, 1950–2010. Journal of Development Economics, 104, 184–198. <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2012.10.001>
- Daniels, J., & Wang, M. (2019). What do you think? Success: is it luck or is it hard work? Applied Economics Letters, 26(21), 1734–1738. <https://doi.org/10.1080/13504851.2019.1593930>
- Ганева, Р. (2024) Анализ на данни SPSS/PSPP – лекции

Постер 2 | Poster 2

Автори:

Антония Тодорова, *Стопанско управление*;
Мария Петрова, *Стопанско управление*

Authors:

Antonia Todorova, *Business Administration*;
Maria Petrova, *Business Administration*

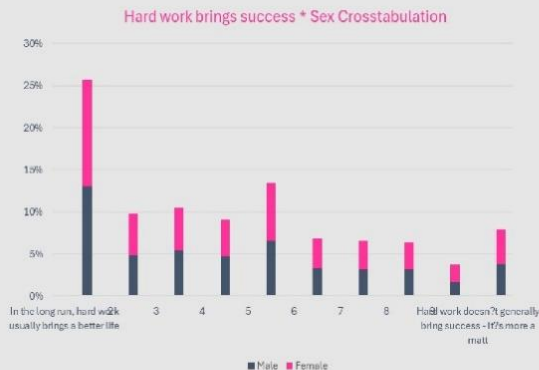
Кои фактори определят нагласите, че упоритата работа носи успех?

1. Цел на проекта

- ▶ Целта на проучването е определяне и анализиране на факторите, които формират нагласите, че упоритата работа носи успех.
- ▶ Ще разгледаме четири основни X-фактора и тяхното влияние върху нагласите за успех: пол, възраст, семейно положение и заетост.

2. Данни и методи

- ▶ В изследването използвахме масива от данни World Values Survey 0,5%, като установихме, че извадката е представителна по отношение на възрастова структура, полово разпределение и образователно ниво.
- ▶ Определихме 4 основни под-въпроса на главния въпрос, след което ги анализирахме с помощта на дескриптивни и честотни статистики и крос-таблицы.
- ▶ Направихме параметрични и непараметрични тестове за установяване на статистически значими зависимости.
- ▶ Направихме линеен регресионен анализ.

4. Изводи от анализа

- ▶ Жените са по-склонни да вярват в късмета като фактор за успех от мъжете.
- ▶ След проведени chi-square, ANOVA и t-тестове и корелации открихме, че има статистически значима връзка между всеки от X-факторите и нагласите за успеха.
- ▶ След проведен регресионен анализ открихме, че променливите възраст, Шварц, конкуренция и натрупан доход са с по-голяма статистическа значимост от основните четири.

Correlations

		Hard work brings success	Marital status
Hard work brings success	Pearson Correlation	1	.030
	Sig. (2-tailed)		.000
	N	16423	16370
Marital status	Pearson Correlation	.030	1
	Sig. (2-tailed)	.000	
	N	16370	20763

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	79.744 ^a	45	.001
Likelihood Ratio	80.924	45	.001
Linear-by-Linear Association	5.280	1	.022
N of Valid Cases	16381		

a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 65.47.

Variables in the Equation

		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 1 ^a	Marital status	-.047	.059	6.29	1	.028	.954
	Sex	-.046	.055	.725	1	.394	.955
	Employment status	.071	.042	2.837	1	.092	1.074
	Age recoded	.046	.018	6.417	1	.011	1.047
	Schwartz: It is important to this person being very successful	.051	.019	7.356	1	.007	1.053
	Competition good or harmful	-.242	.010	536.817	1	.000	.785
	Wealth accumulation	.054	.010	28.837	1	.000	1.056
	Constant	1.156	.185	39.277	1	.000	3.178

a. Variable(s) entered on step 1: Marital status, Sex, Employment status, Age recoded, Schwartz: It is important to this person being very successful, Competition good or harmful, Wealth accumulation.

5. Източници

- What do you think? Success is a luck or is it hard work? (2019). Social Economic Letters.
- WVS_Trend_V2_0_5 per cent sample_2022

Колонист:
Антония - antonia.todorova@univ-bz.bg
Мария - maria.petrova@univ-bz.bg

Постер 3 | Poster 3

Автори:

Габриела Райкова, Икономика и финанси;
Иванна Коренчева, Стопанско управление;
Невена Димитрова, Икономика и финанси;

Authors:

Gabriela Raykova, Economics and Finance;
Ivanna Korencheva, Business Administration;
Nevena Dimitrova, Economics and Finance

1. AIM

What factors determine attitudes that hard work brings success?

- Are women more likely to believe that hard work brings success more than men?
- Are people who believe in God more likely to think that hard work brings success than non-believers?
- Does education level have an impact on beliefs that hard work brings success?

2. DATA AND METHODS

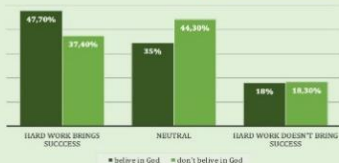
We conducted a research based on the data from the 5% sample of the World Value Survey.

- Variable recoding
- Reliability testing (Cronbach's Alpha)
- Descriptive statistics (crosstabs)
- Chi-square test
- Independent samples T-test
- One sample T-test
- Anova test
- Correlations test
- Linear regression
- Binary logistic regression

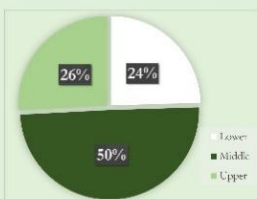
3. RESULTS

Descriptive statistics indicate that women are slightly more likely to believe that hard work brings success.

We observe that religious people are more likely to hold attitudes that hard work brings success compared to atheists.

Descriptive statistics indicate that the attitudes that hard work brings success are strongest among people with middle level of education.

Hard work brings success = 1.026 + Believe in: God*0.32 + Educational level * -0.515 + Sex*-0.101 + Edu_sqrd* 0.131

Variables in the Equation

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 1 ^a						
Believe in: God	.320	.056	32.104	1	.000	1.377
Educational level respondent: recoded	-.515	.170	9.161	1	.002	.597
Sex	-.101	.042	5.773	1	.016	.904
Edu_sqrd	.131	.042	9.710	1	.002	1.140
Constant	1.026	.169	36.947	1	.000	2.790

a. Variable(s) entered on step 1: Believe in: God, Educational level respondent: recoded, Sex, Edu_sqrd.

4. CONCLUSION AND DISCUSSION

Some factors determining the attitudes that hard work brings success are gender, believe in God and level of education.

- ✓ Women are more likely to believe that hard work brings success.
- ✓ Religious people are more likely to believe that hard work brings success.
- ✓ People with middle level of education (high school) are more likely to believe that hard work brings success. From there on, the higher the level of education, the less likely it is for one to believe that hard work bring success".

► However, there are many others.

* Descriptive statistics
** Regression analysis

5. REFERENCES

- World Value Survey (5% sample)
- Gender Differences in Beliefs on the Returns to Effort: Evidence from the World Values Survey on JSTOR. (n.d.). www.jstor.org.
- Dries, N. (2011), "The meaning of career success: Avoiding reification through a closer inspection of historical, cultural, and ideological contexts", Career Development International, Vol. 16 No. 4, pp. 364-384.
- Adamczyk, A. (2023). God, Grades, and Graduation: Religion's Surprising Impact on Academic Success, by ILANA M. HIRWITZ. Sociology of Religion, 84(4), 450–452.

Кои фактори определят нагласите към околната среда? | What Factors Determine Environmental Attitudes?

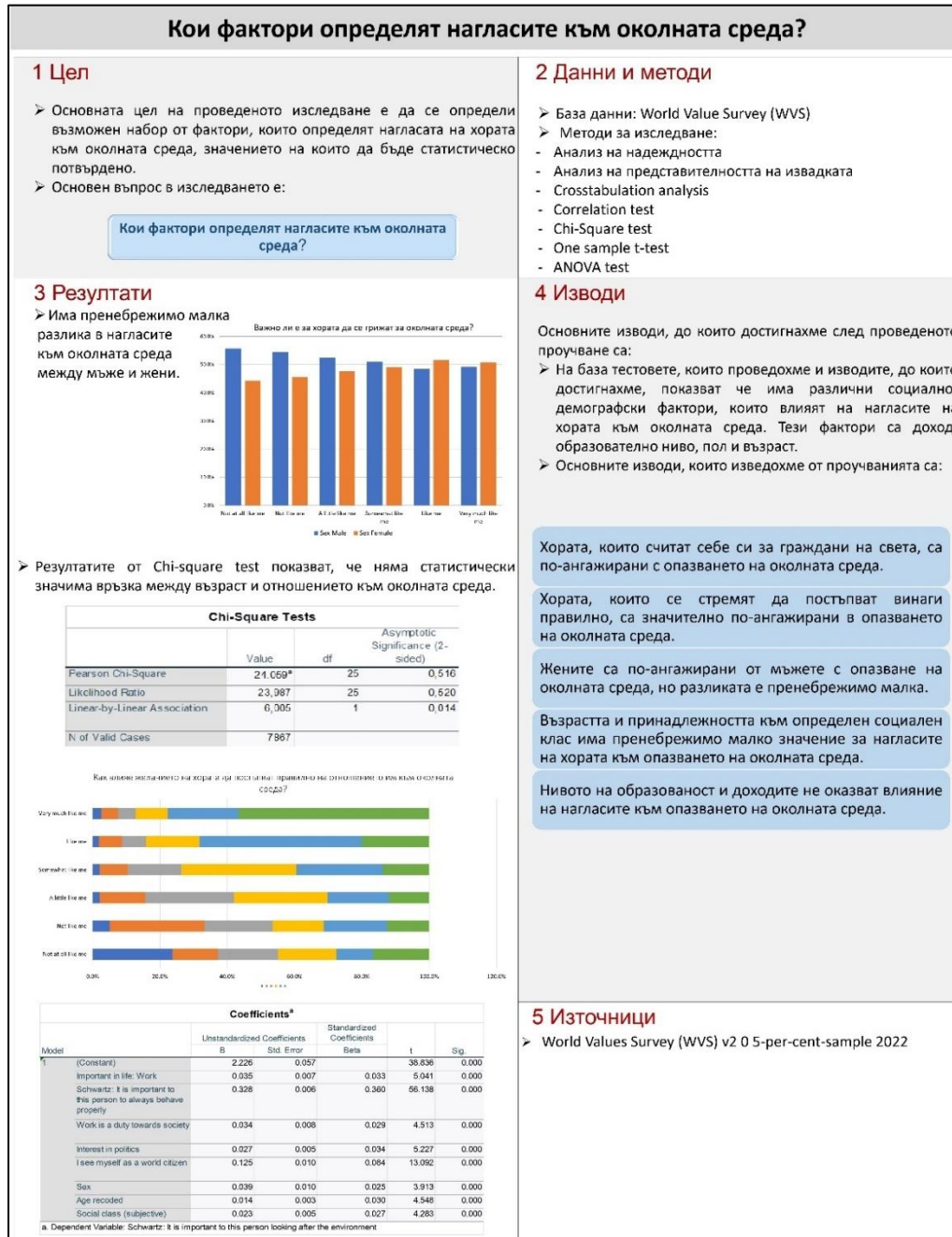
Постер 1 | Poster 1

Автори:

Authors

Костадин Шопов, *Стопанско управление*;
Адриана Стойновска, *Стопанско управление*;
Райко Карагъзов, *Икономика и финанси*;
Димитър Васев, *Икономика и финанси*

Kostadin Shopov, *Business Administration*;
Adriana Stoynovska, *Business Administration*;
Raiko Karagyzov, *Economics and Finance*;
Dimitar Vasev, *Economics and Finance*

Постер 2 | Poster 2

Автори:

Борис Дедухов, *Стопанско управление;*
Ива Христова, *Стопанско управление;*
Кирил Чимев, *Стопанско управление;*
Николет Белитова, *Стопанско управление*

Authors:

Boris Deduhov, *Business Administration;*
Iva Hristova, *Business Administration;*
Kiril Chimev, *Business Administration;*
Nikolet Belitova, *Business Administration*

Кои фактори определят нагласите към околната среда?

1. Цел

- Изследването има за цел да посочи факторите, които имат пряко влияние върху нагласите към околната среда.
- Ще бъде направен анализ на взаимодействието между факторите.
- Фактори: Ниво на образование, Доходи, Политически виждания

Въпросите, които изследвахме:

- Прави ли висшето образование хората по-склонни да опазват околната среда?
- Полът от значение ли е за опазването на околната среда?
- Доходът от значение ли е за нивото на загриженост за околната среда?

3. Резултати

В направеното изследване бяха разгледани основно следните променливи:

- Възраст
- Пол
- Образование
- Доход
- Участие в политическа партия
- Участие в организация за опазване на околната среда
- Вярa в движението за защита на околната среда

За основно обяснена променлива е избрана характеристиката, свързана с участието на лицето в организация за опазване на околната среда. Обясняващите променливи са пол, възраст, ниво на образование.

Correlations				
	Sex	Age	Active/inactive membership of environmental organization	Educational level respondents
Sex	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	1.000 .013 20713	.013 .000 20692	.013 .000 20692
Age	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	.013 .000 20713	.000 .000 20692	.013 .000 20692
Active/inactive membership of environmental organization	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	.013 .000 20692	1.000 .000 20692	.013 .000 20692
Educational level respondents	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	.013 .000 20692	.013 .000 20692	1.000 .000 20692

❗ Всички променливи са статистически значими и съществува много слаба връзка между обяснената и обясняващите променливи.

❑ Хората с по-висока степен на образование по-често участват в организации за опазване на околната среда.

ANOVA		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Active/inactive membership of environmental organization	Between Groups	2.32	1	2.32	22.26	.000
	Within Groups	1655.62	15852	.10		
	Total	1657.94	15853			

❑ Мъжете и жените се различават по своята загриженост за околната среда.

2. Масив от данни

Масивът от данни, с който работихме, е:

- WVS Trend v2 0 5-per-cent-sample
- WVS_Cross-National_Wave_7_spss_v5_0*

*Използвахме го за логистична регресия, тъй като малката 0.5% извадка не предостави нужното количество данни за създаване на модел и обясни само 0,01% от данните.

4. Изводи:

За извеждането на основните заключения от проведеното изследване е използвана логистична регресия.

Регресионен модел:

Dependent Variable	Estimate	Standard Error	Wald Statistic	df	Significance
(Constant)	2.081313	0.112317	38.332	1	<.001
Q79	-0.324717	0.014610	22.212	1	<.001
Q86	0.091118	0.018733	8.013	1	<.001
Q73	-0.011118	0.008846	1.520	1	<.001
Q78R2	-0.038825	0.029723	1.34	1	<.001
Q78R3	0.067008	0.044815	2.224	1	<.001
Q111	-0.132791	0.022295	35.982	1	<.001
Q187	0.057883	0.006762	30.365	1	<.001
Q188	0.072065	0.006444	30.642	1	<.001
Q64	0.060343	0.016413	5.787	1	<.001
Q189	0.010516	0.007466	1.901	1	<.001
Q117	-0.020457	0.007205	3.215	1	<.001
R Squared			.336		
Adjusted R Squared			.331		

Confusion matrix

Predicted Value	True Value	Percentage
0	0	83
1	0	2.2
0	1	10.2
1	1	4.6

Таблицата показва относителния принос на всеки въпрос към това новите да участват в организация за опазване на околната среда.

Моделът е конструиран за да прави прогнози.

33% от данните са обяснени.

Хората, които участват в политическа партия, се отличават с много висок принос към опазването на околната среда.

Вярата на хората в движението за защита на околната среда ги прави по-склонни да станат членове на организации с такава насоченост.

Респондентите с по-висок доход показват по-голяма заинтересованост към опазването на околната среда.

83% от хората, които не членуват в организация за опазване на околната среда, са **правилно прогнозирани** (грешка при 10,2%)

4,6% от хората, които членуват в такива организации, са **правилно прогнозирани** (грешка при 2,2%)

5. Източници

- WVS Trend v2 0 5-per-cent-sample
- WVS_Cross-National_Wave_7_spss_v5_0
- Gender ratio in the World, Statisticstimes.com

**Икономически аспекти на присъединяването на
България към ЕС и еврозоната | Economic aspects
of Bulgaria's accession to the EU and the euro area**

Потенциалните икономически, финансови и социални ползи и предизвикателства от присъединяването на България към еврозоната и Шенгенското пространство | The potential economic, financial and social benefits and challenges of Bulgaria's accession to the euro zone and the Schengen

Автор:

Author:

Орлин Георгиев, МП „Митнически и данъчен контрол“

Orlin Georgiev, MP “Customs and Tax Control”

Избраната тема представлява интерес за мен поради факта, че сред българското общество битува голям ентузиазъм от тези две исторически събития, считани за икономическа и социална панацея, които политиките използват като пропагандни инструменти, предлагащи решение на голяма част от проблемите в страната, докато за други са точно обратното. Затова според мен като икономически специалисти следва да анализираме наличната информация и данни и да отговорим на важния въпрос: дали приемането в Шенген и еврозоната ще донесе повече ползи или повече рискове за България?

1. Ползи и рискове от влизането в Шенгенското пространство

Най-голямата полза за България е свързана с имиджа от това да станем член на един елитен клуб и е сигнал за доверие и желание за пълно взаимодействие със страната ни в рамките на ЕС и не само. Влизането ще позволи на българските граждани да завършат своя процес на пълна интеграция в рамките на съюза, ще осигури по-свободно и безпрепятствено пътуване и ще предостави възможности за по-добра реализация в професионален план.

Полза има и за сектор „Сигурност“ с оглед включването ни в Шенгенската информационна система /ШИС/, поради по-бързия и директен обмен на данни между полицейските служби, разследвания, трансгранично следене на заподозрени лица и оперативна взаимопомощ. Използването на единни системи и методи на работа означава потенциални допълнителни ползи свързани с борбата срещу тероризма, нелегалната емиграция и трансграничната международна престъпност, а това означава повече сигурност за България.

Тук се появява и потенциален риск във връзка с това дали нашите партньори от ШИС ще имат доверие на българските власти и политически лица, предвид постоянната политическа нестабилност и проблемите с безнаказаната корупция по високите етажи на

властта, които не остават незабелязани както от обществото, така и от нашите партньори. Пример за това са постоянните скандали в съдебната система, извършването на съдебни разследвания на престъпления с широк медиен отзвук, но без осъдителни присъди, публичното показване на корупционни практики без последствия, реабилитирането на публични личности, след очевидни злоупотреби и редица други подобни. Затова би било интересно да се проследи дали службите на ШИС ще споделят с нас цялата оперативна информация, дали ще бъдем включвани адекватно в мащабни разследвания, или ще бъдем в един неформален Шенген на база огромните проблеми със спазването върховенството на закона и липсата на осъдителни присъди за публично известни злоупотреби с европейски фондове и национални бюджетни средства.

Най-големите икономически ползи се очаква да бъдат за транспортния сектор. Тези ползи са свързани със скъсяването на времето за престой на гръцката и румънската граница, много по-олекотени процедури за преминаване, а прякото финансово измерение се очаква да бъде намаляване на разходите с около 240 евро на ден от престой и преки ползи от 1,60 млрд. лева на година.¹

Струва си да се проследи и реакцията на българските, гръцките и румънските власти по отношение на това дали няма да се създаде изкуствено гранично пространство под формата на задължителна проверка на транспортните средства във вътрешността на посочените страни, породено от притеснения на властите за фискалните постъпления в съответните бюджети.

Очакванията са туристическият поток към България да се увеличи, но в случая се отнасям скептично към това твърдение, защото тук по-скоро проблемът е, че предлагаме не толкова атрактивен туристически продукт като цяло, съпроводен с лоша инфраструктура във всички направления. Дори твърдя, че влизането ни в Шенген може да окаже още по-негативен ефект върху българския туризъм, тъй като липсата на граничен контрол към Гърция ще улесни изключително много потока в тази посока.

Този отрицателен ефект би се засилил още повече от завършването на автомагистралата в проблемното от години Кресненско дефиле, както и магистралата Варна-София, съпроводено с изграждането на магистрална връзка между Русе и Велико Търново. В този случай само за няколко часа директно ще се стига до гръцкото море, което е известно, че предлага качествен и желан продукт за туристите от България, Румъния и

Сърбия. Това ще се отрази силно негативно за туристическия бранш по нашето Черноморие.

Влизането в Шенген би следвало да улесни търговията, а това да доведе до ползи за българските производители. В случаят обаче по-скоро считам, че това ще представлява проблем за България, тъй като гръцката и румънската икономики са по-силно развити, икономическите субекти са значително подкрепени от съответните администрации под всякакви форми, а това при нас не е така. Такъв реален негативен вариант се очертава и за българското селскостопанско производство. Премахването на граничния и митнически контрол на 01.01.2025 г. поражда въпроса как НАП и другите контролни органи ще контролират вътреобщностните придобивания /ВОП/ на тази чувствителна група от стоки, с висок фискален риск, предвид че до 31.12.2024 г. НАП осъществяваше постоянен фискален контрол на ГКПП. След тази дата се очаква много икономически субекти, работещи в сивия сектор, да започнат да внасят стоки без документи или на силно занижени цени, а това ще доведе до намаляване на приходите за бюджета и най-вече ще окаже силен натиск върху българските земеделски производители на плодове и зеленчуци.

Друга полза, върху която се акцентира, е по-лесното намиране на работа на българските граждани в рамките на ЕС и по-бързото придвижване с оглед отпадането на граничния контрол. Тази теза е много спорна, защото икономически интересните държави с по-високи доходи се намират далече от България и сухопътният Шенген трудно би ги улеснило. Напротив, очертава се след 01.01.2025 г. лицата от трети страни с работни разрешителни за България, заемащи нискоквалифицирани позиции, да напуснат местните работодатели и да поемат в посока по-богатите страни, независимо от това, че ще работят нелегално. Това отново ще доведе до липса на работна ръка в България и ще породят нуждата от финансови разходи за привличане на нови кадри и постоянна несигурност в сектора.

Изводът, до който достигам е, че пред българските власти стои предизвикателството да решат много бързо проблемите, които стоят нерешени от години, а именно – установяването на върховенството на закона и използването на всички възможности, предоставяни от ЕС в полза на българските граждани и икономически субекти. Само по този начин, освен чисто социалните и политически ползи, ще може да извлечем в пълна сила и значителни икономически ползи от приемането ни в Шенгенското пространство.

2. Ползи и потенциални рискове от членството ни в Евроната

На първо място можем да посочим, че най-голямата полза е членството ни в този елитен клуб, символ на доверие и уважение от нашите партньори в ЕС и не само. Това означава, че ни признават за държава със стабилна икономика и финансов сектор.

След приемането на еврото се очакват няколко преки финансови ползи:

- Печалба от курсови разлики в следствие на това, че вече няма да се извършва превалутиране по курс на съответната банка. Прекият ефект, който се очаква за българските физически и юридически лица е икономия в размер на около 300 млн. лв. годишно.²
- Влизането в Еврозоната би следвало да доведе до повишаване на кредитния рейтинг на България, а това би следвало да доведе до по-ниски лихви за обслужването на дълга ни, ще имаме достъп до по-евтин ресор, а следователно и до повече средства за държавата, което дава възможност за финансиране на повече политики в различни направления.
- България ще има достъп и до спасителния фонд при настъпили потенциални икономически кризи.
- Приемането на еврото следва да доведе и до по-ниски нива на лихвените проценти на кредитите за физически и юридически лица, което би оказало положителен ефект на цялата икономика.
- Очаква се да се открият повече възможности за провеждане на парична политика, нещо, което в момента не можем да правим поради наличието на валутен борд.

Предполага се, че след финансовата криза от 2008 г. и предприетите мерки за контрол от страна на органите на ЕС, то възможностите за криза като тази, която България преживя през 1996 г./ например хиперинфлация и обезценяване на българският лев/, ще бъдат силно ограничени поради постоянния мониторинг от страна на компетентните органи.

България ще бъде част от процеса на вземане на решения, свързани с паричната политика на еврозоната, а не наблюдател, както е сега.

Разбира се, освен предимства при приемането на еврото се откриват и редица предизвикателства, справянето с които е пряко задължение на нашата държава.

На първо място се откроява проблемът с покачването на цените при влизането в еврозоната. Практиката във всички държави показва, че този процес е налице, но когато се предприемат адекватни мерки и държавните органи прилагат проактивни контролни мерки

такова покачване е краткосрочно. В нашия случай при тази политическа нестабилност и трудно работещи контролни органи, то такъв негативен сценарий е по-вероятно да се осъществи. Дори и към момента се забелязва, че в определени сектори като банковия, имотния, на мобилните оператори и други, са налице елементи на картелни политики и спекулативно покачване на цените.

Друг потенциален проблем би било участието ни в спасителните механизми в еврозоната, които реагират при икономически и финансови проблеми на страните приели еврото. Това е свързано със заплащане на годишна вноска. Същевременно след финансовата криза бяха приложени различни мерки и политики за затягане на контрола на банковия сектор в еврозоната. Въпреки това наблюдаваме значителни бюджетни дефицити на страните членки в еврозоната, а това не се знае как би завършило на един по-късен етап, предвид проблемите, породени от войната в Украйна, повишените цени на енергоносителите и мерките, прилагани във връзка със зелените политики.

Всичко това следва да се проследи в още една насока – заделянето на финансови буфери за справяне с инфлацията и всички гореописани рискове, като по този начин се поддържа макроикономическа стабилност на България³. С оглед политическата нестабилност, хаотичните бюджети и увеличаването размера на националния дълг, това по-скоро е мираж, което означава сериозни финансови рискове за България.

Считам че, друг негатив е загубата на национален банков суверенитет, който така или иначе ние нямаме от години, поради приетия Валутен борд в България. С други думи, и към момента БНБ не може да извършва монетарна политика, която да влияе върху нивото на инфлация и на практика нашата валута зависи от политиката на ЕЦБ.

Също считам, че пред обществото е наличен и емоционалният аспект, обвързан със спирането на съществуването на българския лев, който винаги е бил белег за нашата независимост и национална кауза.

Следователно възникват следните стратегически въпроси като:

- Навлиза ли в момента ЕС в рецесия и ако да, как тя ще се отрази на ЕС и Еврозоната?
- Кой и как ще финансира помощта за Украйна? Дали това няма да се отрази негативно на еврозоната с оглед дефицитите на страните членки ?
- Счита ли се, че след Брекзит и проблемите в ЕС други страни няма да пожелаят да го напуснат, т.е. той дали ще продължи да бъде водещ фактор в световната

икономика или ще стане жертва на битката между САЩ, Китай и страните от БРИКС?

- С оглед зелените политики как ЕС ще поддържа своята конкурентоспособност?

В заключение бих изразил мнението, че ЕС е съюз на възможности, но и на отговорности. До момента считам, че България не използва пълния потенциал на членството си. През всичките тези години ние не успяхме да използваме ефективно и прозрачно фондовете на ЕС, с които да превърнем България в една модерна и просперираща страна по примера на Унгария, Чехия, Полша, Словакия, Хърватска и други. Напротив, нашата инфраструктура е в плачевно състояние, не са довършени основните транспортни коридори, населението намалява прогресивно, основни сектори са под силен натиск и със сериозни проблеми, през последните години страдаме от сериозна политическа нестабилност, а нарастването на външния дълг е огромно. Всичко това ми дава основание и считам, че за пореден път България няма да успее да извлече всички ползи от членството в Шенген и еврозоната. Допускам че, е възможно да се осъществят описаните от мен по-горе рискове в следствие на липсата на политически и управленски капацитет, съчетан с липсата на върховенство на закона и неефективно работещи държавни органи на управление и контрол.

От друга страна считам че, рисковете и негативните последици могат и да не се осъществят ако българското общество, политическата и икономическата класа разбере, че България има национална кауза и ясна стратегия къде искаме да отидем, как може да стане това, с какви ресурси разполагаме и как да ги управляваме правилно. Единствено, ефективно работещ модел, който използва всички възможности и ресурси на ЕС, ще постигне голямата и желана цел, а именно икономически и социален просперитет на България и нейните граждани.

Използвана литература

¹ Източник: Александър Петров, статия: „България вече е пълноправен член на Шенген: какви са ползите от това“ <https://webcafe.bg/bulgaria/balgariya-veche-e-palnopraven-chlen-na-shengen-kakvi-sa-polzite-ot-tova.html/>

² / Източник: автор: Мила Кисьова, статия: „Спорът за еврото лъкатуши от осанна до разпни го“, <https://www.segabg.com/category-observer/sporut-za-evroto-lukatushi-osanna-razpni-go/>

³ Такава теза поддържа доцент д-р Димитър Златинов: „В среда на растящи цени, вече започнало повишаване на лихвените проценти от водещите централни банки в световен план в опит за ограничаване на инфлацията, геополитически рискове и неяснотите относно развитието на военния конфликт в Украйна и неговото отражение върху местната икономика, включително по линия на доставките на енергийни и хранителни ресурси, разходите относно бежанската криза или необходимостта от допълнителни военни разходи, следва да се осигурят и достатъчно фискални буфери.“ Вж. единадесета глава, Устойчивост на публичните финанси. Рискове за фискалната стабилност от монографията Предизвикателства пред българската икономика по пътя към членството в еврозоната, автори колектив, под научната редакция на Димитър Златинов, Мариела Ненова-Амар, Стела Ралева, 2022 Университетско издателство „Св. Климент Охридски

Анализ на лихвените проценти на банките при влизане на България в еврозоната | Analysis of Interest Rates of Banks Upon Bulgaria's Eurozone Entry

Автор:

Станислав Чернокожев, МП „Митнически и данъчен контрол“

Author:

Stanislav Chernokozhev, MP “Customs and Tax Control”

Въведение

Потенциалното присъединяване на България към еврозоната носи със себе си значителни последици за инфлацията и покупателната способност в страната. Еврозоната изисква държавите-членки да поддържат инфлация от не повече от 1,5% сред трите страни с най-добро представяне, където в момента тя е под 1%¹. Това строго изискване представлява предизвикателство за България, където усилията за привеждане в съответствие с тези стандарти могат да доведат до корекции в паричната политика и икономическите стратегии. Въздействието върху българските потребители може да бъде двойно. От една страна, спазването на тези стандарти за инфлация може да стабилизира покупателната способност в дългосрочен план, осигурявайки по-предвидима икономическа среда за домакинствата.

От друга страна, преходният период е възможно да бъде свидетел на колебания в цените, тъй като пазарът се адаптира към новия паричен режим, което се отразява на непосредствения покупателен капацитет на българското население. Разбирането на тази динамика е от решаващо значение както за политиците, така и за обществеността, тъй като те се ориентират в потенциалните икономически промени, свързани с присъединяването към еврозоната.

Очаква се присъединяването на България към еврозоната да промени значително динамиката на търговията и пазарния достъп в рамките на Европейския съюз (ЕС) за страната, да създаде както възможности, така и предизвикателства за българския бизнес и икономиката като цяло. Интегрирането в еврозоната би означавало:

- елиминиране на валутните рискове в рамките на еврозоната, улесняване на по-гладките трансакции и потенциално увеличаване на търговските обеми със страните от ЕС;

- повишена привлекателност на България за чуждестранните инвеститори поради стабилността и предвидимостта, предлагани от рамката на паричната политика на еврозоната.
- потенциални промени в конкурентната динамика, тъй като българските продукти и услуги ще трябва да отговарят на повишените стандарти и очаквания на по-широкия пазар на ЕС.

Тези фактори подчертават важноста на стратегическата подготовка на българския бизнес за капитализиране на възможностите и смекчаване на предизвикателствата, свързани с по-дълбоката интеграция във вътрешния пазар на ЕС.

Като централна банка за страните от еврозоната, основният мандат на ЕЦБ е да поддържа ценова стабилност, което пряко влияе върху решенията на икономическата политика в държавите членки. При присъединяването си България ще бъде обект на решенията за паричната политика, взети от ЕЦБ, включително корекции на лихвените проценти и мерки за насочване на инфлацията. Тези решения ще бъдат взети в контекста на по-широката икономика на еврозоната, но те имат пряко отражение върху икономическата среда в България. Инструментите на паричната политика на ЕЦБ, като корекции на лихвените проценти, биха могли да повлияят на разходите по заемите в България, засягайки както потребителите, така и бизнеса. Мерките за контрол на инфлацията, прилагани от ЕЦБ, биха диктували инфлационните цели на България, привеждайки ги в съответствие с тези на еврозоната и потенциално променяйки разходите за живот и правене на бизнес в България. Необходимо е България да се ангажира активно с ЕЦБ и да участва в дискусиите на Еврогрупата, за да се гарантира, че икономическите интереси на страната се вземат предвид в по-широката политическа рамка на еврозоната.

Изложение

1. Общи бележки

Държавите членки на ЕС са задължени по презумпция да приемат еврото след изпълнението на критериите за сближаване. Единственото изключение е Дания, което има "клауза за отказ" в договорите на ЕС. За да влезе в Еврозоната, всяка държава трябва да изпълни няколко критерия и да премине през четири стъпки на кандидатстване.

За да може една държава да стане пълноправен член на еврозоната, трябва да бъдат предприети няколко необходими стъпки. Първо, страната трябва да е член на Европейския съюз. След това страната трябва да навлезе в период, известен като "чакалня" или Валутен механизъм II, който изисква минимална продължителност от две години. И накрая, страната трябва да изпълни критериите от Маастрихт поне една година преди да влезе в еврозоната. Тези етапи трябва да бъдат изпълнени, за да може страната да постигне пълноправно членство в еврозоната. Потенциалното въздействие върху реалния сектор на България, включително БВП, безработицата и инфлацията, ще бъде подробно изследвано. Въпреки различията в икономическата сила е ценно да се разгледа и анализира опитът на други страни като основа за размисъл.

Основният аргумент срещу приемането на еврото в нашата страна се върти около очакваната инфлация, която неизбежно ще доведе до повишаване на цените на стоките и услугите, докато заплатите вероятно ще останат в застой. Несъмнено създаденият у нас валутен съвет ще служи като най-мощният инструмент в ръцете на икономисти и финансови експерти, осигуряващ фиксиран курс спрямо еврото и съответно поддържащ стабилност. Без валутния борд бихме се озовали в несигурна ситуация на обезценяване на нашата местна валута дори преди конвертирането ѝ, което потенциално ще доведе до финансова криза. Въпреки това, прилагането на преходен период, през който и двете валути могат да се използват, както се наблюдава в други нации, значително ще облекчи опасенията и паниката, които много хора изпитват в момента.

Едно от предимствата на приемането на еврото е подобреният достъп до европейско финансиране и интеграцията в единната европейска финансова система. Нещастната ситуация на Гърция се откроява като негативен аспект в иначе положителния разказ около еврото. Няколко държави, включително Словения, Словакия, Ирландия, Естония и Латвия, поеха по този път, въпреки че са сравнително слабо развити и споделят сходни показатели с България. Въпреки това те успешно постигнаха устойчив икономически растеж и просперитет.

Постепенното намаляване на лихвите по кредитите и депозитите ще бъде забележим резултат. Освен това интегрирането на България в еврозоната би улеснило управлението на евентуални бъдещи кризи. Въпреки че опасенията относно инфлацията след приемането на

еврото са основателни, те са донякъде преувеличени в сравнение с предизвикателствата, които нашата нация успешно е преодоляла.

Връзката между борбата с безработицата и инфлацията е такава, че увеличаването на едната води до намаляване на другата и обратно. Данни от Евростат, европейската статистическа служба, разкриват, че нивата на безработица както в Европейския съюз, така и в еврозоната са останали стагниращи през 2024 г². Въпреки това, в еврозоната има увеличение с един процентен пункт на годишна база, по-специално от 7,3% на 8,3 %. В България нивото на безработица в началото на годината е около 5%, съобщават от Националния статистически институт (<https://www.nsi.bg/bg>). Страните, които претърпяха покачване на инфлацията след приемането на еврото, отбелязаха само минимално увеличение от по-малко от 0,3 процентни пункта. С други думи, дори при най-лошия сценарий инфлацията няма да надхвърли един процент. Присъединяването на България към еврозоната би имало положително въздействие върху цялостната икономика на страната, осигурявайки по-плавен и по-безболезнен подход към потенциални кризи. Степента, до която политическата алчност и корупцията могат да попречат на нормалното протичане на тези процеси, остава несигурна и изисква допълнително разследване.

2. Изследване на събитията след присъединяване на РБ към еврозоната.

Несъмнено едно от най-важните съображения при предстоящата ни интеграция в еврозоната е въздействието върху инфлацията в нашата икономика. Спекулациите в областта сочат, че първоначалната инфлация след преминаването от лева към еврото няма да е прекалено висока. Въз основа на анализи на темповете на инфлация в други страни, които вече са членки на еврозоната, наблюдаваната инфлация непосредствено след присъединяването им не надвишава общите нива на инфлация в еврозоната. Наблюдава се, че инфлацията има тенденция да нараства през годините след официалното приемане на еврото, макар и само с няколко процентни пункта над средното за еврозоната. След период на корекция обаче инфлацията намалява и се връща към нива в съответствие със средното за еврозоната. Случаят със Словения служи като забележителен пример за тази пазарна динамика. Фигура 1 илюстрира как нивата преди приемането на еврото съответстват на средните нива в еврозоната. След присъединяването му, инфлационната ставка нарасна и година по-късно достигна 5,5%. След това политиката, прилагана от властите в Словения,

доведе до значително намаление и последното изравняване със средно създадено в Еврозоната.

Фиг. 1. Темп на инфлация в Словения (%) Източник: Евростат.

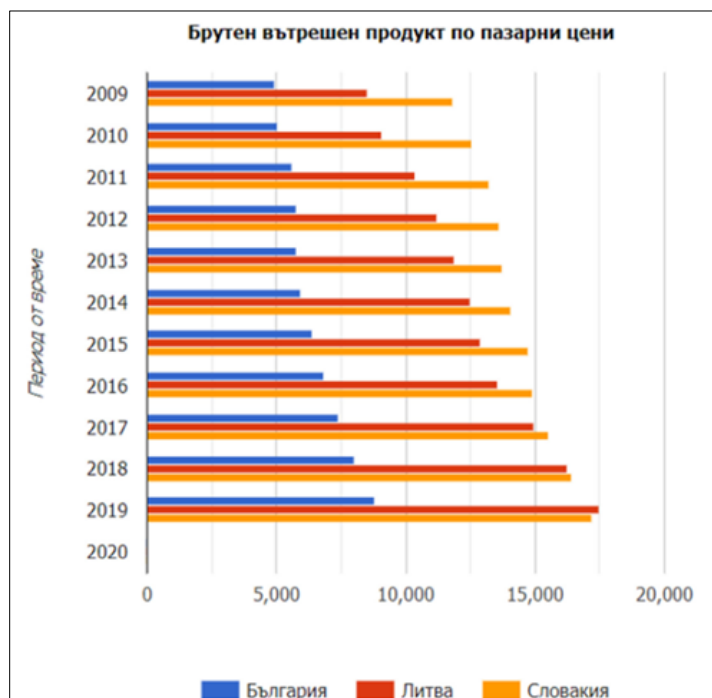
Според данните на Световната банка, БВП на глава от населението в България за 2019 година е почти 14 000 щатски долара в сравнение с 27 000 щатски долара в Словения. На базата на тези данни можем да заключим, че потенциалната инфлация, която очаква българската икономика след възможното въвеждане на еврото, може да бъде по-голяма от тази в Словения преди 14 години, тъй като нейната икономика е установено 2,7 пъти по-голяма и по-силна от нашата, въпреки че населението на България е значително по-голямо от това на Словения.

Според редица експерти има няколко стратегии, които могат да бъдат приложени за смекчаване на ескалацията на спекулативните цени. Един подход би включвал двойно записване на цените както в местна, така и в чуждестранна валута, съчетано с широка информационна кампания, водена от правителството и финансовите институции в нацията. Друга ефективна мярка е насърчаването на конкуренцията в различни сектори на икономиката, тъй като това служи като стабилна възпираща мярка срещу прекомерни скокове на цените в развиваща се икономическа среда. Независимо от това, важно е да се признае, че инфлацията е неизбежна последица от стремежа за изравняване на заплатите и доходите. Колкото по-бързо нарастват доходите (и производителността), толкова по-нисък става рискът от инфлация след приемането на еврото. Въпреки че тази прогноза изглежда обещаваща, бъдещето остава донякъде несигурно. Множество променливи могат да влязат в действие, правейки резултата по-малко окончателен.

Когато една икономика претърпява значителна трансформация като обмен на валута, динамиката на БВП става решаваща грижа. За да разберем по-добре потенциалните резултати и да установим граници, ще разгледаме статистиката за БВП по пазарни цени в три европейски държави: България, Латвия и Словакия. Струва си да се отбележи, че Латвия се присъедини към еврозоната през 2014 г., докато Словакия стана член през 2009 г. Анализът на тези данни разкрива забележима тенденция към възходяща траектория на БВП.

Между 2009 г. и 2022 г. България отбеляза значително увеличение на БВП на глава от населението, като се повиши от приблизително 5000 евро до малко над 13 000 евро. За разлика от това, Словакия, която прие еврото през 2009 г., наблюдава ръст на БВП на глава от населението от 11 830 на 17 210 евро до 2019 г. Струва си да се отбележи, че техните нива преди 11 години надминаха сегашните ни нива. Освен това въвеждането на еврото доведе до значителна тенденция на нарастване на този показател през разглеждания 10-годишен период. Трябва да се отбележи, че увеличението на Словакия надвишава това на нашата страна, с разлика от почти 6 хиляди евро на човек спрямо нашите едва 4 хиляди евро. Друг интригуващ случай, който трябва да се разгледа в този анализ, е Латвия, която се присъедини към еврозоната през 2014 г. Само за 4 години, от 2015 до 2019 г., Латвия преживя забележителен скок на БВП, възлизащ на близо 5 хиляди евро на човек. Този ръст беше толкова значителен, че те дори надминаха Словакия в този аспект. През 2009 г. брутният вътрешен продукт на Латвия на глава от населението възлизаше на скромните 8500 евро, докато десетилетие по-късно той се е увеличил с почти 10 000 евро. Въз основа на тези кратки, но достатъчно илюстративни данни може да се заключи, че въвеждането на еврото има капацитета да увеличи значително БВП на страната. Това би произтекло от създаването на перспективни възможности за заетост в нацията и подобрения финансов

пейзаж в резултат на приемането на единната европейска валута, като по този начин привлича свежи чуждестранни инвестиции.

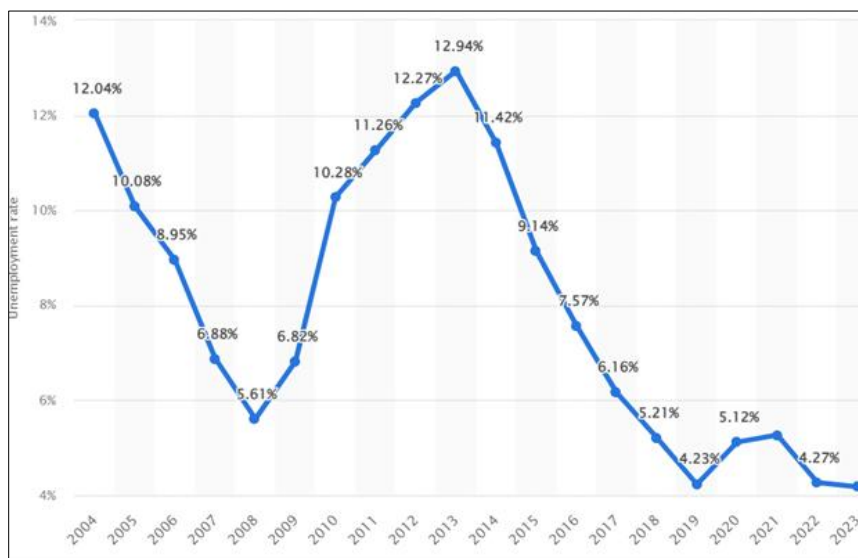

Фиг. 2. БВП на човек от населението в съпоставителен план (евро) Източник: Евростат

Когато разглеждаме предстоящи събития и потенциални промени в националната икономика, е невъзможно да пренебрегнем въпроса за безработицата, тъй като тя безспорно стои като един от най-важните измерители на икономическото благосъстояние. За да предоставим по-ясен и прецизен анализ, както и опит за прогнозиране на бъдещето, ще направим сравнение между колебанията в нивата на безработица през последното десетилетие в Словакия и Латвия.

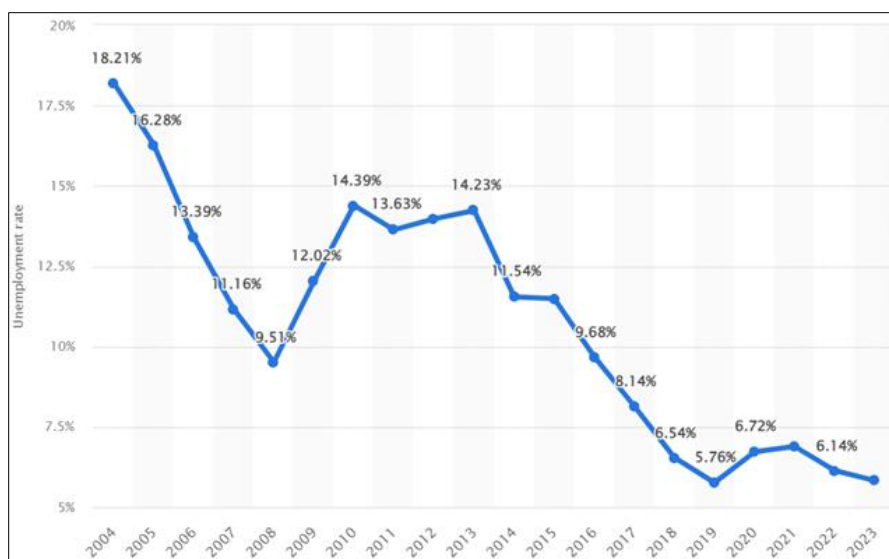
Заслужава да се отбележи, че през периода от 2009 г. до 2013 г. във всички анализирани страни се наблюдава значително покачване на безработицата, което може да се отдаде изцяло на световната финансова и икономическа криза от 2008-2009 г. Да започнем с България. През 2009 г. нивото на безработица в страната беше 6,82% и се увеличи до 12,94% до 2013 г. Впоследствие имаше стабилен спад в нивата на безработица до 2020 г., главно поради въздействието на пандемията от коронавирус. Годишите след 2020

г. станаха свидетели на по-нататъшно намаляване на безработицата, достигайки ниско ниво от 4,18% до 2023 г.

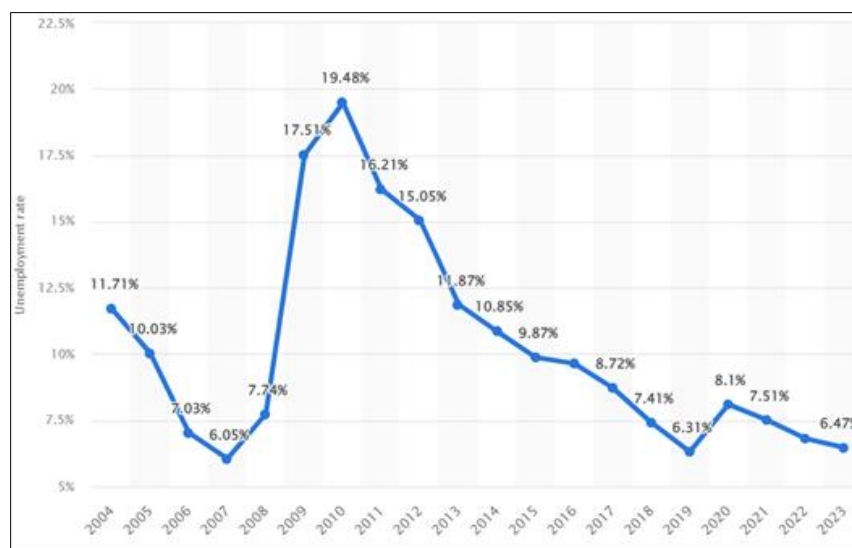
Фиг. 3. Нива на безработицата в България; Източник: <https://www.statista.com/statistics/375194/unemployment-rate-in-bulgaria/>.

Словакия, подобно на гореспоменатата страна, има подобна тенденция по отношение на нивата на безработица. През 2009 г. нивото на безработица е 12,03%, което впоследствие се увеличава до 14,22% през 2013 г. От този момент нататък се наблюдава постепенно намаляване на нивата на безработица до 2020 г., когато избухването на пандемията от коронавирус предизвика временно прекъсване. Независимо от това, през следващите години, водещи до 2023 г., има значително намаление на нивото на безработица, което достига похвалните 5,83% през 2023 г.

Фиг. 4. Нива на безработицата в Словакия; Източник: <https://www.statista.com/statistics/375276/unemployment-rate-in-slovakia/>.

Идентична е ситуацията и в Латвия. През 2008 г. безработицата беше 7,74%, като достигна рекордно висока стойност от 19,48% през 2010 г. и остана относително високото ниво спрямо въвеждането на еврото през 2015 г., въпреки тенденцията за редица годишни спадове в последните години. Следващото въведено в еврото икономическо развитие на Латвия е благоприятно, което води до рязко намаляване на безработицата, като достигна 6,47% през 2023 година.

Фиг. 5. Нива на безработицата в Латвия; Източник: <https://www.statista.com/statistics/375253/unemployment-rate-in-latvia/>.

Горепосочените данни представят сравнителен анализ на трите държави, като на базата на тези данни могат да се направят следните изводи.

Глобалният финансов и икономически спад от 2008-2009 г. постави страхотно изпитание за всяка страна. В Словакия нивата на безработица преди кризата надминаха тези в България, но словациите се възстановяват по-бързо и достигат значително ниски нива на безработица през 2023 г. Латвия показва подобен модел. След значителен скок на безработицата през 2009 г., страната успява да преодолее това препятствие при приемането на еврото през 2014 г. Въпреки това, решаващият въпрос остава: има ли истинска връзка между следкризисния спад на безработицата и приемането на еврото?

Може ли въвеждането на еврото в Латвия да доведе до значително намаляване на безработицата или това е неизбежен резултат? Този въпрос няма еднозначен отговор. Нивото на безработица ще зависи преди всичко от икономическото развитие на конкретната страна.

Що се отнася до България, не е сигурно дали ще има по-нататъшно намаляване на безработицата, като се има предвид, че тя вече е сравнително ниска и бележи ръст през последните 15 месеца поради пандемията. Има възможност за леко повишение. Трудно е да се предвиди прогнозираната година на приемане на еврото, тъй като множество фактори, включително настоящата нестабилна политическа ситуация, биха повлияли върху динамиката на реалния сектор на икономиката.

Заклучение

След задълбочено проучване и оценка на отделните операции в материалната сфера и бъдещите промени, които могат да настъпят след въвеждането на еврото в България, бяха направени конкретни изводи, които ще бъдат изложени накратко. Безспорно е, че един аспект остава безспорен.

С влизането си в Европейския съюз България поема ангажимент да стане член на еврозоната, ангажимент, който включва дълъг и труден процес. Различни препятствия обаче, включително икономически различия и корупция, възпрепятстват напредъка му. В момента България се намира в преходна фаза, известна като "чакалнята", като вероятността за официално присъединяване към еврозоната е по-висока от всякога. Въпреки това е важно да се признае, че българската икономика не е наравно с по-богатите и напреднали страни

от Централна и Западна Европа, където еврото е прието като национална валута за продължителен период от време.

Проверката разкрива, че нациите, които надминават нашите по отношение на развитие, са се сблъскали с скок на инфлацията през първите години на интеграцията в еврозоната. Въпреки това вливането на допълнителни инвестиции и повишеният потенциал за икономически напредък в резултат на приемането на еврото улесниха бързото връщане към естествените темпове на инфлация, като ги изравниха по-тясно със средните нива, наблюдавани в еврозоната. Дали подобна траектория ще се развие в страна като нашата, която в момента няма значителна привлекателност за чуждестранни инвестиции главно поради политически фактори, остава в зависимост от изтичането на времето.

Показателят, който има първостепенно значение при оценката на икономическото благосъстояние на една нация, е БВП на глава от населението. Случаят с България, наред с други страни, служи като доказателство за значителния скок на БВП на глава от населението след приемането на еврото, което може да се отдаде на новооткритите перспективи, представени пред нацията. Освен това не трябва да се пренебрегва основният аспект на безработицата. Траекторията, която поема, независимо дали се изкачва или продължава да се спуска, безспорно ще зависи от напредъка на икономическия климат, бъдещите инвестиции и състоянието на финансовия сектор.

Като се има предвид, че България обикновено се нарежда сред най-ниските позиции в повечето класации на Европейския съюз, въвеждането на еврото може потенциално да послужи като възможност за страната да преодолее разликата с по-големите икономики в ЕС или най-малкото да улесни развитието си в все по-взаимосвързан глобален пейзаж.

Използвана литература

1. "Инфлацията и покупателната способност влияят най-силно на българите за еврозоната, установи АИ", <https://forbesbulgaria.com/2024/05/07/inflatsiyata-i-pokupatelnata-sposobnost-vliyayat-naj-silno-na-balgarite-za-evrozonata-ustanovi-ai/>.
2. Национален статистически институт, <https://www.nsi.bg/bg>.
3. Bulgaria: Unemployment rate from 2004 to 2023, <https://www.statista.com/statistics/375194/unemployment-rate-in-bulgaria/>.
4. Inflation in the euro area, [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Inflation in the euro area](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Inflation_in_the_euro_area).
5. Latvia: Unemployment rate from 2004 to 2023, <https://www.statista.com/statistics/375253/unemployment-rate-in-latvia/>.
6. Slovakia: Unemployment rate from 2004 to 2023, <https://www.statista.com/statistics/375276/unemployment-rate-in-slovakia/>.

Сравнителен анализ и мястото на България по икономически показатели спрямо страните в Европейския съюз, еврозоната, Хърватия и Румъния | Comparative analysis and Bulgaria's position in terms of economic indicators compared to countries in the European Union, Eurozone, Croatia and Romania

Автор:

Author:

Петя Андонова, МП “Икономика и финанси”

Petya Andonova, MP “Economics and Finance”

Настоящата разработка има за цел да сравни по различни икономически показатели България спрямо Хърватия, Румъния, ЕС и Еврозоната и как различните икономически политики влияят на тези показатели.

За сравнение ще се използват показателите: 1. Процент на държавния дълг, спрямо БВП за всяка държава и зона, 2. Реален БВП на човек от населението, 3. Държавния дефицит|излишък, 4. Годишната инфлация, 5. Процент на безработицата и 6. Дял на хората в риск от бедност и социално изключване. Разглеждания период обхваща от 2019 г. до 2023 г. През този период се застъпват кризата с COVID-19, началото на войната в Украйна и последващата висока инфлация в Европа. Това е много подходящ период с оглед, не само да се види как прилаганите икономически политики влияят на икономическото представяне на всяка страна и Европа, а и можем да проследим влиянието на антикризисните икономически мерки, предприети в разглежданите страни и средното равнище на същите показатели за ЕС и Еврозоната, което ще ни даде база, с която можем да оценим дали са били положителни или отрицателни за икономиките.

Хърватия

Съгласно доклад на ОИСР, Хърватия не е силно повлияна от войната в Украйна по отношение на енергийните доставки, тъй като към 2021 г., повече от половината газ, внасян в страната е втечен и е от различни доставчици. Също така, тъй като в Хърватия има недостиг на работна сила, страната е разработила програма по интеграция на бежанците. С нея се оценяват квалификацията и способностите на бежанците, като се търсят специалисти в области, за които има недостиг на работна сила в страната. Първоначално биват интегрирани на пазара на труда предимно на ниско платена и ниско квалифицирана работа, докато научат езика и се подготвят документите по признаване на квалификация в страната.¹

По отношение на високите цени на електроенергията, вследствие на войната в Украйна и последващата инфлация, в следствие на високите цени на електроенергията, политиката на Хърватия е насочена освен към директни еднократни компенсации за потребителите, и към финансиране на енергийната ефективност с цел намаляване потреблението на електроенергия, създаване на повече собствено производство на електроенергия вътре в страната и отпускане на безлихвени или нисколихвени кредити на бизнеса, с цел покриване на завишените разходи на електроенергия. Други мерки са: Слагане на таван на цените до фиксирано количество на определени хранителни продукти, с цел подпомагане на най-бедните, но без да се допуска злоупотреба; Понижаване на някои от данъците; Увеличаване на минималната заплата и пенсия; Продължаване на социални политики от COVID-19.² Други икономически мерки, според доклада на ОИСР, са драстично увеличаване на износа, където с най- голям дял е сектор туризъм, привличане на инвеститори в страната и стегната фискална политика.

Всички тези мерки са довели до стабилизиране на покупателната способност на населението и покачване на заетите лица. Според доклада, през 2023 г. Хърватия е достигнала историческо дъно по процент на безработицата. Това се дължи освен на увеличаване на наетите лица и до намаляване на населението в трудоспособна възраст. Един от големите проблеми, с който се сблъсква не само Хърватия, а и почти всички страни в Европа, включително и България е демографската криза. Намаляването на населението в трудоспособна възраст е проблем, за който трябва да се вземат дългосрочни мерки, в противен случай вноса на работна ръка от трети страни ще стане практика, а не изключение.

Румъния

Съгласно доклада на ОИСР, Румъния е успяла да привлече чуждестранни инвеститори в страната в сферата на услугите- информация и комуникация. Въпреки това, страната поддържа високи нива на производство, като се подчертава, че има множество малки местни селскостопански производители.

По отношение да водената икономическа политика за справяне с инфлацията, Румъния поддържа високи нива на лихвите по кредитите и води стегната монетарна политика.³ Това може да доведе до трудно намиране на финансиране от страна на фирмите,

което би могло да забави икономиката, от друга страна това е „стандартна“ практика за справяне с високата инфлация. Голямата част от приходите на държавата идват от данък върху доходите⁴, което е неустойчиво и подтиква сивата икономика да расте. Подобно на България, в Румъния имат голямо производство на електроенергия от въглища. Наложените санкции за въглеродните емисии от страна на ЕС, на принципа „който цапа- плаща“ повишава цената на електроенергията от въглища, а с избухване на войната в Украйна и наложените санкции от ЕС върху Русия затруднява или става невъзможно вноса на руски въглища. Това налага търсене на алтернативни доставчици или собствен добив на нискокалорични въглища, което неминуемо води до допълнително оскъпяване на произведената електроенергия.

Подобно на Хърватия и България, Румъния също среща проблем с демографската ситуация в страната. Друга тенденция, която се наблюдава, както в Румъния, така и в България е водената социална политика по отношение на отглеждането на деца. Майчинството в двете страни е до 2 години, което предразполага голяма част от жените в трудоспособна възраст реално да не участват в пазара на труд.

Както и в доклада за 2024 г. на ОИСР се отбелязва, Румъния разчита на плащанията по Плана за възстановяване и устойчивост за укрепване на икономиката си, като за тази цел, подобно на България, прави реформи в различни сектори в страната.

България

В България има много от проблемите, които се наблюдават и в другите разглеждани страни (Хърватия и Румъния): Демографската криза, инфлацията, високите нива на електроенергия през 2022 г., спада на туризма, поради липсата на руски и украински туристи, липсата на ясен икономически план и разчитане на Плана за възстановяване и устойчивост, който „да оправи икономиката“. Освен тези проблеми, тук имаме и наши, „лични“, като липсата на стратегия за привличане на чуждестранни инвестиции, спад в износа, бюджетна политика, която разчита на пълнене на хазната от ДДС, което е неустойчив модел, социална политика, която е амбициозна за размерите на икономиката, огромен дял на публичния сектор и т.н.

Икономическата политика в страната не е устойчива, тъй като честата смяна на правителства в последните години постоянно „реформира“ моделите, което не позволява да

се води икономическа политика с дългосрочен хоризонт. В настоящата разработка няма да се коментират конкретните мерки и политики водени в страната през последните 5 години, тъй като те не са константни, често се сменяха, а понякога не следваха никаква икономическа или финансова логика и поради тази причина е трудно да се каже коя мярка и политика е дала отражение на конкретен показател.

Икономически показатели

1. Процент на държавния дълг

По отношение на държавния дълг, България е с най-малък дял на държавния дълг спрямо БВП (Таблица 1). Един от показателите, с които страната ни може да се похвали, но предвид и горе-изложените рискове и проблеми, това не бива да насърчава икономическа политика в посока на теглене на нов дълг, особено ако той е за покриване на социални помощи и мерки. Дълга следва да се взима за дейности, които носят доход (с цел инвестиция), което ще оправдае поемането на дълга и респективно ще се върне от приходите вложени в тези инвестиции. Страните с най-голям дълг са страните от Еврозоната, което също е предпоставка за скептицизъм по отношение приемането на еврото в България.

Таблица 1

		Държавен дълг (% от БВП)				
		2019 г.	2020 г.	2021 г.	2022 г.	2023 г.
1	Еврозона	84.1	97.2	94.8	90.8	88.6
2	ЕС	77.8	90	87.4	83.4	81.7
3	Хърватия	70.4	86.1	77.5	67.8	63
4	Румъния	35.1	46.7	48.5	47.5	48.8
5	България	20	24.6	23.9	22.6	23.1

Източник: Евростат

2. Реален БВП на човек от населението

България освен, че е с най-нисък дълг от разглежданите страни, ЕС и Еврозоната, тя (за съжаление, а може би и очаквано) е и с най-нисък БВП на глава от населението (Таблица 2). БВП на глава от населението в България е близо 4 пъти по-ниско от средното за ЕС за

2023 г. и с близо 33% по-ниско от Румъния. В този смисъл, икономическата политика на държавата с мерки като вдигане на минималната пенсия, минималната заплата и увеличаване на социалните разходи няма как да догонят доходите на средния европейец, освен ако към тези социални мерки не се водят и политики по привличане на капитали към страната, увеличаване на производителността, увеличаване на собственото производство и ориентиране към износ на стоки, не на внос.

Таблица 2

Реален БВП на човек от населението (евро)		2019 г.	2020 г.	2021 г.	2022 г.	2023 г.
1	Еврозона	31 300	29 360	31 080	31 970	31 920
2	ЕС	28 060	26 450	28 050	28 940	28 940
3	Хърватия	12 810	11 770	13 610	14 750	N/A
4	Румъния	9 300	9 000	9 600	10 030	10 250
5	България	6 630	6 400	6 950	7 580	7 850

Източник: Евростат

3. Държавния дефицит/излишък

Държавата с най- голям дефицит за 2023 г., от разглежданите, е Румъния (Таблица 3), следвана от държавите в еврозоната. България е на второ място по най-нисък дефицит, след Хърватия. Въпреки доброто представяне на България по този показател, за разглеждания период 2019 г.- 2023 г., се вижда, че темпа на увеличаване на дефицита е сравнително малък за Румъния: 2019 г., спрямо 2023 г., дефицита се е увеличил с 2,3 %, докато за България, която през 2019 г. има излишък от 2,1%, за 5 години успява да падне до -1,9%, което е спад с 4%, почти двойно по-голям от Румъния. Дефицита за ЕС и Еврозоната е сравнително еднакъв, с еднакъв темп на повишение (3%). Единствената страна, която се представя добре в тази статистика е Хърватия, която едновременно е с най-малък дефицит и най- малък темп на растеж на дефицита. Това най-вероятно се дължи на гореспоменатите антикризисни политики, които държавата е водила, а именно подпомагане чрез безлихвени кредити, намаляване цената на електроенергията още на фаза производство, а не последващо компенсиране на потребителите и т.н. Ефекта от мащабните социални мерки, водени от ЕС по време на COVID-19 ясно се вижда от следващата таблица и макар и с по-

голям дефицит от България, темповете на възстановяване на ЕС и Еврозоната са много по-бързи от тези на България.

Таблица 3

Държавен дефицит/излишък (% от БВП)		2019 г.	2020 г.	2021 г.	2022 г.	2023 г.
1	Румъния	-4.3	-9.3	-7.2	-6.3	-6.6
2	Еврозона	-0.5	-7	-5.2	-3.7	-3.6
3	ЕС	-0.4	-6.7	-4.7	-3.4	-3.5
4	България	2.1	-3.8	-3.9	-2.9	-1.9
5	Хърватия	0.2	-7.2	-2.5	0.1	-0.7

Източник: Евростат

4. Годишна инфлация

Една от големите теми през последните 3 години в страната, а и в целия Европейски съюз е инфлацията и нейното покачване. България е на второ място по най-висока инфлация от разглежданата група (Таблица 4). Въпреки политиката по покачване на лихвите на кредитите, Румъния е на първо място по размер на инфлацията с 9,7% за 2023 г. В страните от Еврозоната, където държавния дълг е най-голям, за сметка на това, това е групата, която най-добре се справя с инфлацията и достига до 5,4% за 2023 г. Хърватия е на трето място с 8,4% отчетена инфлация за 2023 г., спад с над 2% на годишна база спрямо 2022 г. Поради тази причина Хърватия е давана за пример от привържениците за членство на България в Еврозоната, с аргумента, че Еврозоната не носи инфлация. Според мен, причината Хърватия да отбелязва спад след влизането си в Еврозоната, не е благодарение на приемането на еврото, а е просто тренд, който важи и за всички останали страни в ЕС. Моментът на влизане на Хърватия в Еврозоната беше много подходящ, поради общия тренд на овладяване и намаляване на инфлацията. И въпреки това Хърватия не е достигнала средните нива на инфлацията, отчетени за Еврозоната.

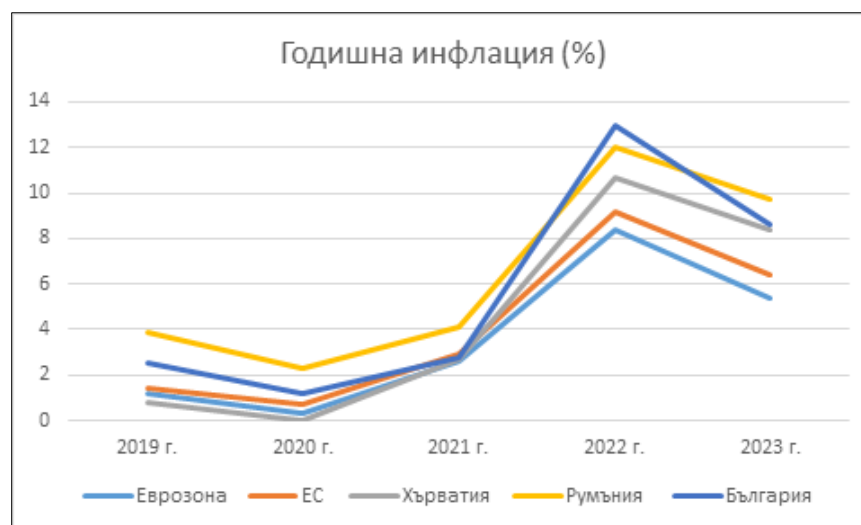
Таблица 4

		Годишна инфлация (%)				
		2019 г.	2020 г.	2021 г.	2022 г.	2023 г.
1	Румъния	3.9	2.3	4.1	12	9.7
2	България	2.5	1.2	2.8	13	8.6
3	Хърватия	0.8	0	2.7	10.7	8.4
4	ЕС	1.4	0.7	2.9	9.2	6.4
5	Еврозона	1.2	0.3	2.6	8.4	5.4

Източник: Евростат

Динамиката на инфлацията е представена в следващата Графика 1.

Графика 1

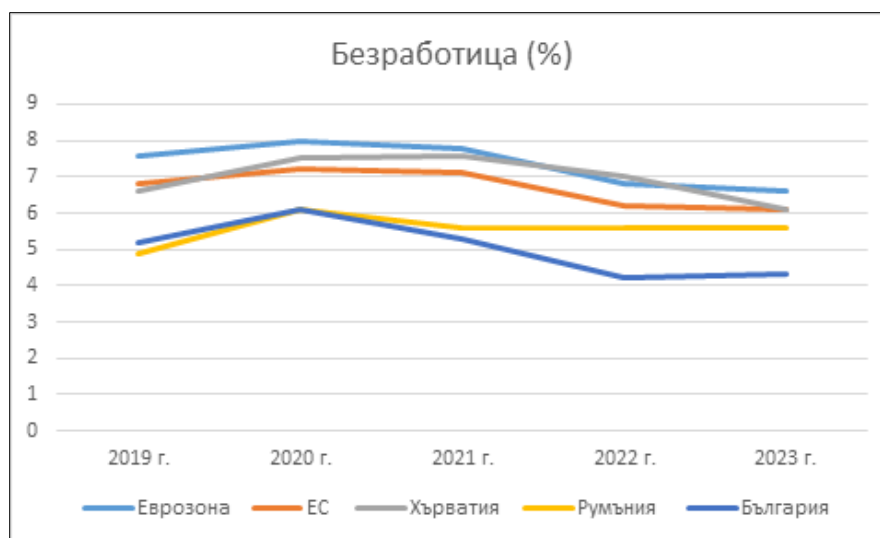

Източник: Данни от Евростат

5. Безработица

На следващата Графика 2 е представена динамиката на безработицата.

Графика 2

Източник: Данни от Евростат.

Ако сравним Графика 2 с Графика 1 се вижда, че те са почти реципрочни една на друга. Връзката между безработицата и инфлацията според данните представлява зависимостта: по-ниски нива на инфлация- по-висока безработица.

Въпреки това, безработицата навсякъде е сравнително ниска, като на първо място по най-ниска безработица е България с 4,3% безработни. Имайки предвид демографската криза в България и Европа, значителния спад и изтичане на работна сила от страната, ниските нива на безработица, които са достигнали нивата на естественото равнище на безработица, съгласно определението на Фридман, вносът на работна сила в страната изглежда крайно необходим. Ниската безработица следва по естествен път да вдигне нивата на доходи на работещите, тъй като „глад“ за кадри и конкуренцията между работодателите се засилва. От друга страна, достигане до пределния капацитет на работната сила не предполага увеличаване на производителността в страната, което е предпоставка за забавяне в икономическото развитие, освен ако не започне да се внася така от други страни. Конкретните данни на нивата на безработица са представени в следващата таблица.

Таблица 5

		Безработица (%)				
		2019 г.	2020 г.	2021 г.	2022 г.	2023 г.
1	Еврозона	7.6	8	7.8	6.8	6.6
2	ЕС	6.8	7.2	7.1	6.2	6.1

3	Хърватия	6.6	7.5	7.6	7	6.1
4	Румъния	4.9	6.1	5.6	5.6	5.6
5	България	5.2	6.1	5.3	4.2	4.3

Източник: Евростат

6. Дял на хората в риск от бедност и социално изключване.

Гладът за кадри и конкуренцията между работодателите би следвало да доведат до намаляване броя на „работещите бедни“, тъй като заплащането на труда би следвало да се вдигне. Въпреки това, България е на второ място (след Румъния) за 2023 г., по дял на хората в риск от бедност и социално изключване (Таблица 6). Въпреки, че за 5 години, този дял е намалял с 3,2%, достигайки до 30%, все още е висок в сравнение със средния за ЕС (21,6% за 2022 г.). Една от причините за високите нива, които имат Румъния и България, може и да се дължа на чисто демографски особености, като наличието на големи малцинствени групи в тези две страни. Също така ниските нива на социални помощи за хората в неравностойно положение, инвалиди и др. също е предпоставка за по-големия дял на хората в риск от бедност.

Таблица 6

Дял на хората в риск от бедност и социално изключване (%)						
		2019 г.	2020 г.	2021 г.	2022 г.	2023 г.
1	Румъния	36.1	35.6	34.4	34.4	32
2	България	33.2	33.5	31.7	32.2	30
3	Еврозона	21.7	21.6	22	21.8	N/A
4	ЕС	21.8	21.6	21.7	21.6	N/A
5	Хърватия	20.8	20.5	20.9	19.9	20.7

Източник: Евростат

От изложените данни и статистически данни, можем да направим изводи и заключения, че България „седи добре“, спрямо останалите страни по отношение на дълга, дефицита и нивата на безработица. Но страната трябва да има дългосрочен икономически и финансов обоснован план за следващите поне 10-20 години, да провежда икономически политики в посока справяне с демографската криза, повишаване и привличане на чуждестранни инвестиции, недопускане повишаването на външния дълг и целенасочена политика към увеличаване на производство в страната и увеличаване на износа.

Използвана литература

1. https://read.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-surveys-romania-2024_106b32c4-en#page13
2. <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/ee80fa34-en/index.html?itemId=/content/component/ee80fa34-en#section-d1e5918-444774cec2>
3. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_01_10/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=7f661399-87d1-441c-ae97-493264691287
4. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/TEC00118_custom_7006313/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=e77dcd74-2e3b-45a2-9121-553c6d328061
5. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/TPS00203_custom_7006328/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=65082f6f-4ee4-4048-89db-6a87281ba18b
6. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/SDG_08_10_custom_2026069/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=86bf8ef8-2536-4e38-993b-039f36dbd23c
7. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/SDG_17_40_custom_7006378/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=ec0abdd0-75b8-49df-85ae-8532c303340f
8. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/TEC00127_custom_7006381/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=f30ff9d0-3951-4e45-9add-a5cc5022402c

Предизвикателствата и потенциалните възможности от присъединяване на България към еврозоната в секторен план | The challenges and potential opportunities of Bulgaria's accession to the euro area in sectoral terms

Автор:

Author:

Йорданка Михова, МП "Икономика и финанси";
Доротея Митева, МП "Икономика и финанси"

Yordanka Mihova, MP "Economics and Finance";
Doroteya Miteva, MP "Economics and Finance"

БНБ	Българска народна банка
РБ	Република България
ИПС	Икономически и паричен съюз
ЕС	Европейски съюз
ВМ II	Валутно-курсов механизъм II
СИА	Съвета за икономически анализи
ЕЗ	Еврозона
ЗМР	Задължителни минимални резерви
ЕЦБ	Европейска централна банка
ЕК	Европейска комисия
ИПС	Икономически и паричен съюз на ЕС
ИС	Информационни системи
ТБ	Търговски банки
БВП	Брутен вътрешен продукт

1. Въведение в проблематиката

В настоящата разработка ще се съсредоточим върху предизвикателствата и потенциалните възможности, свързани с предстоящото присъединяване на България към еврозоната и ефекта им върху икономиката на страната. Присъединяването към еврозоната е логична следваща стъпка към пълна европейска интеграция на България и нейно задължение като държава членка на ЕС. След като България получи статута на пълноправен член на Европейския съюз през 2007 г., темата за присъединяването ѝ към еврозоната стана от съществено значение за икономическата стратегия на страната. Присъединяването към еврозоната не е само въпрос на монетарна политика, но и важен етап

в икономическото развитие на България, както и възможност за по-голяма финансова интеграция с останалите членове на еврозоната.

Присъединяването на България към най-развития паричен съюз в света ще спомогне на страната ни да повиши имиджа си, а от там ще нарасне и доверието на чуждестранните инвеститори и желанието им да влагат средства в България. Във времена на пандемии, войни, финансови кризи и климатични аномалии е от съществено значение да имаме солидни партньори и да си гарантираме стабилност на икономиката. Важен аспект на присъединяването е и повишаване на доверието на гражданите в институциите, свързано с необходимостта страната ни да адаптира процесите си и да повиши ефективността и качеството на услугите си към българските граждани. Институционалната конвергенция, в това число: постигане на прозрачност, ефективност на правителството, политическа стабилност, правна и регулаторна рамка - е допълнително изискване за присъединяването ни към еврозоната.¹

След включването на българския лев във Валутно-курсов механизъм II с начална дата 01.10.2020 г. за България остава да изпълни и следните формулирани в Договора от Маастрихт конвергентни критерии:

- Критерий за ценова стабилност, според който средният темп на инфлация следва да не надвишава с повече от 1.5 процентни пункта средния темп на инфлация в трите държави членки с най-добри резултати в областта на ценовата стабилност;
- Бюджетният дефицит да не надвишава 3% от БВП;
- Държавният дълг да не надвишава 60% от БВП;
- Средният размер на номиналния дългосрочен лихвен процент, измерен чрез доходността на десетгодишните държавни облигации, деноминирани в национална валута, за период от една година преди оценката да не превишава с повече от 2 процентни пункта средната стойност на показателя за трите държави членки с най-добри резултати в областта на ценовата стабилност.²

Към днешна дата България е участник в Икономическия и паричен съюз (ИПС) на ЕС като държава членка с дерогация и отговаря на три от четирите критерии за членство в еврозоната. Остава неизпълнен критерият за ценова стабилност. Как ще покроем всички изисквания за присъединяването ни към еврозоната (с целева дата 01.01.2025 г.) е разписано в Националния план за въвеждане на еврото в Република България³. Координационният

съвет за подготовка на Република България за членство в еврозоната има за задача да координира и организира процесите по присъединяване на страната ни към еврозоната и да контролира изпълнението на Националния план за въвеждане на еврото в РБ.

Целта на настоящата разработка е да се изследват и анализират възможните въздействия върху различните сектори на икономиката: реален сектор, фискален сектор, финансов сектор и външен сектор. Предстоящото присъединяване към еврозоната представлява предизвикателство и възможност за България едновременно. В този контекст, изследването и анализът на въздействието на този процес върху различните сектори на икономиката са от съществено значение за разбирането на перспективите и предизвикателствата пред българската икономика.

Чрез използване на съответни модели и показатели ще се опита да представим влиянието върху общите икономически показатели като БВП, безработица, инфлация, бюджетно салдо, правителствен дълг, банкова стабилност, конкурентоспособност на икономиката и приток на капитали. Ще анализираме възможните ефекти от присъединяването на България към еврозоната, както и тяхното евентуално отражение върху икономическото развитие на страната.

2. Преглед на икономически изследвания

Икономическите изследванията, свързани с предстоящото членство на България в еврозоната, обхващат различни аспекти на присъединяването и неговото въздействие върху секторите на икономиката. Предвид широкия обхват на темата, изследванията се различават по методология, използвани модели и източници на данни. Важно е да се отбележи, че някои от тези изследвания са извършени от академични институции, докато други са проведени от правителствени и нестопански организации. Това гарантира широка гама от гледни точки и анализи на предстоящото присъединяване на България към еврозоната.

В нашата разработка ще се фокусираме основно върху следните изследвания:

- **„Анализ на конвергентните и кохезионни процеси и предизвикателства“⁴;**
- **„Икономически ефекти от присъединяването на България към еврозоната“⁵;**

- **Анализ на статистически данни за две референтни държави (Латвия и Литва), сравнение със средните стойности в еврозоната и опит за проекция върху България след членството.**

2.1 Първото изследване „Анализ на конвергентните и кохезионни процеси и предизвикателства“ е изготвено от Комисията по европейски политики и европейски процес към Икономически и социален съвет през ноември 2023 г.

Акцентът е поставен върху конвергентните и кохезионните процеси в българския контекст и предизвикателствата пред България. Според посочените данни от Икономическия и социален съвет, най-голямото предизвикателство за конвергенцията е инфлацията, която значително надвишава референтната стойност. Анализът показва, че България постига добри резултати спрямо критериите за валутния курс, дългосрочния лихвен процент и съотношението на външния държавен дълг към БВП.

Условия, на които България следва да отговаря като член на Еврозоната

С Договора от Маастрихт се създава Европейският съюз и се определят т.нар. Маастрихтски критерии за конвергенция, засягащи ценовата стабилност, конвергентните лихвени равнища, поддържането на ниски държавен дълг и бюджетен дефицит, и стабилност на валутния курс. За да може една държава членка на ЕС да бъде включена в Еврозоната, е необходимо тя да отговаря едновременно на всички критерии.

Справянето с инфлацията е първото предизвикателство пред България

Според ЕЦБ, растежът на печалбите е с най-голям принос за нарастването на инфлацията. В края на месец март 2023 г. ЕЦБ посочва в икономическия си бюлетин: „През първото тримесечие на 2023 г. годишният темп на растеж на дефлатора на БВП⁶ на еврозоната достигна рекордно високо ниво от 6,2% спрямо 5,7% от предходното тримесечие. „... Приносът на печалбите е особено голям през последните три тримесечия, като представлява приблизително 60% от общия ръст на дефлатора на БВП“.⁷

От особено значение за установяване на причините за инфлацията е приносът на отделните компоненти за нарастването на дефлатора на БВП. БНБ не предоставя такива

данни, поради което се очертава необходимостта да бъдат изследвани и включени в бъдещите отчети на БНБ.

Според Пол Донован, главен икономист в UBS Global Wealth Management – „увеличаването на печалбите е изиграло по-голяма роля за покачването на европейската инфлацията през последните месеци“. При подобна ситуация вдигането на лихвените проценти ненужно, вкарва държавите в икономическа криза, без да решава корена на проблема.

Синдикатите считат, че в такава ситуация работещи инструменти биха могли да бъдат: контрол върху цените на определени продукти, европейски данък върху печалбата⁸, в това число и въведеното от някои европейски страни с прогресивни данъчни системи допълнително облагане на свръхпечалбите, и поддържане на ниски цени на продукцията на държавните предприятия.

Второто предизвикателство е постигането на 3% бюджетен дефицит

Министерството на финансите обобщава заложените в бюджета за 2023 г. очаквания и цели по следния начин: „Разчетите показват, че при отразяване на фискалните ефекти, предопределящи приходите и разходите, бюджетното салдо за 2023 г. и 2024 г. на сектор „Държавно управление“ е дефицит от 3,0% от БВП. За 2025 г. дефицитът на сектор „Държавно управление“ ще бъде 3,6% от БВП, като това влошаване се дължи на инвестиционните разходи по плана за придобиване на нов тип бойни самолети, направени през 2019 г. и 2020 г., които на начислена основа се отчитат в годината на доставката им - през 2025 г. Това влияние е временно и не води до трайно влошаване на бюджетната позиция и до нарушаване на фискалната устойчивост в дългосрочен план. При елиминиране на ефекта от този разход, дефицитът на сектор „Държавно управление“ за 2025 г. е 2,8% от БВП.“⁹

В бюджета на България заложените дефицити се финансират основно чрез теглене на държавен дълг, а участието на държавата в икономиката е силно ограничено.

Изпълнението на Маастрихтския критерий за 3% бюджетен дефицит изглежда постижимо в средносрочен план. Дефицитът зависи от приходите и разходите в Държавния бюджет. Приходите зависят от икономическия ръст, събираемостта и борбата със сивата и черната икономика, темпа на инфлацията, както и влиянието на редица външни фактори,

като цена на енергоносителите, конфликтите около България, които носят несигурност, размера и обхвата на санкциите и други. Държавните разходи също се влияят от измененията на основните макроикономически показатели, както и от нивото на корупция при усвояването им. Не трябва да се забравя, че натискът върху разходите при криза, води до увеличаването им. Държавните разходи са основен компонент от БВП и тяхното намаляване влияе върху темпа на икономическия растеж.

Националните разлики при „входящите“ и „изходящите“ публични финанси подчертава един от най-критичните аспекти на ЕС, а именно степента на сближаване и интеграция на ниво фискални политики, по отношение на които се отчитат многобройни трудности, които водят до липсата на общи политики за хармонизиране и координация.

В опитите на ЕС за хармонизиране на националните данъчни системи до момента не са постигнати значителни резултати, с изключение на косвените данъци. За да се доближи България до средноевропейската данъчно-осигурителна тежест и да се намери устойчива формула за реформа е необходим анализ на данъчно-осигурителните системи на държавите от Евроразоната.

Проблемите, които се очертават в доклада по отношение на изпълнението на критериите, са инфлацията и бюджетният дефицит. Завишената стойност на бюджетния дефицит се дължи основно на COVID-19 кризата, поради което не е открита процедура при прекомерен дефицит. В Чехия, Унгария, Полша, Румъния, също дефицитът е по-висок. Само в Хърватия и Швеция е по-нисък.

Секторни анализи на ефектите от присъединяване към еврозоната: реален сектор, фискален сектор и външен сектор

Икономическия и социален съвет въз основа на собствен анализ проведен през второто полугодие на 2023 г., на тема: „Анализ на конвергентните и кохезионни процеси и предизвикателства“, прави следните изводи¹⁰:

- по отношение на конвергенцията България постига добри резултати спрямо критериите за валутния курс, дългосрочния лихвен процент и съотношението на външния държавен дълг към БВП;
- като най-голямо предизвикателство за конвергенцията е посочена инфлацията, която значително надвишава референтната стойност;

- спазването на критерия за 3% бюджетен дефицит в средносрочен план е предизвикателство, което налага приемането на адекватни, обществено приемливи и устойчиви политики и действия, както по отношение на приходите и събираемостта, така и по отношение на приоритизиране на държавните разходи;
- според анализа, европейското финансиране на кохезионните политики е от ключово значение за икономическото развитие на България;
- ключови предизвикателства пред кохезионните процеси: намаляването на населението, неравномерният административен капацитет, по-добро планиране и координация при изпълнение на национални, съвместни и интегрирани проекти, засилването на неравенството сред населението и засилването на националистически настроения в следствие на икономическите и политическите кризи;
- ИСС отчита, че БВП като основен икономически показател за сближаване, не отчита адекватно реалното сближаване, поради неравномерното разпределение на доходите и все по-засилващото се неравенство в България;
- ИСС предлага да се направи анализ на неприлаганите до момента в България фискални инструменти и държавни регулации за въздействие върху инфлацията (в допълнение към инструментите на БНБ и ЕЦБ) и да се оценят възможностите за използването им;
- ИСС отбелязва, че кохезионните политики следва да не допускат постигането на общите европейски цели да бъде за сметка на хората с най-ниски доходи, нито за сметка на националните интереси;
- ИСС отчита необходимостта от целенасочена национална политика в подкрепа на предприемачеството в ранен стадий с цел по-добро усвояване на отпуснатите от европейските фондове средства.

Ключови показатели за България (към 03.04.2024 г.)¹¹

1. Производство

През март 2024 г. показателят на доверие в промишлеността намалява с 0.2 процентни пункта в сравнение с февруари 2024 г. по данни на НСИ. През януари 2024 г. е регистрирано намаление със 7.5% на календарно изгладения индекс на промишленото

производство спрямо съответния месец на 2023 година. На годишна база спад на промишленото производство, изчислен от календарно изгладените данни, е отчетен при преработващата промишленост - с 10.4%, при добивната промишленост - с 8.2%, а увеличение при производството и разпределението на електрическа и топлинна енергия и газ - със 7.8%. Календарно изгладените данни показват увеличение от 0.7% на строителната продукция през януари 2024 г. в сравнение със същия месец на 2023 година. На годишна база повишение на календарно изгладения индекс на строителната продукция през януари 2024 г. е регистрирано при строителството на съоръжения - с 3.9%, и при специализираните строителни дейности - с 1.2%. При сградното строителство се наблюдава понижение - с 1.5%.

През четвъртото тримесечие на 2023 г. произведеният брутен вътрешен продукт (БВП) възлиза на 51 848.6 млн. лв. по текущи цени според предварителните данни. На човек от населението се падат 8 053 лв. от стойностния обем на показателя. При среден за тримесечието валутен курс от 1.820520 лв. за 1 щатски долар БВП възлиза на 28 480 млн. долара и съответно на 4 424 долара на човек от населението. Преизчислен в евро, БВП е 26 510 млн. евро, като на човек от населението се падат 4 118 евро.

2. Индивидуално потребление

Общият показател на доверие на потребителите през януари 2024 г. се покачва с 6.7 процентни пункта спрямо нивото си от октомври 2023 година. Повишаване на потребителското доверие се отчита сред населението както в градовете, така и в селата - съответно с 8.8 и 2.0 процентни пункта. Общата оценка на потребителите за развитието на икономическата ситуация в страната през последните дванадесет месеца бележи известно подобрене - увеличение на балансовия показател с 5.2 процентни пункта. Същевременно и очакванията им за следващите дванадесет месеца са по-оптимистични. Оборътът в търговията на дребно през януари 2024 г. запазва нивото си спрямо януари 2023 г. въз основа на календарно изгладени данни. В сравнение със същия месец на 2023 г. е регистрирано намаление на оборота при автомобилните горива и смазочните материали - с 13.2%, и нехранителните стоки, без търговията с автомобилни горива и смазочни материали - с 0.5%, докато при хранителните стоки, напитки и тютюневи изделия се наблюдава увеличение - с 6.3%. За индивидуално потребление през четвъртото тримесечие на 2023 г. са изразходвани 69.6% от произведения БВП. Показателят се увеличава с 2.9% в реално

изражение спрямо съответното тримесечие на 2022 година (според сезонно изгладените данни).

3. Инвестиции

Относителният дял на бруто образуването в основен капитал в БВП през четвъртото тримесечие на 2023 г. е 20.6%. Показателят се е увеличил с 3.7% в реално изражение спрямо същия период на предходната година според сезонно изгладените данни. През януари 2024 г. средното натоварване на мощностите в промишлеността е с 1.0 процентен пункт под нивото от октомври 2023 г. и достига 75.2% по данни от бизнес анкетите на НСИ.

4. Пазар на труда

Общият брой на заетите лица през четвъртото тримесечие на 2023 г. е 2 920.6 хил., от които 1 556.5 хил. са мъже и 1 364.1 хил. - жени. В сравнение с четвъртото тримесечие на 2022 г. броят на заетите намалява с 2.0%, с 1.6% при мъжете и с 2.5% при жените. Относителният дял на заетите лица от населението на възраст 15 и повече навършени години е 53.1%, като при мъжете той е 59.6%, а при жените - 47.2%.

Безработните лица през четвъртото тримесечие на 2023 г. са 128.6 хил., от които 68.9 хил. (53.6%) са мъже и 59.7 хил. (46.4%) - жени. В сравнение с четвъртото тримесечие на 2022 г. броят на безработните се увеличава с 13.0 хил., или с 11.2%. Коефициентът на безработица е 4.2% (при 3.7% през четвъртото тримесечие на 2022 г.) и е един и същ при мъжете и при жените. През четвъртото тримесечие на 2023 г. спрямо четвъртото тримесечие на 2022 г. общите разходи на работодателите за един отработен час от наетите от тях лица нарастват с 11.7%.

През декември 2023 г. средната брутна работна заплата е 2 173 лв. - нараства с 3.5% в сравнение с предходния месец и с 11.6% спрямо декември 2022 година.

5. Международни трансакции¹²

През март 2024 г. осигуреността на производството с поръчки от чужбина се увеличава с 5.0 процентни пункта в сравнение с февруари 2024 г. според оценките на мениджърите, регистрирани от бизнес анкетите на НСИ. За януари 2024 г. салдото по текущата сметка¹³ е отрицателно и възлиза на 3.6 млн. евро (0.004% от БВП) при отрицателно салдо от 267.7 млн. евро (0.3% от БВП) за януари 2023 година. Търговското

сaldo¹⁴ за януари 2024 г. е отрицателен в размер на 488.6 млн. евро (0.5% от БВП) при дефицит от 286.5 млн. евро (0.3% от БВП) за същия период на 2023 година.

Износът на стоки¹⁵ е 3 201.1 млн. евро (3.2% от БВП) за януари 2024 г., като намалява с 434.8 млн. евро (12%) в сравнение с този за януари 2023 г. (3 635.8 млн. евро, 3.9% от БВП). Износът за януари 2023 г. нараства на годишна база с 14.9%. Вносът на стоки² за януари 2024 г. е 3 689.7 млн. евро (3.6% от БВП), като намалява с 232.7 млн. евро (5.9%) спрямо януари 2023 г. (3 922.4 млн. евро, 4.2% от БВП). Вносът за януари 2023 г. нараства на годишна база с 5.7%. Преките инвестиции в чужбина¹⁶ за януари 2024 г. нарастват със 7.6 млн. евро (0.01% от БВП) при ръст от 78.2 млн. евро (0.1% от БВП) за януари 2023 година.

Преките чуждестранни инвестиции¹⁷ в страната (отчетени в съответствие с принципа на първоначалната посока на инвестицията) по предварителни данни нарастват със 111.6 млн. евро (0.1% от БВП) за януари 2024 г., при повишение с 416.8 млн. евро (0.4% от БВП) за януари 2023 година. Салдото по статия портфейлни инвестиции¹⁸ е положително - в размер на 117 млн. евро (0.1% от БВП), при отрицателна стойност от 1 057.8 млн. евро (1.1% от БВП) за януари 2023 година.

Външнотърговското салдо от стоки и услуги през четвъртото тримесечие на 2023 г. е отрицателно.

6. Цени

През февруари 2024 г. месечната инфлация, измерена с **индекса на потребителските цени** (ИПЦ), е 0.3% спрямо предходния месец, а годишната инфлация за февруари 2024 г. спрямо февруари 2023 г. е 3.3%. През месец февруари 2024 г. най-голямо е увеличението на цените в групите: транспорт (1.5%), ресторанти и хотели (0.9%), алкохолни напитки и тютюневи изделия (0.8%) и хранителни продукти и безалкохолни напитки (0.6%). Намаление е регистрирано в групите: облекло и обувки (2.5%), жилищно обзавеждане, стоки и услуги за домакинството и за обичайното поддържане на дома (0.6%) и жилища, вода, електроенергия, газ и други горива (0.1%).

През четвърто тримесечие на 2023 г. **индексът на цените на жилищата** нараства с 10.1% в сравнение със същото тримесечие на 2022 година.

Индексът на цените на производител на вътрешния пазар през февруари намалява с 12.1% в сравнение с февруари 2023 година. Спад на цените е отчетен при производството и разпределението на електрическа и топлоенергия и газ - с 29.5%, в

добивната промишленост - с 4.6%, а в преработващата промишленост се наблюдава увеличение - с 0.8%.

7. Парични и финансови показатели¹⁹

През февруари 2024 г. широките пари (паричният агрегат М3)²⁰ се увеличават на годишна база с 8% (8.8% годишно нарастване през януари 2024 година). В края на февруари 2024 г. широките пари са 155.245 млрд. лв. (78.4% от БВП) при 154.766 млрд. лв. към януари 2024 г. (78.2% от БВП).

Кредитите на нефинансови предприятия и домакинства и НТООД²¹ през февруари 2024 г. възлизат на 84.228 млрд. лева. Кредитите за нефинансови предприятия нарастват с 8% на годишна база през февруари 2024 г. (7.2% годишно повишение през януари 2024 г.) и в края на месеца достигат 44.817 млрд. лв. (22.6% от БВП). Кредитите за домакинства и НТООД са 39.411 млрд. лв. (19.9% от БВП) в края на февруари 2024 година. През февруари 2024 г. средномесечният валутен курс на лева спрямо долара е 1.81 лв. за 1 щатски долар.

Данните са предварителни и са в съответствие с практиката на БНБ и изискванията на ЕЦБ относно ревизиите на данни.

2.2 Второто изследване „Икономически ефекти от присъединяването на България към еврозоната“ е изготвено по инициатива на Съвета за икономически анализи (СИА). СИА е създаден през 2023 г. с основна задача да изготвя анализи, предоставящи експертна икономическа информация, на база на която да се вземат правилни стратегически решения. Основаването на СИА е заложено като мярка в Националния план за възстановяване и устойчивост.

Фокусът на този анализ е върху ефектите по отношение на инфлацията, търговската интеграция, капиталовите потоци и лихвените проценти. Изследването изхожда от движението на тези показатели в сравними държави от Източна Европа преди и след присъединяването им към еврозоната. На база на тях се правят изводи за вероятните промени, които ще настъпят за България в следствие от преминаването към новата валута.

В доклада на СИА се обобщава, че България ще изпълни до голяма степен критериите за присъединяване, с изключение на критерия за инфлацията (ценова стабилност). Авторите обръщат внимание, че в период на висока инфлация в еврозоната и големи девиации в нивата на инфлацията в държавите с най-високи и най-ниски стойности, изпълнението на показателя за ценова стабилност би означавало България към момента да

има с около 50% по-ниска инфлация спрямо средната за еврозоната.²² Това очакване е нереалистично предвид догонващата икономика на страната ни.

Обобщени са препоръки като провеждане на разяснителна кампания за гражданите, прозрачност при ценовото обозначаване, използване на макропруденциални политики (като антицикличния банков капиталов буфер) за минимизиране на риска от кредитен бум и препоръка за повишаване качеството на публичните разходи за инвестиции, с цел допълнително осигуряване на икономически растеж.

- **Ефекти върху инфлацията:**

В изследването се цитират различни източници, според които един от основните проблеми при въвеждането на еврото е разликата между реалната стойност на инфлацията и възприятието на хората за нивата на инфлацията. Дава се пример с Германия, при която това възприятие е било четири пъти по-високо от актуалната инфлация.²³ На база на данните за годишната инфлация според хармонизирания индекс на потребителските цени (ХИПЦ) преди и след въвеждането на еврото за Естония, Латвия, Литва, Словения и Словакия се прави извод, че стойностите на този показател остават относително стабилни.²⁴ Изключение правят цените на услугите и ресторантьорството, при които се наблюдава увеличение в месеца на членството.

- **Ефекти върху търговията:**

На база на анализа на четири сектора: селско стопанство, минно дело и енергетика, производство и услуги се прави опит за преценка дали новата валута ще способства за генериране на по-голям търговски обмен между държавите. Изследването маркира очакваните ефекти върху международната търговията на РБ като положителни. Прави се извод, че ползата от преминаването към еврото ще се бъде по-ясно изразена в селското стопанство и услугите. Причините за това положително въздействие се обясняват основно със следните фактори:

- Намаляване и елиминиране на несигурността и риска;
- Намаляване на трансакционните разходи;
- Задълбочаване на икономическите и политическите връзки между членовете на ЕЗ;
- Подобряване на доверието между страните членки;

- Подобряване на доверието и репутацията на страната член на съюза със страните извън ЕЗ;
- Намаляване на нестабилността на обменния курс – като този фактор по-скоро не влияе предвид валутния борд в РБ.²⁵

- **Ефекти върху капиталовите потоци:**

По отношение на капиталовите потоци авторите сравняват стойностите на брутните изходящи потоци и на брутните входящи потоци отново на петте държави (Естония, Латвия, Литва, Словения и Словакия) с тези на Полша, Унгария и Чехия, които са извън еврозоната. Сравнението дава информация за увеличение на капиталовите потоци в първите шест месеца след присъединяването, след което показателите са сходни с тези на трите, избрани за референтни държави. Изводът на авторите е, че подобна констелация се очаква и в България след членството в ЕЗ, като се отбелязва, че положителното развитие на капиталовите потоци ще помогне и за финансовата интеграция на страната. Обръща се внимание на рисковете, свързани с нестабилността на брутните потоци, като се препоръчва тези рискове да бъдат контролирани чрез консервативна фискална политика и строга регулация от ЕЦБ по отношение на банковата стабилност.²⁶

- **Ефекти върху лихвените проценти и дълга:**

Предвид дългогодишното участие на България във валутен борд се очакват незначителни ефекти върху лихвените спредове след преминаването на страната към еврото. В тази част на изследването се съпоставят стойностите на публичния дълг към БВП и на петте държави (Естония, Латвия, Литва, Словения и Словакия) с тези на Полша, Унгария и Чехия и се прави извод, че се наблюдава малък отрицателен относителен ефект от приемането на еврото.²⁷ Разгледан е възможният риск от кредитен бум в следствие на преминаването от 12% задължителни минимални резерви (ЗМР) по депозитите към 1%, както е по изискване в страните от ЕЗ. Въпреки това преценката е за нисък риск от кредитен бум и очакване банките да вложат свръхрезервите си в депозити в ЕЦБ при текуща лихва от 3,5% или да инвестират в чужбина.

Като положителен ефект от членството ни в ЕЗ се отбелязва и възможността България за използва държавните си ценни книжа за обезпечение в ЕЦБ, което означава по-ликвиден пазар на държавните облигации, по-малка нужда от поддържане на високи фискални

резерви с цел ликвидност, намаляване на необходимостта от задържане на плащания. В резултат се очаква подобряване на бизнес климата в страната.²⁸

2.3. Анализ на статистически данни за две референтни държави (Латвия и Литва), сравнение със средните стойности в еврозоната и опит за проекция върху България след членството.

Третият ни анализ се базира на статистически данни от Евростат за периода от две години преди присъединяването към еврозоната на две от балтийските държава до 2023 г. Изключили сме Естония, поради различната констелация на икономиката в предприсъединителния период на тази държава, а именно световната финансова криза от 2007-2008 г. и ефектите от нея. Разгледали сме развитието на показателите за икономически растеж, инфлация, бюджетен дефицит и правителствен дълг.

Данните за България, Латвия и Литва сме обобщили в следната таблица:

Държава	Показател в %			LV	LT								
		2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
България	Икономически растеж (реален БВП)	0,7	-0,5	0,9	3,4	3,0	2,7	2,7	4,0	-4,0	7,7	3,9	1,8p
Латвия		7,0	2,0	1,9	3,9	2,4	3,3	4,0	0,6	-3,5	6,7	3,0	-0,3
Литва		3,8	3,6	3,5	2,0	2,5	4,3	4,0	4,7	0,0	6,3	2,4	-0,3
България	Икономически растеж (БВП/глава от населението)	1,3	0,0	1,5	4,1	3,8	3,5	3,4	4,8	-3,4	8,5	10,6	2,2
Латвия		8,4	3,1	2,9	4,8	3,3	4,3	4,8	1,3	-2,9	7,7	2,8	0,0
Литва		5,2	4,6	4,4	3,0	3,8	5,8	5,0	4,9	-0,1	5,8	1,6	-1,7
България	Инфлация	2,4	0,4	-1,6	-1,1	-1,3	1,2	2,6	2,5	1,2	2,8	13,00	8,6
Латвия		2,3	0,0	0,7	0,2	0,1	2,9	2,6	2,7	0,1	3,2	17,2	9,1
Литва		3,2	1,2	0,2	-0,7	0,7	3,7	2,5	2,2	1,1	4,6	18,9	8,7
България	Бюджетен дефицит като % от БВП	0,8	-0,7	-5,4	-1,9	0,3	1,6	1,7	2,1	-3,8	-3,9	-2,9	-1,9
Латвия		-1,4	-1,2	-1,6	-1,5	0,0	-0,3	-0,7	-0,5	-4,5	-7,2	-4,6	-2,2
Литва		-3,2	-2,6	-0,6	-0,3	0,3	0,4	0,5	0,5	-6,5	-1,2	-0,7	-0,8
България	Правителствен дълг	16,6	17,00	27,0	25,9	29,1	25,1	22,0	20,0	24,6	23,9	22,6	23,1
Латвия		42,4	40,3	41,6	37,0	40,3	38,9	37,0	36,7	42,2	44,0	41,0	38,3
Литва		39,7	38,7	40,5	42,5	39,7	39,1	33,7	35,8	46,2	43,4	38,1	43,6

Таблица 1: Сравнителна таблица на показателите реален БВП, БВП на глава от населението, инфлация, бюджетен дефицит и правителствен дълг за България, Латвия и Литва.

Източник: Евростат²⁹

При анализа на показателя икономически растеж в Латвия и Литва за периода от две години преди присъединяването към еврозоната до 2023 г., стигаме до извода, че икономиката на двете държави в дългосрочен план се е повлияла положително, като в годината на тяхното членство се забелязва забавяне на икономическия растеж спрямо стойностите на БВП за предходната година. В следващите години има трайно покачване до настъпването на ефектите от ковид пандемията. През 2023 г. за двете държави се наблюдава отрицателен прираст на реалния БВП (-0,3), което може да бъде обяснено с последиците от войната в Украйна.

По отношение на инфлацията в разгледаните държави можем да обобщим, че не се наблюдава драстично увеличение в годината на присъединяването им, както и в годините след това. При Литва през 2015 г. (годината на членство) дори се наблюдава дефлация (-0,7%), а при Латвия незначително покачване от 0% през 2013 г. до 0,7% през 2014 г. (годината на членство), след което следва отново спад през следващите две години. Значително завишаване на показателя за инфлация за двете държави се наблюдава през 2022 г. със стойност съответно за Латвия от 17,2%, за Литва от 18,9%, което е в следствие от части на ковид кризата и в по-голяма степен на войната в Украйна. Следователно спрямо анализирания стойности не можем да твърдим, че приемането на еврото е стимулирало инфлационни процеси в референтните държави.

При показателите за бюджетен дефицит и правителствен дълг при разглежданите страни също не откриваме никаква чувствителна динамика или индикации за положително или отрицателно влияние от приемането на еврото. От данните обаче става видно, че с ковид кризата от 2020 г. бюджетният дефицит на двете държави нараства, като за Латвия от -0,5% през 2019 г. достига до -4,5% през 2020 година, а за Литва от профицит от 0,5% през 2019 г. до дефицит от -6,5% през 2020 г.

Сходно заключение можем да направим и за правителствения дълг, при който в годината на членство се забелязва минимално покачване на стойностите и по-чувствително през 2020 г, като ефект от пандемията: Дългът на Латвия от 36,7% през 2019 г. нараства до 42,2% през 2020 г, а дългът на Литва от 35,8% през 2019 г. нараства до 46,2% през 2020 г.

От анализа на данните е видно, че сериозно негативно влияние върху икономическите показатели в следствие от присъединяването ни към еврозоната не може да се очаква, за разлика от ефектите, породени от пандемии, войни и световни финансови

кризи. Сравнявайки показателите на България с тези две държави можем да обобщим, че по отношение на икономическия растеж и инфлацията за периода 2020-2023 г. , нашата страна се е справила по-добре от референтните ни държави, развитието на бюджетния дефицит следва сходна тенденция на покачване през 2020 и постепенно намаляване към 2023. Що се отнася до правителствения дълг е видно, че стоим значително по-добре не само от тези две държави, но в сравнение със средните стойности на страните от еврозоната.

3. Обосновка на използваната методология

За изследването на въздействието от присъединяването на България към еврозоната върху икономиката на страната, използваме комплексна методология, която включва следните етапи и подходи:

3.1 Обзор и анализ на съществуващите изследвания:

Началният етап от изследването включва обширен преглед на предишни изследвания по въпроса. Това включва анализ на научни публикации, доклади на международни организации, доклади на правителствени и нестопански организации и други източници. Като следващ етап се фокусирахме върху две конкретни икономически изследвания и собствен анализ на данни за две референтни държави, като на тази база опитахме да обобщим основните посоки за развитие на българската икономика след присъединяването ни към еврозоната.

3.2 Използване на статистически данни в сравнителен анализ:

За подкрепа на нашите анализи използваме статистически данни от различни източници като Евростат, Националния статистически институт и Българската народна банка. Тези данни ни предоставят необходимата информация за икономическото развитие на България преди присъединяването ѝ към еврозоната. На база на данните за последно присъединилилите се държави членки на еврозоната правим прогноза относно евентуалните ефекти за България. За онагледяване на данните сме избрали да анализираме показателите на две референтни държави Латвия (прием в еврозоната през 2014) и Литва (2015). В коментара на получените резултати (точка 5) сме извели възможните ефекти за България след преминаване към единната европейска валута.

4. Тестване на модели и методи за икономически анализ.

В тази част представяме данни от икономически изследвания, относно развитието на българската икономика в отделни сектори. Представянето на изследванията е направено през призмата на темите, които най-много вълнуват българската общественост. Основната цел е посредством анализ за готовността на страната ни в секторен план за еврозоната, да стигнем до някои аргументирани предположения как би повлияло на България преминаването към новата валута. Има ли сили, желание и възможности правителството да се справи с инфлацията и да подобри бизнес климата?

Данните за инфлацията в еврозоната през месец май 2024 г. показват ускорение до 2,6 %, което надхвърля очакванията на експертите. За сравнение инфлацията през месец април на 2024 г. е отчела стойност от 2,4 %. Един от основните показатели, който следят bankerите са заплатите в еврозоната. Увеличаването на заплатите, води до повишени стойности на инфлация и ценови натиск. Отслабването на ценовия натиск в сектора на услугите може да отнеме повече време. В резултат на което последните икономически доклади дават основание за предпазливост. Бизнес проучванията показват оживление при изпиталите затруднения производители, пазарът на труда остава устойчив, а безработицата е регистрирала исторически минимум.

Тук трябва да отбележим последното решение на ЕЦБ да понижи основния лихвен процент от 4% на 3,75%. Това е първото намаление на лихвите от 5 години насам. Очаква се и намаляване на ръста на потребителските цени през следващите месеци на 2024 г..

Според оценките на Европейската централна банка (ЕЦБ) основната инфлация ще се окаже по-упорита от очакванията, предвид нарастването на заплатите. Друг важен фактор е голямата несигурност поради изборите в САЩ, както и по отношение на търговската политика и обменния курс евро-долар. От друга страна Фед сигнализира, че е възможно лихвените проценти в САЩ да останат високи за по-дълго време, за да се гарантира устойчиво връщане на инфлацията към 2%. Според главният икономист на ЕЦБ Филип Лейн политиката на финансовата институция ще остане рестриктивна през цялата 2024 г..

На този фон България е разкъсвана от чести политически кризи и избори, експанзивна финансова политика, повишение на доходите, ниски чуждестранни инвестиции, институционални кризи, което забавя процеса на справяне с инфлацията и възпрепятства присъединяването на страната ни към еврозоната.

Първоначалният доклад на Европейската централна банка посочва, че инфлацията в България е с 2 пункта над изискването за инфлация за влизане в еврозоната и не покрива този критерий. Инфлацията остава висока заради повишените доходи на работещите и пенсионерите. ЕЦБ изразява съмнения дали България е в състояние да задържи инфлацията си ниска за дълго време, тъй като страната ни е с догонваща икономика и е нормално да има инфлация.

Друг важен фактор за влизане в еврозоната е „сивият списък“ за пране на пари, но той е повече политически и не е сред критериите от Маастрихт. Много експерти са скептични за 2025 г., като акцентират на 1 януари 2026 г. за възможна дата за приемане на еврото.

Свободната международна търговия изисква ефективното използване на ресурсите, увеличаване разнообразието от стоки, удовлетвореност на потребителите и ограничаване на бедността. Устойчивото либерализиране и отваряне на страните за международна търговия, разпространява позитивните, но и на негативните ефекти от глобализацията. Нежеланите последици се изразяват в неравенство в доходите и богатството между отделните страни и различията в стандарта на живот. Справянето с тези предизвикателства допълнително се усложнява от значителната динамика, с която се развиват процесите в международната среда и изострената конкурентна среда в света. Досега не са открити механизми, които да отворят икономиките за положителните ефекти и да ги затварят за негативните въздействия. Затова е необходимо стабилно правителство с качествени експерти, с балансирани харчове на държавни разходи, стимулиране на младите безработни (които нито учат, нито работят), инвестиране в качествено образование и достатъчно работни места, за да не изтичат младите и образовани кадри навън в по-добре уредени държави. Негативната демографска тенденция и големият процент българи, които не участват в пазара на труда са едни от най-големите предизвикателства, както за правителството, така и за икономиката на страната. Обръщаме внимание на важността на инвестициите в образование и иновации, които са от съществено значение за създаването на нови работни места и устойчиво икономическо развитие.

5. Коментар на получените резултати

Следва да се отчетат различията в общите условия на присъединяване на балтийските държави към еврозоната спрямо тези, при които се очаква да се осъществи

приемането на еврото в България. Тези различия се предопределят от спецификата на времевата рамка: - продължителния период на стимулираща парична политика и ниски лихви, следвана от Федералната резервна система и ЕЦБ в случая с балтийските държави; - ефектите на ковид-пандемията, последвалото увеличение на цените на енергоресурсите; - последиците от продължаващата война в Украйна, включително наложените санкции върху енергийните доставки; - допълнителното нарушаване на веригите на доставки и ускоряването на инфлационните процеси; - протичащата ескалация към разразяване на глобална продоволствена криза и др.

Franks и др. (2018)³⁰ изследват икономическата конвергенция, като сравняват резултатите на страните учредители и новите членки на еврозоната. Авторите обобщават, че за разлика от страните учредителки новоприсъединените страни постигат положителни резултати в реалната конвергенция.

Подчертава се, че по-нататъшната конвергенция в доходите в страни с по-нисък БВП на глава от населението изисква решителни реформи за нарастване на производителността. Цикличната и фискалната конвергенция могат да бъдат ускорени чрез подобряване на националните фискални политики и общите институционални и финансови правила на еврозоната паралелно с предприемане на мерки, които да задълбочат Единния пазар³¹.

Повечето от проучванията, предприети преди присъединяването на балтийските държави към еврозоната, подчертават преобладаващи значителни положителни ефекти и ползи за развитието на тези икономики, които се очаква да нарастват в дългосрочен план. Очакваното благоприятно развитие на БВП и заетостта се предполага да доведе до изпреварващо повишение на доходните равнища и ускорена конвергенция в новоприсъединилите се към еврозоната държави членки.

Най-общо, положителните ефекти за икономиката се реализират по линия на³²:

1. **свиване на маржовете при лихвените проценти**, което оказва стимулиращ ефект върху инвестиционната активност, както и върху потреблението. Засилената инвестиционна дейност подпомага заетостта, а по-високата заетост от своя страна също стимулира потреблението. Съгласно цитираните проучвания ефектът е по-силно изразен, когато приемането на еврото се случва в периоди с по-голяма волатилност на финансовите пазари и лихвените маржове са по-високи;

2. **по-ниски трансакционни разходи при разплащанията в чуждестранна валута и при международните плащания**, които повишават притока на преки чужди инвестиции (ПЧИ), благоприятстват международната търговия и облекчават експортно ориентирани отрасли и производители. Това от своя страна също оказва благоприятен ефект върху БВП и заетостта.

Ако фирмените инвестиции се насочат към повишаване на конкурентоспособността дългосрочният ефект върху БВП би бил дори и по-голям. Очакванията са присъединяването към еврозоната да повиши и реалния износ. В дългосрочен план, определящ фактор ще бъдат структурните реформи за повишаване гъвкавостта на пазара на труда, така че да се осигури по-добра съвместимост между търсенето и предлагането на труд.

От самото създаване на Европейски съюз между държавите-членки съществуват териториални и демографски различия, които възпрепятстват интеграцията и развитието в Европа. Тези различия се задълбочават с разширяването на Европейския съюз. Политиката на сближаване (кохезия) е ориентирана предимно към страни с изоставащо икономическо развитие, като целта е да намали разликите в развитието между европейските региони.

6. Заключение

Присъединяването на България към еврозоната е важна стъпка към по-голямата икономическа интеграция на страната в Европейския съюз. В контекста на сложната геополитическа обстановка е важно България да следва национална политика, която да доведе до подобряване на конкурентоспособността ни на единния пазар, да стимулира реформите за постигане върховенство на закона и да поддържа стабилен икономически растеж. Въздействието от присъединяването към еврозоната върху икономиката на България се очертава като възможност за подобряване на макроикономическата стабилност, банковата система и конкурентоспособността на страната. Въпреки това, са необходими допълнителни усилия за управление на потенциалните рискове и избягване на неблагоприятни последици от присъединяването към еврозоната. Обстойният анализ на възможните предимства и предизвикателства е от съществено значение за разбирането на ефектите от членството на България в еврозоната и ще бъде от полза за определянето на икономическата политика на страната в бъдеще. До каква степен България е готова за присъединяване към еврозоната ще бъде формулирано в следващия конвергентен доклад на ЕЦБ и ЕК, който се очаква през юни 2024 г.

В обобщение на разгледаните проучвания и анализи екипът ни прави следните изводи: Присъединяването на България към еврозоната очакваме да доведе до комплекс от положителни ефекти, както и създаване на условия в средна и дългосрочна перспектива за: високи нива на икономическа активност, трудова интеграция и доходи, по-ефективен пазар на труда и заетостта; сближаване на националното ценово равнище спрямо средните нива в ЕС; подобряване на инвестиционната среда; подобряване на фискалната база, инвестиционни програми, дългосрочното бюджетиране и ефективност на публичните разходи; по-висок потенциален БВП и средногодишен темп на реален растеж, по-висока производителност и сближаване към средните нива на производителност в страните от ЕС и еврозоната; увеличаване на нетния износ на стоки и услуги. Строга парична политика; синхронизиране на икономическите цикли; осъществяване на банков надзор на наднационално ниво и намаляване на общия системен риск за банковата система; намаляване на лихвите по кредити на фирми, потребители и правителствен дълг; изсветляване на икономиката и др. Всички тези фактори биха повлияли благоприятно върху общата динамика на БВП, доходите, производителността и заетостта.

В краткосрочен времеви план – до една година от приемане на еврото, е възможна появата на следните рискове: еднократни разходи за адаптиране на бизнеса, администрацията и гражданите; ниски нива на информираност на гражданите и бизнеса; временен ръст на цените от закръгляне при приемане на еврото и използване на спекулативни и нелоялни търговски практики; промени в законодателството и подзаконовата нормативна уредба.

Влизането на България в еврозоната ще доведе до развитие на икономиката, по-голяма предвидимост за инвеститорите и повече работни места. Необходимо е България да положи значителни усилия за утвърждаването и укрепването на институциите и да преодолее проблемите с върховенството на закона, със съдебната система, с корупцията и относително големия размер на сивата икономика.

Присъединяването към еврозоната няма да повлияе негативно върху конкурентоспособността на икономиката, но има риск от изтичане на национален капитал. Дългосрочната конкурентоспособност зависи от качеството на институционалната среда и изисква предприемане на комплексни мерки за подобряване. Гъвкавостта на пазара на труда зависи от възможностите на трудовото законодателство, от адаптивността на работните

заплати и от уравнивяването на търсенето и предлагането на труд. Основните проблеми са свързани с неблагоприятните демографски процеси, емиграцията, неподходящата структура на работната сила. Изграждането на единен паричен съюз ще увеличи възможностите за финансиране на малките и средни предприятия, нововъзникващи фирми, развитие на иновациите, хармонизирането на нормативната уредба и достигането до по-голямо продуктово многообразие на капиталовия пазар.

Несъмнено еврото е само един от инструментите на икономическата политика. Прекомерните очаквания биха били грешка, защото то не е панацея за решаването на всички проблеми, които съществуват в страната ни. Преодоляването на анализираните от нас предизвикателства изискват макроикономическата политика да се насочи към ограничаване на инфлацията и поддържане на фискалната стабилност, постигане на правна конвергенция и предприемане на структурни реформи за подобряване на качеството на институциите, увеличаване на конкурентоспособността, гъвкав пазар на труда, осъществяването на зелен преход и дигитална трансформация.

Въпреки постигнатите резултати по подготовката на страната ни за приемане на еврото, е необходимо да обърнем внимание, че все още има определени предизвикателства както по отношение на покриването на условията за членство, така и във връзка с условията и факторите за постигане на дългосрочен устойчив икономически растеж и догонване на средните равнища на доходите в ЕС.

Използвана литература

1. „Анализ на конвергентните и кохезионни процеси и предизвикателства“, изготвен от Комисията по европейски политики и европейски процес към Икономически и социален съвет, ноември 2023 г. - https://esc.bg/wp-content/uploads/2023/12/ESC_4_047_2023.pdf;
2. Съвет за икономически анализи, Анализ №02/2023, наличен на:
https://cea.egov.bg/wps/wcm/connect/cea.egov.bg-11910/5739431d-3790-4b68-a427-20f39208a2a3/%D0%95%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%BE%D0%BD%D0%B0_%D0%B5%D1%8%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8_%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B7.pdf?MOD=AJPERES&CVID=oCGUH3p;
3. Сравнителна таблица на показателите реален БВП, БВП на глава от населението, инфлация, бюджетен дефицит и правителствен дълг за България, Латвия и Литва;
Източник: Евростат <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database>;
4. <file:///C:/Users/Doroteya.Miteva/Downloads/Nacionalen%20Plan-2.pdf>;
5. <https://www.minfin.bg/bg/1570>;
6. <https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-bulletin/html/eb202304.en.html>;
<https://podkrepa.org/nisak-korporativen-danak-v-bulgaria-nai-goliamata-siva-ikonomika-v-evropeiskia-siuz/>;
7. Съвет за икономически анализи, Анализ №02/2023, наличен на:
<https://cea.egov.bg/wps/wcm/connect/cea.egov.bg-11910/5739431d-3790-4b68-a427-20f392>;
8. ЕЦБ, How have unit profits contributed to the recent strengthening of euro area domestic price pressures? Economic Bulletin Issue 4, 2023;
8. <https://www.minfin.bg/bg/1578>;
9. ИСС/4/047/2023 г. Комисия по европейски въпроси и европейски процес;
10. <https://www.nsi.bg/bg/content/798/>;
11. <https://www.nsi.bg/bg/content/2108/>;
12. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database>;
13. <https://www.investor.bg/a/539-banki-i-zastrahovateli/395153-ochakvaniyata-zamaleniyata-na-lihvite-ot-etsb-zapochvat-da-se-razseyvat>;
14. <https://www.bia-bg.com/analyses/view/32753/>;

15. Franks, J., B. Barkbu, R. Blavy, W. Oman, and H. Schoelermann (2018). Economic Convergence in the Euro Area: Coming Together or Drifting Apart? IMF Working Papers WP/18/10, 2018;

16. Анализ от Икономически и социален съвет на РБ „Въздействие на присъединяването на България към еврозоната върху икономическото развитие, инфлацията и доходите в страната“, 2022 г.

Икономическият растеж в Европа през XX век: Кой се справи по-добре — Изтокът или Западът? | Economic Growth in Europe over the 20th Century: Who did better, the East or the West?

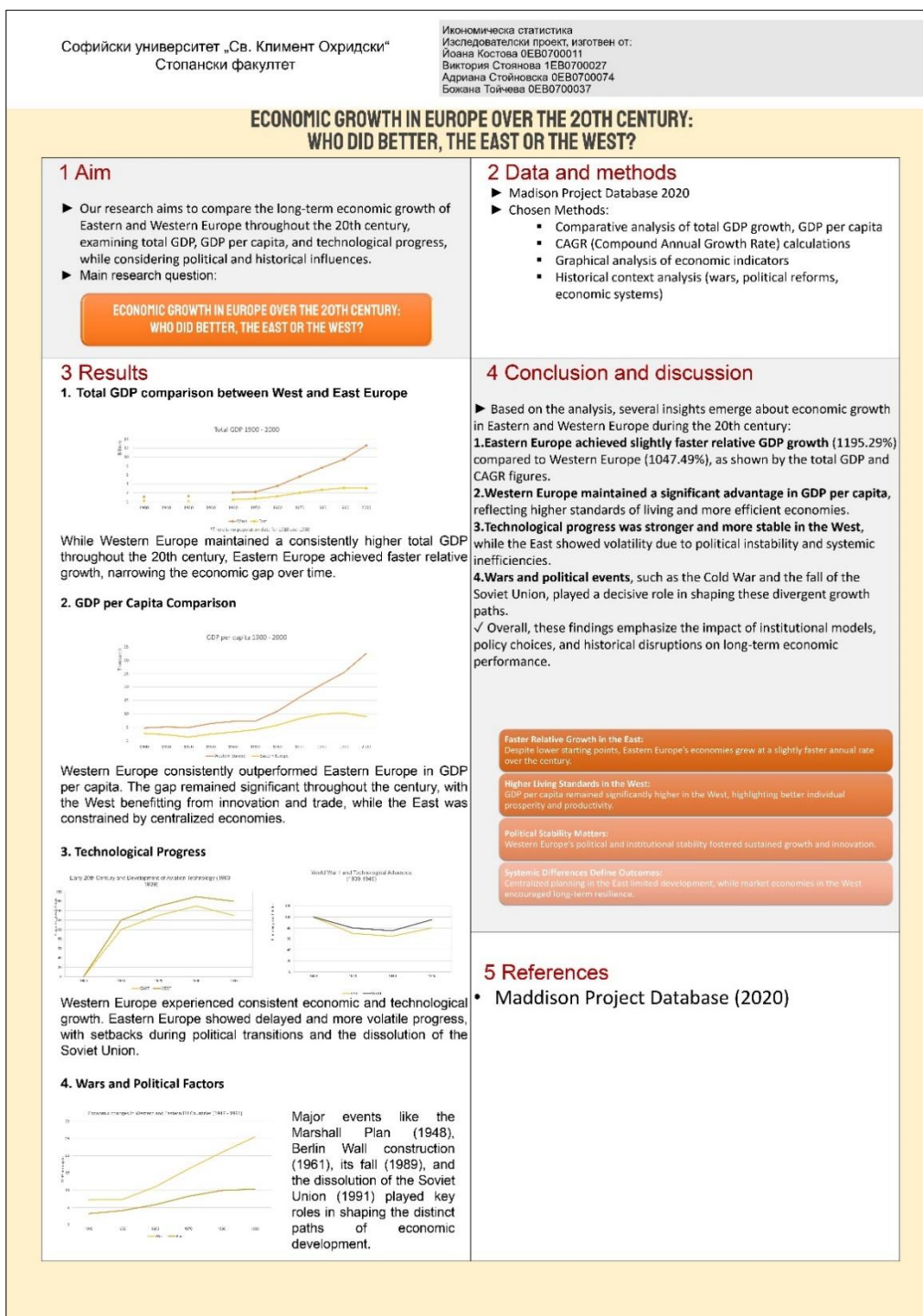
Постер 1 | Poster 1

Автори

Authors

Йоана Костова, *Стопанско управление*;
Виктория Стоянова, *Стопанско управление*;
Адриана Стойновска, *Стопанско управление*;
Божана Тойчева, *Стопанско управление*

Yoana Kostova, *Business Administration*;
Viktoria Stoyanova, *Business Administration*;
Adriana Stoynovska, *Business Administration*;
Bozhana Toycheva, *Business Administration*

Постер 2 | Poster 2

Автори:

Ленора Динева, *Икономика и финанси*;
Йоанна Николова, *Икономика и финанси*

Authors:

Lenora Dineva, *Economics and Finance*;
Joanna Nikolova, *Economics and Finance*

Economic growth in Europe over the 20th Century: Who did better, The East or the West?

Aim:

- The main question the analysis aims to answer is: Which region was more successful in its economical growth during the 1990s?

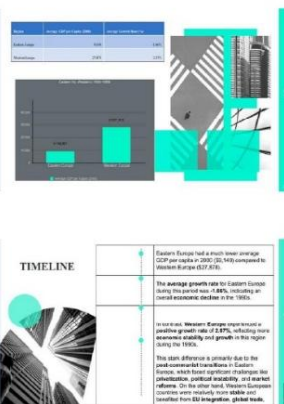
Key themes for Eastern Europe:

- Post-Soviet transition:** Market reforms, privatization, high inflation.
- War & conflict:** Yugoslav Wars, Armenia-Azerbaijan, internal unrest.
- Strong Performers:** Poland, Czech Republic, Estonia.
- Struggles:** Moldova, Belarus, Russia, war-torn regions.

Key themes for Western Europe:

- EU Integration:** Many countries joined or strengthened ties with the EU.
- Privatization & reforms:** Modernization of state economies.
- Stable growth despite:** Recession (early 1990s); High unemployment (France, Belgium); Political challenges (Italy)
- Top Performers:** Ireland, Norway, Spain, Netherlands.

Comparison:

Applied analytical approach:

- We made the theoretical assumption that the economic growth of Western Europe over the 20th century would be greater than the one of Eastern Europe and we identified key concepts for our research. Then we made a research and tested the assumption critically through collecting theories.

Conclusion:

- Western Europe was overall more successful in the 1990s, benefiting from: Institutional stability; Economic integration; Technological advancements
- Eastern Europe showed resilience with notable successes, but faced: Structural shocks; Political upheaval; Lagging infrastructure

Final Insight

- Western Europe led in 1990s growth, but Eastern Europe laid the foundation for future convergence and integration into the European economic framework.

Resources:

- History of the European Union – 1990-99, European Union.
- Walterskirchen, E. (2024) Relatively mild recession in 1993. Austria's economy in 1993, WIFO
- Briefing no 1 cyprus and the enlargement of the European Union (2001)
- Cyprus and the Enlargement of the European Union, Eurydice.
- Kiander, J.; 344 the evolution of the Finnish model in the 1990s, The evolution of the Finnish model in the 1990s: From depression to high-tech boom.
- Economic Growth in 1990s - World Bank Document
- Maddison Project Database 2020
- Transition Economies: Performance and Challenges

Постер 3 | Poster 3

Автори:

Румяна Топалова, *Икономика и финанси*;
Мартин Митков, *Икономика и финанси*

Authors:

Rumyana Topalova, *Economics and Finance*;
Martin Mitkov, *Economics and Finance*

Economic Growth in Europe over the 20th Century: Who did better, the East or the West?

1 Aim

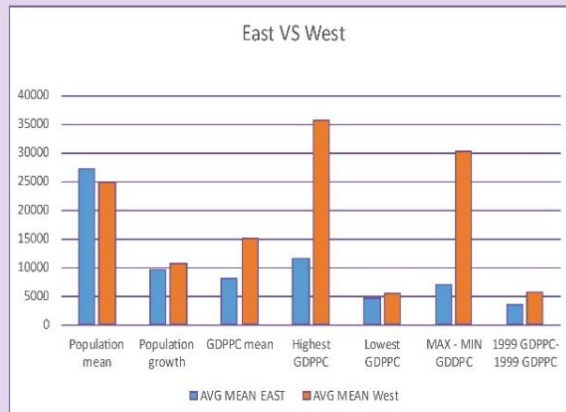
- The objective of the study is to determine which one of the two regions progressed more over the 20th century and how.
- Main research question:

Who did it better?

2 Data and methods

- We based our research on Maddison Project Database 2020 and used data from the years 1900 to 1999.
- Our main indicators of consideration are population growth, GDP per capita and GDP per capita – mean values.
- We also created additional indicators, such as GDP difference Max – Min value, average mean of all indicators.

3 Results

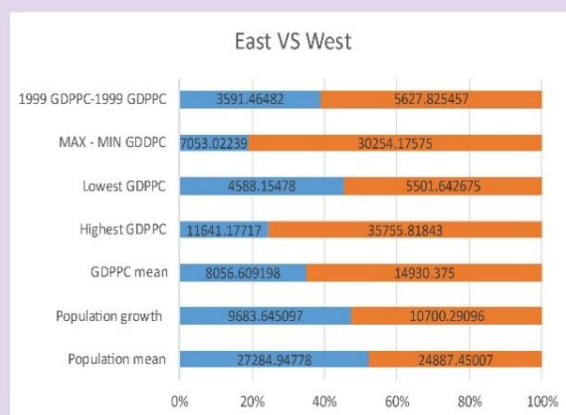

4 Conclusion and discussion

- Main findings indicate that in almost all parts of our research the West "does it better". The only category that the East has advantage over the West (by a small percentage) is in terms of the population mean. The two regions come in close in terms of population growth, however the West remains in the lead. There is a gigantic difference when comparing the highest GDP per capita ever reached in the countries of the two regions. This is due to Luxembourg reaching 24 886.
- Key implication from this research is that the East has a lot of catching up to do to the West in all indicators leading to economic growth. And in general.

West did It better.

East has a lot of catching up to do.

5 References

Maddison Project Database, 2020, 1900-1999

Процесът на конвергенция в Европа | The Convergence Process in Europe

Автори:

Габриела Райкова, *Икономика и финанси*;
Ивета Павлова, *Стопанско управление*;
Иванна Коренчева, *Стопанско управление*;
Роман Гриненко, *Икономика и финанси*

Authors:

Gabriela Raykova, *Economics and Finance*;
Iveta Pavlova, *Business Administration*;
Ivanna Korencheva, *Business Administration*;
Roman Grinenko, *Economics and Finance*

Q2. The convergence process in Europe

1. Aim

- Our aim was to analyse indices such as GDP per capita, GINI coefficient, labour productivity and self-perceived health in order to answer the main research question:

When will the poorest countries catch up?

Sub questions:

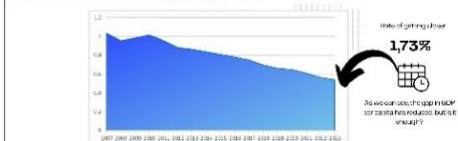
- Which are the poorest and the richest countries?
- What is the rate of getting closer?
- What does the GINI coefficient tell us about the convergence?
- What do the labor productivity and self-perceived health tell us?

3. Results

3.1. Which are the poorest and the richest countries?

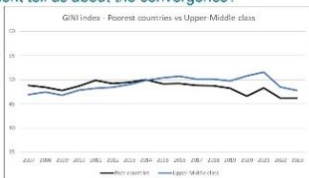
Poorest 2007	Target 2007	Poorest 2023	Target 2023
Austria	15451.08	Greece	16320.02
Hungary	13181.67	Hungary	16161.85
Latvia	15141.08	Finland	46782.07
Slovak Republic	24750.88	Germany	48113.25
Poland	11202.65	Italy	46225.34
Norway	32202.26	France	54181.75
Bulgaria	10252.93	Cyprus	40147.88

3.2. What is the rate of getting closer?

3.3. What does the GINI coefficient tell us about the convergence?

Although GINI coefficient follows decreasing pace, the empirical analysis shows high values of the index in both poor and upper-middle class countries.

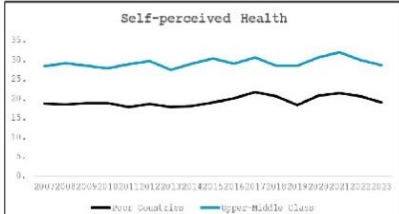

3.4. What do the labor productivity and self-perceived health tell us?

As we can see the difference between the cost of labor in poor and upper-middle class countries has increased over the years.

Self-perceived health
As we observe people from Upper-Middle class countries feel much better about their health compared to poor countries with difference staying roughly constant.

2. Data and methods

DATA:

- World Bank

METHODS:

- Excel analysis of the data

4. Conclusion and discussion

- Based on our analysis of GDP per capita in constant prices, the poorest countries in 2007 that are still part of the poorest countries in 2023 are Hungary, Latvia, Slovak Republic, Romania and Bulgaria.
- Based on our analysis of GDP per capita in constant prices, the richest countries in 2007 that are still part of the richest countries in 2023 are Belgium, Finland, Germany, France and Cyprus.
- Although the rate of getting closer is decreasing which is a good sign, the GINI coefficient indicates trouble in achieving convergence not only among the countries, but also within them.
- The labor productivity has increased over the analysed period with a compound change rate of 50.86%.
- The self-perceived health doesn't show a significant difference.

With that said, the most important question is to be answered.

When will the poorest countries catch up?

The answer:
562 years

5. References

- Eurostat: Labour productivity and unit labour costs [nama_10_ip_ulc\$defaultview]
- Eurostat: Gini coefficient of equivalised disposable income before social transfers (pensions included in social transfers) [ilc_di12b_custom_13687385]
- World Bank

Международна търговия и инвестиции |
International trade and investment

Анализ на износа и вноса на коприна в България | Analysis of Silk Imports and Exports in Bulgaria

Автор:

Author:

Гергана Кирилова, МП „Митнически и данъчен контрол“

Gergana Kirilova, MP “Customs and Tax Control”

1. Вид и специфика на избраната стока

Търговията с коприна съществува от далечна древност, като известните „пътища на коприната“, свързващи Изтока и Запада, са пример за създаването както на търговски, така и на културни връзки между държавите по света. Създадените „пътища на коприната“ са били използвани за международна търговия и с други стоки. По своята същност коприната е естествено текстилно влакно, извличано от пашкула на копринените буби, като производството започва в Древен Китай и бързо се превръща във високо ценена стока и дори форма на валута. Високата стойност на коприната се дължи на трудоемкия процес в нейното производство, което я превръща в луксозен артикул¹.

2. Данни за вноса и износа на стоката и влияещи фактори

Данните за вноса на стоката в България за периода от 2008 до 2023 г. са представени на графика 1.

Графика 1. Внос на коприна от България за периода 2008-2023 г.²

Видно от данните на графика 1, за периода от 2008 до 2023 г. България е внесла коприна на обща стойност 23 376 126 евро. От разглеждания период най-високата стойност на внесената коприна е през 2018 г. – 2 964 502 евро, а най-ниската през 2009 г. – 183 980 евро.

Фактори, влияещи върху вноса на коприна в България:

- Страната ни е 25-тия най-голям вносител на коприна в света³.
- Страната ни внася коприна основно от Европейските пазари и по-конкретно Германия, Нидерландия, Австрия, Франция и Италия. По-рядко се внася коприна от Китай⁴.
- В България не се произвежда коприна, което довежда до недостиг на стоката.
- Липса на финансиране за подкрепа на производители, които са решили да произвеждат коприна.
- Използване на коприната в производството на текстил. Текстилната промишленост в страната е развита, като съществуват няколко големи предприятия, за чиято продукция се използва коприна. Вносът на коприната в необходимото количество е предпоставка и за износ на българското производство на международните пазари. Големи потребители на коприна в страната са производствени текстилни предприятия като „Миролио“ ЕАД, гр. Сливен, „Булсафил“ ЕООД, Скутере, „Дзалли“ ООД, гр. Габрово и др.

Коприната е стока за която няма въведени тарифни или нетарифни ограничения за внос и износ. При внос на коприна от държави-членки на ЕС се прилага общата политика за мита, спрямо която няма никакви мита или такси, които да са с равностоен ефект на мита, поради което при внос на стоката няма такива такси. Ако коприната се внася в България от Китай, то се прилагат правилата на Комбинираната номенклатура на Европейския съюз, по силата на която дължимото мито при внос се определя в зависимост от държавата на произход на стоката⁵.

Видно от представените данни за вноса на коприна в България (графика 1) за изследвания период се установява значителен спад в международната търговия през 2019 г. За сравнение през 2018 г. в България е внесена коприна на стойност 2964502 евро, а през 2019 г. – 655307 евро. Причината е свързана с негативното влияние на пандемията, причинена от COVID-19, както въведените ограничения за справяне с вируса, оказват

негативно влияние върху цялата световна икономика. Пандемията оказва влияние върху текстилния сектор в България и в световен мащаб. Ограничителните мерки и работа от разстояние довеждат до временно ограничаване на дейността на производствените предприятия и намаляване на произвежданата продукция, което рефлектира и върху използването на коприната като суровина. От друга страна, в периода се наблюдава и пълна блокада в някои от държавите за разпространение на вируса. В Китай, например, която страна е основен производител и износител на коприна, са въведени едно от най-суровите мерки за придвижване и работа, което оказва влияние и върху износа на стоката. COVID-19 оказва и съществено влияние върху международната търговия, което се изразява в изключително широк обхват, като прекъсване във веригата на доставките, многосекторно неравновесие между търсене и предлагане на стоки, значително колебание в цените на множество стоки, нестабилност на пазара и др.⁶

На графика 2 са представени данните за износа на стоката за разглеждания период. От данните на графика 2 може да се достигне до следните изводи:

- За периода от 2008 до 2023 г. е внесена коприна на стойност 2 966 169 евро.
- Най-значителен размер на внос на стоката е отчетен през 2019 г. – 535 072 евро.
- В годините след пандемията стойността на внесената коприна значително намалява, в сравнение с предпандемичния период.
- През 2009 г. няма внос на стоката в страната.

Графика 2. Износ на коприна от България за периода 2008-2023 г.⁷

Анализът на сравнението за вноса и износа за изследвания период показва, че:

- Общата стойност на внесената коприна е в размер на 23 376 126 евро.
- Общата стойност на изнесената коприна е 2 966 169 евро.

В България коприната може да се определи като ограничена стока, като страната ни е силно зависима от вноса.

3. Ситуация на българския пазар и на международните пазари

Бубарството е било развито в страната, като коприненотъкачни фабрики през миналия век е имало в София, Свиленград, Русе, Карлово и др. Страната ни е заемала първо място в Европа по отношение на производство на естествена коприна от отглеждането на копринени буби. Като основна причина за развитие на сектора и пазара в този период може да се определи подкрепата от страна на държавата, както и високите цени на пашкулите. В настоящето бубарството в страната не се стимулира от държавата, както и от различните фондове на ЕС, което довежда до липса на привлекателност към отрасъла. На международните пазари коприната е изключително търсена стока, като търсенето се дължи на широкото използване на естествената коприна като суровина в текстилната промишленост, медицината и козметиката.

4. Възможни мерки за повишаване конкурентоспособността на страната в сектора

Иновациите в смесването на коприната с други материали и разработването на нови приложения за коприната извън традиционното облекло, като медицински текстил, технически текстил и домашно обзавеждане, могат да разширят пазарния потенциал за копринени продукти. Национални инициативи и политики, насочени към насърчаване на бубарството и подпомагане на развитието на производството на коприна, могат значително да повлияят на растежа на пазара на коприна в страната. Субсидиите, стимулите и проектите за развитие на инфраструктурата могат да улеснят производството и търговията с коприна.

Използвана литература

1. Мита и други данъци и такси, налагани върху вноса. [онлайн] Достъпно на: <https://egov.bg/wps/portal/egov/vashata+evropa/danatsi/mita+i+drugi+danatsi+i+taksi+nalagani+varhu+vnosa> Последно посетен 20.12.2024
2. Bulgaria Woven fabrics of silk, containing $\geq 85\%$ silk or imports by country in 2022. [онлайн] Достъпно на: <https://wits.worldbank.org/trade/comtrade/en/country/BGR/year/2022/tradeflow/Imports/partner/ALL/product/500720> Последно посетен 20.12.2024
3. EU trade since 1999 by SITC. [онлайн] Достъпно на: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ds-018995__custom_14770245/default/table?lang=en&page=time:2023 Последно посетен 20.12.2024
4. Latest Trends. [онлайн] Достъпно на: <https://oec.world/en/profile/bilateral-product/silk-waste/reporter/bgr> Последно посетен 20.12.2024
5. Li, Y. Schmerer, H. Trade and the New Silk Road: opportunities, challenges, and solutions. *Journal of Chinese Economic and Business Studies*, 15(3), 2017, 205-213. [онлайн] Достъпно на: <https://doi.org/10.1080/14765284.2017.1347473> Последно посетен 20.12.2024
6. Liu, Y. Zhu, J. Tuwor, C. Ling, C. Yu, L. Yin, K. The impact of the COVID-19 pandemic on global trade-embodied carbon emissions. *J Clean Prod.* 2023, 1;408:137042. [онлайн] Достъпно на: doi: 10.1016/j.jclepro.2023.137042 Последно посетен 20.12.2024

Анализ на износа и вноса на слънчогледово олио в България | Analysis of Sunflower Oil Exports and Imports in Bulgaria

Автор:

Таня Димитрова Браянова – Желязкова, МП
„Митнически и данъчен контрол“

Author:

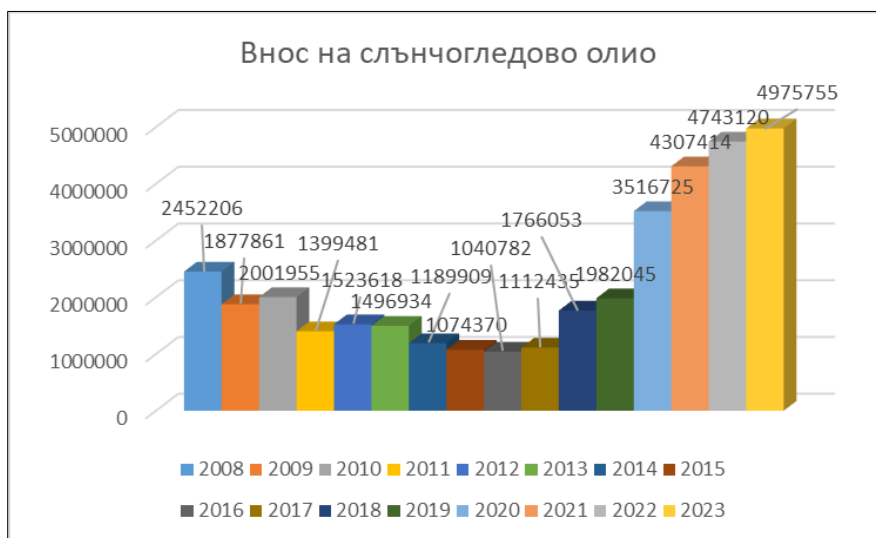
Tanya Dimitrova Brayanova – Zhelyazkova, MP
“Customs and Tax Control”

1. Вид и специфика на избраната стока, оказващи влияние върху външната търговия с нея

Стоката, която ще се анализира, е слънчогледово олио. Участието на стоката в международната търговия се определя от полезните ѝ свойства, свързани с хранителната стойност и качества, както и приложението в хранително-вкусовата промишленост и химическата. Слънчогледовото олио се произвежда от слънчоглед, отглеждан в България като основна земеделска култура. В страната ни произвежданото слънчогледово олио е рафинирано и нерафинирано, като международната търговия се осъществява и с двата вида¹. Повишеното търсене на слънчогледово олио довежда до увеличаване на отглежданите площи с маслодаен слънчоглед през последните години. Благоприятното повлияване в увеличеното производство се дължи и на международното търсене на стоката, както и на значителното потребление на българския пазар, включително и за нуждите на преработващата промишленост².

2. Данни за вноса и износа на стоката

Данните за вноса на стоката са представени на графика 1.

Графика 1. Данни за вноса на стоката³

От данните на графика 1 може да се достигне до следните изводи:

- България е значителен вносител на слънчогледово олио.
- За периода от 2008 до 2023 г. общото количество внесено слънчогледово олио е на стойност от 36 460 663 евро.
- От анализирания период най-голямо количество слънчогледово олио е внесено през 2023 г. (на стойност 4 975 755 евро), а най-малко през 2016 г. (на стойност 1 040 782 евро).

Данните за износа на стоката са представени на графика 2.

Графика 2. Данни за износа на стоката⁴

От данните на графика 2 може да се достигне до следните изводи:

- Общото количество на изнесеното слънчогледово олио от България за периода от 2008 до 2023 г. е на стойност 20 535 654 123 евро.
- Най-голяма стойност на износа се установява през 2023 г., а най-ниска през 2008 г.
- България е по-голям износител на слънчогледово олио, а не вносител.

3. Фактори, влияещи върху международната търговия

Слънчогледовото олио е една от основните стоки в международната търговия.

Основните фактори, които влияят върху международната търговия със слънчогледово олио са широкото му използване в хранително-вкусовата промишленост. Слънчогледовото масло е четвъртото най-консумирано растително масло в световен мащаб. През 2018 г. световното производство на слънчогледово олио е 18 милиона тона, като Украйна и Русия произвеждат 53% от световното потребление. Поради руската инвазия в Украйна през 2023 г. в настоящето е налице глобален недостиг на слънчогледово масло, което води до 50% спад в предлагането. Съществено влияние върху цените на слънчогледовото масло в България имат международните събития. Например, руската инвазия в Украйна довежда до значително увеличаване в цената на слънчогледа, който България внася като суровина от Украйна за производството на слънчогледово олио.

4. Основни търговски партньори

Внесеното количество слънчогледово олио през последната година от изследвания период се осъществява от 232 чуждестранни износители на 156 български купувачи. Основните търговски партньори на България за внос на слънчогледово олио са Украйна, Турция и Молдова. В световен мащаб първите три вносители на слънчогледово олио са Полша, Индия и Китай⁵.

България е един от големите износители на слънчогледово олио в световен мащаб, като основните дестинации са Гърция, Германия, Нидерландия, Румъния и Франция. Най-бързо развиващите се пазари за внос на слънчогледово олио от България са Германия, Нидерландия и Гърция.

5. Ситуация на българския и на международните пазари

В страната ни има около 98 предприятия, произвеждащи слънчогледово олио, като 35 от тях са само бутилиращи. Големи производители са „Олива“, „Сън фуудс“, „Олио Папас“, „Клас олио“ и др. Около 80% от готовата продукция е предназначена за износ, основно на пазарите в Европейския съюз. Вътрешното потребление на слънчогледово олио е свързано с директната му консумация и влагане основно в хранително-вкусовата промишленост. През последните години се увеличава значително националното потребление на слънчогледово олио, което се дължи и на намаляване консумацията сред населението на хранителни продукти, съдържащи транс-мастни киселини. Националното производство надхвърля вътрешното търсене, поради което голяма част от произведеното

слънчогледово олио се изнася в чужбина. От всички производители в страната 25% успяват да формират близо 97% от износа на слънчогледово олио, което довежда България сред лидерите в износа на стоката. Въпреки, че основният пазар на изнесеното българско олио е европейският, през 2022 и 2023 г. се установява, че 30% от износа е за страни от Африка. Макар и с малки темпове започва и износ за Азия.

На международните пазари търсенето на стоката е значително, като поради недостатъчното предлагане се установява увеличение на цените. В периода след 2021 г. намаляване в предлагането на слънчогледовото олио се дължи на два основни фактора – слабите добиви на слънчоглед при основните производители – Украйна, Румъния, Молдова и България, както и войната в Украйна. Предвижда се до 2030 г. цените на стоката на международните пазари да продължат да се увеличават, в съответствие с нарастващото търсене⁶.

6. Влияние на пандемията, причинена от Covid-19 върху вноса и износа на стоката

Международната търговия със слънчогледово масло е значително повлияна от пандемията от Covid-19. Пандемията засяга всяка дейност с търговията, включително производството, бутилирането, логистиката и транспорта. Въведените транспортни ограничения оказват влияние върху износа на слънчогледово олио, което довежда до значително повишаване на цените и намаляване на общото потребление. Предприетите държавни политики са свързани с мерки за възстановяване от негативното въздействие на пандемията, включително по отношение на намаляване на ескалиращата инфлация и стимулиране на икономическото възстановяване, с които да се насърчи международната търговия. Въпреки предприетите мерки, нахлуването на Русия в Украйна оказва съществено въздействие върху международната търговия със слънчогледово масло, защото довежда до унищожаване на критични инфраструктури и намалено селскостопанско производство. Прекъсването на веригата на доставките рефлектира върху множество държави, включително и България, които разчитат в голяма степен на внос на суровина за производството на слънчогледово олио.

7. Наличие на тарифни и нетарифни ограничения при външнотърговския обмен

Като стока слънчогледовото масло е част от стоковата група „Растителни масла“, като при износа се използва Комбинираната номенклатура на ЕС, която едновременно отговаря на изискванията на Общата митническа тарифа, както и на другите политики на Съюза, свързани с вноса и износа на стоки. След присъединяването на България към ЕС, страната ни възприема и прилага изцяло Облата търговска политика на Съюза по отношение на вноса от трети страни, включително и Общата митническа тарифа и преференциалните търговски споразумения. Законово основание за прилагане на ТАРИК системата се съдържа в Регламент (ЕИО) № 2658/87 на Съвета относно тарифната и статистическа номенклатура и Общата митническа тарифа. Няма ограничения, свързани с външнотърговския обмен.

Използвана литература

1. Карев Н. Господинова, А. Основни направления в търсенето и предлагането на растителни масла и мазнини. Сп. Хранително-вкусова промишленост, 2018, с. 28-31
2. Ситуационно-перспективен анализ на царевица и слънчоглед. Предлагане и потребление, Министерство на земеделието, храните и горите. 2019, с. 12-15 [онлайн]
https://www.mzh.government.bg/media/filer_public/2019/08/02/spa_tsarevitsa_i_slnehogled_iuli_2019_-_copy_O51tnNR.pdf
3. EU trade since 1999 by SITC. [онлайн] https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ds-018995__custom_14788893/default/table?lang=en
4. Key Indicators of Sunflower Oil Imports in Bulgaria. [онлайн] <https://www.volza.com/p/sunflower-oil/import/import-in-bulgaria/>
5. Makarchuk, O. Kuts, T. Factors evaluation affecting sunflower oil prices in Ukraine. Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development, Vol. 22, Issue 2, 2022, pp. 481-482. [онлайн] https://managementjournal.usamv.ro/pdf/vol.22_2/Art58.pdf

Структура, динамика и факторна обусловеност на преките чуждестранни инвестиции в селското, горско и рибно стопанство в България | Structure, Dynamics and Factor Determinants of Foreign Direct Investment in Agriculture, Forestry and Fisheries in Bulgaria

Автор:

Author:

Марина Петрова, МП „Икономика и финанси“;
Миглена Лавова, МП „Икономика и финанси“;
Делян Джурев, МП „Икономика и финанси“

Marina Petrova, MP „Economics and Finance“;
Miglena Lavova, MP „Economics and Finance“;
Delyan Djurov, MP „Economics and Finance“

I. ВЪВЕДЕНИЕ

1. Преки чуждестранни инвестиции (ПЧИ)

В съвременната икономика все по-често лица от една държава вземат участие в икономиките на други държави. Това поставя на дневен ред въпроса за наблюдението и анализирането на тези участия, а от там и необходимостта те да бъдат класифицирани в определени категории, които да позволят сравнимостта на наличните данни.

1. Понятие за преки чуждестранни инвестиции (статистически дефиниции)

1. В икономическата теория не съществува единодушие относно начина по който ПЧИ следва да бъдат дефинирани. Като се изключи горепосочената обща характеристика, различни автори поставят акцент на различни аспекти на изследваното явление. В литературата се предлага тези дефиниции да бъдат групирани в три основни направления.

1.1. На първо място се обособяват т.нар. *организационни дефиниции*, за които водеща е организационната форма, която приема новосъздадената ПЧИ. От тази гл. т. се счита, че ПЧИ може да бъде осъществена чрез: 1) изграждане на нови предприятия, 2) придобиване или разширяване на съществуващи такива, 3) реинвестиране на печалбата и създаване на джойнт венчъри.

1.2. На второ място, съществува група дефиниции, изхождащи от *характера (естеството) на инвестирания капитал*, които условно могат да се квалифицират като „содържателни“. Като положителна последица от възприемането на подобен подход се сочи фактът, че така към ПЧИ се причисляват освен паричните вложения и предоставянето на пакети от физически активи, модерни технологии, ценен опит и т.н.

1.3. На трето място се обособява и т.нар. „корпоративно“ направление, *отъждествяващо инициатора на ПЧИ с определена корпорация*. Корпорация, която извършва интернационализация на дейността си чрез пряка инвестиция се третира като *транснационална корпорация*.

2. Всяка от тези дефиниции страда от определени слабости, които най-често са свързани с това, че не обхващат в пълнота характеристиките на изследваното явление, поради което и като водещ поначало се налага *еклектичен подход* при разглеждане на ПЧИ. За негов основоположник се счита Джон Дънинг, като по същество тази теория представлява *обобщение на изведените в другите теории характеристики на ПЧИ*.

1.2. Преките чуждестранни инвестиции, като вид международни инвестиции

1. Международната практика постепенно налага разграничаването на чуждестранните инвестиции с оглед дела на собственост в инвестираното предприятие – при дял *под 10%* те се считат за „*портфейлни*“ (портфолио), а при *10% и повече* за „*преки*“. Счита се, че този дял на участие дава възможност при ПЧИ за упражняване на „*контрол*“ върху управленските политики и решения.

Фиг. 1. Основни характеристики на ПЧИ и портфолио инвестициите¹

2. Към момента организациите, чиято дейност включва наблюдение и/или анализ на данни относно ПЧИ² базират своите данни и анализи на методите и методиките, заложи в 6-то издание на „Ръководството по платежен баланс“ на МВФ, 4-то издание на „Ръководни дефиниции за преки чуждестранни инвестиции“ на ОИСР и „Системата на националните сметки“. Съдържанието на тези документи, от гледна точка на използваните в тях дефиниции и изведените характеристики на ПЧИ отразяват горе очертаните особености, като в същото време всеки от тези документи има специфичен фокус и цел. При публикуване на данните за ПЧИ в България националните органи БНБ и НСИ базират дейността си също на „Ръководството по платежен баланс“, МВФ, 6-то издание, 2008 и „Ръководни дефиниции за преки чуждестранни инвестиции“, ОИСР, 4-то издание, 2008. Съобразно тези правила, ПЧИ представляват **„категория трансгранични инвестиции, при които местно лице в една икономика има контрол или значителна степен на влияние върху управлението на предприятие в друга икономика. Пряка инвестиция е не само трансакцията по първоначалното установяване на контрол или влияние върху прякото инвестиционно предприятие, а също и свързаните с това инвестиции, включително инвестициите в непряко свързани предприятия, тези между отделните преки инвестиционни предприятия, трансакциите с дългови инструменти, както и обратното инвестиране.“**³ Във връзка с тази дефиниция следва да се направят няколко уточнения.

2.1. На първо място, видно от възприетото определение, възникването на ПЧИ е обусловено от придобиването на *контрол или значителна степен на влияние* върху управлението на предприятие в друга икономика. Приема се, че инвеститорът упражнява контрол върху прякото инвестиционно предприятие, когато притежава повече от 50% от правото на глас, а за значителна степен на влияние се говори когато инвеститорът притежава между 10 и 50% от правата на глас. Въз основа на това и предприятията, в които е осъществена инвестицията се подразделят на дъщерни (при дял над 50 %) и асоциирани (при дял между 10 и 50%).

2.2. От значение е както *пряката инвестиция* така и *косвената инвестиция*, при която инвеститорът притежава право на глас в едно пряко инвестиционно предприятие, което притежава право на глас в друго предприятие или предприятия, т.е. предприятието може да

упражнява непряк контрол или влияние по веригата от преки инвестиционни взаимоотношения.

2.3. ПЧИ включват дялов капитал, реинвестиране на печалба и дългови инструменти (вътрешнофирмени заеми).

Дяловият капитал се определя като „всички инструменти и записи, които признават вземанията върху остатъчната стойност на корпорация или квази-корпорация, след като вземанията на всички кредитори са удовлетворени.“ Притежаваният дялов капитал в юридически лица обикновено е под формата на акции, дялове, участия, депозитарни разписки и т.н. Капиталът може допълнително да бъде разделен на: а) *котираните акции* (листвани на фондова борса акции); б) *некотираните акции* (акции, които не се търгуват на борсата); в) *други видове дялов капитал* – капитал, който не представлява ценни книжа, например капитал в квази-корпорации (клонове, тръстове, дружества с ограничена отговорност и други видове съдружия, некорпоративни фондове и условни единици за собственост върху недвижимо имущество).

Логиката на това третирането на реинвестирането на печалба като ПЧИ е, че тъй като прякото инвестиционно предприятие по дефиниция е под контрола или влиянието на прекия инвеститор, *решението да се задържи и реинвестира в предприятието част от печалбата представлява решение за инвестиране от страна на прекия инвеститор.* Неразпределената печалба на прякото инвестиционно предприятие се измерва след приспадане на корпоративните данъци, начислявани върху дохода на предприятието. Точно както положителното реинвестиране на печалбата се разглежда като вливане на капитал от страна на прекия инвеститор, така отрицателното реинвестиране на печалбата се третира като изтегляне на капитал (например когато предприятието отчита загуба от дейността си, или когато начислените дивиденди през даден период са по-големи от нетния доход). Реинвестиране на печалба се отчита само между прекия инвеститор и непосредственото пряко инвестиционно предприятие.

Вътрешнофирменото кредитиране (т.нар. дългови инструменти) описва задълженията между свързани преки инвестиционни предприятия. Изключени са задълженията между определени финансови предприятия (които не се класифицират като преки инвестиции, тъй като не се считат за толкова тясно свързани с пряката инвестиция). Финансови предприятия в този смисъл са: депозитни институции (централната банка и

депозитни институции без централната банка); инвестиционни фондове и други финансови посредници, с изключение на застрахователни дружества и пенсионни фондове.

2.4. ПЧИ се осъществяват с идеята за реализация на определена доходност, което поставя въпроса за нейното отчитане. Доходът от ПЧИ включва: дивиденди, реинвестирана печалба и лихви по вътрешнофирмени кредити. *Доходът от преки инвестиции се отчита в текущата сметка на платежния баланс.* Реинвестираната печалба може да е с отрицателна стойност, например когато предприятието отчита загуба от дейността си, или когато начислените дивиденди през даден период са по-големи от нетната печалба през този период. Ако пряката инвестиция генерира отрицателни приходи, записът трябва да бъде показан като отрицателен доход, платим от прекия инвеститор. Дивидентите се записват в момента, в който акциите започват да се оценяват на база цена „без дивидент“ (т.е. когато обявените дивиденди се изключат от пазарната цена). Разпределеният доход на квази-корпорации се отчита, когато бъде изтеглен от техните собственици. Лихвите се начисляват, т.е. лихвите към кредитора се записват като непрекъснато натрупващи се през периода върху размера на неизплатената главница. При тези начисления, с натрупването на лихви се увеличава и дължимият размер, тоест начислените, но неизплатени лихви са част от общия дължим размер. Следователно изплащанията на лихви се записват като трансакции във финансовата сметка, които намаляват съществуващия пасив на длъжника.

1.3. Понятие за ПЧИ за целите на счетоводното отчитане

Към момента разделението на инвестициите на преки и портфейлни, съобразно посочения критерий не е особено последователно възприето при счетоводното отчитане на ПЧИ. *Международен счетоводен стандарт (МСС) 27*, който се прилага при изготвянето и представянето на консолидирани финансови отчети за групи от предприятия под „контрола“ на компания майка, възприема специфичен подход, при който инвестициите биват третираны по различен начин. Според МСС 27 „контрол“ е налице когато компанията майка притежава, пряко или косвено чрез дъщерни предприятия, повече от *50% от капитала* на фирмата. МСС 28 се прилага при отчитане на инвестиции в асоциирани предприятия. Според него инвеститорът има значително влияние над своите дъщерни подразделения при пряко или косвено притежание на над *20% от гласовете в инвестираното предприятие*. Не еднократно в теорията е изказвано разбирането, че следва да се върви към унификация на използваните методики.

4. Информационни източници за ПЧИ в България

От гледна точка информационното осигуряване за българската икономика, към момента, в България се събират и обработват две бази от данни, свързани с ПЧИ. Едната се основава на събираните *счетоводни отчети* за дейността на предприятията, а другата се базира на *реално трансферираните капитали*, като те са базирани съответно при НСИ и БНБ. Освен това данните от НСИ отчитат единствено инвестиции в нефинансовия сектор, а тези от БНБ се отнасят до инвестициите в националната икономика (т.е. и финансовия сектор). Информацията в НСИ се набира на база „Справка за чуждестранните преки инвестиции“, включена в годишния отчет на всяко нефинансово предприятие. Информационен източник за попълване на данните са счетоводните записвания на предприятията. БНБ набира данни за преките чуждестранни инвестиции във връзка със съставянето на платежния баланс на страната и включва само реално постъпилите потоци инвестиции по пазарна цена. БНБ съставя данните за преките инвестиции, като използва информация от местни преки инвестиционни предприятия, от Централния депозитар, от нотариуси и съдии по вписванията, от Управление „Банков надзор“ и отдел „Парична и финансова статистика“ на БНБ, Комисията за финансов надзор, Националния статистически институт, Агенцията за публичните предприятия и контрол и т.н. Заложени са и определени проверки, за да се избегне дублиране на данни за различни инвестиции. С оглед изложеното, важно е да се подчертае, че съществените различия в начина за събиране на данните за преките инвестиции в двете бази прави невъзможно тяхното пряко съпоставяне помежду им. Те могат да бъдат разглеждани и анализирани по отделно. При международното представяне на показателите на страната ни за водещи се считат изведените от БНБ потоци.

2. Селско, горско и рибно стопанство

1. Съобразно Статистическата класификация на икономическите дейности за Европейската общност⁴ и Класификацията на икономическите дейности (КИД-2008)⁵, „селско, горско и рибно стопанство“ са обособени като единно и самостоятелно икономическо направление и е един от 20-те водещи отрасли на европейската икономиката.

2. От гледна точка на традиционно възприетото в икономиката деление тези дейности биха могли да бъдат отнесени предимно към т.нар. *първичен икономически*

сектор. В него попадат добиването на суровини за преработване, включително земеделие, дърводобив, лов и риболов.

Селското стопанство е традиционен за българската икономика отрасъл с дълбоки традиции. То винаги е имало стратегическо значение, тъй като осигурява храна за населението, създава суровини за други отрасли, гарантира трудова ангажираност и доходи на населението предимно в селските райони. За последните тридесет години българското селско стопанство премина през много различни етапи. През 90-те години на XX век селското стопанство следва останалите отрасли на икономиката за трансформиране от централизирана планова икономика в пазарна. То преминава от бавен упадък, до пълен срив, последващо увеличение на производството и постепенно стабилизиране. След 2007 г. се е налице осезаем приток на средства от европейски субсидии, схеми за подпомагане, европейски фондове и програми. В България горско и рибно стопанство имат по-ограничено значение в сравнение със селското стопанство.

3. Поддържаните при БНБ и НСИ информационни масиви във връзка с ПЧИ по сектори съдържат обобщени данни за сектора. Следващият анализ ще се концентрира върху Структура, динамика и факторна обусловеност на ПЧИ в селското, горско и рибно стопанство в България.

II. СТРУКТУРА И ДИНАМИКА НА ПЧИ В СЕЛСКОТО, ГОРСКО И РИБНО СТОПАНСТВО В БЪЛГАРИЯ

Структурните промени в икономиката на България след 1989 г.

В годините на прехода настъпи промяна в структурата на брутната добавена стойност (БДС). Неин израз е значителното намаляване на дела на индустрията и селското стопанство в полза на услугите (табл. 1). Очертаната тенденция е в духа на мащабното развитие на информационно-комуникационни технологии (ИКТ) и протичащата глобализация, при която пазарите на все повече страни се ориентират към третичния сектор, като националните системи се придвижват най-вече към производства с висока добавена стойност и се избягват традиционните индустрии.

Друга промяна е свързана с формите на собственост - докато в началото на въпросния период частният сектор заема едва около 10% от БДС, към 1997 г. делът е 63%,

а към 2005 г. – близо 80%, което показва много динамичен процес на смяна на собствеността.

Таблица 1

**Структура на БДС по икономически сектори и форми на собственост
(1991-2005 г., %)**

Икономически сектори	1991 г.		1997 г.		2001 г.		2005 г.	
	(1.00)	(2.00)	(1.00)	(2.00)	(1.00)	(2.00)	(1.00)	(2.00)
Общо за икономиката	100	100	100	100	100	100	100	100
Селско и горско стопанство	14.2	14.2	26.6	26.6	13.6	13.6	9.3	9.3
Индустрия	42.8	42.8	28.2	28.2	28.5	28.5	30.4	30.4
Услуги	43	43	45.2	45.2	57.9	57.9	60.3	60.3
Частен сектор	100	10.9	100	63	100	71.7	100	79.4
Селско и горско стопанство	44.9	14.2	41.1	25.9	18.8	13.5	11.5	9.1
Индустрия	22.7	42.8	15.4	9.7	29	20.8	32.5	25.8
Услуги	32.4	43	43.5	27.4	52.2	37.4	56	44.5
Обществен сектор	100	89.1	100	37	100	28.3	100	20.6
Селско и горско стопанство	10.4	9.2	1.7	0.6	0.6	0.1	0.7	0.1
Индустрия	45.2	40.3	50.1	18.5	27	7.7	22.4	4.6
Услуги	44.4	39.6	48.2	17.9	72.4	20.5	76.9	15.9

Легенда за показателите:

- Структура на БДС по икономически сектори;
- Дял на частния и обществен сектор в БДС по икономически сектори. Източник: Изчислено по данни от Статистическия годишник на Р. България. Национален статистически институт, София, за съответните години.

Видно от приложената таблица дялът на услугите нараства през разглеждания период с около една трета, което е заслуга главно на частния сектор, докато в обществените тези дейности силно намаляват. Селското и горското стопанство е единственият икономически сектор, отбелязващ колеблива промяна на относителния си дял в БДС.

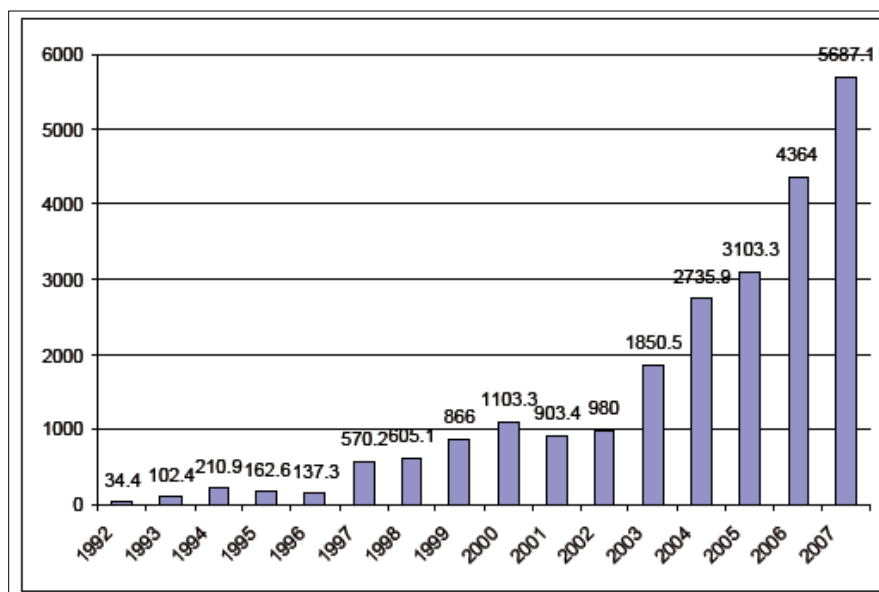
Преки чуждестранни инвестиции в България в периода от 1989 г. до влизането в ЕС през 2007 г.

Отсъствието на адекватен капиталов интерес сред българските инвеститори се компенсира донякъде от протичащите процеси на глобализация, доколкото се появяват

чуждестранни капиталови ресурси. В България приток на ПЧИ започна по-забележимо в края на миналия век и по-отчетливо в периода между 2000 г. – 2007 г., т.е. след като страната отбеляза стабилизация и траен икономически растеж. Съгласно данни от БНБ през 2000 г. ПЧИ в България са били 866 млн. евро. , за да достигнат през 2007 г. сумата от 5 млрд. 687 млн. евро.

Преки чуждестранни инвестиции в България

2007. г., в млн. евро

Източник: За периода 1992-1998 г. – Министерство на финансите, за периода 1999 г. – 2007 г. – Българска национална банка.

В подкрепа на това, че пазарът в България, както и в повечето страни от ЕС се ориентира към третичния сектор е фактът, че през 2007 г. относителния дял на ПЧИ в България в отрасъл "Селско, ловно и горско стопанство" е едва 0,7%, за сметка на търговията с автомобили, стоки за домакинството и лични вещи, която е с относителен дял 10,4% и операциите с недвижими имоти, наемна дейност и бизнес услуги, които заемат първо място с относителен дял 35, 3 %.

Структура на ПЧИ в България през 2007 г. по отрасли
(%, общо=100)

Отрасли и икономически дейности	Относителен дял
Операции с недвижими имоти, наемодателна дейност и бизнес-услуги	35.3
Финансово посредничество	31.6
Строителство	11.9
Търговия, ремонт и техническо обслужване на автомобили и мотоциклети, на лични вещи и стоки за домакинството	10.4
Преработваща промишленост	3.8
Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия, газообразни горива и вода	2
Хотели и ресторанти	1.9
Други дейности, обслужващи обществото и личността	1.3
Транспорт, складиране и съобщения	0.6
Селско, ловно и горско стопанство	0.7
Некласифицирани	0.3
Добивна промишленост	0.2
Образование	0
Здравеопазване и социални дейности	0

Източник: данни на БНБ, www.bnb.bg

Относително ниският дял на ПЧИ в отрасъл "Селско, ловно и горско стопанство" преди влизането на страната в ЕС може да се обясни с липсата на нормативни актове инкорпирани в националното ни законодателство в тази сфера от правото на ЕС, които да регулират взаимоотношенията между субектите, в това число и чуждестранните инвеститори, което от своя страна е свързано с несигурност и колебания от тяхна страна да инвестират в държава, която все още не прилага европейско законодателство.

На следващо място обезлюдяването на селските райони в България за сметка на миграционния процес към големите областни градове като София, Пловдив, Варна и Бургас, както и емиграцията извън страната води до липсата на работна ръка и съответно слаб интерес на чуждестранните инвеститори.

Влизането на страната ни в ЕС доведе до приемането на редица нови нормативни актове регулиращи обществените отношения, не само в селското стопанство, но и във всички отрасли на икономиката, които са съобразени с изискванията на ЕС, които се ползват с предимство пред националните. Това доведе до по-голяма среда за сигурност за чуждестранните инвеститори в страната.

Друг важен момент е възможността да се ползват финансови блага отпускани от редица европейски фондове, в частност и в сферата на селското стопанство.

Данни за ПЧИ в сферата на селското стопанство след влизането на страната ни в ЕС от 2008 г. – 2014 г.

По данни на инфостат - НСИ, ПЧИ в сферата на селското стопанство през 2008 г. възлизат на 107 842 400 евро, а през 2014 г. възлизат на 170 668 200 евро, което показва, че за шест-годишен период има увеличение в ПЧИ с близо над 60%. В този период, в частност 2009 г., 2010 г., 2011 г. и 2012 г., съгласно същата база данни се забелязва известен спад в ПЧИ, в сравнение с 2008 г., което може да се обясни с последствията от световната финансова криза. След което прави впечатление рязкото покачване на ПЧИ през 2013г и 2014 г., с последващата стабилизация на финансовите пазари.

		2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
1	Общо (всички икономически дейности, с изключение на сектори К, О, Т и U)	19,185,002.90	20,441,581.20	22,114,446.30	21,644,918.00	21,950,596.10	23,339,733.10	21,581,579.60
A	Селско, горско и рибно стопанство	107,842.60	76,126.60	84,754.30	91,479.60	106,052.20	128,162.00	170,668.20

Източник: данни на НСИ, ИНФОСТАТ, <https://www.nsi.bg/bg/content/1823чуждестранни-преки-инвестиции>

Данни за ПЧИ в сферата на селското стопанство за периода 2015 г. – 2022 г.

Анализът на данните въведени от НСИ за ПЧИ в периода 2015 г. - 2022 г. включително, показва понижение на сумите инвестирани в селското стопанство спрямо предходния анализиран период. Като година в която са постъпили най-малко ПЧИ се очертава 2018 г., с едва 53 692 700 евро., които са на половина по-малко от ПЧИ за 2015 г., които са в размер на 113 253 000 евро.

След 2018 г. с изключение на 2020 г. се наблюдава постоянно увеличение на ПЧИ до сумата от 77 256 500 евро към 31.12.2022 г., което от своя страна е с близо 1 млрд. евро по-малко от тези за 2014 г.

За периода от 01-04.2015 г., по данни на БНБ, ПЧИ са с 96.9 млн. евро повече или с 2.7 % повече за същия период на 2014 г.

		2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
1	Общо (всички икономически дейности, с изключение на сектори К, О, Т и U)	23,163,272.70	23,508,864.90	24,475,195.80	24,919,589.30	25,341,512.80	26,884,352.00	28,184,293.00
A	Селско, горско и рибно стопанство	113,253.00	83,911.70	67,990.10	53,692.70	64,711.60	57,831.40	70,945.60

Източник: данни на НСИ, ИНФОСТАТ, <https://www.nsi.bg/bg/content/1823чуждестранни-преки-инвестиции>

Източник: данни на НСИ, ИНФОСТАТ, <https://www.nsi.bg/bg/content/1823чуждестранни-преки-инвестиции>

От 2007 г. до 2018 г. дялът на селскостопанската добавена стойност в рамките на общата добавена стойност на страната продължава да намалява, достигайки 4,2% в края на периода, в сравнение с 5,5% при присъединяването към ЕС. В същото време теглото на сектора в общото формиране на заетостта в икономиката също е намаляло, спадайки с 1,7 процентни пункта през разглеждания период до 17,7% през 2018 г. Отрицателна тенденция има и при производителността на труда 148, като например добавената стойност на един зает в този отрасъл възлиза на 25,9% от средната стойност на икономиката при 30,7% през 2007 г.

По данни взети от „България 2030 (Приложение №2 „Анализ на социално-икономическото развитие на страната след присъединяването“ на Актуализирана

национална стратегия за демографско развитие на населението в Република България 2012-2030 г.), делът на селскостопанските продукти в структурата на експортната продукция нараства от 12,7% през 2008 г. на 15% през 2018 г. Увеличението на износа обаче не се дължи на повишена конкурентоспособност в индустрията, а е свързано с получени субсидии и циклични фактори.

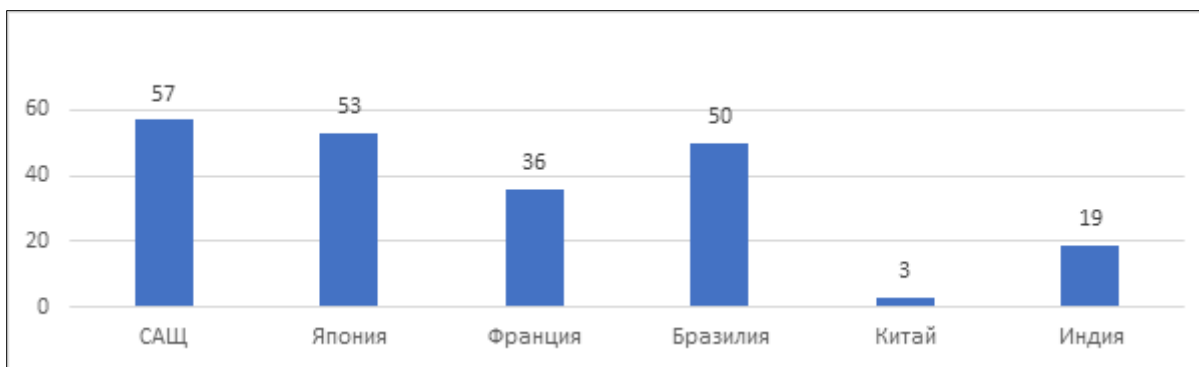
Спадът на ПЧИ в разглеждания период, като цяло се дължи на посочената по-горе тенденция за преориентиране на инвестициите от първичния към третичния сектор на икономиката. Друга възможна причина за намаляване на ПЧИ е нестабилната политическа обстановка в страната, честата смяна на изпълнителната власт и съответно промени в нормативната уредба в сферата на селското стопанство и корупцията. Друг важен фактор е демографският срив, а именно намаляването на работната ръка в селските райони.

Не на последно място следва да се отбележи, че в този период в световен мащаб избухна пандемията от Covid 19, която за период от около две години, почти парализира световната икономика и съответно инвестициите, включително и тези в селското стопанство.

Данни за ПЧИ в сферата на селското стопанство в световен мащаб за периода 2008 г. – 2014 г.

Финансовата криза се отрази неблагоприятно на преките чуждестранни инвестиции по целия свят. Спадът на ПЧИ в България през 2009 г. беше значителен, но не изключителен, както в Източна Европа и също така и на глобално ниво.

Източник: МФ, данни на ООН

III. ФАКТОРНА ОБУСЛОВЕНОСТ НА ПЧИ В СЕЛСКОТО, ГОРСКО И РИБНО СТОПАНСТВО В БЪЛГАРИЯ

Структурата и динамиката на ПЧИ в селското, горско и рибно стопанство е обусловена от различни фактори, на някои от които вече беше обърнато внимание. В следващото изложение ще бъде поставен акцент само на някои специфични за този икономически сектор особености, които под една или друга форма засягат или в бъдеще могат да засегнат ПЧИ.

1. Ролята на европейските фондове за финансиране на селското стопанство в България

Общата селскостопанска политика (ОСП) е европейският отговор на необходимостта от висок жизнен стандарт за земеделски стопани и от стабилни, разнообразни и безопасни хранителни доставки за граждани на Европейския съюз (ЕС). Тя засилва конкурентоспособността и устойчивостта на селското стопанство в ЕС, като осигурява директни плащания и пазарни мерки на стопаните и обезпечава финансирането на програми за развитието на селските райони в Съюза.

Селскостопанският, горският и хранително-преработвателният сектор в Европа притежават голям потенциал за по-нататъшно развитие на висококачествени продукти с добавена стойност, които удовлетворяват разнообразните и нарастващи претенции на европейския потребител и на световните пазари.

За да отговорят на предизвикателствата на тези приоритети, държавите-членки са насърчени да насочат подкрепата към ключови дейности като:

- преструктуриране и модернизация на селскостопанския сектор;

- подобряване на интегрираността на веригата за производство на храни;
- благоприятстване на иновационните технологии и достъп до изследователска дейност и развитие;
- насърчаване на набирането, обработката и разпространението на информация и поощряване на динамичното предприемачество;
- развитие на нови пазари за селскостопански и горски продукти;
- подобряване на дейността в екологичен аспект на селските и горските стопанства.
 - Основните инструменти на Общата селскостопанска политика се обособяват в два стълба:
- Първи стълб – Обща организация на пазара (ООП) на селскостопански продукти, директни плащания, пазарна подкрепа и промоционални програми. Мерките по първи стълб на ОСП се финансират със средства от Европейския земеделски фонд за гарантиране на земеделието (ЕЗФГЗ).
- Втори стълб – включва мерките/политиката за развитие на селските райони. Тя се финансира със средства от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони (ЕЗФРСР), допълнени от бюджетите на държавите-членки (национално съфинансиране).

Първи стълб на Общата селскостопанска политика.

Инвестиране в българското селско стопанство за програмен период 2007 г.–2014 г.

Най-големият източник на средства за селското стопанство в България са директните плащания на площ, които заедно с националните доплащания на площ достигат близо 5,5 млрд. лв. за периода 2007 г. – 2013 г. В съответствие с политиката на ЕС, подпомагането по СЕПП (Схема за единно плащане на площ) е необвързано с производството. Освен СЕПП земеделските стопани могат да получат и средства под формата на различни Национални доплащания. Те предоставят възможност за допълнителни средства за отглежданите на култури. За първите 7 години от членството на България в ЕС могат да бъдат отчетени редица положителни резултати от прилагането на Първи стълб на ОСП. За периода 2007-2013 г. в сектор „Земеделие” е разпределен значителен финансов ресурс. Директните плащания и специфичното обвързано с производството директно подпомагане осигуриха на земеделието в страната бързо ликвиден и оборотен финансов ресурс от ЕС, който при

протичащата икономическа и финансова криза трудно би могъл да бъде осигурен от националния бюджет, ако страната не беше член на ЕС.

Втори стълб на Общата селскостопанска политика.

Политика за развитие на селските райони 2007-2014 г.

Характерно за този програмен период е поставянето на по-силен акцент върху цялостната стратегия за развитие на селските райони в ЕС. Общият размер на средства за периода, осигурени от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони в България, е 2,602 млрд. евро. Националното съфинансиране е 20 % (около 631 млн. евро). Общо средствата за развитие на селските райони за целия период възлизат на 3,233 млрд. евро.

Реформи в Общата селскостопанска политика.

Финансова рамка за периода 2014 г. - 2020 г.

Основните промени в Общата селскостопанска политика (ОСП) могат да бъдат обобщени, както следва:

- По-справедливо разпределение на еврофондовете – за да се гарантира, че преките плащания отиват само за активни фермери, депутатите убедиха Съвета да изготви черен списък на дружества като летища или спортни клубове, които да бъдат автоматично изключени от финансиране от ЕС;
- По-зелена селскостопанска политика без двойно финансиране – в рамките на новата ОСП, 30% от бюджета на държавите-членки по отношение на директните плащания могат да се изразходват, само ако задължителните екологични мерки, като разнообразяване на културите, поддържане на постоянни пасища и създаване на „екологично фокусирани области“, бъдат изпълнени.
- Увеличава се гъвкавостта между двата стълба на ОСП.

За този период България е получила 7,5 млрд. евро.

Мерките в Първи и Втори стълб на ОСП са насочени към важните и уязвими сектори в България като животновъдство, зеленчукопроизводство и трайни насаждения.

Чрез финансиране по ОСП, ЕС гарантира по-високо качество и уеднаквяване на стандарта на земеделската продукция за вътрешния европейски пазар. Също така чрез ОСП,

ЕС се явява регулатор, задавайки определени критерии за финансиране на отделните производители и предприятия, като по този начин осъществява контрол върху процесите и дейностите на същите.

2. Забраните за придобиване на земеделска земя от чуждестранни граждани

Българското законодателство съдържа значителни ограничения по отношение на възможността чуждестранни граждани да придобиват право на собственост върху земеделски земи. В чл. 3, ал. 3 – 6 от Закона за собствеността и ползването на земеделските земи се съдържат изрични забрани чужди държави, чужденци или чуждестранни юридически лица да придобиват право на собственост върху земеделски земи. Те могат да придобиват земеделски земи *само при условията на международен договор*, ратифициран по реда на чл. 22, ал. 2 от Конституцията на Република България, обнародван и влязъл в сила или в случай на *наследяване по закон*. Граждани на държавите - членки на Европейския съюз и на държавите - страни по Споразумението за Европейското икономическо пространство, както и юридически лица от държавите - членки на Европейския съюз, или от държавите - страни по Споразумението за Европейското икономическо пространство, могат да придобиват право на собственост върху земеделски земи *след изтичането на срока, определен в Договора за присъединяване на Република България към Европейския съюз*. Това важи и по отношение на търговски дружества, в които съдружниците или акционерите са въпросните лица (чл. 3, ал. 7 ЗСПЗЗ).

През 2012г., т.е. 5 години след присъединяването на България към ЕС, гражданите на ЕС и на държавите в Европейското икономическо пространство получиха правото да придобиват неземеделска земя в страната⁶. За земеделската земя посочените по-горе ограничения трябваше да отпаднат считано от 1 януари 2014 г. Вместо това, с чл. 3в ЗСПЗЗ беше въведено ново ограничаващо изискване със сходен на забраните ефект: *всички, които искат да придобият земеделска земя трябва да са пребивавали поне 5 години в България, а за юридическите лица, с регистрация по българското законодателство по-малко от 5 години, се изисква техните съдружници или учредители да отговарят на тези изисквания*⁷. След приемането на чл. 3в ЗСПЗЗ Европейската комисия инициира наказателна процедура срещу Република България. В крайна сметка с Решение, постановено по дело C562/22, Съдът на ЕС постанови, че: „Член 63 ДФЕС трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска правна уредба на държава членка, по силата на която придобиването на право на

собственост върху земеделски земи, намиращи се на нейна територия, е обусловено от изискването приобретателят да е пребивавал повече от пет години в тази държава членка“. Следва да се подчертае, че СЕС посочва, че преследваните с чл. 3в ЗСПЗЗ цели (земеделските земи да се ползват по предназначение и да се предотвратят спекулативните придобивания на земеделски земи с цел препродажба) са принципно легитимни и са в обществен интерес и могат да обосноват ограничаване на принципа на свободно движение на капитали, но в случая разпоредбата на закона не спомага за постигането на тези цели.

3. Въвеждането на общоевропейски и национален скрининг механизъм на ПЧИ

През 2020 г. ЕС създаде рамка за скрининг на ПЧИ. Регламент (ЕС) 2019/452 („Регламентът“) установява рамка за скрининг от държавите членки на преките чуждестранни инвестиции и механизъм за сътрудничество между държавите — членки на ЕС, и Европейската комисия за оценка и евентуално ограничаване на преки чуждестранни инвестиции, които може да представляват заплахата за сигурността или обществения ред в ЕС или неговите държави членки. Регламентът има за цел да осигури координиран подход към скрининга на преките чуждестранни инвестиции в стратегически сектори, които са от жизненоважно значение за сигурността и функционирането на икономиката на ЕС. За постигането на тази цел регламентът позволява на държавите членки да преразглеждат ПЧИ на тяхна територия от съображения за сигурност и обществен ред и да предприемат мерки за справяне със специфични рискове. Освен това регламентът създаде механизъм за сътрудничество между Европейската комисия и органите на държавите-членки за проверка на отделни сделки с ПЧИ.

В България на 08.03.2024 г. е обнародван Закон за изменение и допълнение на Закона за насърчаване на инвестициите. Изменението е в сила от 11.03.2024 г. и въвежда национален механизъм за скрининг на преките чуждестранни инвестиции в съответствие с Регламент (ЕС) 2019/452. Предвижда се създаване на Междуведомствен съвет за скрининг на преките чуждестранни инвестиции свързани със сигурността и обществения ред („Междуведомствения съвет“), който да бъде компетентен национален орган за издаването на разрешенията и да служи като контактното звено с ЕК и компетентните органи на другите държави членки. За неспазване на правилата за предварително одобрение се предвиждат множество мерки и санкции, включително имуществени санкции в размер на 5% от стойността на инвестицията, но не по-малко от 50 000 лева.

IV. ИЗВОДИ

След присъединяването в ЕС в България има увеличение на ПЧИ заради по-единното законодателство, по-нископлатената работна ръка и ниските данъци. Завишава се контролът на качеството на продукцията и услугите. За съжаление много нисък процент от ПЧИ са насочени към селското стопанство, като един от факторите е рискът от природни бедствия, инвазивни видове и вредители по културите, както и други обстоятелства. Инвеститорите се ориентират главно към третичния сектор, поради по-ниския риск от претърпяване на загуби и щети и по-високата възвръщаемост.

На фона на съседките ни, ПЧИ за България са доста по-малък процент, като главните фактори са неефективната законодателна рамка, несигурната политическа обстановка в страната, честата смяна на изпълнителната власт и съответно промени в нормативната уредба, корупцията и не на последно място демографския срив, а именно намаляването на работната ръка в селските райони.

Съвкупната преценка на действащите фактори и тенденции сочи, че въпреки отпадането на някои пречки за това, в обозримо бъдеще е малко вероятно по-сериозното навлизане на чуждестранни инвеститори в сектор селско, горско и рибно стопанство на българската икономика. Несъмнено фактор в това отношение, поне в краткосрочен план, представляват и поредицата от кризи, свързани с военния конфликт в Украйна и всички негови отражения върху икономическата среда в региона.

**Икономически и социални предизвикателства в
съвременния контекст | Economic and social
challenges in the contemporary context**

Студентски заем и теорията за външните ефекти | Student Loan and Externalities Theory

Автор:

Росица Петкова, МП „Икономика и право“

Author:

Rositsa Petkova, MP „Economics and Law“

През XX век образованието се превръща от елитна дейност в масово занимание. По своята същност представлява процес на получаване на знания и умения с цел разбиране на околния свят, който се отличава от обучението със своята завършеност, а в хронологичен план преминава през етапите на начално, основно, средно (или гимназиално) и висше образование. В настоящия момент всеобщият стремеж, особено в страните членки на Европейския съюз (ЕС), е към увеличаване на населението със завършено висше образование, т.е. с диплома от висше училище или университет. В съвременния европейски контекст се появява и едно ново понятие - „учене през целия живот“¹, доколкото модерният човек преминава през много тематични кръгове на образованост, независимо от възрастта си.

Дилемите, които съпътстват днешното образование са връзката между наука и професия, тъй като науката е човешко умение за разбиране, а професията е качество на компетентност в определена област, както и т.нар. конфликт между поколенията, доколкото образованието е инициатива на по-старите поколения по отношение на по-младите. От друга страна, инструменталният възглед за образованието противостои на един по-стар хуманистичен възглед, според който всеки един човешки индивид е неповторима личност, която трябва да бъде изградена и развита възможно най-пълноценно заради самата нея. В рамките на този социален контекст образованието се разглежда като инвестиция, а наличието на различни възможности за финансиране като студентския заем, например, е важна предпоставка за осигуряване на достъп до висше образование за по-голям брой лица. Целта е да се постигне определен резултат и да се гарантира възвръщаемост - от една страна, като национална инвестиция в човешки капитал, а от друга страна – като индивидуално вложение. Инвестицията в човешки капитал цели генериране на икономически растеж, а като индивидуално вложение включва абсолютната родителска поддръжка за получаване на повече от стандартното минимално образование, което в много случаи се купува чрез пазара на частните образователни услуги. В тази връзка се появява и кредитирането за

висше образование, което дава възможност на всеки индивид да получи средства, с които да заплати своето образование и, които да върне в бъдеще, когато възвръщаемостта на инвестицията стане възможна.

Висшето образование е индивидуална инвестиция, но с голямо значение за общественото и икономическо развитие, тъй като надхвърля преките последствия за отделния индивид. Същевременно трябва да се отчете и общият интерес от увеличаване на образоваността на населението с цел по-висока продуктивност, респ. по-добро благосъстояние на обществото. През призмата на теорията за външните ефекти предоставянето на висше образование от страна на държавата е свързано с редица положителни външни ефекти - спомага за развитието на гражданското общество, има социализираща функция, води до намаляване на престъпността и подобрява здравословното състояние на гражданите. Респективно, отрицателните външни ефекти са социално изключване на неквалифицираните, „изтичане на мозъци“ към чужбина, ръст на интелектуалните престъпления и възпитание на младите хора в дух на подчинение. Предмет на изследване в настоящата разработка са именно външните ефекти от финансирането на висшето образование, както положителни, така и негативни – особено интернализирането на най-дискусияния от отрицателните - т.нар. „лоши“ студентски кредити. Според преобладаващото мнение „лошите“ студентски кредити не представляват външен ефект, тъй като по силата на закона правното им основание е договорът между държавата и кредитополучателя, според който държавата гарантира кредита, а в случай на активиране на гаранцията си търси парите от кредитополучателя и няма ощетени. В действителност обаче има трети лица, които губят в тази трансакция и това са данъкоплатците, тъй като държавата по една или друга причина не успява да събере дължимата от студенти и докторанти сума, което потвърждават статистическите данни. В същото време не получава и необходимата ѝ бройка специалисти.

Икономическата теория дели благата на частни и обществени в зависимост от особеностите на тяхното потребление, като частните блага се характеризират с висока конкурентноспособност (селективност) и ексклузивност на потреблението, а обществените – с безразборна консумация и невъзможност за изключване от потреблението. При частните блага потребителите се конкурират, за да придобият правото на собственост върху потреблението, като субектите, които не платят цената за благото, не могат да го ползват.

Това е ефективен механизъм за предлагане и потребление на чисти частни блага, чиито цени се формират от търсенето и предлагането, а производството се финансира с приходите от продажбите. От своя страна, публичните блага имат други свойства, доколкото потреблението им от едно лице не намалява тяхната полезност за останалите и същевременно не съществува практическа възможност да се ограничи достъпа на отделните потребители до тях. В зависимост от развитието на тези свойства публичните блага се разделят на чисти и смесени блага. Характерно за чистите публични блага е, че при тях има пълна проява на неконкурентност и изключваемост, докато смесените блага притежават характеристики и на частните, и на публичните. Те се осигуряват от три източника – чрез държавни разходи, чрез заплащане на такси за ползване и от частния сектор. Публичните стоки и услуги от сферата на образованието и науката, здравеопазването, социалното осигуряване и подпомагане, културата и спорта са типични смесени блага, оказващи значителен ефект върху обществото като цяло, вкл. от гледна точка на теорията за външните ефекти. Образованието има характеристиките на частно благо със строго специфична съвкупност от качество и количество в различните образователни райони, но и характеристиките на публично благо, при все че държавата не може да осигури висше образование за всички, а и това не е необходимо за икономиката.

Държавата използва редица мерки за контрол и намаляване на отрицателните външни ефекти, както и за подобряване и увеличаване на положителните такива, особено в сферата на образованието. Част от тях са образователните програми за повишаване на социалното съзнание и субсидиите за образователни центрове (детски ясли, училища и др.), както и финансирането на научноизследователска и развойна дейност, особено в сферата на медицината. В същото време правителството се стреми да оптимизира и транзакционните си разходи за образование чрез съкращаване на училищен персонал в населени места с намалена раждаемост, реструктуриране на специалности в средните училища и съкращаване на държавната поръчка за държавните висши училища, съобразно прогнозите за равнището на заетост и темповете в развитието на икономиката. Проблемите с външните ефекти се решават понякога и с благотворителност – училищата и университетите получават дарения от частни лица и организации, защото образователната дейност създава положителен ефект за цялото общество.

Отделният индивид, подобно на държавата, съотнася разносните и печалбите за себе си в процеса по вземане на решение относно получаването на съответно образование, но без да се замисля за обществените ползи или вреди, докато за обществото е особено важно пределните публични ползи да са по-големи от пределните частни ползи. Решение на проблема с пределните обществени ползи по отношение на постигането на ефективно равнище на обществена образованост би могло да бъде реализирането на политики за отпускане на субсидии с цел стимулиране на търсенето или предлагането в сферата на образователните услуги и за компенсиране на възникналите външни ефекти. Например, за справяне с много трудния за преодоляване външен ефект като емиграцията на млади специалисти, държавното управление често се решава на т.нар. свръхпроизводство на висшисти. Отделните икономически агенти използват обществен ресурс за своята подготовка, който ги облагодетелства, но много често ощетява самата държава. По тази причина са въведени критерии за подбор при кандидатстване за държавна субсидия: желание, способности и платежоспособност. Последният критерий има по-съществено значение за постъпващите в частни висши учебни заведения, при все че всички студенти в български университети заплащат семестриални такси. Именно по отношение на платежоспособността възможностите на бъдещите висшисти са няколко – да не учат висше образование, родителите им да платят съответните такси или да работят в свободното си от лекции и упражнения време и така да си плащат образованието. Има и чисто икономическо решение – т. нар. студентски заем, който да им позволи да финансират пет- или шестгодишното си обучение, без да им се налага да работят, докато следват.

Студентският заем е своего рода инвестиция в образованието, а всяка подобна инвестиция от гледна точка на теорията за външните ефекти се явява механизъм за задаване на приоритети; фактор за преодоляване на неравенства и за противодействие на бедността, както и за осигуряване на равен шанс и равни възможности за всички граждани; фактор за икономически растеж; ключов елемент за посрещане нуждите на пазара на труда; инвестиция в човешки капитал; фактор за демократизиране и социална интеграция и т.н. Това ще рече, че ползите от инвестиции в образованието са общосподелени и доказани, но в същото време съществува една голяма несигурност за възвръщаемостта на инвестицията, дори и само поради отложените във времето ефекти и липсата на пряк материален резултат, който да бъде физически достъпен. На практика гаранция за възвръщаемостта е бъдещият

труд на отделния индивид, в който е вложена инвестицията, при допускането, че той ще остане в добро здраве и ще бъде в състояние да изпълнява дейности, които да гарантират възвръщаемост на вложените средства за обучение. За разлика от финансовия капитал, човешкия може да бъде измерен и остойностен по-трудно.

Потребителските кредити за обучение стават възможни в Република България след приемането на Закона за кредитиране на студенти и докторанти през 2008 г. Съгласно този закон банките могат да предоставят студентски кредити по две направления:

1. без държавни субсидии и гаранции – получателите на такъв вид студентски заем го обслужват подобно на обикновените потребителски кредити, защото кредиторите нямат договор с Министерството на образованието. Всяка банка или кредитна институция изисква различни такси за отпускането на този заем, чиито цени варират при различните кредитодатели.

2. с държавни субсидии и гаранции – такъв студентски кредит се отпуска на таргетирана група хора, а банките кредитори участват във взаимна спогодба с Министерството на образованието, което от своя страна гарантира изплащането на заема към банката в определени неблагоприятни за длъжника случаи. Търговските банки се съгласяват да финансират студенти и/или докторанти в български учебни заведения на преференциални условия.

От **икономическа гледна точка** студентските заеми представляват финансова помощ, която помага на учащите се да заплащат университетските си такси и разходите, свързани с наем на квартира, учебни пособия, учебници и други. Студентските кредити за обучение, които са гарантирани от държавата, обикновено се предлагат при изгодни условия и нисък годишен лихвен процент – 7 %, като лихвата се начислява само върху усвоената част от кредита. В повечето случаи изплащането им започва едва след приключване на обучението. Има гратисен период от 1 година, през който не се изискват плащания по главницата и лихвата. Кредитът е без такси, комисиони и други разходи. Срокът на издължаване е 10 години след изтичане на гратисния период. По този начин държавата се опитва да увеличи търсенето на образование. Тя помага на студентите да получат по-изгодни условия за кредитиране, а цената на интернализирането са наличието на гратисен период, по-ниските лихви и евентуалния разход на държавата при неплащане от страна на студента. Идеята на студентските кредити, за разлика от нормалните такива, е,

че тяхното изплащане започва на по-късна дата, а връщането им е гарантирано от държавата. Този инструмент е различен от държавната поръчка, при която държавата поема изцяло студентската издръжка. При студентските кредити тя е по-скоро застраховател, а тежестта за плащане остава у студента. Тоест държавата очаква, че нетният положителен външен ефект, който ще бъде генериран от студентите извън държавната поръчка, не е достатъчно голям, за да си заслужава тя да поеме изцяло издръжката за обучение. Студентските кредити са по-скоро опит да се увеличи конкуренция на пазара на труда чрез увеличаване на предлагането в сферата на образователните услуги.

Студентските кредити, които не са регулирани от държавата, най-често са с либерализирани условия за отпускане, което ги прави сравнително приемливи за студентите. При тях обаче се изисква по-висока лихва, по-къс гратисен период и обезпечение (дори ипотека при тегленето на по-големи суми). Понякога може да е необходим и поръчител, а изплащането на задълженията започва още преди студентите да приключат обучението си. Все пак много студенти предпочитат такива кредити пред държавните студентски заеми, защото с тях могат да платят обучението си в чужбина. Парите от студентски кредит, отпускан от държавата, са предназначени само за ползване в български университети като част от държавната политика за борба с негативните външни ефекти в сферата на образованието.

От **юридическа гледна точка** студентските заеми за обучение са гарантирани в рамките на националното законодателство чрез определени задължителни изисквания по отношение на кандидатстването, усвояването и погасяването им. Всички студенти и докторанти, които кандидатстват за кредит, трябва да отговарят едновременно на следните изисквания: да бъдат граждани на ЕС, на ЕИП или на Швейцария; да бъдат до 35-годишна възраст; да посещават редовна форма на обучение за придобиване на степен “бакалавър”, “магистър”, “професионален бакалавър” или научна степен “доктор”; учреждението, в което искат да учат кандидатите за студентски кредит, трябва да функционира по законоустановения ред в държавата; не трябва вече да са били отстранявани от учебно заведение поради неправомерни действия или да са прекъсвали обучението си, освен в изрично посочени от закона случаи; да нямат придобита същата образователно-квалификационна или образователна и научна степен. Кредит се предоставя на лица, които

за пръв път се обучават или повишават нивото на научната и професионалната си степен на образование.

Законът позволява да се отпуска и кредит за издръжка, но само при раждане или пълно осиновяване на дете по време на обучението от родителя, който упражнява родителски права, а ако това са и двамата родители – само от единия. Съществуват и студентски кредити за обучение в чужбина, които помагат на кредитополучателите да получат желаното образование или да издържат дете, родено по време на обучение. Кандидатите за такива заеми също трябва да отговарят на няколко кумулативно дадени условия: да са записани като студенти или докторанти в университет от страна-членка на Европейския съюз или в Швейцария, Норвегия, Лихтенщайн или Исландия; да нямат придобита същата образователно-квалификационна или образователна и научна степен; да не са прекъсвали обучението си или да са отстранявани от учебно заведение .

От статистическа гледна точка най-голям интерес от тегленето на студентски кредити има сред учащите медицина (18%), следвани от студентите, следващи икономика (10%) и право (5%). Кандидатстващите за кредит за издръжка на дете са 5%. Най-често заеми за обучение теглят студенти, придобиващи ОКС бакалавър – 68%.

Самоналагащият се извод е, че студентски кредит се отпуска единствено съгласно условията на българското законодателство, за да може да се гарантира на банките кредитори пълно покритие на средствата им при временна или пълна нетрудоспособност, смърт или друга възпрепятстваща длъжника причина. При неплащане на заема от кредитополучателя държавата субсидира изплащането му, след което Министерство на образованието и науката подава сигнал до НАП, който, от своя страна, започва да търси длъжниците и да събира дълговете, най-вероятно по съдебен път. Това е единственият законоустановен начин за интернализиране на негативен външен ефект като неплащането на студентски заем от гледна точка на теорията за външните ефекти, при все че е спорно дали въобще има такъв.

Според актуалните към 31 декември 2022 г. статистически данни по-скоро има негативен външен ефект, доколкото от 2010 г. до края на 2022 г. 1421 студенти и докторанти са взели кредити с гаранция от държавата, за да покриват разходите си за обучение във висшите училища в България, но не са ги върнали. Държавата като гарант е била принудена да върне парите на банките с лихвите - общо 10 000 697,71 лв., от които 7 738 698,40 лв.

предсрочно изискуеми кредити и 2 261 999,31 лв. опростени задължения на 43 починали лица, на 232-ма кредитополучателя, които са родили второ или следващо дете, и на 17 човека поради настъпване на трайна неработоспособност. В случай на опростяване държавата погасява задължението към банката, а кредитополучателят или неговите наследници не дължат връщане на сумата, която държавата е платила. От гледна точка на теорията за външните ефекти интересни са предимно предсрочно изискуемите кредити, платени от държавата, доколкото представляват 70 % бюджетна загуба. Освен това държавата не получава необходимата за развитието на икономиката й бройка висшисти, което ощетява още повече данъкоплатците. След като бъдат платени задълженията на некоректните кредитополучатели, НАП като държавна институция опитва да възстанови бюджетните средства от съответните длъжници. До 30 декември 2022 г. от дължимите 7,7 милиона лева в държавния бюджет е възстановена едва около една трета от сумата: 2 260 000 лв. Основният проблем, който пряко влияе върху събираемостта на тези вземания, е липсата на секвестрируемо имущество у лицата. НАП уверяват обществеността, че са предприели действия за принудително събиране по отношение на всички предадени към 31.01.2023 г. преписки, с изключение на такива, по които е започнало доброволно изпълнение (4 случая) и по отношение на лица - чужди граждани, които са напуснали Република България и нямат постоянен адрес в страната (13 случая).

Предприетите държавни мерки за борба с проблема - ограничаване на кредитирането и приемане на специален закон за преференциалните кредити, само изместват фокуса от истински важните проблеми - образованието в България е с незадоволително качество, а държавните училища и университети нямат особен стимул да го подобрят, разполагайки с гарантирана държавна субсидия в условията на формална акредитация; завършилите университет не могат да си намерят работа по специалността и се налага бизнесът да прави значителни инвестиции за обучение на своите кадри. В действителност трябва да се засили конкуренцията между университети и училища, да се промени образователната система, така че да произвежда качество, което да отговаря на търсенето, и едва тогава студентите ще станат интересни за фирмите, както е в развитите страни.

Най-общо казано, всяко финансиране, частно или публично, има за цел да създаде по-добри условия и възможности за областта, към която е насочено, като инвестициите в образование имат благоприятно влияние не само върху отделния индивид, а и в обществен

план. Зад всяка инвестиция, които има за цел социално въздействие, стои допускането, че публичните средства насочени към системата на висшето образование, имат много по-голяма добавена стойност в обществен план в сравнение с алтернативата да останат в ръцете на частни субекти. Външните ефекти са не само за преките бенефициенти (лицата, които завършват висше образование с помощта на тази финансова подкрепа), но и за цели области от социалния живот, доколкото по-високо образованите лица имат по-високи доходи, което означава повече данъчни приходи за държавата. Сред положителните ефекти също така са задаване на приоритети за групи в неравностойно положение с цел преодоляване на социалното неравенство и противодействие на бедността. По отношение на хора, които не успяват да задоволят базовите си материални нужди, инвестицията в човешки капитал е начин не само отделният индивид да излезе от зависимостта си от подпомагане, но и за преодоляване на бедността и социалната изключеност на цялата общност. В същото време инвестициите в образование са фактор за икономически растеж и предпоставка за просперитета на всяка една нация/държава. Определянето на конкретните специалности, които да бъдат подкрепяни, зависи от държавната политика. Мотивите могат да бъдат както привличане на повече студенти при недостиг на пазара на труда, така и механизъм за подбор на по-качествени специалисти. Допълнителен фактор е и фактът, че придобилите висше образование са по-подготвени да увеличат собствената си производителност и тази на другите работници. В крайна сметка похарченото за образование резултират дори в ефекти като по-добър здравен статус, по-малко престъпност, по-чиста околна среда, по-стабилно и демократично управление. Подкрепата и финансирането на институциите за висше образование допринасят също така за демократизиране на обществата, по-добра социална кохезия и интеграция. Причинно-следствените връзки са в няколко направления. Повишаването на дела на високообразованите сред маргинализираните общности води до по-активното им участие в демократичните процеси и подобрява представеността им в местните и национални органи и институции. В същото време допринася за повишаване на плурализма в обществото, по-лесно разбиране на другостта, по-добър диалог между отделните групи, както и между гражданите и институциите.

От друга страна, всяко неплащане на студентски кредит ощетява държавата, респ. данъкоплатците, когато по една или друга причина тя не успява да събере съответната сума от неизправния длъжник. Същевременно и другите мерки за борба с проблема не са напълно

ефективни. Ограничаването на кредитирането намалява шансовете за получаване на заем от групи като студентите и докторантите. По отношение на тях новата мярка има действие в противоположна посока, доколкото през 2010 г. студентските кредити са 2 841 броя, а през 2021 г. - едва 415. Очакваният брой през 2023 г. е 800, в т.ч. за такси за обучение и за издръжка. Това ще рече, че има все по-малък интерес към студентските заеми, но и броят на специалистите продължава да намалява, а качеството на преподаване не се повишава.

Другата мярка за противодействие на „лошите“ кредити, т.нар. преференциални кредити за обучение за студенти и докторанти, не е по-успешна от останалите. Тя представлява държавна подкрепа в три различни форми: еднократно намаляване на кредитното задължение, обезпечаване на част от задължението и погасяване на кредитното задължение или на част от него при настъпило трайно увреждане. Право да кандидатстват за такъв заем имат само студенти с успех не по-нисък от “Добър (4)” и докторанти, обучаващи се в държавни висши училища. За съжаление, повечето кандидати не ръководят избор си от качеството на образованието, което могат да получат, а от възможностите за получаване на субсидия (по общо мнение качеството на държавното образование в България е ниско, но пък винаги има начин да не върнеш дължимия кредит).

Сурогатно майчинство и влияние на статута му върху закона и икономиката в различните държави (Германия и Великобритания) | Surrogacy and the impact of its status on the law and the economy in different countries (Germany and the UK)

Автор:

Свилена Петрова, МП „Икономика и право“

Author:

Svilena Petrova, MP „Economics and Law“

Според редица научни изследвания, понятието „сурогатно майчинство“ води началото си на практика от преди хиляди години, още докато вавилонците са го използвали, за да предотвратят разводи в семейството, но първото известно споменаване на термина датира още от книгата „Битие“ и историята на Сара и нейния съпруг Авраам; Сара страдала от безплодие и помолила слугинята си Агар да износи детето на Авраам. (“History of Surrogacy”, пар.7). В наши дни, сурогатното майчинство е добило и продължава да придобива все по-голяма популярност, особено сред хората от Източна и Централна Европа и някои щати в САЩ. В настоящото есе се разглежда накратко какво точно представлява сурогатството, какви са видовете и ограниченията му в различните държави от юридическа гледна точка и как влияе на икономиката там, където то се практикува свободно. В същината на есето са разгледани и сравнени два казуса от Великобритания и Германия, където, респективно, сурогатството е съответно разрешено (със силни ограничения) и абсолютно забранено. Разгледани са също и няколко похвата от икономическата теория, които помагат тези два казуса да бъдат анализирани по-добре.

Сурогатно майчинство: определение и видове

За да се хвърли повече светлина върху анализа и разбирането на двата казуса, разгледани по-долу, първо трябва да се обърне внимание на това какво всъщност означава сурогатно майчинство и как то се разделя според генетичния произход на яйцеклетката (Taylor, 2021). Сурогатството (от латински: *surrogātus* – „заместител“) е уговорка, често подкрепена с юридически договор, според която една жена се съгласява да забременее, да износи бременността и да роди дете или деца за друго лице или лица, които са или ще станат в крайна сметка родител(и) на детето или децата (“Surrogacy”, н.д.; Taylor, 2021). Съществуват и случаи, при които до такъв тип майчинство се стига когато бременността не

е възможно от медицинска гледна точка, когато родителят е сам, двойката е хомосексуална или ако бременността представлява неприемлива опасност за майката (напр. смърт).

Дели се на четири вида, като основните два са според това как майката е инсеминирана: традиционно или гестационно. При традиционното сурогатно майчинство, жената, износиваща плода, е естествено или изкуствено осеменена и тя е биологичната майка на детето, докато гестационното се извършва чрез имплантиране на ембрион, създаден чрез инвитро оплождане, в утробата на сурогатната майка (“Surrogacy”, н.д.; Taylor, 2021, пар.4-5). Останалите две – комерсиално и алтруистично, съответно се състоят в това дали майката получава или (почти) не възнаграждение, че е износила детето.

За целта на есето, последните два вида сурогатно майчинство се комбинират с традиционното и гестационното, изхождайки от тезата, че икономическите аспекти биха били представени по-лесно от гледна точка на това дали сурогатната майка би получила облаги и по какъв начин това би повлияло на общественото статукво на сурогатството. От друга страна, свеждането до само два вида дава храна за размисъл и интересна перспектива върху вече изградените идеали за патриархалното семейство, за това кое е „нормално“ и кое – „новото нормално“, как фокусът върху плодовитостта на жената и способността ѝ да създаде поколение се е изместил към материалното, бизнеса и дори политиката.

Изхождайки от редица предоставени данни, без значение дали се разглеждат четирите отделни вида сурогатно майчинство или е сведено само до два, с възможни комбинации между тях, то бива правно и териториално разделено в целия свят, както следва ([Legal regulation of surrogacy in the world], н.д.):

- И двете форми (алтруистична и комерсиална) са законни;
- Без законови регулации;
- Само алтруистичната форма е законна;
- Разрешено между индивиди до втора степен на кръвна връзка
- Забранено;
- Неясно положение.

За да се определят правните аспекти на сурогатното майчинство във всяка отделна част от света, се вземат под внимание няколко основни въпроса (“Surrogacy”, н.д., пар.2):

1. Споразуменията за сурогатно майчинство изпълними ли са, нищожни или забранени? Има ли разлика дали гестационният носител се заплаща (комерсиален) или просто се възстановяват разходите (алтруистичен)?
2. В какво се състои разликата (ако има такава) дали сурогатното майчинство е традиционно или гестационно?
3. Има ли друга алтернатива освен осиновяването след раждането на детето, за да бъдат признати бъдещите родители за законни? Ако да – какво е то?

Отговорите на тези въпроси до голяма степен зависят (както е отбелязано по-горе) от законите на различните юрисдикции в отделните държави. В държавите, в които сурогатното майчинство е разрешено, има много изисквания за пребиваване или гражданство за предвидения родител(и) и/или сурогатното дете. Държавите без такива изисквания често привличат хора от чужбина, като са дестинации за „плодороден туризъм“ (пар.3). В някои държави, като Съединените щати, Канада или Австралия, законите се различават според щата/териториите.

Базирано от части на тези въпроси, са разгледани и анализирани двата казуса от Германия и Великобритания, където сурогатното майчинство е респективно абсолютно забранено и позволено, но със силни ограничения.

Великобритания: декември, 2018 г.

През декември, 2018 г., Върховния съд във Великобритания разглежда случай на млада жена в Обединеното кралство, която се бори да получи обезщетение за разходите за комерсиално сурогатно майчинство от друга жена в Калифорния от NHS Trust (Национални здравни служби), след като е загубила способността си да роди дете след няколко инцидента поради лекарска небрежност. ХХ развива рак на шийката на матката, който не е открит чрез нито едно от изследванията, който тя си прави и впоследствие преминава през лъче- и химиотерапии, които водят до безплодие. Ключовите въпроси, обсъдени от съдиите, се въртят около това дали младата жена може да поиска да ѝ бъдат възстановени разходите за комерсиалното сурогатно майчинство (когато такава услуга е незаконна в Обединеното кралство) и цената на сурогатното майчинство с помощта на донорски яйцеклетки („Case of Court“, 2019, пар.2). В решението на съда се посочва, че отговорът и на двата въпроса е „да“: потвърждава се, че обезщетенията за финансиране на сурогатно майчинство с

помощта на донорски яйцеклетки могат да бъдат възстановени и че щетите за финансиране на разходите за чуждестранни търговски споразумения също могат да бъдат възстановени. Съдията по делото присъжда само разумно допустими разходи за сурогатно майчинство, изхождайки от това, което определя английското право. Това решение впоследствие бива обжалвано от ХХ.

В случаи като този, в законодателството на Великобритания се казва, че щетите са предназначени да поставят ищеца „доколкото е възможно в положението, в което биха били, ако не бяха наранени“, но съдилищата трябва да се произнесат против, ако тези щети са в противоречие с обществения ред или се считат за неразумни. Друг елемент от съществено значение е, че според законодателството на страната, в някои случаи на лекарска небрежност, зависи изцяло от съдилищата да определят дали ищецът може да поиска обезщетение за щетите, за да финансира определено лечение или услуга за причиненото от тази небрежност неразположение (пар.8).

От друга страна, Апелативният съд подхожда към случая по различен начин. Той отбелязва, че това, което ХХ предлага, е напълно законно в Калифорния и, което е важно, че тя не би извършила престъпление в Англия, като е страна в т.нар. по горе „търговско споразумение“ за сурогатно майчинство на място, където това е законно. Подобна договореност има други големи предимства от гледна точка на ищеца, тъй като според законодателството на Обединеното кралство сурогатната майка избира родителя и е законната майка на детето, докато в щата се получава обратната ситуация (пар. 5).

Германия, април 2019

Този казус разглежда случая на семейна двойка от Германия с немско гражданство, явяваща се ищец по делото. През 2015 г. яйцеклетка от съпругата, която е била оплодена със спермата на съпруга ѝ, е прехвърлена на украинска сурогатна майка в Украйна. Сурогатната майка ражда детето през декември 2015 г. в Киев, Украйна. Преди раждането на детето съпругът признава бащинството на детето в немското посолство в Киев със съгласието на сурогатната майка. След раждането биологичната майка свидетелства пред нотариус, че детето е родено чрез репродуктивни технологии за сурогатно майчинство и че ищите са генетични родители. Гражданският регистър в Украйна регистрира ищите като

родители и издава акт за раждане („Germany: Federal Court of Justice Rules on Legal Motherhood of Surrogate“, 2019, пар.2).

Когато иштите се връщат в Германия с детето през януари 2016 г., те регистрират раждането в чужбина според украинския акт за раждане в немския граждански регистър. Немският граждански регистър обаче установява, че бебето е родено от сурогатна майка, докато немското посолство в Киев също не подава искане за регистриране на раждането в чужбина. Следователно надзорният орган на немския граждански регистър завежда дело в окръжния съд, за да инструктира гражданския регистър да коригира регистрацията и да регистрира сурогатната майка като майка. Върховният окръжен съд отхвърля жалбата на иштите срещу тази корекция. Поради това иштите поддават жалба до Федералния съд (пар.3).

В разглеждания случай детето е имало обичайно местопребиваване в Германия, тъй като всички страни по договора за сурогатно майчинство са се съгласили детето да отиде в Германия при иштите веднага след раждането и да остане там за постоянно. Освен това както украинското, така и немското право признават съпруга за законен баща на детето. Следователно детето има немско гражданство и законно се намира в Германия. В становището на Съда, тъй като детето никога не е било на обичайното си местопребиваване в Украйна, само сурогатната майка може да бъде регистрирана като законна майка, а не съпругата. Съдът заключава, че съпругата трябва да осинови детето, за да стане негова законна майка (пар.6).

Решението на Федералния съд се позовава на това, че според закона родителството на детето се урежда на мястото, където „детето обичайно пребивава, от закона на държавата, чийто гражданин са неговите или нейните родители, или от закона, който урежда общото последиците от брака на родителите“ (пар. 5). По тази причина съдът отсъжда, че лицата имат своето обичайно местопребиваване, като това пребиваване не може да бъде само временно или периодично. Съдът заключава на базата на закона и че за да се определи обичайното местопребиваване на непълнолетни, особено на бебета, е необходимо да се оцени интеграцията на родителите в тяхната социална и семейна среда, тъй като детето като цяло ги споделя. „Обичайното местопребиваване на дете и неговите родители ще се различава само в изключителни случаи“ (пар.5).

В заключение, решението на съда е и изцяло повлияно от немското законодателство, което забранява сурогатството и предвижда, че само жената, която носи детето, може да се счита за негова законна майка. Извършването на инвитро оплождане на сурогатни майки е криминално престъпление, нарушава Закона за защита на ембрионите и се вижда като противоположно на живота. Такова нарушение се наказва с глоба или лишаване от свобода за една година.

Общи характеристики на двата казуса

В светлината на изложените досега факти, придружаващи двата казуса, е лесно да се направи съпоставка между тях, въпреки че те на пръв поглед биха изглеждали напълно отдалечени един от друг с единствена обща черта между тях бидейки сурогатно майчинство и неговото възприятие в законодателството на две отделни държави. Ако се направи по-задълбочен анализ, ще възникнат прилики, по които те могат да бъдат обединени.

На първо място, една от най-важните прилики, е че и в двата случая имплицитно са заложени икономически ползи/недостатъци и правни аспекти на сурогатното майчинство, както подробно са описани по-горе. На следващо място идва и фактът, че това са скорошни примери, които отново имплицитно ни отвеждат до заключението, че икономическият растеж в обществото спомага до прибягването на такъв вид услуга, т.е. заплащането на солидна сума, която да обезпечи по всякакъв начин майката, износваща плода. Трето, двата случая представят правните гледни точки на две държави с различно законодателство и тяхната несъгласуваност в законите за сурогатното майчинство. Тези различни нормативни възгледи изразяват и известна дискриминация в държавите, където сурогатното майчинство е забранено, тъй като те определят кой има право да бъде родител и кой не (репродуктивно възпрепятствани жени, хомосексуални двойки, т.н.).

Тези общи черти довеждат най-вече до заключението, че освен вече съществуващи правни аспекти, се създава и поле за размисъл върху това как сурогатното майчинство в двете си форми – комерсиално и алтруистично (обединени с традиционното и гестационното за целта на това есе) влияят върху вече изградените идеали за патриархалното семейство и майчинството, как плодовитостта е превърната в „нещо политическо, повлияно от материалните промени в политическата икономика, медицинската технология и ролята на жените в обществото“ (Somji, н.д.). Тук много ясно

можем да отнесем тази препратка към първия случай от Великобритания, където плодовитостта – нещо, което обикновено се смята за въпрос на „природа“ или „биология“, е представено не като нещо „естествено“, а точно обратното - не е нищо повече от това, което е прието като социално приемливо или „новото нормално“ в дадения момент. Това откритие от своя страна дава и именно възможност да се мисли критично в посока за ценностите, които са в основата на днешното общество и как се възприемат те сега (пар.7).

Няма как да се пропусне и фактът, че такива случаи засягат и т.нар. „репродуктивна икономика“ (Somji, н.д.). Ако подобни решения на съда, в която и да е държава, по един или друг начин „мълчаливо“ е одобрено комерсиалното сурогатно майчинство, дори когато то е забранено на хартия, не води ли то до това до жените да използват способността си да износват деца и да ги предават на други родители, да печелят от труда си? Според Somji (н.д.) отговорът на този така подвеждащ въпрос е „не“. Споделяйки мнението ѝ, твърдя, че комерсиалното сурогатно майчинство не би помогнало на жените да печелят от този си вид „труд“, не и за добро или поне докато не настъпи някаква изначално дълбока трансформация в мисленето на днешното общество за това какво е ценно и какво от старите порядки е оставено в миналото.

Подобни практики дори несъзнателно легализират „сексуалния труд“ срещу пари и поставят уязвимостта на жената в застрашаващо положение. Още повече, че понятията „женственост“ и „майчинство“ са толкова дълбоко заложени в традиционното мислене на държави като Германия, че те порицават заплащането на такъв вид услуга – износването и буквално – продажбата на бебето, като обратна на „безценна“ и като нарушение и оскверняване на достойнството на жената като човешки индивид със собствени права; жената тук се използва като средство за постигане на целите на някой друг (means to someone else's needs) (Somji, н.д.).

Другият въпрос, който несъмнено би изникнал в подкрепа на твърденията по-горе е именно дали това е единственият начин репродуктивно възпрепятстваните жени/семейства да се сдобият с дете в 21-ви век? Със сигурност съществуват и други алтернативи като осиновяването например, което е друг алтруистичен похват, необвързан със сурогатното майчинство и превръщането му в бизнес сделка под формата на материален стимул за сурогатната майка.

Теории и методи за анализ

За да се свърже изложеното досега с икономическите аспекти на сурогатното майчинство и неговото влияние в света, могат да бъдат използвани няколко теории и методи, които да докажат тази връзка.

Първият от тях би бил така нареченият „анализ на разходите и ползите за двете страни“, където отговорът на главния въпрос да го направиш или не, т.е. да бъдеш ли сурогатна майка или не, се базира на сумиране на потенциалните ползи от дадената ситуация и с какво би допринесло това за по-нататъшният живот на жената, износваща плода. Сумират се и общите разходи, свързани с предприемане на действието, като това не задължително винаги е свързано с материалното; тук се има предвид, че сурогатната майка може да сметне, че „разход“ и съответно – „вреда“, би било не само разходите по бременността, но и „разходите“, свързани с това да се раздели с детето, на което току-що майката е дала живот и към което се е привързала – това би бил „разход на психиката“ повече, отколкото всеки друг материален разход.

Следващата теория, която би показала как сурогатното майчинство би повлияло от икономическа гледна точка, е ефект/оптимум на Парето или как индивидите оценяват една и съща вещ различно. Това всъщност биха били действията, при които пазарното положение на един и същи участник в сделката ще се подобри, без това да доведе до влошаването на пазарното положение на неговия конкурент. Тук много ясно може да се направи препратка към това, че и двете страни от сделката – износването на бебето от сурогатната майка и предаването му на бъдещите родители – печелят, без нито един да е в по-лошо положение, отколкото е бил преди. Ако се задълбочим в изследването на този въпрос, може би ще достигнем до заключението, че в случаите, когато сурогатната майка, предавайки бебето си, „слуша съвестта си“, тя като страна би била в по-неизгодна позиция, защото тъкмо е загубила нещо свое. Ако пък negliжираме подобен вариант и приемем предаването на бебето като чиста сделка – тогава и двете страни печелят.

Друг похват би бил и идеалът *Laissez-faire*, който изучава поведението на членовете на обществото, когато те не срещат никаква съпротива, било то от закона или държавата, за да създават стоки и услуги с цел да удовлетворят личния си интерес. Използването на този похват за анализ би бил по-скоро утопичен, защото, както се разгледа по-горе, почти навсякъде, където сурогатното майчинство е позволено, то е и силно ограничено с

множество норми и закони (изключение правят някои страни като Украйна, където това е напълно разрешено). И все пак, в един идеален свят, където Държавата и законите не пречат на членовете на обществото, те правят всичко възможно, да насочат усилията си към това, което ги вълнува най-много – печалбата. В нашия случай печелят и сурогатната майка, и поръчителите; майката е обезпечена материално, а родителите получават така желаното дете, което преди не са могли да имат.

Последните два икономически метода за анализ, които използвам, са т.нар. „икономика на публичния избор“ и „икономика на престъпленията“. Първото понятие разглежда решенията на рационалните потребители и как те максимизират личния си интерес. В случая потребителите са родителите-поръчители, които увеличават шансовете си да се сдобият с дете от друга жена по възможно най-ефективния начин, при положение, че са възпрепятствани те самите да имат такова. От друга страна, второто понятие разглежда рационалния избор, основан на превеса на ползите над разходите. Дори сурогатното майчинство в повечето страни да е забранено и практикуването му да е смятано за строго нарушение на закона на съответната държава, то същите потребители, споменати и по-горе все пак са решени да го направят, защото ползата е по-голяма от разхода на престъплението.

В заключение, всичко гореизложено представя сурогатното майчинство като алтернатива на това двойка да се сдобие с дете, при положение, че те са репродуктивно възпрепятствани. Всички факти помагат да се разбере какви са видовете такова майчинство, както и по какъв начин то е възприето от обществата в различните държави и съответно – как законодателството подхожда към тях в случай на създаден се казус. Другият по важен аспект е, че „мълчаливото“ одобрение на такава практика поражда предпоставки за солидно влияние върху икономиката и психологията на отделните индивиди и начина, по който е възприета тя. Ако се абстрахираме от факта, че сурогатството би нарушило изцяло вече изградените обществени идеали като „семейство“ и „майчинство“, то все пак може да се разглежда и като нещо, от което и двете партии биха имали полза/получили желанието – а именно и родителите, и сурогатната майка. Затова и възприятието за тази така изключително сензитивна тема е толкова разностранно – както и в законодателството и икономиката, така и в човешкото съзнание.

Използвана литература

1. Act on the Adoption Placement and the Ban on the Arrangement of Surrogate Mothers (Adoption Placement Act – AdVermiG). (n.d.). <https://www.auswaertigesamt.de/blob/231108/d3a57c35e619f87d30c0cf126e69ddfc/adoptionplacementact-advermig-data.pdf>
2. Case of note: XX v. Whittington Hospital NHS Trust (Court of Appeal 19/12/2018). (2019, February 1). NHS Resolution. <https://resolution.nhs.uk/2019/02/01/case-of-note-xx-v-whittington-hospital-nhs-trust-court-of-appeal-19-12-2018/>.
3. History of Surrogacy. (n.d.). Creative Family Connections. <https://www.creativefamilyconnections.com/blog/history-of-surrogacy/>
4. Germany: Federal Court of Justice Rules on Legal Motherhood of Surrogate. (n.d.). Library of Congress. <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2019-04-29/germany-federal-court-of-justice-rules-on-legal-motherhood-of-surrogate>
5. Gesley, J. (2019) Germany: Federal Court of Justice Rules on Legal Motherhood of Surrogate. [Web Page] Retrieved from the Library of Congress, <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2019-04-29/germany-federal-court-of-justice-rules-on-legal-motherhood-of-surrogate/>.
6. LA GESTACIÓN SUBROGADA EN EL MUNDO [Photograph]. (2015, June 27). Agar Asociacion. <http://www.agar-asociacion.org/component/k2/item/31-agar-es-la-primer-a-asociacion-en-espana-especializada-en-vientre-de-alquiler.html>
7. Somji, M. (n.d.). 'Restoring' fertility: surrogacy, law, and the economy. The London School of Economics and Political Science. <https://blogs.lse.ac.uk/gender/2020/05/26/restoring-fertility-surrogacy-law-and-the-economy/>.
8. Surrogacy, https://en.wikipedia.org/wiki/Surrogacy_laws_by_country, n.d.
Taylor, R. B. (2021, November 4). Using a Surrogate Mother: What You Need to Know. WebMD. <https://www.webmd.com/infertility-and-reproduction/using-surrogate-mother>

Последици от COVID-19 върху строителния сектор | Impact of COVID-19 on the Construction Sector

Автор:

Симона Попова, МП „Икономика и право“

Author:

Simona Popova, MP „Economics and Law“

Увод

Във връзка с разработени от мен миналогодишни изследвания на тема „Отрицателни външни ефекти в сектор Строителство“, в настоящата разработка ще представя най-широкоразпространения, най-широкообхватния и най-обсъждания към днешна дата отрицателен външен ефект, който въздейства на цялата световна икономика, а именно – разпространението на новия вирус COVID-19 и обявената във връзка с него пандемия от Световната здравна организация.

Какво представлява COVID-19

Коронавирусите се срещат най-често сред животните, но са познати случаи, при които мутират и започват да заразяват и хората – тежкия остър респираторен синдром, блискоизточния дихателен синдром и четири други коронавируса, срещани при хората. Всичките шест могат да се разпространяват от човек на човек. В края на 2019 г. в град Ухан, Централен Китай, е идентифициран коронавирус, наречен SARS-CoV-2. Това става, след като без ясни причини през декември хора развиват пневмония, която не се повлиява от известните методи за лечение. Има свидетелства за предаване на вируса от човек на човек, като най-бързо се разпространява средата на януари 2020 г. Няколко страни в Европа, Северна Америка и най-вече в Азиатско-Тихоокеанския район съобщават за случаи на 2019-nCoV. Инкубационният период на вируса е между 2 и 14 дена, но се предава от човек на човек и преди появата на симптоми, както и няколко дена след излекуването. Симптомите включват треска, кашлица и затруднено дишане, като изходът може да бъде фатален.

На 9 януари 2020 г. е регистриран първият смъртен случай на 61-годишен мъж. На 16 януари 2020 г. китайските власти обявяват смъртта на друг 69-годишен мъж в Ухан. Налични са опасения за по-нататъшно разпространяване на заразата по времето около китайската Нова година. На 20 януари Китай съобщава за голямо нарастване в случаите с почти 140 нови пациенти. Световната здравна организация предупреждава за

възможността от по-широко разпространение на заболяването по света. Това е шестата такава класификация след пандемията на свинския грип през 2009 г. Китайските учени успяват да изолират новия коронавирус 2019-nCoV и установяват, че генетически е между 75 % и 80 % подобен на разразилия се през 2003 г. SARS-CoV.

Ефект от COVID-19 върху различни сектори на икономиката

Най-силен се очаква да е ефектът върху туристическата индустрия. Глобалната туристическа индустрия съставлява над 10% от световния БВП. Към момента бизнесът, обвързан с пътувания и туризъм, е изправен пред загуби, които, вероятно, няма да могат да бъдат възстановени. Според World Travel and Tourism Council пандемията от COVID-19 може да коства 50 милиона работни места в световен план само в туристическата индустрия. Прогнозата е 7 милиона от тях да са в Европа. След приключване на пандемията се очаква да са нужни поне 10 месеца за пълно възстановяване на индустрията. Според ING българската икономика е донякъде облагодетелствана, защото не зависи дотолкова от туризма. В България туризмът е с дял около 10%-13% от БВП със свързаните индустрии. В Хърватия например той заема 20% от икономиката.

Преработваща промишленост - Промислеността все още работи, но прекъсването на веригите на доставки, както и общото свиване на търсенето на големите експортни пазари ще има негативен ефект през 2020 г.

Търговия - Краткосрочният удар е различен в зависимост от търговските обекти. По-сериозен е ударът върху търговията със стоки, различни от хранителни. Търговията с луксозни стоки е най-засегната.

Транспорт - Транспортът ще бъде силно ударен, защото намаляват приходите поради спада в ползвателите.

Според Института за пазарна икономика Летище София ще усети чувствителен спад на трафика в средносрочен план, вследствие както на нежеланието да се пътува (особено с цел туризъм), така и на проблемите на цялата авиационна индустрия.

Операции с недвижими имоти - силно ограничаване на сделките.

Според Асоциацията на индустриалния капитал цялата промишленост ще бъде засегната поради затруднените доставки на материали и спедицията на готова продукция. Важно е да се запазят максимално доставките между страните - 2/3 от стокообмена на

България са със страни от ЕС и ако не се осигурят международни коридори за търговия, българската икономика може да бъде ударена много тежко. Според Асоциацията прекалено агресивни мерки от страна на държавата срещу вируса в дългосрочен план биха имали ефекта на бумеранга.

Банков сектор – Основните рискове за банките са свързани с необслужването на кредити в секторите туризъм и образование. Но съществува и риск от спад в новите ипотечни кредити и обслужването на стари такива ако безработицата се повиши значително. Според S&P Global, цитирани от Reuters, е възможно загубите на банките от кредити почти да се удвоят. За щастие, банките днес са значително по-ликвидни в сравнение с кризата от 2008 година. На 19-ти март Българската народна банка обяви следния пакет от мерки, чийто ефект се очаква да е в размер на 9,3 млрд. лева. Основните мерки са насочени към допълнително укрепване на капитала и ликвидността на банките.

Последици от COVID-19 върху сектор Строителство

Близо 200 хил. души в България работят в строителния сектор. От бранша желаят приемането на пакет от спешни мерки, за да се избегнат фалити на дружества. В пакета, част от мерките, за да не се прекратява работата по обектите, за да бъдат изплатени всички дължими суми за извършени до момента дейности, както и държавата да излезе със специален механизъм, по който да се разплащат и малките обществени поръчки в сектора. Недостатъкът е, че в тази сфера няма как служителите да работят дистанционно от вкъщи. Освен това всички предприети до момента мерки обезателно водят до забавяне в процесите на строителството.

Притеснения сред фирмите в бранша обаче има. От една страна, те са свързани със сроковете по оперативните програми, тъй като изостават с усвояването на европейски средства в настоящия програмен период. Другото е какво ще се случи с обществените поръчки и дали наистина работата по тях ще спре.

На 19-ти март Камарата на строителите в България излезе със следните предложения:

- Строителството трябва да продължи. То дава работа на 200 000 българи.

- Държавата да се разплати по-скоро със строителните фирми. КСБ осигурява справка за дължимите средства от страна на публичния сектор.
- Администрацията да не спира работа. Тя трябва спешно да изработи механизъм за финализиране и разплащане на многобройни обществени поръчки в малък размер.
- Да не се спират обществените поръчки.
- Да се инвестират повече публични средства в големи и средно големи инфраструктурни проекти.

За строителството голямо значение има продължителността на действащата забрана за сделки с имоти. Това, заедно с неизбежното отлагане на инвестиционни решения, ще даде ефект през 2020 г.

Строителството е сфера, която зависи от инвестициите на всички други браншове, които от своя страна зависят и от износа и вноса, най-вече в Европейския съюз, но дори и в света като цяло.

Прогнози и мерки, против отрицателните ефекти

Всички световни здравни институции се опитват да намерят правилни решения за спаряване в новия вирус COVID-19, а всички останали институции анализират, прогнозироват и предлагат мерки и решения, с цел да се запази световната икономика, която в момента е силно повлияна от обстоятелствата. Въпреки желанието на населението за оптимистични бъдещи очаквания, прогнозите се базират на минали събития и резултатите от тях и за жалост водят към едно – рецесия. Според учени тя ще продължи около две години. Имайки предвид бавното темпо на развитие на нашата родна икономика, две години в период на рецесия са достатъчни да сринат голям дял от частните бизнеси.

Имайки предвид лошите прогнози, спазването на мотото „Подготви се за най-лошото и се моли за най-доброто“, би било добро решение за частния сектор. Още с първите усети от рецесията Строителството, като един чувствителен сектор, би спряло да функционира като бранш. По време на рецесия делът на инвестициите от всякакъв вид спират, точно затова спира и дейността на сектор Строителство.

„Рецесията от 2009 г. промени българската икономика – развитие, което беше стъпило на постоянния прилив на ресурс отвън, се замени с развитие, което стъпва на възможността да се изнася за външни пазари“, обобщава Петър Ганев. Основен проблем

при всяка една икономическа криза е изключително бавното възстановяване от нея, за което допринасят и някои типични за България характеристики и слабости. Според авторите икономическата криза от 2009 г. не е била толкова проблемна за българската икономика, колкото последвалата политическа нестабилност през 2013 - 2014 г. В този смисъл, препятствията пред икономиката не се изчерпват само с кризите, но и с "по-дълбокото предизвикателство... да разбие модела на клиентелизма".

Ако кризата може да бъде определена като бърз и неочакван преход към рецесия, то показателите за рецесия, които би трябвало да се отразят отрицателно на жизнения стандарт, са спадът на доходите на домакинствата, фалитът на предприятия и безработицата.

До 2008 г. огромна част от инвестициите са били съсредоточени в строителството и недвижимите имоти, както и в други сектори, благоприятствани от строителния бум – финансите, промишлеността, туризма и търговията. Само за една година обаче по време на рецесията, инвестициите са се сринали двойно – от 6.7 млрд. евро през 2008 г. до 2.4 млрд. евро през 2009 г., а и след това не се наблюдава особен ръст. Резултатите от настоящата предстояща рецесия не биха били по-различни и настоящото може би до голяма степен описва какво предстои.

Крайно необходимо е в моменти като този, да бъдат предприети най-благоприятните за в бъдеще мерки, които да допринесат за лесното „преминаване“ на кризата. Една от неблагоприятните промени, по време на рецесия, са бюджетни дефицити. „По време на криза инструментът, с който правителствата могат да работят за спиране на рецесия, е фискалната политика“ пише Красен Станчев. Ролята на правителствата е да решат дали да намаляват или увеличават своите разходи (ако имат резерви или чрез вдигане на данъците). В България обичайният избор е увеличение на правителствените разходи, държавния дълг и данъците.

Износът е двигателят на икономическия растеж на България, именно затова следва да се насочат усилия в тази посока. Необходимо е пазарът на труда да се реструктурира, за да се подобри с намаляване на някои регулативни мерки, които затрудняват работодателите и работната ръка.

Като от съществено значение, бих споменала, че е Правителството да прецени поеманите рискове от действията си, които оказват влияние на инвеститорите, следователно и да всички малки предприемачи.

Официални източници на информация за COVID-19

Наред с епидемията от коронавирус COVID-19 се разпространява „инфодемия“, както я определя Световната здравна организация (СЗО). Поради твърде изобилната информация (невинаги вярна или точна) за вируса, за неговия произход и последиците от него, както и за действията на властите за борба с пандемията, хората **трудно намират нужните надеждни източници** и напътствия.

„В ЕС, а и другаде, координираното изпращане на дезинформационни съобщения има за цел да уличи уязвими малцинства за причината за пандемията и да подклажда недоверие в способността на демократичните институции да предприемат ефективни ответни действия. Някои държавни и подкрепяни от държавата участници се стремят да се възползват от кризата в областта на общественото здраве, за да прокарат геополитически интереси, често чрез пряко уронване на доверието в Европейския съюз и неговите партньори.“ - Цитат от Специален доклад на ЕСВД, актуализиран на 1 април 2020 г.

Списъкът по-долу предлага подбрани източници на информация от ЕС и извън него, както и от важни европейски и международни организации:

1. <https://www.ecdc.europa.eu/en/COVID-19/sources-updated>
2. <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019>
3. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/04/23/conclusions-by-president-charles-michel-following-the-video-conference-with-members-of-the-european-council-on-23-april-2020/?SubscriptionOptions>
4. https://consilium-eureka.hosted.exlibrisgroup.com/primo-explore/search?vid=32CEU_VU1&lang=en_US&sortby=rank
5. <https://www.ecdc.europa.eu/en/covid-19-pandemic>

Заклучение

COVID-19 несъмнено ще остави своя силен негативен отпечатък върху глобалната икономика, здравеопазването, както и живота на хората като цяло. Динамичната

пандемична ситуация подлежи на промени и развитие дори и в момента. На този етап икономическа рецесия на международно и местно ниво изглежда неизбежна, като точният ѝ обем до голяма степен зависи от броя заразени и продължителността на карантината. Негативният ефект от COVID-19 няма да е еднакво изявен в различните индустрии. За жалост строителния сектор, доскоро като развиващ се, с висок потенциал и допринасящ в голяма степен за развитието на икономиката и БВП на България, в момента е силно засегнат от икономическата криза, причинена от COVID-19. Частният бизнес силно разчита на сигурни и надеждни решения от страна на Държавата, с цел да запазят себе си, в т.ч. и самата икономика на Държавата. Именно тези тесни взаимовръзки вещаят успешен изход от тази, а и от други ситуации, при положение, че Държавата не изостави бизнеса и бизнеса работи за Държавата.

Използвана литература

1. <https://investsofia.com/wp-content/uploads/2020/03/Potential-Impact-of-Covid-19-on-the-Economy-of-Sofia.pdf>
2. [https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BC%D0%B8%D1%8F_%D0%BE%D1%82_%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%80%D1%83%D1%81_\(2019_%E2%80%93_2020\)](https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BC%D0%B8%D1%8F_%D0%BE%D1%82_%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%80%D1%83%D1%81_(2019_%E2%80%93_2020))
3. <https://www.consilium.europa.eu/bg/policies/covid-19-coronavirus-outbreak-and-the-eu-s-response/fighting-disinformation/>
4. <https://www.vesti.bg/temi-v-razvitie/tema-koronavirus/koronavirusyt-kak-se-otraziava-na-stroitelniia-bransh-6107247>
5. https://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/bulgaria/2015/12/26/2675753_sled_kraia_na_krizata/

Производство и инфлация в дългосрочен план | Output and inflation in the long run

Автори

Алекса Стоилова, Икономика и финанси;
Дарина Атанасова, Икономика и финанси;
Калин Божилов, Икономика и финанси

Authors

Alexa Stoilova, Economics and Finance;
Darina Atanasova, Economics and Finance;
Kalin Bozhilov, Economics and Finance

Output and inflation in the long run

1 Aim

- This research aims to analyze long-run inflation trends in Bulgaria from 1982 until 2020 by utilizing the Laspeyres price index across various expenditure categories, in order to assess the persistent effects of inflation on economic stability.
- We explored how different weights of categories impact the price trends over the years.

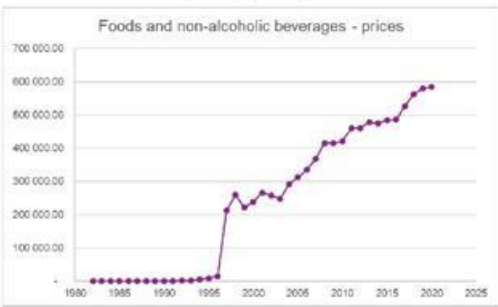
Inflation in the long run

2 Data and methods

- Eurostat
- We computed the Laspeyres price index using the following formula:
$$\text{Laspeyres Index} = \frac{\sum (\text{Observation Price} \times \text{Base Qty})}{\sum (\text{Base Price} \times \text{Base Qty})}$$
- We calculated the new weights for all sectors except Food and non-alcoholic beverages using this formula:
$$W'_i = \frac{W_i}{W_2 + W_3 + \dots + W_n} \times (100\% - (W_1 \pm 5\%))$$

3 Results

- The graph below depicts the changes in prices of food and non-alcoholic beverages in Bulgaria which experienced hyperinflation during its transition to a market economy. With inflation peaking in 1996-1997 due to economic instability and currency devaluation. Monthly inflation exceeded 200% at times, causing severe price increases.

- Once the weights were adjusted, we recalculated the Laspeyres Price Index using the new weights. Finally, we compared the results with the original Laspeyres Price Index to determine how inflation would change with the different weight distributions.

Weight	-0.05	Original	0.05
Laspeyres price index	592,055.75	578,052.11	559,274.34

- We made a statistically significant linear regression with dependent variable "Prices" and independent variable "Period", which we created based on the years (Period 1 = 1982..... Period 39 = 2020).

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error			
1	(Constant)	-121100.619	17661.550		
	Period	18118.502	769.593	968	<.001

β_0 (intercept) = -121100.619
 β_1 (slope) = 18118.502

Price = $\beta_0 + \beta_1 \cdot \text{Year}$

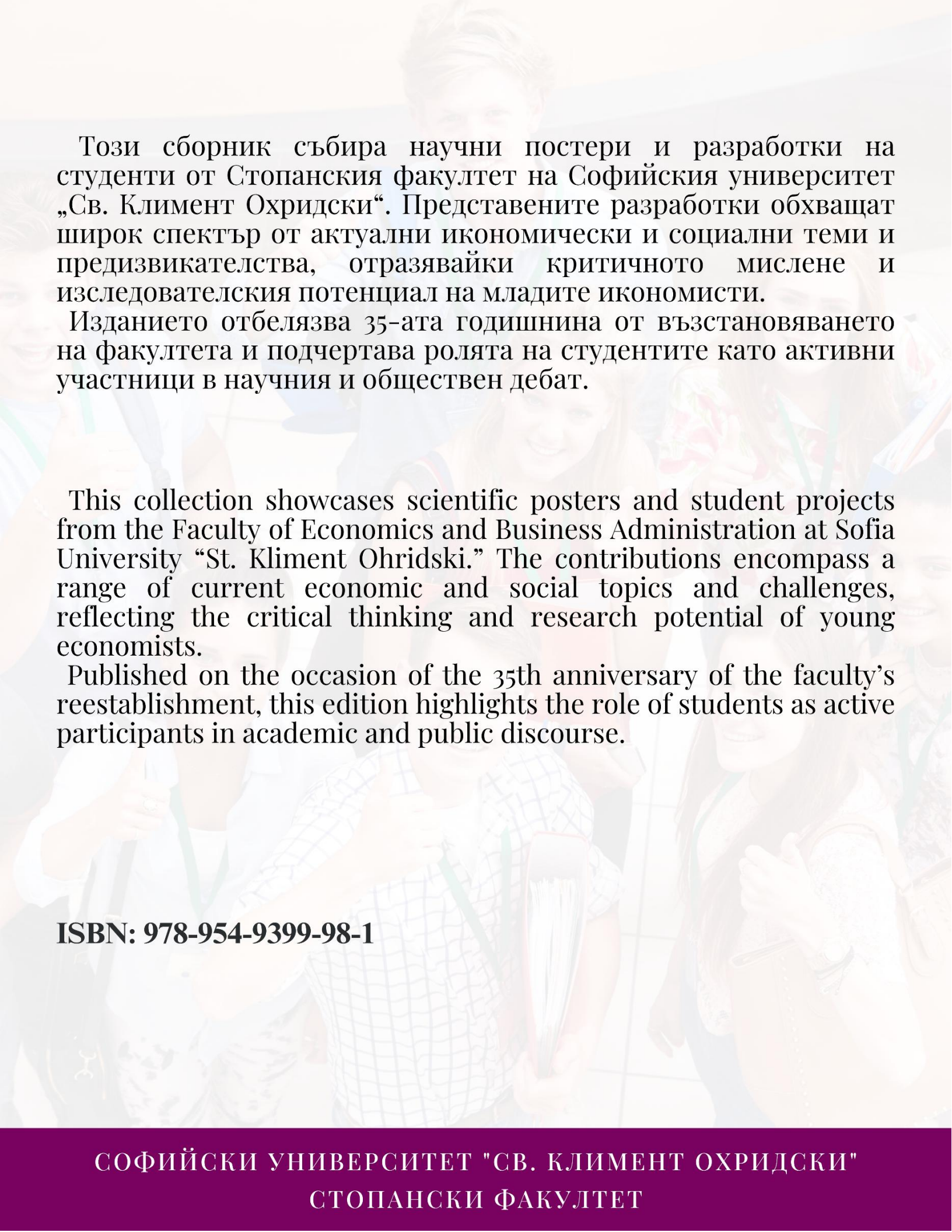
4 Conclusion and discussion

- The consumer prices in Bulgaria increased 5,760.52 times during the period 1982-2020.
- The comparison of the different Laspeyres Price Indexes shows us that the lower the weight of the foods and non-alcoholic beverages sector in the consumer basket is – the higher the inflation would be.
- Since some of the goods in the consumer basket are highly volatile, it is important to correctly determine their weights when computing for inflation.
- Foods are a category that consumers spend more of their income on, assigning it higher weight ensures that changes in the prices of these items have a greater impact on the overall inflation calculation.
- As another example for the importance of assigning the correct weights to different categories, Tobacco is a good with inelastic demand therefore the increase in price does not result in decreased demand. In our case it sometimes increased demand, this is to show how the increasing in the weight of this category will directly increase the Laspeyres Price Indexes.
- This helps to mitigate the impact of extreme price fluctuations in specific items that may not be representative of the overall trend.
- Based on the time series regression model observe the pattern in the prices of Foods and non-alcoholic beverages and made predictions for the following years.
- Please keep in mind !The prices refer not to the overall price level for the year but only to the foods and non-alcoholic beverages!

Prices 2020: 585 344.31
Predicted prices by the model:
Prices 2021: 603 639.46
Prices 2022: 621 757.96
Prices 2023: 639 876.46
Prices 2024: 657 994.96
Prices 2025: 676 113.46

5 References

Ganeva, R. (2024). Economics Statistic - Lecture slides and notes
Eurostat: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
NSI: <https://www.nsi.bg/bg/content>

Този сборник събира научни постери и разработки на студенти от Стопанския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Представените разработки обхващат широк спектър от актуални икономически и социални теми и предизвикателства, отразявайки критичното мислене и изследователския потенциал на младите икономисти.

Изданието отбелязва 35-ата годишнина от възстановяването на факултета и подчертава ролята на студентите като активни участници в научния и обществен дебат.

This collection showcases scientific posters and student projects from the Faculty of Economics and Business Administration at Sofia University “St. Kliment Ohridski.” The contributions encompass a range of current economic and social topics and challenges, reflecting the critical thinking and research potential of young economists.

Published on the occasion of the 35th anniversary of the faculty’s reestablishment, this edition highlights the role of students as active participants in academic and public discourse.

ISBN: 978-954-9399-98-1